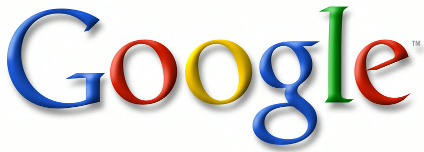
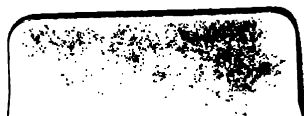

Google

MENGELWERK

VOOR

1864.

VADERLAN SCHE

LETTEROEFENINGEN,

OF

TIJDSCHRIFT

VAN

Kunsten en Wetenschappen,

WAARIN DE

BOEKEN EN SCHRIFTEN,

DIE DAGELIJKS IN ONS VADERLAND EN ELDERS UITKOMEN
OORDEELKUNDIG EN VRIJMOEDIG TEVENS
VERHANDELD WORDEN.

BENEVENS

MENGELWERK,

TOT FRAAIJE LETTEREN, KUNSTEN EN WETENSCHAPPEN
BETREKKELIJK.

Nieuwe Serie. — Derde Deel.

VOOR

1864.

MENGELWERK.

TE GORINCHEM, BIJ
A. VAN DER MAST.

1864.

INHOUD.

PRINSES ORSINI.

Historische Novelle

VAN

L. MÜHLBACH.

I.

MARQUITA.

In eene kamer van het koninklijke paleis te Madrid zat Marquita, de jonge hofdame van de magtige prinses Orsini. De pracht, die haar omringde, scheen geen den minsten invloed op haar te hebben, want het ontbrak haar aan datgene, wat een jong meisje het meest bemint, namelijk aan vrijheid. Als een gevangen vogel gevoelde zij zich in dit koninklijk slot; het scheen haar eene kooi toe, wel eene zeer prachtige kooi, maar altijd toch eene kooi! Dit kwam, omdat Marquita in vrijheid was opgegroeid. Op het eenzame, stille landgoed, dat zij met hare ouders had bewoond, had zij niets van den dwang der étiquette geweten. Met de bloemen en vogels, met de lammeren en boomen was zij opgegroeid, en naauwelijks wist zij, dat daar buiten, behalve haar landgoed en haar tuin, nog eene wereld bestond.

Zij behoorde tot eene voorname familie, en hare ouders waren aan de aanzienlijkste huizen van Spanje vermaagdschapt, maar ten gevolge van ongelukkige omstandigheden was de graaf don Josef Valabera arm geworden, en toen had hij zich op dit landgoed als zijne laatste bezitting teruggetrokken; sedert dien tijd hadden de edele Spaansche huizen den graaf vergeten, en hielden zich verre van hem. De graaf gevoelde echter niet, dat hij arm was, want hij bezat zijne vrouw nog, die hij beminde, en zijne dochter Marquita, bij wier aanblik de ouders gevoelden, dat zij een onmetelijken rijkdom bezaten, en dat God hen gezegend had met een heerlijken schat.

Zoo beschermd en behoed door de liefderijke blikken van eene teedere moeder, van een edelen vader, was Marquita opgegroeid, en slechts hare ouders waren hare leermeesters geweest. Haar vader had haar in de vreemde talen en in de geschiedenis

onderwezen, hij had haar de natuur en den loop van het gestarnte leeren kennen en haar verstand gescherpt.

Hare moeder had haar in alle huiselijke zaken onderrigt. En wanneer de dag onder deze afwisselende bezigheden verloopen was, zaten zij des avonds in de stille, eenvoudige huiskamer bij elkander, en lazen dan te zamen de heerlijke dichters van hun land.

Dat was een vrolijk en heerlijk leven geweest! Waarom moest de dood komen, om het te verstoren! Hij had geen medelijden met Marquita's wanhopig smeeken, met hare tranen en hare verlatenheid. Hij ontnam haar haren vader, en weinige weken daarna hare moeder. De gravin echter, haren naderenden dood gevoelende, had, in den angst voor haar kind, aan de prinses Orsini geschreven, en de magtige gunsteling van het koninklijke-paar om hare bescherming gesmeekt!

Zoo was Marquita, spoedig na den dood van hare moeder, bij de prinses Orsini gekomen, die haar niet uit deelneming of medelijden tot zich had genomen, maar slechts, opdat men niet zou kunnen zeggen, dat zij hare betrekkingen van gebrek liet omkomen, terwijl zij zelve door glans en luister omringd was!

Marquita was derhalve de hofdame van prinses Orsini geworden, en woonde sedert eene maand bij hare tante in het koninklijke residentieslot te Madrid!

In diep gepeins verzonken had zij thans vergeten, waar zij zich bevond, en zich in hare gedachten verplaatst op het eenzame en liefelijke landgoed, en op de graven van hare dierbare ouders!

Marquita had geweend bij deze herinneringen, maar vervolgens hadden andere gedachten de tranen van deze schoone oogen gedroogd, en een glimlach speelde om hare lippen. Welke waren deze herinneringen? Waarom bloosde zij en waarom rezen ernzuchten uit haren boezem op?

Ach, het was het zoete geheim van een meisjeshart.

De pendule, die op de console stond, wekte Marquita met hare slagen uit hare droomen. Zij schrikte en keek naar de pendule.

„Ach, reeds tien uur," fluisterde zij zacht. „Het is dus het uur, dat de prinses mij in hare voorkamer laat wachten, wachten

e eer, haar het ontbijt voor te dienen. Nu, waarlijk, ik niet murmureren! Men zegt, het is eene groote gunst, mijne tante medelijden met mij heeft gehad! En het is ', zij vervulde daarmede den laatsten wensch mijner sterle moeder. Ik moet haar daarvoor dankbaar zijn!' Ach, om kan ik mijn hart niet dwingen, haar lief te hebben!" n het jonge meisje liet het hoofd op de borst zinken en tte.

chter haar werd zacht eene deur geopend, en een jongman voorzigtig en rondziende binnen. Marquita hoorde hem . Toen hij echter digt achter haar stond, zich tot haar rboog en zacht haar naam noemde, verschrikte zij en een ijend rood overtoog hare wangen.

Orri!" zeide zij zacht, en onwillekeurig lachte zij.

Ach, ik wist, dat ik u alleen zou vinden, mijne lieve Marta," sprak hij, terwijl hij hare hand aan zijne lippen drukte. prinses is sedert een uur in de ziekenkamer der koningin. oogenblik is alzoo ons eigendom! Kom, laat mij u aan-r! Neen, sla uwe oogen niet neder! Laat er mij in r, of Marquita mij nog bemint, of zij mij nog getrouw is!" en de jonge man boog eene knie voor Marquita en zag haar verrukking aan.

Ach," zeide zij met eenen schalkschen lach, „wanneer dat schoone dames van uw hof eens wisten! De gevierde magtige graaf Orri aan de voeten van eene nietige dame!"

En wanneer dat de voorname heeren van het hof eens wis-, die naar de hand der nicht van prinses Orsini dingen, neer zij eens wisten, dat deze schoone dame den armen en igen graaf Orri aan hare voeten duldt!" zeide hij.

oen zagen zij elkander aan en lachten, en in hunne blikken eene wereld vol geluk.

Gij bemint mij dus?" fluisterde hij zacht, en legde zijn om hare slanke leest.

Weet gij het niet?" vraagde zij met de onschuld van een d. „Wanneer gij het niet weet, hoe zal ik het dan weten? , gij zijt zoo verstandig en geleerd. Gij verstaat alles en weet s; gij kent ook de liefde, want Marquita zal niet de eerste , die de gevierde graaf Orri bemint! Maar ziet gij, met is het geheel anders! Ik versta niets en weet niets, en

uwe geheele wereld is mij vreemd! Ik versta ook de liefde niet en weet niets van hare verschijnselen. Wanneer gij nu niet zeker weet, of ik u bemin, moet ik vreezen, dat alles, wat mij kwelt, slechts de kenteekenen eener ziekte zijn."

„Laat mij al deze kenteekenen weten," zeide hij, „dan kan ik, als een geleerd dokter, u zeggen, of het ziekte of liefde is, hetgeen u kwelt!"

„Welaan, mijnheer de dokter, hoor mij aan!" zeide zij. „Ten eerste: Wat beteekent het, dat ik geen genoegen meer vind op de schitterende feesten van dit hof, dat ik te midden van uwe schitterende bals verlang naar de eenzaamheid mijner kamer, dat het mij toeschijnt, als verachtte ik al die pracht en heerlijkheid?"

„Dat kan ziekte zijn," zeide Orri ernstig, „misschien eene zwakte der zenuwen."

„Ten tweede, mijnheer de dokter: Vanwaar komt het, dat, terwijl ik al de vleijerijen der voorname heeren van dit hof veracht, terwijl hunne opmerkzaamheid mij lastig valt en hunne verliefde blikken mij eene beleediging toeschijnen, van waar komt het, dat er toch een man bestaat, een graaf Orri, wiens nabijheid mij het grootste geluk mijns levens toeschijnt, wiens stem in mijn oor klinkt als de heerlijkste muziek, wiens woorden van liefde mijn hart met vreugde vervullen!"

„Dat is ziekte!" zeide hij zacht, maar zijne oogen straalden van verrukking.

„Hoe komt het," vervolgde Marquita, en hare oogen hadden eene andere uitdrukking aangenomen, het was niet meer een schalksch onschuldig kind, maar een driftig en dweepend meisje dat nu sprak: „Hoe komt het," zeide zij, „dat ik, sedert ik hem ken, naauwelijks meer ween om mijne ouders, dat ik mij niet meer eenzaam en verlaten gevoel, maar dat zijn hart mij een toevlugtsoord schijnt, tot hetwelk ik mij wenden kan onder al de moeijelijkheden des levens, dat ik mij vol vertrouwen aan zijne borst werp, opdat ik daar beveiligd zij tegen al het ongeluk en leed, dat ik daar weder alles gevonden heb, wat ik verloren heb, een vader, eene moeder, een vriend en een broeder? Hoe komt het, dat ik dezen man zoo grenzeloos vertrouw en hem toch eerst sedert vier weken ken? Dat ik alles zou ten offer bregen voor hem, dat alle heerlijkheid en rijkdom mij nietig toeschijnen, en ik mij aan zijne voeten zou wenschen

neder te werpen en tot hem te zeggen: Daar, neem mij aan, ik ben de uwe! Wees mijn vader en mijn heer, wees mijn geliefde en laat mij uwe slavin zijn, ja laat mij u dienen, als mijn heer, en laat mij u aanbidden, als mijn God! Daar, neem mij mede, ik vertrouw u mijne eer, want gij zult over haar waken, als eene moeder, ik vertrouw u mijn leven, want gij zult het beschermen als een vader, ik vertrouw u mijn hart, want gij zult het heilig bewaren, zooals een echtgenoot dat doet! — Nu zeg, of dit ziekte of liefde is?"

Graaf Orri antwoordde niet. Eene diepe en heilige aandoening verstikte zijne stem, en toen hij met eene uitdrukking vol liefde tot haar opzag, bemerkte zij, dat zijne oogen vol tranen stonden.

„Gij weent?" vraagde zij verschrikt.

„Laat mij weenen. Dit geluk zou mij bijna bedwelmen! Mijn God, het is reeds zoo lang geleden, dat deze liefelijke en heilige klanken der onschuld mij in het oor ruischten! O als ik u aanzie, schijnt het mij bijna altijd toe, als waren alle vrouwen weder onschuldig en rein, als waren er geene koketten, geen verraad en geene trouwbreuk meer! Sedert ik u bemin, durf ik de gansche wereld vertrouwen!"

„Zoo doe het, mijn geliefde!" zeide zij, terwijl zij zijn hoofd tegen haren mond drukte. „Wie vertrouwt, is gelukkig!"

„Gij arme, onschuldige engel!" riep Orri, hare lippen kussende. „God geve, dat gij het wantrouwen immer moogt leeren kennen!"

„Gij leert het mij reeds," zeide zij op zacht verwijtenden toon.

„Ik?"

„Ja gij!"

„Hebt gij mij niet verboden, mijne weldoenster en tante, namelijk de prinses Orsini, te bekennen, dat wij elkander beminnen?"

Het gelaat van den graaf verduisterde.

„Ah," zeide hij, „gij misgunt mij dus het stille geluk van dit oogenblik? Want mij aan de prinses Orsini herinneren, wil zeggen, mij mijn geluk ontnemen!"

„Mijn God, gij haat haar dan?" vraagde Marquita verschrikt.

Een snelle, vorschende blik trof het gelaat van Marquita, maar dit gelaat zag er geheel onschuldig uit. Zulks stelde hem gerust, en opgeruimder zeide hij:

„Het is waar, prinses Orsini is zeer goed jegens u, en ik

ben haar daarvoor dankbaar! Maar desniettegenstaande, dierbare Marquita, behoef ik haar niets mede te deelen van deze verborgene liefde! De prinses onze liefde bekennen, wil zeggen, haar vernietigen.

„Orri!" riep Marquita, „hoe hebt gij mij verschrikt! Ach ik sidder, en toch begrijp ik niet, hoe dit kan zijn!"

Graaf Orri sloot haar vast in zijne armen.

„Vraag mij daarnaar niet," zeide hij innig. „Laat mij uw pad met rozen bestrooijen, opdat de doornen uwe voeten niet kwetsen. En eens, Marquita, eens, wanneer ik alles zeggen moet, zult gij mij danken, dat ik u thans zooveel verzwijg!"

„Maar," vraagde Marquita, hem liefkozende, „heb ik geen regt op uw vertrouwen? En hoe? Gelooft gij dan, dat ik gelukkig zijn kan, wanneer ik uw gelaat zoo dikwijls door zorgen verduisterd zie?"

„De zorgen," zeide graaf Orri plegtig, „de zorgen behooren den man, en de vrouw, die hij bemint, voor zorgen te bewaren, dat is de heiligste pligt van den man. Daarom, mijne beminnelijke bruid, laat mij u beschermen! Verzeker mij, dat gij mij en slechts mij alleen wilt vertrouwen, dat gij onze liefde aan niemand wilt verraden! Wilt gij mij dat belooven?"

Toen zeide Marquita plegtig: „Ja, ik beloof het u! Ik heb u tot heer over mijn hart gesteld, en daarmede ook tot heer over mijn wil!"

„Ik dank u!" riep Orri, terwijl hij haar met kussen overlaadde, „Geloof mij, Marquita, deze voorzigtigheid en dit stilzwijgen zullen ons tot ons doel brengen. En waarom te spreken? De liefde is als eene bloem! Het hoogste geluk echter . . ."

Plotseling verstomde Orri en keek vorschend in den grooten spiegel, waarvoor hij stond. Hij had daar gezien, dat achter hem de aan het einde der zaal zich bevindende portière open ging, en dat op hetzelfde oogenblik twee groote vlammende oogen zigtbaar werden!

II.

PRINSES ORSINI.

Graaf Orri had, zooals wij zeiden, het openen der portière en tusschen haar het schitteren dezer twee groote oogen

gezien, maar even spoedig als eene gedachte was zijne oogenblikkelijke ontsteltenis voorbijgegaan.

Zonder zijne geliefde eenig teeken te geven, trad hij eene schrede achteruit, en vervolgde: „Het hoogste geluk maakt stom!"

„En waarom te zwijgen, Orri?" vraagde eene stem achter hen. Marquita stiet een zachten kreet uit, en stond van haar stoel op, terwijl graaf Orri zich diep voor de prinses boog, wier nadering hij in den spiegel zeer goed bemerkt had.

„Ah, onze genadige prinses!" zeide hij eerbiedig. „Mijn God, gij hoordet dus mijne woorden?"

De prinses Orsini scheen op zijne woorden geen acht te slaan, maar trad digter bij hem, en hare hand op zijn schouder leggende, zag zij hem strak in het gelaat.

„Waarom zwijgen, Orri?" herhaalde zij. „Beken toch aan de dame, die gij bemint, uwe liefde, misschien dat zij . . ."

„Dat zij mij dan uit hare nabijheid verbande?" viel graaf Orri haar levendig in de rede. „Dat, prinses, dat vrees ik juist."

De prinses opende reeds hare lippen om een antwoord te geven, doch zij zweeg, want hare oogen hadden toevallig de kleine hofdame Marquita ontdekt, wier tegenwoordigheid zij tot hiertoe niet bespeurd had.

Zij wenkte het jonge meisje tot zich, en terwijl Marquita zich diep voor de prinses boog, kuste deze haar op het voorhoofd.

„Goeden morgen, kleine!" zeide zij. „Gij hebt lang op mij moeten wachten. Dat doet mij leed! Dubbel leed," ging zij voort, terwijl zij op den graaf een vurigen blik wierp, „dubbel leed, daar graaf Orri u met woorden gekweld heeft, die gij niet verstaat! Zij is een kind, Orri! Haar hart is nog een wit blad, waarop nog geene hand van een man de bedriegelijke woorden zijner liefde geschreven heeft."

Marquita glimlachte, en terwijl zijn een heimelijken blik op haar geliefde wierp, kuste zij de hand der prinses.

Graaf Orri scheen de jonge hofdame volstrekt niet te bemerken; hij had slechts oog en hart voor de prinses, en slechts op haar rustten zijne blikken.

„Ga, mijn kind," zeide zij gebiedend, „ga naar mijne kamer! Daar zult gij frissche rozen vinden. Maak er u een krans van, want heden avond is er bal, en ik veroorloof u te dansen! Ga dus!"

De prinses zeide dit op zulk een gebiedenden toon, dat Marquita den moed niet bezat, haar in de rede te vallen, maar stil de kamer verliet.

De prinses keek haar zwijgend na, terwijl graaf Orri op hare bevelen wachtte.

Er volgde eene pauze, en prinses Orsini, zich in een leuningstoel werpende, zeide: „Nu Orri, nu zijn wij alleen! Vertel mij nu de tragische geschiedenis uwer heimelijke liefde!"

Orri boog zich diep. „Prinses Orsini," zeide hij zacht, „uwe hoogheid is de verhevenste en schoonste vrouw der aarde, maar men zegt toch: prinses Orsini, die alles weet en alles kan, weet toch één ding niet!"

„Ah," riep de prinses lagchend. „Nu, zeg mij, Orri, wat versta ik niet?"

„De liefde, uwe hoogheid," zeide Orri. „Maar welk man is er ook, die prinses Orsini waardig zou kunnen zijn! In geheel Spanje is er geen, die met u in geleerdheid, in wijsheid en moed is gelijk te stellen. Eene echte, koninklijke vrouw bemint echter nooit een man, boven wien zij zich verheven gevoelt. Prinses Orsini is eene koninklijke vrouw!"

De prinses zeide: „de geliefde bedelares, die alleen is koningin! zoo zingt onze dichter. Misschien heeft hij gelijk! Ten minste geloofde ik het eens! Maar — stappen wij hiervan af. Brengt gij mij bevelen van zijne majesteit den koning?"

„Zijne majesteit laat de eerste dame van het hof en de cameriera der koningin zijn groet brengen, en verzoekt heden morgen geene zitting van den staatsraad te houden, omdat de gevaarlijke toestand van hare majesteit de koningin haar koninklijken gemaal aan haar leger gebonden houdt."

„Ah," zeide de prinses, „ik ben dus eenige oogenblikken vrij! Graaf Orri, gij moet bij mij blijven!"

„Hoezeer ben ik te beklagen, dat ik zoo gelukkig niet kan zijn," zuchtte Orri. „Ik heb de dienst in de voorkamer van den koning, en word slechts voor een half uur afgelost!"

Het gelaat der prinses verduisterde; toen zij echter zijne gloeijende blikken ontmoette, reikte zij hem vriendelijk de hand.

„Ga," zeide zij; „tot wederziens, Orri!"

De graaf drukte een vurigen kus op deze hand, boog zich toen en naderde de deur, maar reeds op hetzelfde oogenblik werd hij door de prinses teruggeroepen.

„Graaf Orri," zeide zij, met haar waaijer spelende. De graaf naderde en vraagde naar hare bevelen.

„Nog iets," zeide zij. „De dame, die gij heimelijk bemint, is mij bekend; gij moet, als gij haar weder ziet, het wagen haar uwe liefde te openbaren! Ga nu!"

„Ah, wanneer gij mij daartoe aanmoedigt, prinses!" riep graaf Orri, „dan . . ."

„Ga dan toch!" zeide de prinses met een blik, die zeggen wilde: „blijf!"

Misschien had graaf Orri dezen blik niet verstaan, ten minste hij wilde dien niet verstaan.

„Ik ga," zeide hij, en verliet schielijk de kamer. Zoodra de prinses alleen was, gaf zij zich aan hare aandoeningen over. Met eene toornige beweging wierp zij den waaijer, waarmede zij gespeeld had, op den grond, en ging met haastige schreden de kamer op en neêr, en zeide: „Ach, die verschrikkelijke étiquette! Dat is eene langzame foltering, een vreeselijk vergif, dat ons onvoorziens den dood kan aandoen."

„Neen, neen," riep zij hevig, „ik wil niet sterven! Ik wil al deze banden verscheuren, en er zal in dit land geene wet gegeven worden, dan die, welke mijn mond voorschrijft, en mijne hand onderteekent!"

En waarlijk, prinses Orsini, de magtige gunsteling van de koningin, en te gelijk van den koning van Spanje, zij had wel regt zoo te spreken. Hare woorden waren magtiger en invloedrijker dan die van den koning zelven, en wanneer men het somtijds waagde dezen Franschen prins, die door den magtigen Lodewijk den Veertiende op den troon van Spanje geplaatst was, te wederspreken, zoo onderwierp men zich daarentegen aan de bevelen van prinses Orsini.

Zij wist wat zij wilde; want er was een wil, die over Spanje nog magtiger heerschte, dan de wil van prinses Orsini, een wil, waarvoor de trotsche en heerschzuchtige vrouw zwichten moest. Deze wil was die van koning Lodewijk den Veertiende, of wel van de markiezin de Maintenon. Spanje moest als het ware eene provincie van Frankrijk zijn, en daarom had koning Lodewijk de Veertiende prinses Orsini naar Spanje gezonden, opdat zij de vriendin van den koning en van de koningin worden, en hen afhankelijk maken zou van Frankrijk.

Prinses Orsini was dus op bevel van den koning van Frankrijk

naar den koning van Spanje gegaan, den vroegeren hertog Philips van Anjou, kleinzoon van Lodewijk den veertiende. Zij had den koning en de koningin aan zich onderworpen, en den Spanjaarden geleerd, zich onder haar schepter te buigen. Maar daar zij heerschen kon, wilde zij van den last ontslagen zijn, anderen te gehoorzamen, en om zich zelve te bevrijden van het Fransche juk, moest Spanje zich door haar zijne volkomene onafhankelijkheid bevechten. Zij had daarom koning Philips VI somtijds den moed ingeboezemd, de bevelen van zijn grootvader te weêrstreven en een eigen wil te hebben in zijn land. Dit maakte Lodewijk bevreesd, en hij zond daarom den hertog van Orleans, den lieveling der Spanjaarden, naar Spanje, met den openlijken last den koning Philips zijn groet te brengen, en met het geheime bevel, de prinses Orsini gade te slaan, hare magt te ondermijnen, en wanneer het mogelijk was, haar ten val te brengen, zooals hij dit reeds eenmaal gedaan had.

Maar de prinses Orsini had te Parijs even goed hare spionnen, als Lodewijk die te Madrid had; zij wist daarom, reeds eer de hertog van Orleans de grenzen van Spanje had overschreden, het doel zijner zending.

„Ik wil dien hertog van Orleans overwinnen, of sterven," zeide zij, toen zij alleen was.

Een binnentredende bediende stoorde haar in hare overpeinzingen en reikte haar een verzegeld papier over.

De prinses brak het haastig open.

Ach," zeide zij op triomferenden toon, „hij is dus aangekomen, deze goede hertog! Welaan wij zullen ons voorbereiden, hem te ontvangen! Wij zullen zien, wie magtiger is, ja, wij zullen zien!"

En de prinses begaf zich naar hare kleedkamer, en beval hare vrouwen haar toilet in orde te maken, en toen dit geschied was, zeide zij tot zich zelve: „Nu mag hij komen! Ik ben gewapend en gereed!"

III.

DE DIPLOMATEN.

Prinses Orsini was naauwelijks de receptiezaal binnengetreden, toen de vleugeldeuren haastig geopend werden en de lakkeijen den hertog van Orleans aandienden.

„O, welk eene heerlijke verrassing," riep de prinses, terwijl zij den hertog te gemoet trad.

Hertog Philips van Orleans boog zich diep voor haar. Hij had met een enkelen blik aan haar toilet, aan haar glimlach, aan elken toon harer stem ontdekt, dat zij van zijne komst en zijne plannen onderrigt was, en daarom besloot hij op zijne hoede te zijn, want zij kenden elkander naauwkeurig, doorzagen elkander, en lazen in elkanders oogen de geheimste gedachten hunner ziel.

„Gij komt uit Frankrijk," riep zij, en liet hare groote vlammende oogen welgevallig op den hertog rusten.

„Ja, uit ons bemind en gezegend Frankrijk," riep de hertog, „uit dat Frankrijk, dat wij te zamen getrouw willen dienen."

Het gelaat der prinses verdonkerde; de hertog zag dit met genoegen.

„Ah," dacht hij, „ik heb wel gelijk gehad; deze afhankelijkheid van Frankrijk is haar lastig."

Vervolgens zeide hij: „Ik kom van uw en mijn koning, van Lodewijk den Veertiende, die mij als gezant naar den koning van Spanje, den kleinzoon van onzen koning, heeft gezonden."

„Ah," zeide de prinses, „als afgezant van den grootvader aan den kleinzoon! Hoe hartelijk! Geheel uw heer en gebieder, geheel den grooten Lodewijk waardig! Waarlijk, dat is roerend, dat doet mij weenen!"

En toen de prinses bemerkte, dat de hertog haar toornig gadesloeg, zeide zij bij zich zelve: „Dat heeft doel getroffen!"

„Daarvoor zal zij boeten," dacht hij, en bij deze gedachte namen zijne oogen eene opgeruimder uitdrukking aan.

De prinses vervolgde: „Koning Lodewijk van Frankrijk is inderdaad een verstandig heerscher! Hoe slim is het van hem, dat hij zijn gezant slechts als grootvader naar zijnen kleinzoon zendt, en dat hij op deze wijze al het staatkundige buiten het spel laat. Ah, waarlijk, het was hoog tijd, dat de koning van Spanje door den koning van Frankrijk werd erkend als een zelfstandig monarch; want er waren reeds ontevredenen in Spanje, die hun koning spottenderwijs den vasal van de kroon van Frankrijk noemden."

„Hoe," riep de hertog, „gij duldt dat, prinses? Kan dan uwe hoogheid die lasteringen niet straffen? De Spanjaarden,

die hun nek onder het juk van schoone vrouwenhanden buigen, moesten ten minste zooveel galanterie bezitten, hun koning den vasal van zijne gemalin en van prinses Orsini te noemen!"

De prinses scheen deze boosaardige opmerking niet te verstaan.

„De Spanjaarden zijn meer galant, dan waarheidlievend," zeide zij, „en daarom konden zij zóó niet spreken. De Spanjaarden hebben warm bloed. Zij willen slechts één koning, den koning van Spanje, erkennen; zij zijn achterdochtig, en in een afgezant van den koning van Frankrijk geloofden zij tot nu altijd den mentor van onzen jongen koning te zien! Hoe verstandig derhalve, dat de koning u zond! daardoor zal de achterdocht der Spanjaarden geheel en al verdwijnen, want u, heer hertog, zal men niet voor een mentor houden!"

„Gij hebt gelijk, uwe hoogheid," zeide de hertog vriendelijk, „want toen Odysseus in de netten der schoone Circe gevangen was, was de wijze mentor niet bij hem. Bijgevolg kan men mij niet voor een mentor houden!"

„Gij meent," zeide de prinses, „die mentor zoude, wanneer hij bij hem geweest was, Odysseus uit de netten van de schoone Circe bevrijd hebben? Ah, uwe hoogheid, weet niet, hoe sterk sommige netten zijn."

„Maar ik herinner mij eene fabel," zeide de hertog. „Toen eens de koning der dieren in een voor hem te stevig net gevangen was, kwam eene muis, die het net doorknaagde, en hem bevrijdde!"

„Wilt gij de muis zijn, hertog?" vraagde de prinses.

De hertog trad eene schrede achteruit.

„Dat verhoede de hemel!" zeide hij. „Ik, eene muis. Hoe kon ik mij dan in uwe tegenwoordigheid wagen! Neen, dat was voor eene muis al te gevaarlijk! Natuurlijke vijanden zullen elkander zooveel mogelijk vermijden!"

De prinses werd toornig, en met vlammende oogen fluisterde zij: „die onbeschaamde!"

De hertog scheen het niet te hooren. „Welk een geluk derhalve," zeide hij, „dat ik geene muis, en gij, prinses, geene vijandin der muizen zijt! Ja, ik ben zoo stout, van te hopen, dat wij geene vijanden, maar vrienden zijn."

En eene schrede achteruit tredende, zeide de hertog, terwijl hij zich diep boog: „Ik smeek ootmoedig om uwe vriendschap, prinses Orsini!"

„En ik geef ze u met genoegen," zeide de prinses; „maar heer hertog, ik maak mijne voorwaarden."

„En die zijn?"

„Ik zal ze u zeggen," antwoordde de prinses, terwijl zij zich op den divan neërzette en den hertog zwijgend wenkte, naast haar plaats te nemen.

„En nu uwe voorwaarden," zeide hij, hare hand kussende.

„Hoor dan," zeide de prinses. „Gij staat hier op een gevaarlijken grond. De Spanjaarden haten de Franschen! Zij haten vooral de Fransche afgezanten; ik zeide u reeds, dat zij in ieder van hen een mentor van hun koning zien. Zij haten alle vreemde heerschappij, zij . . ."

„Mijn God," viel de hertog haar met verbazing in de rede, „zoo zijt gij, prinses Orsini, ten slotte eene Spaansche?"

„Ik ben het in mijn hart," zeide de prinses trotsch, „en dat weten de Spanjaarden; mijnheer de hertog, gij weet, dat, terwijl ik hun koning en hunne koningin dien, ik mij zelve met mijne gansche ziel opoffer voor het welzijn van Spanje, en dat het slechts mijn wensch is, om Spanje van dienst te zijn! Dat weten de Spanjaarden, en daarom beminnen zij mij."

„Dat is groot, dat is verheven," zeide de hertog.

De prinses vervolgde: „Frankrijk wil als eene teedere moeder Spanje als hare dochter aan haar boezem drukken."

„Ah, de Spanjaarden weten dus, hoezeer wij hen liefhebben," riep de hertog.

„Ja," zeide de prinses met een bitteren lach; „zij weten dit zoo naauwkeurig, dat zij vreezen in uwe teedere omhelzing doodgedrukt te worden. Het getal der ontevredenen van den aanzienlijken adel neemt toe. Daarom, voorzigtig, hertog! Geen onbedacht woord kome over uwe lippen. Vertrouw niemand dan mij! En als een blijk van uw vertrouwen verlang ik opregtheid, verlang ik, heer hertog, dat gij geen enkelen brief naar Frankrijk zult zenden, zonder dat ik daarvan ben onderrigt, en alles gelezen heb."

„Wij zijn dus vrienden?" vraagde de hertog.

„Ten minste is er wapenstilstand," zeide de prinses.

„Geen strijd meer," riep de hertog. „Neen, neen, wij zullen elkander niet bestrijden, want de overwinning mogt ons beiden ten val brengen! Gij, prinses, zijt de gunsteling der koningin, ik echter de bloedverwant en vriend van den koning."

„Weet gij dat zoo zeker," vraagde de prinses, „dat de koning uw vriend is?"

„Ik weet dat zoo zeker," zeide de hertog, „als prinses Orsini weet, dat de koningin hare vriendin is, en dat zij den koning en de koningin beheerscht!"

Plotseling werd de deur geopend en Marquita verscheen bleek en sidderend op den drempel. „Nu, wat is er?" vraagde de prinses, terwijl zij Marquita toornig aanzag.

„Genadige prinses," riep Marquita, „zijne majesteit de koning zendt om u. De koningin ligt te sterven; eene beroerte heeft haar getroffen!"

De prinses zonk met een luiden kreet op den divan neêr.

„Om Gods wil, prinses, ga dan," riep Marquita.

Prinses Orsini sprong op; zij voelde haar moed en hare energie terugkeeren, en terwijl zij zich naar den hertog wendde, zeide zij: „Mijnheer de hertog, gij ziet, de koning, uw vriend en bloedverwant, zendt in dit verschrikkelijke oogenblik om mij; vergeef mij dus, hertog, wanneer ik mij terstond naar den koning begeef. En, hertog," vervolgde zij, terwijl zij zijne hand vatte, en hem naderde, „vergeet mijne voorwaarden niet."

„Ik zal daaraan denken!" zeide de hertog.

De prinses antwoordde niets, en verliet vergezeld van Marquita het vertrek.

De hertog keek haar met eene uitdrukking van boosaardige vreugde na.

„De koningin ligt te sterven!" fluisterde hij zacht; „niets kon wenschelijker zijn. Nu, prinses Orsini, nu geldt het een strijd op leven en dood. Ah, misschien zult gij, nog eer de zon ondergaat, ondervinden, waar de grenzen van Spanje zijn."

IV.

DE STRIJD BEGINT.

Het was aan den avond van dien zelfden dag. De koningin had het laatste oliesel ontvangen, de koning stond aan haar leger en weende tranen van bittere smart. En in dit oogenblik, dat de koningin stierf, kwam een nieuwe gezant van

Frankrijk. Daaraan dacht de koning met heimelijken afkeer, terwijl hij weenend naast het leger zijner gemalin knielde. Hij wist het wel, dat men hem weder lagen zou leggen.

Doch niet alleen de koning sidderde voor den dood der koningin, maar ook prinses Orsini, en met haar de gansche schaar harer aanhangers.

Binnen in de voorkamer, die naar de vertrekken der koningin voerde, stonden de grooten van het rijk, de gezanten der vreemde mogendheden, en de geestelijkheid, die met ongeduld nieuwe berigten uit de ziekenkamer der koningin wachtten.

Terwijl de koningin nog niet eens den laatsten adem had uitgeblazen, vraagde men reeds, wie de tweede gemalin des konings zou wezen?

La reine est morte, vive la reine!

Afgezonderd van de anderen, stonden twee mannen in een druk gesprek. Het was op hun gelaat te lezen, dat de zaak, die zij verhandelden, van groot gewigt moest wezen.

„Gij gelooft dus aan deze ziekte der koningin?" vraagde de een.

„Ik! mijnheer graaf de Feuldas?" zeide de ander. „De vorstinnen zijn ziek of gezond, zooals het haar belieft, en het in hare politiek past! Geen lijfarts mag daarover beslissen! De koninginnen zijn hare eigene artsen en voelen den tijd den pols, en de tijd is de heimelijke arts der koninginnen. De gunstigste tijd is voor de koninginnen gezondheid, de ongunstige is hare ziekte. De koningin, heer graaf, lijdt aan eene tijdziekte. Prinses Orsini is haar ongunstige tijd!"

„Ach, dierbare markies, gij schertst!" zeide de graaf de Feuldas. „Prinses Orsini is haar gunsteling!"

„Is de ziekte der koningin," herhaalde de markies; „de gunsteling door de koningin zoo zeer verhoogd, heeft zich nu tot heerscheres verheven en de koningin mag wel vreezen, dat zij niet langer de gunsteling van hare gunsteling is!"

„Wat zegt gij!" riep de graaf. „Deze intriguante vrouw." —

„Ah, gij haat haar dus," viel de markies hem in de rede. „Hebt gij u misschien ook, zoo als ik en al mijne vrienden, over onregtvaardigheid en tirannie te beklagen?"

„Twee mijner broeders heeft zij van hunne posten in het paleis ontzet, en hare gunstelingen in hunne plaats gesteld," zeide de graaf.

„Goed, goed," vervolgde de markies. „Vertel dat heden avond aan mij en eenige vrienden! Zulke onregtvaardigheden zijn het parool van ons verbond! Maar zie, daar komen eenigen van onze vrienden!"

En de markies wenkte den graaf Orri, die in gezelschap van den abt Alberoni naderde.

„Een nieuwe vriend!" zeide de markies zacht, op den graaf de Fueldas wijzende.

Graaf Orri reikte hem vriendelijk de hand.

„Wees welkom!" fluisterde hij. „Ik vertrouw u volkomen, want gij zijt een Spanjaard, en alle edelen van ons land zijn op onze zijde."

„En heden avond?" vraagde de markies heimelijk.

„Heden avond in mijn paleis," fluisterde de abt Alberoni. „Hier hebt gij den sleutel van de achterpoort, door haar treedt gij binnen, en gaat den wenteltrap op, die naar mijn kabinet voert. Maar wacht, totdat de nacht ingevallen is!"

„Mijn God, dat is dus eene zamenzwering," vraagde graaf de Fueldas verbaasd en verheugd.

„Ja, eene zamenzwering tot heil van ons vaderland!" zeide de graaf.

„Hoe heet het parool dezen avond?" vraagde de markies.

„Door nacht tot licht!" fluisterde Alberoni. „Maar stil, heeren, ik zie daar eenige spionnen van de prinses Orsini."

En de heeren gingen naar het einde der zaal. In een ander gedeelte van deze groote zaal stonden de hertog van Orleans met zijnen vertrouweling, den markies de Torcy.

„Uwe koninklijke hoogheid is derhalve tevreden over de ontvangst zijner majesteit?" vraagde de markies.

„Volkomen! Hij ontving mij als een broeder, en ik hoop, dat het mij gelukken zal, hem tot gehoorzaamheid jegens zijn waardigen vader, onzen grooten koning, terug te brengen!"

„Zoo lang de prinses hier is, betwijfel ik dat!" zeide de markies de Torcy.

„Zij zal niet lang meer hier zijn," fluisterde de hertog. „Het is het bevel van mijn koning, haar weg te jagen, en geloof mij, vicomte, dat zal niet zoo moeijelijk gaan."

De hertog was zoo opgewonden, terwijl hij sprak, en de markies luisterde zoo ijverig toe, dat zij beiden geene oogen hadden voor hetgeen in hunne nabijheid gebeurde.

En toch was een opmerkzaam oog in dit oogenblik zoo noodzakelijk voor hen geweest!

Achter hen bewoog zich eene geheime deur, de punt van een voets werd zigtbaar, vervolgens een zijden gewaad en eindelijk zag men het trotsche edele gelaat der prinses, die vorschend in de zaal keek, daarna binnentrad, en het portret van Karel V wegschoof.

De koningin was weêr bijgekomen; zij had den koning omhelsd, en prinses Orsini de hand gereikt, die gaarne wilde gelooven wat zij wenschte, dacht, dat dit misschien eene crisis geweest was, dat de koningin weder herstellen zou, wanneer zij het gevaar doorgestaan had.

Daarom was de prinses zelve gegaan, om het hof deze blijde boodschap te brengen. Toen zij echter den hertog met den markies de Torcy ontwaarde, vergat zij voor een oogenblik hare boodschap en trad luisterend digter bij.

De hertog bemerkte nog altijds niets! Hij zeide tot den markies: „De Spanjaarden haten deze heerschzuchtige, intriguante vrouw, en zullen ons dankbaar zijn, wanneer wij hen van deze plaag bevrijden!"

De prinses stond achter hen en lachte ironisch.

„Ik zeg u, vicomte," vervolgde de hertog, „onze plannen zullen gelukken, en prinses Orsini, die zich zoo zeker in het bezit harer magt gelooft, prinses Orsini, deze heerschzuchtige en trotsche vrouw, die gelooft geheel Spanje te regeren, ik wil en zal haar wegjagen!"

Eene hand legde zich zacht op zijn schouder, en toen de hertog zich omkeerde, zag hij het trotsche en spotachtige gelaat der prinses.

„Dat is schoon van u, heer hertog," zeide zij. „Hoe edelmoedig, mij reeds vooruit voor uwe stoute plannen te waarschuwen! Gij wilt mij wegjagen, heer hertog! En waar heên, als ik u vragen mag?"

De hertog had zich spoedig van zijn oogenblikkelijken schrik hersteld, en zeide rustig: „de kroon van Spanje is te gering voor uw hoofd."

„Voor mijn verwelkt voorhoofd!" verbeterde de prinses.

„En wanneer ik u daarom wegjagen wil," vervolgde de hertog, „zoo is het, omdat ik wensch, dat eene schitterender kroon uw hoofd mogė versieren! De kroon van Indië bijvoorbeeld!"

„In Indië groeit de peper," zeide de de prinses. „
wenscht dat ik daar heên ga, waar de peper groeit! Ik wen
er evenwel niet naar toe te gaan," vervolgde zij trotsch. „
zoo zal de strijd op nieuw beginnen, hertog!"

„Slechts met het kleine onderscheid," zeide de hertog, ,
de overwinning niet zoo zeker op uwe zijde is. De koningin, ,

„Zal genezen!" viel de prinses hem in de rede. „Ik
juist hier naar toe, om u dit te zeggen. De koningin is
der bijgekomen, zij heeft den koning, haar gemaal, en
herkend!"

„Het is de laatste flikkering van den geest, voor dat zij ster
zeide de hertog.

„Gij spreekt als een geleerde arts!" riep de prinses boosaar

De hertog wilde haar antwoorden, toen hij plotseling
stomde, want de deur werd geopend, en de opper-ceremo
meester der koningin, met den gouden staf in de hand,
de zaal binnen, en zeide plegtig: „Edele heeren, zoo
heeft hare majesteit, de koningin, den laatsten snik gege
Koningin Elisabeth is gestorven!"

„Gestorven!" riep de prinses, terwijl zij neêrzonk.

Met neergeslagen hoofd, met werkelijke of gehuichelde sm
stonden daar de grooten en de heeren van het hof. Drie sl
hadden hun hoofd niet laten zinken, maar zagen bespie
en vorschend om zich heên.

Deze drie waren de hertog van Orleans, graaf Orri e
abt Alberoni.

„Nu is de overwinning mijn!" mompelde de hertog.

„Nu is Spanje vrij!" zeide graaf Orri.

„Nu begint de strijd," dacht Alberoni. „Wie zal rege
Frankrijk, Spanje — of ik?"

Buiten luidden de klokken, en weende het volk, dat
laatste weldoenster en vriendin zoo even verloren had.

V.

ALBERONI.

De abbé Alberoni, zaakwaarnemer van den hertog van P
te Madrid, was alleen in zijn kabinet.

Het was avond, en reeds had de ure geslagen, die vo
vergadering der zaamgezworenen bepaald was.

Onrustig ging Alberoni op en neêr, en bleef nu en dan voor het venster staan, om op de straat te zien.

Alles bleef stil.

Het gelaat van Alberoni verduisterde, en vermoeid zijnde van het lange wachten, zette hij zich in gedachten verzonken in zijn leuningstoel neêr.

Alberoni was een gevaarlijk mensch, hij was een vriend van prinses Orsini, en had zich voor koning Philips onontbeerlijk weten te maken, en te gelijk was zijn huis een toevlugtsoord der patriotten, die zich ten taak hadden gesteld, het Fransche juk af te schudden, prinses Orsini uit Spanje te verdrijven en Spanje slechts door Spanjaarden te laten beheerschen.

Heden avond zou bij Alberoni eene vergadering dier patriotten en zaamgezworenen plaats hebben, maar, zooals wij reeds gezegd hebben, had de abbé te vergeefs gewacht.

Weder trad hij aan het venster, doch alles bleef stil.

„Dit maal," zeide hij stil voor zich heên, „dit maal zijn zij dus gelukkig aan den strik ontkomen, die goede patriotten, en ik meende toch alles zoo slim te hebben overlegd! Het zou eene groote vergadering van alle ontevredenen en vijanden van de prinses Orsini geweest zijn, en wij hadden ze dan allen kunnen gevangen nemen, want mijn naamlooze brief, waarin ik de prinses deze zamenzwering en de vergadering mededeelde, is, zooals ik weet, in handen der prinses gekomen! En toch is het mislukt. Ik had een zoo goed plan daarop gebouwd! De hoofden van deze zamenzwering onschadelijk te maken, wil zeggen, die gansche zamenzwering met een slag te vernietigen, en mij van een vijand te ontdoen! Dat is mislukt, — nu, wij zullen op een ander middel moeten peinzen, dat is alles! Het komt dus daarop aan, een anderen weg in te slaan, en dezen weg wil ik zoeken!"

Lang nog bleef Alberoni in gedachten verzonken in zijn kabinet op en neêr gaan. Geen slaap kwam in zijne oogen, en eerst toen de morgen inviel, zonk hij afgemat op zijn leuningstoel neêr, om eenige uren den zoeten slaap te genieten.

Weinige uren van rust waren voldoende voor dezen buitengewonen man; verkwikt door den slaap stond hij van zijn leuningstoel op, maakte zijn toilet en ging als naar gewoonte zijn morgenbezoek bij den koning afleggen.

Maar koning Philips van Spanje was heden niet zigtbaar,

hij vertoefde nog altijd in de kamer waarin zijne gemalin gestorven was, en niemand mogt deze eenzaamheid met hem deelen, dan prinses Orsini.

„Wanneer het zoo is," dacht Alberoni, „dan willen wij rustig de dingen afwachten. Ik zal daarom naar mijne woning terugkeeren, en mij te bed begeven!"

„Doch neen," zeide Alberoni, „op dit oogenblik zou het lafhartig zijn. „Hier is het slagveld, hier wil ik blijven en den vijand onverschrokken afwachten!"

„Ik wil naar graaf Orri gaan!" zeide Alberoni vast besloten, en begaf zich naar dat gedeelte van het koninklijk paleis, waarin de kamers van den koning zich bevonden, want daar, moest graaf Orri, dienstdoende kamerheer, op dit oogenblik zijn.

Niemand was evenwel heden in deze voorkamers te zien. Plotseling stond hij stil, toen Alberoni zijn naam hoorde noemen, en zich omkeerende, graaf Orri bemerkte, die juist in de kamer trad.

„Ah, daar zijt gij eindelijk," fluisterde Orri zacht; „sedert ik dit paleis betreed, zocht ik u overal. Kom, treed hier in het kabinet des konings. Daar zijn wij veilig. Niemand zal het wagen ons te storen!"

„En de koning?" vraagde Alberoni.

„De koning," zeide Orri, „de koning is in de kamer van de koningin, en laat zich door prinses Orsini troosten!"

„Waarom kwaamt gij gisteren avond niet?" vraagde Alberoni.

„Onze wachten ontdekten nog ter goeder ure verdachte gestalten, die om uw paleis slopen! Zij gaven ons spoedig het afgesproken teeken, en terstond verspreidden wij ons naar alle zijden."

„Waarschijnlijk spionnen van de prinses!" zeide Alberoni, terwijl hij graaf Orri naauwkeurig gadesloeg. „Deze prinses is eene zeer slimme vrouw, slim als de slangen."

„En ook giftig als de slangen!" zeide Orri.

„Wij moeten maken, dat zij aan haar eigen gift sterft!" fluisterde Alberoni.

„Ach!" riep graaf Orri, „dat zal nog wel een langen tijd duren!"

„Stil, spreek zacht!" fluisterde Alberoni, zich voorzigtig omkeerende. „Zacht, zeg ik! Wij zijn hier in het koninklijk

paleis te Madrid, de wanden hebben ooren, en overal zijn er geheime deuren!"

En den graaf meer naar het midden der zaal geleidende, vervolgde Alberoni zacht: „Prinses Orsini bemint!"

„Gij weet dat?" vraagde de graaf nieuwsgierig.

„U bemint zij," zeide de abbé.

Graaf Orri bloosde, en antwoordde niets. Maar de abbé Alberoni bemerkte dit blozen en schudde het hoofd.

„Gij hebt het geweten," zeide hij, „en toch bloost gij omdat ik het zeg! Een staatsman moet altijd zijn gelaat kunnen beheerschen. Het is niet goed dat gij nog blozen kunt! Genoeg! prinses Orsini bemint u, en gij zult haar in deze liefde versterken!"

„Neen, nimmer!" zeide Orri. „Ik heb het reeds beproefd, maar, terwijl ik het deed, heb ik mij zelf veracht. Met de wapens in de hand wil ik strijden tegen de vijanden van Spanje, mijn bloed wil ik geven voor mijn vaderland. Maar ik kan en wil geen huichelaar zijn!"

„Wanneer gij niet huichelen kunt, ga dan! Gij zijt dan de man niet, om prinses Orsini ten val te brengen!"

Orri ging in de zaal op en neêr.

„Hij overlegt," dacht Alberoni, „en wanneer hij overlegt, zal hij inzien, dat ik gelijk heb!"

„Nu?" vraagde hij luid, toen graaf Orri plotseling bleef staan.

„Gij hebt gelijk, abbé!" zeide Orri. „Ik wil de prinses niet bedriegen, maar ik wil haar de waarheid verzwijgen, en wanneer ik haar ook al niet beminnen kan, zoo zal zij ten minste niet vermoeden . . . ."

„Dat gij eene andere bemint?" viel Alberoni hem in de rede. Ah, het was beter, dat gij in het geheel niet bemindet. Verliefde lieden zijn ongeschikt en onbezonnen. Rigt het ten minste zoo in, dat de prinses meent, dat uwe verliefde zuchten haar aangaan, terwijl die aan de dame achter haar zijn toegewijd!"

„Hoe, gij weet ook dat?" vraagde Orri.

„Ik weet het, graaf Orri! Wees voorzigtig, zeg ik u. Ieder oogenblik is gewigtig, want wij hebben met meer vijanden te doen!"

„Gij meent den hertog van Orleans. Zijne plotselinge komst heeft zelfs den koning verrast! Niemand wist daarvan iets!"

„Ik wist het!" seide de abbé rustig. „Zie hier het bewijs."

En eenige brieven te voorschijn halende, reikte hij ze Orri, die ze haastig doorliep.

„Hoe," zeide hij, „reeds sedert drie dagen wist gij dat de hertog komen zou!"

„En het doel van zijne komst," fluisterde Alberoni.

„Het geldt de prinses Orsini ten val te brengen, en Frankrijk in hare plaats te stellen!"

„Dat mag niet zijn!" riep Orri toornig. „Spanje moet bevrijd worden van alle vreemde opperheerschappij! En slechts een Spanjaard moet over Spanje regeren!"

„Regt zoo," zeide de priester. „Spanje kan niet gelukkig zijn, voordat het zich zelf regeert! Wanneer deze dag gekomen zal zijn, wanneer Spanje vrij is, dan is mijne zending volbragt, en de poorten van een klooster zullen zich achter mij sluiten!"

„O," zeide graaf Orri, „gij zijt een edel, groot mensch. Waarom zijt gij geen Spanjaard! Gij waart de man, om eerste minister des konings te zijn!"

„God heeft het niet gewild, dat ik een Spanjaard ben!" riep hij vroom, „ik kan daarom in Spanje niet heerschen!" En rustiger vervolgde hij: „Ga nu, graaf Orri, zoek de prinses op! Onderzoekt of zij het inderdaad geweest is, die gisteren onze zamenkomst geweten heeft, en wie zij gelooft, dat in deze zamenzwering gewikkeld zijn!"

Orri beloofde zijn raad op te volgen, en Alberoni de hand tot afscheid reikende, verwijderde hij zich.

De priester Alberoni zag hem met woeste blikken na en zeide: „Ik ben geen Spanjaard, en kan daarom in Spanje niet heerschen! Die ijdele dwaas! Wanneer ik eens Spanje onder mijne voeten zal treden, dan wee hem, die mij niet voor een Spanjaard wil erkennen! En ik wil het onder het juk brengen, dat trotsche Spanje, ik zweer het bij God en alle heiligen!"

„Ah, Alberoni zweert!" zeide eene stem achter hem, en eene hand legde zich op zijn schouder!

Alberoni wendde langzaam het hoofd om. Geen trek verried zijn inwendigen schrik, en met rustige oogen ontmoette hij het gelaat van den hertog van Orleans.

„Nu, Alberoni, wat zwoert gij daar juist?" vraagde de hertog.

„Ik zwoer niet, ik bad," zeide de priester.

„Houdt gij mij voor zoo ligtgeloovig?" vroeg de hertog, terwijl hij zich in een leuningstoel uitstrekte. „O, ik ken de priesters, ik weet dat zij alles om Gods wil doen, maar toch voor hetgeen zij doen, willen zij zich gaarne beloond zien. O, gij lacht? Gij ziet, ik ken de priesters, en daarom, abbé, laat uw masker vallen, en toon mij zooals gij zijt. Niet dien vromen blik, dat weemoedig lagchen. Wees trotsch, pater, want gij kunt het zijn. Gij zijt magtig, en zooals men zegt, hebt gij veel invloed op koning Philips van Spanje, die, onder ons gezegd, veel gelukkiger was, toen hij nog hertog van Anjou was. Laat ons dus een weinig keuvelen, abbé. Graaf Orri zeide mij, dat ik u hier zou vinden, en daarom kwam ik u opzoeken. Keuvelen wij!"

„Ja, keuvelen wij," hernam Alberoni.

„Gij zijt de vriend van Frankrijk, gij hebt in een eigenhandig schrijven aan mijn grooten koning Lodewijk den Veertiende beloofd, mij uw bijstand te verleenen."

„Wanneer u deze zwakke arm nuttig kan zijn," zeide Alberoni bescheiden.

„Niet de arm, priester, maar de tong," zeide de hertog. „O, de tong van een priester is mooijer dan al de tongen der nachtegalen."

„Uwe hoogheid spot met mij," zeide Alberoni.

„Neen ik spreek in ernst. „Gij zult met uwe schoone priestertong den koning een lied voorzingen, een zeer schoon lied, abt. Gij zult hem in dit lied leeren, in plaats van verliefd te zijn, een weinig aan zijne koningskroon te denken! Gij zult hem oor en oog openen voor den nood van zijn land! Gij zult hem Spanje toonen, het ongelukkige Spanje, dat krimpt onder de voeten van eene vrouw, van eene vrouw, die een vampyr het hartebloed er uitzuigt."

Alberoni's loerend oog had zeer goed de portière, waardoor men in de vertrekken der koningin kwam, zien bewegen; hij had ook de hand bemerkt, die voorzigtig de portière opende, en deze hand, het was de hand van prinses Orsini!

Dat wist Alberini zeer goed, en daarom ging hij eenige schreden in het vertrek achter uit, nam zulk eene houding aan, dat de hertog, om hem aan te zien, zijn leuningstoel een weinig op zijde moest schuiven en nu met den rug tegen de portière zat.

„Nu, gij zegt geen woord?" zeide de hertog.

„Ik overlegde slechts zoo even, van welke vrouw uwe hoog-heid sprak," zeide Alberoni, terwijl hij met heimelijke vreugd zag, hoe prinses Orsini zacht door de portière binnentrad e luisterend staan bleef.

„Pah," zeide de hertog, „gij weet zeer goed, dat ik va de prinses Orsini spreek! Prinses Orsini, dat is de vloek, d op Spanje rust, waaraan Spanje sterft! Ja Spanje sterf Overal hoort men de doodsnikken van dit land, wier rijl dommen zij uitzuigt! Wij zullen en moeten Spanje redde van deze booze vrouw. Dat, Alberoni, dat is het lied, he welk uwe priestertong voor den koning zingen moet."

„Een mooi lied!" zeide de prinses Orsini, te voorschijn tre dende. „Een zeer schoon lied, veroorloof mij dat ik daarbij d tweede stem zing!"

De hertog was met zigtbare ontsteltenis van zijn zetel opge rezen, en staarde de prinses aan, terwijl Alberoni met ee vergenoegden glimlach naar het andere einde der zaal teru trok, en aanstalten maakte, om te vertrekken.

„Neen, blijf, ik heb met u te spreken, Alberoni!" zeid de prinses.

„Is dan dit slot vervloekt?" riep de hertog. „Overal zijn e geheime deuren!"

„Ja, weder een muizenval," zeide de prinses, „en de mui liep er gelukkig in! Gij herinnert u ons vroeger gesprek no wel, hertog? Een geluk, dat ik niet de vijandin der muize ben, anders...."

„Maar zie eens," riep de hertog, „Alberoni bidt. Ik haa mij zijn voorbeeld te volgen! Derhalve uw onderdanige dienaa Ik verwijder mij en laat de deugdzaamste prinses alleen m den vroomsten priester!"

De hertog boog zich diep, en naderde de deur.

„Hertog!" riep de prinses. „Vergeet niet, dat er overa geheime deuren zijn!"

„O, ik geloof het," zeide de hertog, „ja ik geloof dat g hier even als in Frankrijk van geheime deuren voorzien zijt Ah, prinses, toen kende ik de geheime deur, die naar uw kamer voerde! Gij gaaft mij zelve den sleutel. Wie heef hem thans?"

De prinses keerde hem toornig den rug toe, keek den her

tog vorschend in het gelaat, en toen zij zich omgekeerd had, zeide de hertog op teederen toon: „Ach, prinses, dat was een schoone tijd!”

En zonder een antwoord van de prinses af te wachten, verliet de hertog spoedig het vertrek.

„Die onbeschaamde!” fluisterde zij. „Ten tweeden male behaalt hij op mij de zege! Maar hij zal boeten,” riep zij van haar zetel opspringende. „Bij God! ieder dezer bijtende woorden zal hij boeten! Alberoni, gij moet mij daarbij behulpzaam zijn.”

De priester scheen uit zijn gebed op te schrikken, en zag vragend, als of hij niets gehoord had, de prinses aan.

„Ah, laat dat vrome bidden,” riep de prinses. „Gij weet, Alberoni, ik ken u.”

„Wat wilde de hertog?”

„Hij verlangde mijn bijstand tegen u, prinses.

„En gij beloofdet hem dien?”

„Ja!”

„Dat is goed!” zeide de prinses. „Wij moeten hem in zijn eigen net zien te vangen. Tracht daarom zijn vertrouwen te winnen. Hoor het niet alleen rustig aan, wanneer hij mij laakt en veracht, maar doe mede, om hem des te beter om den tuin te leiden!”

„Dat zal ik!” zeide Alberoni. „De stemme Gods zegt mij, dat ik zoo handelen moet tot welzijn van Spanje! Mijne ziel is vrij van alle eigenbaat en aardsche goederen hebben voor mij niets aanlokkelijks meer.”

„Ah, ik begrijp u,” zeide de prinses verachtelijk. „Gij wilt weten, hoe veel aardsch goed ik u voor deze dienst beloof! Priester gij zult tevreden zijn! Gij weet dat ik goed betaal! Hoor mij opmerkzaam aan! Wij moeten dezen hertog van Orleans verjagen! Gij kent het zwakke karakter van onzen goeden koning. Hij is steeds bedroefd, en de hertog komt uit Parijs, waaraan de koning nog met zijne gansche ziel hangt! De hertog van Orleans weet dat, en wij moeten daarom voor alle dingen zorgen, dat hij niet alleen met den koning is.”

„Het is de tijd van vasten!” zeide Alberoni vroom. Het zwakke gemoed van den koning moet daarom op de hemelsche dingen gewezen worden. Gij weet uwe hoogheid, dat ik grooten invloed op den koninklijken biechtvader d'Aubenton heb!

Ik zal dezen verzoeken, dat hij het oor van den koning voor alle Parijsche zaken sluit."

„Doe dat, abt!" riep de prinses verheugd. „Ach, ons zal en moet het gelukken den hertog te verdrijven en Spanje van Frankrijk te bevrijden. Dat zij ons streven en wij willen ons gelukkig noemen, wanneer wij het bereikt hebben! Dan zal dit gansche land een tempel van geluk zijn, en de liefde zij dan de godsdienst. Alberoni, ik wil eene priesteres zijn in dezen tempel der liefde, en ik wil mijn hoofd omkransen met mirten en rozen!"

„Eene priesteres van het geluk wil zij zijn!" zeide Alberoni tot zich zelven, toen hij uit het slot teruggekeerd, in zijne eigene woning trad. „Ach, een tempel van liefde en geluk wil zij voor Spanje bouwen! Neem u in acht, prinses, dat de handen van een priester de fundamenten van dezen tempel niet ondergraven."

En Alberoni beschut en beveiligd door de eenzaamheid van zijne kamer, gaf zich aan zijne opgeruimdheid over, en barstte telkens in een luid en spotachtig gelach uit.

VI.

DE KONINKLIJKE WEDUWENAAR.

De koning had zijne gemalin verloren, en geheel Madrid wist, dat koning Philips haar diep betreurde. Het was hem onmogelijk in dit paleis te blijven, waarin zijne dierbare gemalin gestorven was. Hij verliet daarom zijn residentieslot, waarin het koninklijke lijk op het paradebed lag, en betrok het paleis van den hertog van Medina Celi. Ontoegankelijk voor de grooten van zijn rijk, vertoefde hij daar, en de prinses had het strenge bevel gegeven, niemand bij zijne majesteit aan te dienen.

Om de waarheid te zeggen, deze maatregel, waarvan de prinses hem gezegd had, dat het met de Spaansche etiquette volkomen overeen kwam, en bij het volk een zeer gunstigen indruk zou maken, vond de koning een weinig lastig, want duizend malen wenschte hij in zijn hart, dat deze acht dagen van rouw om waren. En toch waren er eerst twee dagen verloopen, na den dood zijner gemalin. Maar de tranen des konings waren reeds opgedroogd, en te midden

dezer eenzaamheid hield de koninklijke weduwenaar zich met de gewigtige vraag bezig, waar hij eene nieuwe gemalin zou vinden en zuchtte hij slechts daarover, dat diegene die hij voor deze eer waardig hield, en aan wie zijn hart reeds sedert eenige weken toebehoorde, onmogelijk zijne gemalin zou kunnen worden. Daar hij haar echter niet huwen kon, zoo besloot hij ten minste hare wederliefde te winnen. Maar wie was de dame, die de koning van Spanje beminde, zonder haar toch tot zijne gemalin te kunnen verheffen?

Het was de hofdame van de prinses Orsini, hare nicht Marquita.

O, wanneer de trotsche en heerschzuchtige vrouw dat geweten had! Maar niemand kende deze liefde van den koning, niemand dan Alberoni.

Dezen vromen priester had de verliefde koning zich toevertrouwd, daar Alberoni de eenige was, die door de prinses Orsini waardig was gekeurd, om de eenzaamheid van den koninklijken weduwenaar te deelen.

In dit oogenblik was de eenzaamheid den koning zeer welkom, want hij was bezig een gedicht op zijne geliefde te maken, maar het wilde hem niet van de hand gaan, en daarom schoof hij de schrijftafel van zich, terwijl hij op een verdrietigen toon zeide: „Men heeft mij aan een volk opgedrongen, dat mij niet begeerde, dat ik nimmer kan liefhebben! En zij verlangen van mij, dat ik dit volk gelukkig zal maken, terwijl ik zelf, als een slaaf mijner grootheid, versmacht te midden mijner heerlijkheid! Men noemt mij koning! Ach, een gevangene ben ik, anders niets, en Spanje is mijn kerker!"

Toen de koning op dat oogenblik gerucht in de voorkamer hoorde, ging hij naar zijne schrijftafel, nam het gedicht er af, en verborg het in zijne boeken.

„Mijn God, wanneer de prinses dit gelezen had!" mompelde hij zacht, en keek angstig naar de deur, als vreesde hij, hare bespiedende blikken te ontmoeten. Maar het was slechts de kamerheer, die de deur opende, en den abt Alberoni aandiende.

De koning ging den binnentredenden priester met een verheugd gelaat te gemoet.

„Nu, abt," vraagde hij zacht, „hebt gij mijn billet afgegeven?"

Alberoni zuchtte. „Het was eene onmogelijkheid, sire," zeide hij. „Deze schoone dame Marquita is eene onneembare vesting, omringd door spionnen en cavaliers!"

„Hoe," riep de koning, „wie waagt het de dame aan te bidden, die ik met mijne gunst vereer?"

„Weet uwe majesteit dan niet, dat de hertog van Orleans haar bemint?" vraagde Alberoni.

„Ach, overal treedt deze Philips als mijn mededinger mij op zijde," zuchtte de koning.

„En wanneer het nu slechts een meisjeshart gold!" zeide Alberoni. „Maar deze hertog is heerschzuchtig. Het grieft hem, dat hij niet in uwe plaats koning van Spanje is!"

„Ik wenschte, dat hij het ware," zeide de koning. „Maar ik zal niet dulden, dat hij verliefd is op de dame, die ik bemin. Ja, Alberoni, ik bemin haar! Kroon en schepter wil ik aan hare voeten neêrleggen, en tot haar zeggen: neem dit alles, wees mijne koningin, laat mij uw slaaf zijn, maar bemin mij!"

„Stil," zeide Alberoni. „Ik hoor iemand komen, en het was mij als hoorde ik de stem der prinses."

„De prinses?" vraagde de koning verschrikt.

„Ja, de tante uwer schoone Marquita, sire. Ah, wanneer de prinses komt, zal misschien hare nicht een oogenblik onbewaakt zijn, en ik zal gelegenheid vinden, haar het billet van uwe majesteit te overhandigen."

„Ja, het is de prinses," zeide de koning; „zoo vertrek spoedig."

„Sire," zeide de abt, de hand van den koning aan zijne lippen drukkende, „misschien ware het raadzaam, wanneer gij de prinses deelgenoot van uwe liefde maaktet."

„Nimmer," zeide de koning. „Zij zou het mij nimmer vergeven! Om Gods wil, ga, voordat de prinses komt, en het onderwerp van ons gesprek tracht uit te vorschen."

Maar het was te laat, want de prinses had reeds de deur geopend, en keek met groote en doordringende oogen naar den koning, die het hoofd afwende, en met een flaauwen hoofdknik den afscheidsgroet van Alberoni beantwoordde.

Terwijl de priester de deur naderde fluisterde hij de prinses zacht in het oor: „de koning is verliefd!"

„Op wie?" lispelde de prinses.

„Dat zult gij niet raden!" mompelde Alberoni.

„Hij bemint mij!" zeide de prinses Orsini zacht tot zich zelve. „De koning van Spanje bemint mij! Ik zal dus zijne gemalin worden!" En geheel vervuld van deze zalige gedachte, naderde zij den koning.

„Ah, gij zijt het, mijne dierbare prinses!" zeide de koning.

„Hij bemint mij! Het is zeker," jubelde de prinses in zich zelve. Overluid zeide zij: „Ja, ik ben het, mijn koning en mijn heer!"

„Uw heer?" vraagde de koning. „Wanneer heb ik van u gevorderd, dat gij mij uw heer zoudt noemen?"

„Gij vorderdet het niet, want gij zijt grootmoedig," riep de prinses, „maar mijn hart maakt u tot mijn heer!"

De koning was betooverd door hare vriendelijkheid en opgeruimdheid.

„Hoe goed en te gemoetkomend is zij heden!" dacht hij. „Zou Alberoni misschien gelijk hebben, en zou ik het wagen, de prinses deelgenoot van mijne liefde te maken?"

„Ik moet hem te gemoet komen!" dacht de prinses van hare zijde. „Mijn God, hij is dus zoo verlegen, deze goede Philips!"

„Ah, hoe schoon zijt gij heden!" zeide de koning, om de prinses voor zich in te nemen, voordat hij haar zijne liefde openbaarde.

„Het is de vreugde, die mij zoo schoon maakt," fluisterde de prinses, terwijl zij den koning naar den divan geleidde, en zich op een tabouret naast hem zette. „Ja, sire," vervolgde zij, „de vreugde maakt mij voor een oogenblik weder jong en schoon. Het is de eerste maal, dat uwe majesteit mij eene vleijerij zegt. Dat maakt mij gelukkig, want vrouwen hooren gaarne eene vleijerij, zelfs wanneer het de grootste onwaarheid is!"

„Inderdaad, het is de eerste maal, dat ik aan eene dame in Spanje eene vleijerij zeg," zeide de koning. „Maar dorst ik het dan vroger? Was ik niet steeds bewaakt door de jaloersche blikken mijner gemalin?"

„Het is waar, de koningin was zeer eerzuchtig!" bemerkte de prinses.

„O, zij was eene tirannes, die mij verhinderen wilde, in eene andere vrouw behalve in haar het meesterstuk der schepping te bewonderen. De eerzuchtige koningin kon wel verhinderen, dat mijne lippen spraken, doch niet mijne oogen!"

„O, ik heb wel uwe blikken bemerkt, sire, en ze verstaan!" fluisterde de prinses.

„Hebt gij dat?" riep de koning verheugd. „En gij hebt u toen niet vertoornd op mij? Gij vergeeft grootmoedig de vermetelheid mijner liefde?"

„Ik voelde, dat mijn hart te zwak tot toornen was!" zeide de prinses.

„O, gij zijt eene hemelsche vrouw!" riep de koning, terwijl hij de hand der prinses aan zijne lippen drukte.

„Sire, wanneer men ons gadesloeg!" fluisterde de prinses beschaamd. „Wanneer men daar buiten zag, dat de koninklijke weduwenaar niet zoo zeer de eenzaamheid zocht, om te treuren, maar ook, om eene andere dame zijne liefde te bekennen!"

„Ja, de dame van mijn hart mijne liefde te bekennen, dat is mijn hoogste en vurigste wensch!" riep de koninklijke weduwenaar. „En daartoe, dierbare prinses, moet gij mij behulpzaam zijn!"

De prinses zag hem verbaasd aan, — zij begreep hem niet.

De koning, die hare verbazing niet bemerkte, vervolgde: „Maar niet op den dag zal deze zamenkomst zijn! Neen, laat ons tot van avond wachten!"

Ah, hoe edel, hoe teeder!" dacht de prinses. „Hij wil ons beiden het blozen besparen."

„Nu, gij antwoordt mij niet?" vraagde de koning. „Gij zijt derhalve niet van mijn gevoelen?"

„O, zeker," zeide de prinses. „Ik zal nog heden uwe majesteit tijd en uur van deze zamenkomst melden!"

„Gij zijt mijn goede engel, ik zal aan u mijn gansch levensgeluk te danken hebben!" riep de koning, „en mijn streven zal zijn, aan het hof te toonen, wat gij voor mij zijt, en hoe ik wil, dat men u eeren zal! Prinses, ik benoem u tot opperhofmeesteres van den prins van Asturië, mijn zoon, en opdat ik ten allen tijde in uwe tegenwoordigheid kan zijn, zult gij met uwe hofhouding en den ganschen hofstaat van mijn zoon het klooster naast dit paleis betrekken. De goede monniken mogen eene andere woning zoeken; van dit oogenblik af behoort het klooster aan u en zal in een prachtig paleis herschapen worden! En opdat," vervolgde de koning, „het hof niet wete, wanneer en hoe dikwijls ik bij u kom, zal deze muur doorgebroken en in eene geheime deur naar uw paleis veranderd worden!"

„Nu is Marquita mijn, en niemand kan mij haar ontrukken!" dacht de koning.

De prinses zeide triomferend: „Het zal alles geschieden, zoo als uwe majesteit bevolen heeft! Twee woorden van uwe hand, en in dit uur zullen de goede monniken het klooster nog ontruimen en de prins van Austurië en ik zullen er onzen intrek nemen!"

De koning trad aan de schrijftafel en schreef.

„Hier," zeide hij, „hier uwe benoeming als opperhofmeesteres van den prins van Austurië, en daar het bevel aan den prior van het Franciskaner klooster."

De prinses ontving met dankbare blikken deze beide papieren van den koning.

„En ik," zeide zij teeder, „ik zal er voor zorgen, dat heden nog deze muur wordt doorgebroken, zooals mijn koning het bevolen heeft!"

VII.

EEN TRIOMF.

Op dit oogenblik hoorde men eene gebiedende stem zeggen:

„Laat mij! Dit bevel kan voor mij niet gelden! Zijne majesteit zal en moet ik spreken! Men melde mij aan en zegge zijne majesteit, dat ik hem een brief van zijn doorluchtigen grootvader, den koning van Frankrijk, te overhandigen heb."

„Het is de hertog van Orleans!" fluisterde de prinses.

„Zal ik hem binnen laten komen?" vraagde de koning.

De prinses gevoelde zich in dit oogenblik van hare overwinning te zeker, dan dat zij het voor noodig achtte, haar vijand het binnentreden te weigeren.

„Wanneer hij brieven van uw grootvader brengt, sire, zoo geloof ik, dat de etiquette het vordert, den hertog van Orleans binnen te laten," zeide zij. „Maar het zou raadzaam zijn, sire, den hertog slechts als gezant van den koning van Frankrijk, en niet als vriend te ontvangen. De hertog is zeer slim, koning Lodewijk heeft hem hier naar toe gezonden om uwe majesteit te bewaken en uwe geheimste gedachten zooveel mogelijk te raden."

„Vrees niet!" zeide de koning lagchend. „Wij zullen hem slechts eene korte audientie verleenen, en verzoeken, of gij bij dezelve wilt tegenwoordig zijn."

Op dit oogenblik werd de portière haastig geopend, en de hertog van Orleans, rood van toorn, verscheen op den drempel.

„Sire," zeide hij, „daar niemand den moed heeft, mij aan te melden, zoo moet ik het wagen, mij zelf bij uwe majesteit aan te dienen! Ik kom in mijne hoedanigheid als buitengewoon gezant van den koning van Frankrijk."

„En als zoodanig zijt gij mij welkom!" zeide de koning. „Wat brengt gij mij voor boodschap van mijn grootvader?"

„Sire, dezen brief!" zeide de hertog, zich diep buigende terwijl hij den koning het schrijven van koning Lodewijk den Veertiende overhandigde.

De koning brak het zegel los en las. Eene pauze volgde; toen zeide de koning: „Ach, het doet mij leed, dat ik dit maal den wensch van mijn grootvader niet vervullen kan. Zijne majesteit doet mij in dezen brief den voorslag, u, hertog, tot opperhofmeester van den prins van Asturië te benoemen. Het doet mij leed, maar dit voorstel komt te laat, want die plaats is al vergeven!"

„Ik heb zoo even de prinses Orsini daartoe benoemd, die van dit oogenblik af, met den prins in het Franciskaner klooster zal gaan wonen. Ik zal terstond de eer hebben mijnen koninklijken grootvader in een eigenhandig schrijven dit mede te deelen."

De koning begaf zich naar zijn kabinet, om aan den koning van Frankrijk, zijn grootvader, te schrijven.

Deze nieuwe, onverwachte slag scheen den hertog te hebben vernietigd. De oogen van prinses Orsini schitterden van blijdschap, en de toorn van den hertog kon slechts bijdragen, hare vreugde en triomf nog meer te verhoogen.

„Nu," zeide zij, terwijl zij den hertog naderde, „uwe hoogheid heeft vergeten „mij geluk te wenschen, daar ik dit toch van u, als mijn vriend, kon verwachten. Gij moest mij niet met zulke toornige blikken aanzien! Bedenk toch, uwe hoogheid, dat mijne gunst u zeer nuttig kan zijn, want daar gij zoo als het schijnt, eene groote neiging hebt voor de pedagogiek, komt het er slechts op aan, dat gij een vriendelijk woord tot mij zegt, en ik, krachtens mijn ambt als opperhofmeesteres, maak u tot hofmeester van den prins van Asturië."

„Ik zou met vreugde deze betrekking aannemen," zeide de hertog, die nu zijne gewone bedaardheid hernomen had. „Ja ik zou dit ambt aannemen, al ware het slechts om

den prins voor eerzuchtige oude vrouwen te waarschuwen. Prinses Orsini, uw onderdanige dienaar!"

De oogen der prinses schoten vuur.

„Nu, bij den almagtigen God, die onbeschaamdheid zal u berouwen!" riep de prinses woedend.

„Welke onbeschaamheid?" vraagde de hertog. „Ik sprak van eerzuchtige oude vrouwen. Dat kan toch u niet aangaan, prinses, gij, de edelste en verhevenste vrouw dezer wereld, gij, die ik reeds sedert vele jaren verzekerd heb, dat gij de deugdzaamste en schoonste aller vrouwen zijt. Sedert acht en twintig jaren ben ik uw aanbidder geweest, ah, men zal mij nog eens om deze trouw willen kanoniseren!"

„Neen, men zal u liever met kanonnen uit dit land jagen!" riep de prinses. „Men zal ..."

Een page van den koning trad binnen en maakte aan dezen twist een einde.

„De koning laat de prinses roepen en beveelt den hertog zich met alle grooten en gezanten naar de troonzaal te begeven."

Zwijgend verlieten beiden het vertrek, om aan de bevelen van den koning, die misschien door deze boodschap, zonder het te weten, een oorlog tusschen Frankrijk en Spanje onderdrukt had, te gehoorzamen.

Een uur later was het gansche hof in de troonzaal vergaderd.

Marquita, de hofdame van de prinses, stond van de anderen afgezonderd. Zij was bevallig en ofschoon zij heden minder vrolijk scheen, was zij toch schoon.

Wat bekommerde haar dit ontevreden hof, haar die zich herinnerde dat zij haar geliefde, sedert gisteren niet gezien had, en dat zij zich zoo eenzaam en verlaten gevoelde, wanneer hij niet bij haar was.

Marquita beminde als eene vrouw, en graaf Orri als een man! Hij voelde zijn hart verscheurd, onder het lijden van zijn vaderland, en hij troostte zich weder bij het aanschouwen van zijne onschuldige Marquita.

Hij was met haar in de troonzaal en was toch niet bij haar, hij onderhield zich met de spionnen van de prinses, en zocht ze door een levendig gesprek te boeijen, dat hunne oogen niets zagen, en hunne ooren niets hoorden.

Maar plotseling ontmoetten zijne oogen de op hem innig rustende blikken van Marquita, en terstond waren al deze

zorgen en bekommeringen vergeten, en hij snelde terstond m
een hart vol liefde naar haar toe.

„Ah, gij kent mij dus nog," zeide zij op zacht verwijte:
:den toon.

„Gij antwoordt mij niet?" fluisterde zij, terwijl hij haar n
altijd zwijgend aanzag.

„Ik overlegde juist," zeide hij, „of het niet aangenamer z
zijn, al die twisten op te geven, en met u, mijne bloem, in e
stil, eenzaam dal te vlugten, om ons geheel en al aan de lief
over te geven."

Marquite lachte. „Neen mijn geliefde," zeide zij, „dit g
luk, dat gij daar droomt, het is niet voor u! Ik weet da
ik ken dat! Gij moogt niet stil zitten, gij moet strijden, o
te overwinnen. Gij zijt de man niet om te rusten, en in ee
eenzaam dal zult gij sterven aan de vreesclijkste van alle ziel
ten, aan de verveling."

„Oh, aan uwe zijde zal de tijd spoedig voor mij voorbi
gaan!" fluisterde Orri.

Zij schudde zacht het hoofd. „Gij zoudt daar beginnen, me
mij te beminnen, en ophouden met mij te verwenschen," zeid
zij. „Neen, Orri, blijf en strijd! Uwe Marquita heeft ee
moedig hart, zij siddert niet voor haar geliefde, want zij wee
dat hij een held is!"

„Maar ik, ik sidder voor u!" zeide Orri, en zijn gela
verduisterde.

„Voor mij?" vraagde zij.

„Ja, voor u, Marquita, er dreigt onze liefde aan alle ka
ten gevaar, en werwaarts ik het oog wend, zie ik niets da
radeloosheid en zorg."

„Zoo zie in mijn oog!" zeide zij lagchend. „Daar vindt g
steeds rust en zalige tevredenheid."

„Omdat gij een niets kwaads vermoedende, onschuldige eng
zijt! Doch ik moet u waarschuwen! Wees op uwe hoede
overleg ieder woord en iederen blik, en voor alle dingen la
niemand, niemand vermoeden, dat wij elkander beminne
Mijne vrijheid, ja misschien mijn leven hangt daarvan af, d
noch de koning, noch de prinses dit weet! Wees voorzi
tig, wees slim en ...."

Eene beweging in de zaal stoorde den graaf. De deure
werden wijd geopend, en de koning met zijn gevolg trad bi

nen ; aan zijne regterhand zag men den prins van Austurië terwijl aan zijne linkerhand de prinses Orsini zich bevond.

Met donkere blikken zagen de grooten dit zeldzame en ongehoorde schouwspel aan. Eene prinses van niet gelijke geboorte waagde het, aan de zijde van den Spaanschen koning te gaan! Zij waagde het zelfs in den leuningstoel te gaan zitten, die digt naast den troon stond.

De koning gaf den opper-ceremoniemeester een wenk.

Zijn gouden staf verheffende en stilte gebiedende, las hij de beide ordonnansen voor, de eene de benoeming van de prinses tot opperhofmeesteres van den prins van Austurië en de andere de verjaging van de monniken uit het Franciskanerklooster, om plaats te maken voor de hofhouding der prinses.

Een panische schrik vervulde het geheele hof. Dit alles was zoo ongehoord, dat ieder zijn hart voelde zwellen van toorn. Eene vrouw kreeg deze aanzienlijke betrekking, die men anders aan de voornaamste grandes van het rijk schonk, en deze vrouw was niet eens eene Spaansche.

„Ik zal de misnoegden straffen en de tevredenen beloonen!" dacht zij, „ik zal onverbiddelijk zijn tegen mijne wederpartij en vol genade voor mijne vrienden!"

En terwijl zij aan hare vrienden dacht, vloog haar oog onwillekeurig over Orri, die, achter den troon van den koning staande, zijne teedere en liefdevolle blikken op haar liet rusten.

Prinses Orsini voelde dit, als eene bittere smart in haar boezem, en eene wolk verduisterde haar gelaat. Ach, zij had in deze laatste dagen geheel vergeten, dat zij een hart had, en dat dit hart van heimelijke wenschen gloeide, zij had slechts naar deze stemmen van eerzucht en hoogmoed geluisterd, zij had een troon en eene koningskroon gezien, die haar voorhoofd versieren zoude. Nu echter, toen graaf Orri's oogen op haar rustten, nu ontwaakte de vrouw in haar, de hartstogt van eene beminnende vrouw. Zij had een gevoel, als moest zij al deze diamanten en kostbare kleederen van zich werpen, en overluid in deze zaal roepen: „ik doe afstand van alles, ik wil geen troon en geene kroon, ik wil slechts de vrouw zijn van dezen man, dien ik bemin!"

Maar het was te laat, haar lot was beslist, de koning had haar geroepen, tot hem te komen en uit zijne hand de insigniën der huisorde van de Spaansche koningen te ontvangen.

Prinses Orsini onderwierp zich aan hare grootheid en naderde den koning.

Knielend ontving zij de insigniën, en toen de koning haar den zwaren ketting omdeed, hoorde men een gemompel door de zaal.

„Nu wat zegt gij van dit tooneel?" vraagde de hertog van Orleans aan Alberoni.

„Eene bewonderingswaardige vrouw is zij!" zeide Alberoni en groette eerbiedig uit de verte de prinses, die hem lagchend toeknikte.

Daar buiten hoorde men het plegtige gezang van mannenstemmen, fakkels werden zigtbaar, en door de ramen van de troonzaal zag men in plegtigen optogt de Franciskanermonniken voorbij trekken, die heilige gezangen aanhieven.

De koning verhief zich van zijn troon en trad met den prins naar een der vensters, om dezen plegtigen optogt voorbij te zien gaan.

„Nu, hertog," vraagde de prinses, „wie heeft nu de zege behaald?"

De hertog boog zich diep voor haar.

„Gij, prinses," zeide hij, „want niets gaat boven vrouwenlist."

„Een ding gaat nog boven die list," zeide Alberoni tot zich zelven, — „priesterlist!"

VIII.

INTRIGUES.

De hertog had inderdaad de prinses zijn woord gegeven, geen brief en geene depêche naar Parijs te zenden, voor dat de prinses Orsini elken regel gelezen had. Maar het viel hem natuurlijk niet in, zijn woord te houden.

Het was derhalve zeer natuurlijk, dat hij in een uitvoerig schrijven zijn koning Lodewijk den toestand van het Spaansche hof beschreef, en hem in de scherpste en bitterste bewoordingen den verderfelijken invloed schilderde, die prinses Orsini op den koning en daardoor op geheel Spanje uitoefende, dat hij den koning bezwoer, alle middelen in het werk te stellen, om prinses Orsini ten val te brengen, en hem, den hertog, in de waardigheden te stellen, die de prinses zich zoo onwettig had toegeëigend.

De hertog had den nacht besteed, dezen brief te schrijven;

begaf zich des morgens naar Alberoni, om als zijn ver-
ouwde over de middelen te beraadslagen, hoe men dit schrij-
n naar Frankrijk zou kunnen zenden, zonder dat het door
spionnen der prinses onderschept, en naar haar toege-
agt werd.

„Dat is een moeijelijk iets," zeide Alberoni. „Geen post en
een diligence, geen courier en geen voetbode overschreidt de
paansch-Fransche grenzen, zonder door de spionnen der
prinses bespied en onderzocht te worden."

„Doch de grootste spoed is hier noodzakelijk!" riep de her-
tog, „deze brief moet in handen van den koning van Frankijk
komen!"

„Wij moeten daartoe een moedigen en vermetelen man kie-
zen;" zeide Alberoni, „een Spanjaard, die het niet doet om
beloond te worden, maar uit haat tegen de prinses. Ik weet
zulk een man te vinden!" zeide Alberoni.

„Zoo, noem mij hem," riep de hertog verheugd.

„Neen," zeide Alberoni, „dat is mijn geheim. Ik neem het
op mij, dezen brief te verzenden. Geef mij hem! Mijn woord
van eer daarop, dat geene andere hand hem bezorgen zal, dan
de hand van den man, die hem naar den koning van Frankrijk
zal brengen!"

Na eenige oogenblikken van nadenken, trok de hertog het
schrijven uit zijn boezem en gaf het aan den abt.

„Daar neem hem!" zeide hij. „Gij zijt een man van eer,
en ik vertrouw u volkomen!"

„En ik zal dit vertrouwen weten te regtvaardigen," zeide
Alberoni eerbiedig. „Heden nog zal deze brief naar den ko-
ning gezonden worden."

„En gij, abbé, kunt, wanneer deze brief de gewenschte uit-
king doet, u van mijne dankbaarheid verzekerd houden!" zeide
de hertog, terwijl hij met een vriendelijken groet het vertrek
van Alberoni verliet.

Naauwelijks had de hertog het vertrek verlaten, toen de
oogen van Alberoni eene andere uitdrukking aannamen. Een
spotachtig lagchen stond op zijn gelaat, en uit zijne kleine
listige priesteroogen schitterde eene boosaardige tevredenheid.

„Dwaas, die gij zijt, hertog van Orleans," fluisterde hij
zacht. „Gij breekt zelf uw woord, en gelooft, dat een pries-
ter zijn eed zal houden!"

Met rasche schreden deed Alberoni de deur op slot, li
vervolgens de gordijnen der vensters vallen, en toen hij zi
overtuigd had, dat niemand hem bespieden kon, opende h
eene geheime lade van zijne schrijftafel, en nam een goude
mesje en wat was. Vervolgens stak hij een licht aan, en na
den brief van den hertog, terwijl hij zeide: „Nu willen w
eens zien, wat de goede hertog in dezen, aan zijn grootvade
Lodewijk van Frankrijk geschreven heeft!"

Vervolgens maakte hij het gouden mesje warm, en verbr
daarmede het hertogelijke zegel van den brief.

Niemand was daarvoor geschikter, dan deze listige prieste
geene minuut, en het zegel was verbroken, en den brie
van den hertog lag open voor Alberoni, die hem in het begi
met nieuwsgierige blikken doorliep, en hem dan langzaa
herlas.

„Dat is een voortreffelijk aktenstuk," zeide Alberoni lagche
„die Orsini zou razend worden, wanneer zij leest, met welk
schitterende kleuren zij daar geschilderd wordt, en het schij
mij toe, dat die goede koning Philips ook ijdel genoeg is, o
de beschrijving, die de hertog juist van hem doet ook niet i
zijn geest te vallen! Ha, het zou een meesterstuk zijn, wa
neer ik den koning en de prinses aan dit dokument hielp, zo
der dat de hertog wist, dat deze slag van mij uitging! Laa
ons zien, hoe wij dit maken zullen!"

En de slimme priester verzonk in gedachten.

„Zoo moet het zijn," riep hij verheugd, „ja, bij God, zo
gaat het! Maar stil, geduld! Overleggen wij nog eens! Voor
eerst: deze graaf Orri zit mij hier in den weg. Hij is een a
te vurig patriot, hij overtuigt met zijne welsprekende taal d
overige leden van de Spaansche zamenzwering zoo zeer, da
slechts een Spanjaard over Spanjaarden heerschen kan. Dat i
lastig en kan mijne plannen dwarsboomen! Wij zullen hem eenige
tijd zien te verwijderen, en daartoe biedt zich thans de schoons
gelegenheid aan! Hij moet de bode zijn, die het stoute waag
stuk onderneemt, dezen hertogelijken brief naar Frankrijk
brengen. Ach, het zal mij wel gelukken, hem over te hale
Maar nu komt het daar op aan, dat deze onderneming he
niet gelukt, daar anders de brief niet in handen der prin
komt! Ik laat dien goeden Orri dan slechts twee uren voor
gaan, alsdan spoed ik mij naar de prinses en deel haar het v

raad van den hertog en de afzending van zijn vertrouwde mede, zij zal hem eenige couriers achter nazenden, den bode, wiens naam zij niet kent laten gevangen nemen, en hem met geweld zijne papieren laten ontrukken. Zoo zal het goed gaan. En ik? — ik wasch mijne handen in onschuld en geniet in stilte de vruchten van mijn arbeid!"

Zoo sprekend maakte Alberoni den hertogelijken brief weder toe, en nadat hij hem in zijn boezem gestoken had, begaf hij zich naar graaf Orri.

„Ik kom," zeide Alberoni met plegtigen ernst tot Orri, die hem in zijn salon aantrof, „ik kom, om u een gewigtig geheim mede te deelen!"

En hij vertelde den graaf, die opmerkzaam naar hem luisterde, de belofte, die de hertog van Orleans aan de prinses Orsini gedaan had, om geen brief naar Frankrijk te zenden, dien de prinses niet gelezen had, en dat hij in weerwil daarvan toch aan koning Lodewijk geschreven had.

„Ik ken den inhoud van dezen brief," zeide Alberoni, „hij kan het lot van Spanje beslissen, en prinses Orsini ten val te brengen. Wij behoeven daartoe eene vreemde hulp, en koning Lodewijk zal zoo spoedig hij dezen brief ontvangt, zich haasten, die hulp ons te verleenen!"

„Het plan is goed en uitvoerbaar!" zeide Orri.

„Maar het ontbreekt ons juist aan den uitvoerder van dit plan, het ontbreekt ons aan een ridder, die slim en behendig genoeg is, dit waagstuk te ondernemen, en in weerwil van de spionnen der prinses, en in weerwil van alle gevaren, die hem ongetwijfeld zullen bedreigen, met moed, dien gewigtigen brief naar zijne bestemming te brengen!"

Graaf Orri's oogen schitterden. En na eenige oogenblikken van nadenken, zeide hij vastberaden, „ik zal dezen brief naar Frankrijk brengen!"

„Wanneer gij dit onderneemt, dan zal het gelukken, en Spanje zal door u van zijne grootste vijandin verlost worden!" zeide Alberoni.

„Ik zal het ondernemen," riep Orri. „Nog op dezen dag, verlaat ik Madrid! Geef mij den brief!"

„En Marquita?" vraagde Alberoni.

Het gelaat van den graaf nam eene smartelijke uitdrukking aan.

„God zal Marquita beschermen," zeide hij. „Het vaderland roept mij."

„Maar welk voorwendsel geven wij op voor uwe onve wachte reis?"

„Zulk een voorwendsel is gemakkelijk te vinden!" zeide Or smartelijk. „Zoo even ontving ik het berigt, dat mijne moed gevaarlijk ziek ligt, en vurig naar mij verlangt!"

„En gij wilt naar haar toe gaan?" vraagde Alberoni.

„Neen ik heb haar in mijn geest een eeuwig vaarwel toeg roepen. Ik zal naar Frankrijk gaan, niet naar mijne dierba moeder!"

„En het vaderland zal u eens voor dit offer, dat gij haar than brengt, beloonen," zeide Alberoni!

„Binnen twee uren zal ik Madrid verlaten hebben."

„Ik zal den koning schrijven en hem om verschooning vragen dat ik zonder verlof uit Madrid vertrek. Dezen brief zal i naar de prinses Orsini zenden, en er tevens een brief aa mijne zuster, waarin ik haar de gevaarlijke ziekte van onz moeder meld, bijvoegen."

„En veroorloof mij, de bode van uw brief te zijn," zeide Alberoni.

Na twee uren waren de noodige aanstalten gemaakt, en graaf Orri ontving van Alberoni den brief van den hertog va Orleans, aan koning Lodewijk.

„Ik zal of sterven, of dezen brief den koning overhandigen!" riep Orri.

„Leef wel," fluisterde Orri, „en wanneer gij binnen vie weken geene berigten van mij hebt, zoo troost mijne Marquita!"

En zijn paard de sporen gevende, reed hij weg.

„Arme graaf," zeide Alberoni! „Ach, het zal u duur te staan komen, met uw heldhaftig patriotismus." En na verloop van twee uren, begaf Alberoni zich naar de prinses.

Hij vond haar in haar boudoir, en voor haar lagen de afscheidsbrieven van graaf Orri, die Alberoni haar gezonden had. Dit spoedige vertrek had de prinses te gelijk met vreugde en droefheid vervuld. Met droefheid, omdat zij zijn aanblik ontberen moest, met vreugde, omdat zij het verzonnen voorwendsel voor zijn vertrek niet geloofde.

„Hij is gegaan," zeide zij tot zich zelve, „omdat hij mij bemint, en omdat hij het niet verdragen kon, mij hier als d gunstelinge, ja eenigermate als de bestemde bruid van den koning te zien. Hij heeft zich verwijderd, omdat het hem een

onverdragelijke droefheid was de huldigingen van zijn koninklijken mededinger te zien. Ach arme Orri! Het is ons niet vergunt, de vrije neiging van onze harten te kunnen opvolgen. Het is waar, ik offer mijne liefde aan mijne eerzucht op. Maar ik ben te ver gegaan, ik kan niet meer terug. Europa ziet op mij, en wanneer de geschiedenis eens mijn naam in hare heilige boeken opteekent, zoo zal zij van mij niet kunnen zeggen: „Zij had groote plannen, maar die leden schipbreuk, omdat zij eene vrouw was, en dat zij aan haar wil haar hart niet kon onderwerpen!" Neen, neen, zoo zal het nageslacht van mij niet denken! Men zal van mij zeggen, dat ik sterk was, en dat ik mij zelve overwon, en mijne liefde voor Spanje opofferde! Ik zal derhalve niet de uwe kunnen zijn, Orri, dat wil zeggen, niet openlijk, niet voor de wereld, maar ik zal uwe trouwe liefde beloonen, en wanneer ik u mijne hand niet reiken kan, zoo zal toch mijn hart altijd uw eigendom zijn!"

Dat waren de gedachten, waarmede de prinses zich bezig hield, toen Alberoni aangediend werd. Zij heette hem met een weemoedigen glimlach welkom.

„Prinses," zeide Alberoni ernstig, „ik breng u gewigtige berigten!"

En spoedig verhaalde hij haar het verraad van den hertog en van den door hem met gewigtigtige depêches afgezonden courier naar Frankrijk.

„Deze hertog is een verrader, dien ik straffen zal," zeide zij met den hoogmoed eener koningin.

„En wat besluit gij te doen?"

„Deze depêches zullen niet naar Frankrijk gaan, ik zal ze lezen en ze den koning mededeelen."

„Daartoe is voor alle dingen noodig den afgezonden courier gevangen te nemen."

„Wij zullen hem gevangen nemen!" riep de prinses. „Ik ga nu naar den koning. Hij zal terstond het bevel tot gevangenneming uitvaardigen. Of nog beter, ik zal het zelve uitvaardigen! Dat is voldoende."

En de prinses liet haren secretaris komen en het bevel tot gevangenneming uitvaardigen.

„En wanneer hij gegrepen is?" vraagde Alberoni.

„Dan zal hij als gevangene aangehouden worden en de papieren zullen hem ontnomen worden."

„Verder niets? Was het niet beter hem nog langer in (gevangenis te houden, om zoo het mogelijk is hem nog eeni vragen af te persen. Want daar, zoo als ik hoor een der ve trouwden van den hertog met deze depêches afgezonden is, z heeft hij zeker nog mondelinge bestellingen van den herto en dat zijn onder alle vragen de gewigtigste."

„Gij hebt gelijk," zeide de prinses, en zich tot haar secr taris wendende, vervolgde zij: „Men zal dezen courier, wa men hem vindt, streng bewaakt naar de naaste gevangenis brenge en zijne papieren zullen terstond naar hier toegezonden worden

„Een ding nog," zeide Alberoni. „Wij moeten over de zaak het strengste geheim bewaren! Wanneer de hertog ve nam, dat ik het was, die hem verried, zoo zoude ik u n meer van nut kunnen zijn, prinses!"

„Mijn woord van eer daarop, dat ik u niet verraden z Maar nu, Alberoni leef wel. De zaken zijn afgeloopen, en willen een weinig aan ons zelven denken. Ga, het wordt ree duister! Ik houd van deze schemering. Zij is mij de bo van een nooit gedroomd geluk. Leef wel! wie weet, of, wa neer wij elkander weêr na deze schemering zien, dan voor niet eene schitterende gelukszon is opgegaan!"

„Hoe zou het zijn," dacht Alberoni, toen hij naar zijn leis terug keerde, „hoe zou het zijn, wanneer ik nu naar d koning ging en hem vertelde, dat het niet Marquita, maar prinses is, die hem een rendez-vous toestaat? Hm, dat z een middel zijn, om op eens de genade van den koning verwerven. Maar het is een zeer bedriegelijk middel, dat l mislukken kan. De koning zou aanvankelijk boos worden, m hij zou haar spoedig vergeven, want hij is nu te afhankel van haar, en wanneer hij vergeven had, wee hun, die he deze poets gespeeld hadden! In ieder geval is het zeer amusa bij gebrek aan betere dingen, eenige verwarringen en verleg heid te bewerken. Rijden wij dus naar den goeden hert Die is zeer geschikt, dat teedere rendez-vous te storen!"

En de wijze abt Alberoni liet zijn koetsier omkeeren, en z naar den hertog van Orleans rijden.

IX.

DE TELEURSTELLING.

In eene donkere kamer van het koninklijk paleis had volgende tooneel plaats.

En het eerst was de kamer ledig. Geen geluid liet zich hooren. Plotseling werd zacht eene deur geopend, en prinses Orsini trad, met een licht in de hand, voorzigtig en om zich heên ziende binnen. Toen zij zich overtuigd had, dat de kamer ledig was, sloot zij de deur en het licht op eene tafel zettende, ging zij naar de ramen en liet de gordijnen vallen, opdat niet het licht van eene lantaarn zou kunnen binnendringen. Toen naderde zij de tweede, in deze kamer bevindende deur en luisterde. Weinige minuten en zij hoorde duidelijke, naderende voetstappen.

De prinses sloeg driemaal in de handen en men herhaalde dit teeken van buiten.

„Hij is het!" zeide de prinses, en spoedig naar de tafel snellende, blies zij het licht uit. Toen naderde zij langzaam en voorzigtig de deur.

Deze opende zich nu en eene stem zeide: „Ik ben het."

De prinses herkende de stem van den koning. Haar hart klopte van vreugde en zelfvoldoening.

„En ingevolge uw verzoek ben ik hier," fluisterde zij zacht, terwijl zij den koning naderde.

„Ah, dus eindelijk zie ik u alleen," zuchtte de koning, en met eene rassche beweging drukte hij haar in zijne armen.

„Bemint gij mij, mijne zoete bloem?" vraagde hij, terwijl hij haar zacht naar den divan geleidde, en naast haar plaats nam.

De prinses was sprakeloos van vreugde. Maar zij beantwoordde den gloeijenden kus van den koning niet.

„Zeg, dat gij mij bemint," fluisterde hij zacht.

„En wat zal mijn koning doen, wanneer ik hem mijn hart openbaar?" lispelde zij.

„Hij zal zich den gelukkigsten man van zijn rijk noemen!"

„Zal hij mij verachten?"

„Neen, aanbidden zal hij u! Want gelukkig gemaakt door uwe liefde zal hij vergeten, dat hij koning is en dat eene kroon zijn schedel drukt. Ach, het is zulk een hard lot, een koning te zijn. Kom, laat mij in uwe armen vergeten, dat ik een koning ben!"

„Het is een heerlijk, goddelijk lot, eene kroon te dragen," fluisterde zij.

„Ja, wanneer ik haar met u, die ik bemin, mogt deelen! Wanneer het mij vergund was, de vrouw, die ik bemin, tot mijne koningin te maken!"

„Heeft niet uw koninklijke grootvader de weduwe van dichter tot zijne wettige gemalin verheven?"

„Om haar eene minder eervolle plaats aan zijne zijde te geve Hij dorst haar niet tot zijne koningin te verheffen, haar n erkennen voor de wereld, en ofschoon de priester haar ge gend had, vloekt haar toch het volk. Neen, neen mijn schoon kind, ik bemin u beter, heiliger en reiner! Het mij niet vergund, u tot mijne gemalin te verheffen, maar kan mij niet verbieden, u eeuwig te beminnen. Ik zal mand beminnen, behalve u!"

En de koning sloot haar hartstogtelijk in zijne armen.

Maar prinses Orsini beantwoordde zijne liefkozingen niet. gevoelde zich een weinig beleedigd door de vaste en besli verzekering van den koning, haar niet tot zijne gemalin te ve heffen. Het was haar meer om zijne kroon, dan om zij liefde te doen geweest. En toch, — door den koning bemi te worden, kon zij eene koningin zijn zonder de kroon, k zij in Spanje zoo magtig regeren, als de markiezin de Mainten het in Frankrijk deed.

Prinses Orsini herstelde zich spoedig.

Zij dulde de liefkozingen van den koning, zij rustte sto tegen zijne borst, en onder menige teedere woorden schoof een ring van zijn vinger aan den hare.

„Gij zijt nu de mijne," fluisterde hij, „mijne dierbare brui en hoe bid ik u aan, mijne schoone, lieve Marquita."

Een kreet van schrik drong van de lippen der prinses.

Hij vraagde bezorgd naar de reden van haar schrik, to men een luid en heftig kloppen op de deur vernam.

De koning stond op en hoorde.

„Doe open, sire, om Gods wil, doe open," riep de hert van Orleans. „Het is om uws zelfs wil, het is, omdat ik u bemin, sire, dat ik kom, u te redden. Men heeft u bedr gen, men waagt het, een schandelijk spel met u te drijven en door de duisternis begunstigd, wil men u misleiden. D oe open, sire, en laat mij licht brengen, opdat gij zien kunt, h oe men u bedroog!"

De koning stond op en wilde de deur openen. De prin es klemde zich aan den koning vast, en alles vergetende, ri ep zij luid: „Sire, om Gods wil open hem niet!"

„Dat is de stem van Marquita niet," riep de koning, en

zich met geweld losmakende, snelde hij naar de deur en opende haar. Daar buiten stond de hertog van Orleans met eene waskaars in de hand.

„Wat wilt gij, hertog?" vraagde de koning ernstig en streng.

Nadat hij de deur gesloten had, ging hij langzaam naar den divan, waarop de prinses was neêrgezonken, haar gelaat met hare handen bedekkende.

De hertog trok de handen van het gelaat der prinses, en met de waskaars haar gezigt verlichtende, zeide hij tot den koning: „Sire, is dat de dame, die gij bemint? Ik weet dat zij het niet is! Had gij mij willen vertrouwen, dan was de schoone Marquita reeds lang de uwe geweest!"

De koning was stom van schaamte en toorn. Hij wierp op de prinses een minachtenden blik, en zonder een woord te spreken, keerde hij haar den rug toe.

„Mijn dierbare neef," zeide hij, zich tot den hertog wendende, „ik dank u, want gij hebt mij inderdaad van een gevaar bevrijd, waarmede eene bedriegster mij bedreigde. Volg mij nu naar mijn kabinet, om mijn dank en eenige bevelen te ontvangen."

En zonder een blik op de prinses te werpen verliet de koning het vertrek.

De hertog van Orleans volgde hem, maar toen hij aan de deur was gekomen, keerde hij zich om en wierp een triomferenden blik op de prinses.

De prinses verstond dien blik, waarmede de hertog haar zeggen wilde: „Nu, prinses, heb ik de zege behaald!"

X.

DE VAL.

Maar zoodra de deur zich achter haar gesloten had, stond [illegible] prinses op en de deur waardoor zij gekomen was, opende, [illegible]rliet zij de kamer. Onbemerkt bereikte zij eindelijk hare [illegible]gene kamer, zij zag niets, zij wist niets, zij had slechts een [illegible]el, zij snelde naar hare schrijftafel en opende haar met sidderende handen. Vervolgens drukte zij op eene veer, eene ge[illegible]ime lade opende zich, daarin lag een sleutel. Met een kreet [illegible] vreugde bemagtigde zij dezen sleutel en verborg hem in [illegible]r boezem. Deze sleutel, dat was het doel geweest, het

eenige, laatste doel, dat zij nu trachtte te bereiken. Zij dat de koning, aan zijn oogenblikkelijken toorn gehoc vende, haar verbannen, en van hare ambten zou ontzette tegenwoordigheid was verloren, zij moest daarom op de komst rekenen, en daartoe behoefde zij dezen sleutel. Zij sluw als was, in het volle bezit van de koninklijke genad het mogelijke verlies derzelve gedacht, en toen zij gister het bevel van den koning de geheime deur, die van he ninklijke kabinet naar het nieuwe paleis der prinses vo liet maken, had zij met wijze voorzorg, voor deze deur tweeden sleutel laten maken, om altijd te kunnen binnen k

„Ik ben gered," zuchtte zij, toen zij den sleutel in boezem schoof. „Nu mag de koning zenden en mij den tel laten afvorderen! Ik zal niettegenstaande tot hem k komen!"

„En nu moet ik mij haasten om mijne maatregelen t men," zeide zij. Naar hare schrijftafel tredende, nam zij dezelve de papieren en dokumenten, die haar gevaarlijk zo kunnen worden, en verborg ze in haar zak.

Dit gedaan hebbende, gevoelde zij zich rustig en onbez

„Men moge mij vervloeken," zeide zij, „maar ten m zal men mij niet schuldig vinden."

En met haastige schreden ging zij de kamer op en neê

Er werd op de deur geklopt, en men vernam de liefelijke van Marquita.

De prinses opende haar.

„Prinses," zeide Marquita bleek en sidderend, „de h is met zijn gevolg in de receptiezaal en begeert u in des konings te spreken. Men zegt hij brengt slechte tijdi en de koning is zeer toornig."

„Ik weet het," zeide de prinses, „ga en zeg den he dat ik komen zal om hem te ontvangen!"

En terwijl Marquita met tranen in de oogen zich verwijd trad zij naar den spiegel en onderzocht haar gelaat. Het rustig, geen trek verried den storm die in haar woedde, lippen sidderden niet, zelfs hare wangen waren niet bleek.

Tevreden over deze waarnemingen, begaf de prinses zich de receptiezaal en heette den hertog welkom.

Zwijgend boog zich de hertog voor haar.

„Nu, hertog," zeide zij met hare heldere stem, „ik ben

rig naar de genadige boodschap van den koning! Ik verk u laat mij haar vernemen!"

„Gij zult vernemen, wat zijne majesteit, koning Philips vijfde van Spanje u beveelt, door mijn mond," zeide hertog.

Hij wenkte een van zijne dienaars en deze overhandigde hem groot te zamen gevouwen papier.

De hertog opende het en terwijl hij een triumferenden blik de prinses wierp, las hij: „Ik, Philips, koning van Spanje, ag u op, mijn hartelijke geliefde neef, hertog van Orleans, prinses Orsini te doen weten, dat ik eindelijk aan de be- en smeekingen van mijn getrouw volk gehoor geef en overgd, dat het tot het welzijn van Spanje noodzakelijk is, de nses nog in dit uur uit mijne dienst te ontslaan en haar al hare ambten en waardigheden te ontzetten. Zij moet s in uwe handen liggen, en gij zult haar laten weten, dat haar beveel, binnen twee uren haar paleis en binnen vier n Madrid te verlaten. Dat is mijn wil en bevel! Gegeven Madrid in het jaar 1714."

Geen trek van het gelaat der prinses veranderde, terwijl de tog met luider stemme dat las.

„Heeft dat werkelijk mijn koning en heer geschreven?" agde zij rustig toen de hertog geëindigd had.

De hertog reikte haar zwijgend het papier over. De prinses ad op, om dit koninklijk schrijven te ontvangen. Vervolgens zij het met een snellen blik over, en het aan hare lippen kkende, zeide zij: „ja, het is het schrift van mijn dieren veelgeliefden koning!"

Zoo sprekende, zeide zij: „Hertog Philips van Orleans zeg mijn koning dat ik gehoorzaam en zijne bevelen zal vervullen. rigens heb ik die vooruit gezien, want daar gij, hertog, dit uur de raadgever van den koning waart, kon ik uwe uiten vermoeden. Ik heb daarom mijne orders en den sleutel, rvan mij gij spraakt medegebragt."

Zij reikte den hertog de orders en den sleutel over.

„Vergeet niet, dat gij binnen twee uren dit paleis en binnen uren Madrid verlaten moet," zeide de hertog.

„Ik zal wanneer deze tijd verstreken is, op weg naar Frankrijk , om koning Lodewijk en de markiezin de Maintemon een lied te zingen over de bekwaamheid van hun gezant! Overigens,

daar ik nog twee uren meesteres in dit paleis ben, zoo staat g mij zeker wel toe, dat ik in hetzelve gebied. Ik verklaar daaro dat deze audientie afgeloopen is! Mijnheer hertog ik heb eer u vaarwel te zeggen!"

De prinses boog zich, en nadat de hertog dezen groet bea woord had, verliet hij vergezeld van zijn gevolg de zaal.

De prinses stond rustig daar en keek hen na, tot dat allen vertrokken waren.

Maar neen, niet allen! Een bleef er. Rustig leunde hij teg de deur en keek de prinses aan.

„Alberoni!" zeide de prinses lagchend.

„Ja, Alberoni!" herhaalde de abbé, „mij heeft zijne majest opgedragen, over uw vertrek te waken, en u niet eerder verlaten, voor dat gij Madrid verlaten hebt!"

„Ik zal het niet verlaten!" zeide de prinses fier.

Alberoni voelde zich in het minst niet verrast door de verklaring. Hij had het vooruit gezien en zijne maatregel daarnaar genomen.

„Zij zal niet gaan," had hij tot zichzelven gezegd, „zij ke den koning en weet, dat, wanneer zijn eerste toorn voorbij is zij voor hem weêr noodzakelijk is, en hij haar begeeren za Nog is de tijd niet gekomen, dat men Orsini ongehinder kan verdringen. De koning zal degenen reeds binnen weinig uren haten, die hem van de dienst der prinses berooven!"

„Ik zal daarom de prinses ondersteunen. Dat is eene bedu dende schrede voorwaarts naar mijn doel! Alzoo, redden w de prinses!"

En ingevolge dit plan was de abt Alberoni den hertog va Orleans naar de prinses Orsini gevolgd.

Ik zal Madrid niet verlaten," zeide de prinses.

Alberoni vraagde: „weet gij een middel om te blijven?"

„Ja, ik weet het!"

En de prinses spoedde zich naar de deur en riep Marqui die in de aangrenzende kamer op haar wachtte.

„Zie, Alberoni," zeide zij toen het jonge meisje binnen tra zie, Marquita heeft juist mijne grootte en gestalte. Zij zal plaats van mij gaan. Zij zal in mijne kleederen mijn rijt beklimmen en Madrid verlaten."

Alberoni kon een onwillekeurig glimlagchen niet onderdru ken over de slimheid van de prinses om zich te redde

terwijl zij te gelijk zich van eene mededingster verloste. Maar ditmaal vergiste hij zich in de prinses. Zij had zich spoedig in haar lot geschikt; daar zij geen koningin wilde wezen, wilde zij ten minste heerscheres zijn, en daartoe had zij misschien somtijds hare nicht Marquita noodig, die de koning beminde. Het lag derhalve niet in haar plan, Marquita te verwijderen, omdat zij gevoelde, dat de koning dan toornig zou worden. Zij wilde zich slechts een oogenblik van het jonge meisje bedienen ter harer redding, en verder niet.

„En waarheen wil mijne genadige tante, dat ik zal gaan?" vraagde Marquita angstig.

„Gij zult met den goeden Alberoni een rijtoertje doen, verder niets! Gij zult in mijne kleederen en aan den arm van Alberoni mijn rijtuig bestijgen en met hem Madrid verlaten. Ga, het begint reeds donker te worden; spoedig bedekt diepe duisternis de stad en onder hare begunstiging keert gij weder. Niet ver van mijn paleis verlaat gij het rijtuig en Alberoni zal u naar de achterpoort van het klooster brengen, waarvan gij hier den sleutel hebt."

„Dat is een groote geest," dacht Alberoni. „Was haar hart even zoo sterk en groot als haar geest, dan zou zij onoverwinnelijk zijn!"

Marquita verklaarde zich bereid, de prinses te helpen en alles te wagen tot redding van hare weldoenster.

„Spoedig aan het werk!" zeide de prinses. „Ik zal deze uren niet vergeten en in dagen van geluk zal ik aan hen gedenken, die mij in dagen van ongeluk ter zijde gestaan hebben!"

Intusschen had zich spoedig in Madrid het gerucht verspreid, dat de prinses gevallen en voornemens was Madrid te verlaten. En het volk juichte, toen het rijtuig der prinses op het plein kwam.

„Ah," zeide de prinses verachtelijk, „hoor slechts dit geschreeuw en gevloek! Dit is hetzelfde volk, dat mij gisteren nog tegenjuichte en mij zijne koningin noemde, omdat ik eenige maravedi's onder hen uitstrooide."

„Ik veracht dit volk!" zeide Marquita, terwijl zij haar sluijer over haar gelaat trok.

„Maravedi's zijn een goed middel om deze dolzinnigen tam te maken," zeide Alberoni. „Wij zullen dit middel aanwenden! Geef ons maravedi's, prinses!"

Al luider en woedender werd het geschreeuw van het volk. Zij stampten en schreeuwden en brulden, en konden het oogenblik niet afwachten, waarop de prinses haar rijtuig zou bestijgen.

„Wanneer wij langer wachten, zullen deze nieuwsgierige kinderen in woede geraken," zeide Alberoni.

„Laten wij dus gaan!"

Marquita hield den arm van Alberoni angstig vast.

„Gij zult mij beschutten!" zeide zij.

„Dat zullen de maravedi's doen!" riep Alberoni, terwijl hij den buidel met maravedi's aan Marquita gaf.

„Ga, ga," zeide de prinses, „het is hoog tijd!"

En met teederheid drukte zij het jonge meisje, dat hare redster zou zijn, aan hare borst.

„Vaarwel, vaarwel!" riep zij.

Vervolgens luisterde zij, en toen zij niets hoorde, zonk zij als vernietigd op hare knieën.

Nog was zij niet gered! Want wanneer het volk het bedrog ontdekte, wanneer het bemerkte, dat het niet de prinses was die het rijtuig beklom, dan was alles verloren, dan zou het volk het paleis binnendringen en niet rusten voor dat het haar gevonden had.

„Mijn God, zij zullen mij dooden!" krijschte de prinses toen zij daar buiten een vreeselijk gehuil vernam.

Al woedender werd het geschreeuw van het volk.

Plotseling scheen het de prinses toe, als vernam zij de stem van Alberoni, die stilte gebood en zeer duidelijk hoorde zij hem zeggen: „prinses Orsini, die het Spaansche volk altijd bemind heeft, verzoekt, dat dit goede volk een beker malvasij ledige op haar welzijn!"

Vervolgens hoorde zij het geld vallen.

Weder brulde het volk, maar ditmaal waren het kreten van vreugde.

„Ah, zij strooijen maravedi's uit!" zeide de prinses. Luider en luider juichte het volk en onder dit jubelen hoorde de prinses een geluid, die haar hart met vreugde vervulde. Het was het rollen van een rijtuig! Ja, het was haar rijtuig, dat onder de toejuichingen van het hof wegreed.

„Ik ben gered!" zeide prinses, hare armen ten hemel heffende; vervolgens zonk zij bewusteloos op den grond.

XI.

GUNSTELINGE OF GUNSTELING?

De koning was alleen in zijn kabinet en ging het vertrek op en neêr, terwijl hij over de gebeurtenissen van den vorigen dag nadacht. Nu zijn toorn voorbij en hij weder rustig was, nu berouwde het hem, dat hij prinses Orsini op zulk eene harde wijze verwijderd had. Niet om harentwil was het, dat het den koning berouwde, haar verstooten te hebben, maar geheel en al om zich zelven. Zij had het zoo goed verstaan, hem te verstrooijen en op te vrolijken, zij had voor hem gearbeid, en ongestoord had hij, terwijl de prinses regeerde, zich aan zijne droomen en zijne liefde kunnen overgeven. En nu, hoe zou het nu zijn, daar de prinses er niet meer was; hoe zou het hem mogelijk zijn, de schoone Marquita te zien, die hij nu dubbel beminde, omdat het onmogelijk was, haar te bezitten?

De prinses verbannen, wilde tevens zeggen, hare nicht, de hofdame Marquita, van het hof verwijderen. Hij zou haar derhalve niet meer zien, die lieve schoone Marquita.

De koning zuchtte toen hij hier over nadacht, en het kwam bij hem op, om de prinses kouriers na te zenden, haar terug te roepen, en haar weder in hare waardigheden te herstellen. Maar de koning vreesde! Hij vreesde voor den hertog van Orleans, zijn nieuwen gunsteling, die prinses Orsini verdrongen had, om zich in hare plaats te stellen. Ieder oogenblik verlangde hij al meer en meer naar deze zoo slimme en heerschzuchtige prinses Orsini en naar hare hofdame, de schoone Marquita.

Hoe had men hem dezen morgen reeds geplaagd met regeringszaken, hoevele verzoekschriften had de hertog van Orleans hem voorgelegd, ja waarlijk, hoorde hij niet weder naderende voetstappen, was het niet weder de hertog van Orleans, die aangediend werd? Ja, hij was het en kwam natuurlijk weder met allerlei geschriften en aktestukken.

„Mijn God," riep de koning met den voet op den grond stampende, „zullen dan deze bezigheden eeuwig duren? Dezen geheelen morgen hoorde ik niets anders dan van regeringszaken, zal dat dan nooit een einde nemen?"

De hertog legde lagchend de medegebragte papieren op de tafel.

„Uwe majesteit heeft tot nu toe te weinig geregeerd, daarom heeft zij nu te veel te regeren," zeide hij, terwijl hij den ko-

ning een der papieren overhandigde. „Dat is een bevel om troepen naar Catalonië te zenden, om den opstand te dempen!"

„Goed," zeide de koning, „men late eenige regimenten daar naar toe trekken. Wie het waagt te murmureren, zal gedood worden; dat is het beste middel om de rust te herstellen!"

„Zeker, want de dooden zijn stom!" zeide de hertog lagchend. „Wanneer uwe majesteit de genade heeft, dit bevel te onderteekenen!"

„Wat verder?"

„Slechts eene kleinigheid," zeide de hertog. „Slechts het onderteekenen van dit edikt, dat de prinses Orsini uit geheel Spanje als eene verraadster verbant! „Gij zijt aan u zelven aan uw volk deze voldoening verschuldigd, sire!"

De koning antwoordde niet. Hij ging onrustig zijn kabinet op en neêr, en vervolgens voor den hertog stil staande, zeide hij: „verlaat mij, hertog! Ik wil over uwe voorstellen na denken, daartoe behoef ik de eenzaamheid. Voor dat men straft moet men onderzocht hebben!"

„Ah, ik heb die arme Orsini voor altijd verbannen," zuchtte de koning, toen hij weder alleen was; „ik zal dus Marquita nooit wederzien. Dat is zeer hard, zeer wreed!"

En de koning ging op zijn leuningstoel zitten, die voor zijne schrijftafel stond. Hij was zoo in gedachten verzonken, dat hij niet hoorde, dat de geheime deur, die naar het Franciskaner klooster voerde, zacht geopend werd.

„Ah," zuchtte de koning, „het was toch beter, dat de prinses Orsini hier was. Zij heeft zwaar tegen mij misdreven, het is waar, maar zij had eene verontschuldiging, want zij bemind mij. Het gebeurt zelden, dat men een koning waarlijk bemint, en deze prinses Orsini beminde mij! Zij beminde m en daarom zal ik haar verbannen. Dat is wreed. Waarom haar verbannen? Slechts omdat zij mij beminde, slechts omdat zij trouw was!"

„Was zij dat?" vraagde eene sidderende stem achter hem en in tranen badende knielde prinses Orsini voor den half verbaasde half verrukten koning neêr.

„O sire," zeide zij zacht, „gij geeft mij het leven weder. Ik zou sterven, wanneer gij mij niet geloofdet!" En zonder den koning tijd te laten tot een antwoord, vervolgde zij: „I

is waar, ik ben strafwaardig, want ik heb mijne oogen tot u opgeheven, dien ik niet beminnen, maar slechts aanbidden moest. Maar de aanbidding is zoo vol liefde en vertrouwen! O, mijn koning en heer, ik was verblind door mijne liefde, en omdat ik blind was, zag ik niets, wat ik had moeten zien, dat de arme, oude Orsini mijn aangebeden koning niet boeijen kon. Nu is het voorbij, ik zal misschien sterven van smart, maar ik zal met mijne stervende lippen u zegenen, sire, want ik ben aan u het heerlijkste oogenblik van mijn leven schuldig. O, vergeef mij ter wille van elke gelukkige minuut, die ik met zoovele jaren van smart en teleurstelling zal moeten boeten. En nu, neem dezen ring terug, sire, ik leg hem vrijwillig aan uwe voeten neder."

En de prinses drukte den ring aan hare lippen en trok hem toen van haar vinger.

„Neem, sire," zeide zij met eene sidderende stem. „Neem, en wanneer gij het wenscht en beveelt, wil ik u zelfs het meisje geven, dat gij bemint."

„Ik heb mij voorts ten taak gesteld u te dienen, ik wil u de geliefde in de armen voeren, ofschoon mijn hart daarbij ook breekt. Ik sterf toch voor mijn koning!"

De koning had zijn gelaat afgewend en antwoordde niet.

„O, mijn God," riep de prinses, „gij zijt nog altijd toornig op mij, sire, gij hebt voor mij geen woord van lijden en erbarming!"

„Prinses!" zeide de koning, — meer niets! Maar hij wendde zijn gelaat van haar af en zijne oogen stonden vol tranen.

„Niet zoo, niet zoo, prinses," zeide hij, „kom in mijne armen! Ik ben u voldoening schuldig. Ik heb u zwaar beleedigd! Zult gij mij dat kunnen vergeven?"

En hij trok haar in zijne armen, terwijl hij haar op het voorhoofd kuste.

„Nu ben ik weder gelukkig," zuchtte de prinses. „Mijn koning heeft mij vergeven! Ik zal weder voor hem arbeiden, voor hem leven!"

„Arme vrouw, hoo veel moet gij in dezen nacht geleden hebben!" zeide de koning deelnemend.

„Het was mijn troost, te denken, dat het voor mij zeker de laatste nacht van lijden en smart was! Deze dag moest mij den dood of uwe genade aanbrengen."

„En Marquita?" vraagde de koning.

„Zij heeft met mij geweend, en te gelijk voor den dierbaren koning gebeden."

„Zij is derhalve niet boos op mij? Zij noemt mij niet wreed? Zij zal het mij vergeven, dat ik streng jegens u was?"

„Sire, ik zal haar leeren u te beminnen, u te aanbidden. En Marquita zal u beminnen, sire!" zeide de prinses.

„Gij zijt inderdaad mijne vriendin," zeide de koning, terwijl hij de hand der prinses kuste. „Mijn God, hoe is het mogelijk, dat ik zoo hard jegens u kon zijn. Van nu aan zult gij u bij mij blijven, niets zal u van mij scheiden! Ik zal in opzigten uw wijzen raad volgen!"

„Ach, hoe spoedig zal het mijnen vijanden gelukken, mij u verdacht te maken!" zuchtte de prinses.

„Wee hen, die het wagen, zich uwe vijanden te noemen, ik zal ze weten te straffen, want uwe vijanden zijn van nu af mijne vijanden!"

En aan de tafel tredende, vervolgde de koning: „Ziet deze ordeteekenen en dezen sleutel. Nog heb ik niet kunnen besluiten, dat alles aan een ander te geven! Neem derhalve terug, wat u behoort! Opperhofmeesteres van den prins van Asturië, daar zijn uwe orden en dezen sleutel!"

„Sire," zeide zij, „wanneer ik eens sterf, zal men dezen sleutel in mijn graf leggen, want gij hebt mij daarmede den hemel op aarde geopend!"

Plotseling klopte men zacht aan de deur, en de hertog van Orleans verzocht, om binnen gelaten te worden.

„Zal ik hem laten binnenkomen?" vraagde de koning weinig beangst.

„Ik smeek daarom als eene genade!" zeide de prinses hevig.

De koning liet den hertog binnenkomen.

„Sire, ik kom, om de door u onderteekende stukken... plotseling verstomde de hertog en keek naar de prinses.

„Ik hoop, hertog," zeide de prinses lagchend, „dat gene mij niet voor een geest houdt, die uit de andere wereld gekomen is, om u voor uwe gedane zonden te straffen."

„Neen!" zeide de hertog, „ik geloof nooit, dat prinses sinds tot het bovennatuurlijke behoort!"

De koning zag in zigtbare verlegenheid nu eens naar

hertog, dan weder naar de prinses. De prinses gevoelde, dat zij den koning te hulp moest komen.

„Sire," zeide de prinses, „veroorlooft gij mij iemand aan te klagen?"

„En wien wilt gij aanklagen, prinses?" vraagde de koning, terwijl hij in zijn leuningstoel ging zitten.

„Den hertog van Orleans!" zeide de prinses fier, en den hertog naderende vervolgde zij:

„Hertog Philips van Orleans, ik beschuldig u in tegenwoordigheid van mijn koning van verraad en echtbreuk. Gij hebt uw gegeven woord verbroken, en terwijl gij onder het masker van een buitengewonen gezant aan het hof van den koning van Spanje eene vriendelijke ontvangst vondt, hebt gij die gastvrijheid met voeten vertreden, want gij waart geen gezant, maar een spion."

De hertog was bleek geworden, terwijl de prinses zoo tot hem sprak. Onwillekeurig sloeg de hertog de hand aan zijn zwaard. „Ah, ik vergat, dat het slechts eene vrouw is, die mij beleedigen wilde. Tegen vrouwen strijdt men niet met het zwaard; men vertreedt ze onder zijne voeten, dat is alles!"

„Hertog," zeide de koning streng, „gij vergeet in wier tegenwoordigheid en tot wie gij spreekt. Men zal de prinses Orsini met alle achting en eer behandelen, die haar rang toekomt, dat is mijn bevel!"

„En ik vorder insgelijks de eer en achting, die men aan den Franschen gezant, al ware hij zelfs de hertog van Orleans niet, verschuldigd is."

„Voor den verrader geene achting, en hij kan de gezant van den koning van Frankrijk niet blijven," zeide de prinses. „Luister mijn koning, wat ik tot u te zeggen heb!"

En zij vertelde den koning de tusschen haar en den hertog geslotene overeenkomst.

„Hij gaf mij zijn woord van eer, geen brief, geen letter naar Frankrijk te zenden, voor ik die gelezen had," zeide zij. „Sire, hij heeft zijn woord van eer gebroken en toch een lasterlijken brief naar Frankrijk geschreven!"

„Dat is eene zeer zware aanklagt!" zeide de koning ernstig. „Ik hoop, dat gij haar bewijzen kunt!"

De hertog van Orleans boog zich; toen zeide hij, terwijl hij een verachtelijken blik op de prinses wierp: „Eene aanklagt

is voor prinses Orsini eene zeer gemakkelijke zaak, maar dien aanklagt te bewijzen, zal haar moeijelijk vallen."

„Niet zoo moeijelijk, als gij denkt, hertog!" zeide de prinses triomferend. „Gelukkig zijn mijne kouriers somtijds spoediger dan de uwe, en in dit paleis zijn somtijds ooren, die zeer scherp luisteren. Hertog van Orleans, ik was van uwe geheime zending onderrigt en ik was in mijn regt, wanneer ik dezen heimelijken en verraderlijk afgezonden kourier beval aan te houden en hem zijne papieren te ontnemen."

„Maar het strijdt tegen alle billijkheid en regt, den kourier van een vreemden gezant aan te houden, en zich van zijne papieren meester maken!" riep de hertog toornig.

„Gij erkent derhalve, dat gij een kourier zondt?" vraagde de prinses lagchend, en zich tot den koning wendende, vervolgde zij: „Uwe majesteit, voor een uur keerde mijn kourier terug. Hij bragt de depêches van den hertog van Orleans mede. Hier zijn ze. Ongeopend leg ik ze in uwe handen neder. Slechts mijn koning komt het toe, dit zegel te verbreken."

De hertog verbleekte, want deze brief, dien de prinses aan den koning overhandigde, het was inderdaad de brief van den hertog aan den koning van Frankrijk. Hij was verloren, wanneer de koning dien brief opende.

„Sire," zeide de hertog, „het is een ongehoord geval, dat men het waagt brieven te onderscheppen, die een gezant aan zijn koning zendt!"

„Het is een niet minder ongehoord geval, dat een edelman zijn gegeven woord van eer breekt!" zeide de koning fier. „Overigens zal ik mij voor ieder, ook voor mijn doorluchtigen grootvader weten te verantwoorden!"

En met eene snelle beweging het zegel verbrekende, opende de koning den brief en las hem.

„Ik ben verloren!" fluisterde de hertog.

„Hertog," zeide de prinses, nader bij tredende, „heden is de overwinning aan uwe handen ontglipt."

Ditmaal had de hertog geene kracht haar te antwoorden. Hij keek angstig naar den koning, wiens sombere blikken zijne verontwaardiging te kennen gaven.

„Hertog van Orleans," zeide de koning, nadat hij den brief gelezen had, „deze brief is zoo buitengewoon leerzaam, dat ik hem zelf met een begeleidend schrijven aan zijne majesteit

den koning van Frankrijk zenden zal. Ik zal mijn koninklijken grootvader daarop opmerkzaam maken, dat het niet goed gehandeld is, van een diplomaat een spion te maken. Ook moest men tot zulke gewigtige betrekkingen slechts zulke mannen benoemen, die, wanneer zij hun woord van eer verpanden, het heilig bewaren. Een eerlooze spion en leugenaar kan nooit gezant aan mijn hof zijn!"

„Sire!" riep de hertog van Orleans toornig, „sire . . ."

„Stil!" zeide de koning. „Het betaamt u te zwijgen! Hoor naar mijn laatste woord! Het heeft u behaagd in dezen brief aan den koning van Frankrijk eene schildering van mijn persoon te geven. Gij hebt u een weinig vergist, hertog! De koning van Spanje is geen onbezonnen knaap, dien men aan den leiband leiden kan. Ik heb somtijds zelf een wil, en nu is het mijn wil, dat gij terstond mijn paleis verlaat, en het niet waagt, het weêr te betreden. Ga!"

„Ik ga, om mijn verheven koning te zeggen, hoe men in Spanje zijne gezanten behandelt," zeide de hertog.

„En ik zal van den koning van Frankrijk vorderen, dat hij van mijn hof een gezant terugroept, dien ik van dit uur niet meer als den afgezant van een zoo ridderlijk volk erken!" zeide de koning.

De hertog van Orleans verwijderde zich zwijgend. De prinses keek hem met een triomferenden blik na.

„Zijt gij tevreden?" vraagde de koning, haar de hand reikende.

De prinses drukte die hand aan hare lippen. „Sire," zeide zij, „ik bemin u niet meer, ik aanbid u!"

XII.

INTRIGUES.

Het slim verzonnen plan van Alberoni was derhalve gelukt, de hertog van Orleans was voor altijd van zijn invloed beroofd; het hoofd van de Spaansche zamenzwering, graaf Orri, was voor het oogenblik verwijderd, en onschadelijk gemaakt. De zaamgezworenen verspreidden zich in de provinciën, om daar hun werk op nieuw te beproeven, dat hun in de hoofdstad mislukt was. Spoediger besliste zich het lot van den hertog van Orleans. Nog op den zelfden dag, waarop de koning door middel van

prinses Orsini den bewusten brief van den hertog van Orleans ontvangen had, ging een kourier met dezen en een brief van koning Philips naar Lodewijk den Veertiende. Het Fransche hof was in groote verlegenheid, maar, om niet geheel zijn invloed in Spanje te verliezen, liet men den gezant vallen en keurde men zijne handelingen af. De hertog van Orleans moest tot slagtoffer van de staatslist van Lodewijk den Veertiende strekken. De koning van Frankrijk schreef aan zijn koninklijken kleinzoon een zeer tederen brief, waarin hij den hertog laakte, een dergelijke brief ontving prinses Orsini van de markiezin de Maintenon. De hertog van Orleans werd teruggeroepen, en ontving het bevel terstond Madrid te verlaten en naar Parijs terug te keeren, en de markies de Torcy werd weder tot gezant aan het Fransche hof benoemd.

De magt van prinses Orsini scheen in Spanje gegrondvest te zijn. Zij beheerschte den koning dubbel, eensdeels door hare eigene slimheid, anderdeels door de schoonheid van hare nicht Marquita.

De liefde van den koning tot Marquita was tot een hartstogt overgegaan. Hij zwoer, haar tot iederen prijs te willen bezitten.

Arme Marquita! Zij was zoo somber gestemd en in gedachten verzonken, dat zij de netten niet bemerkte, waarin zij gevangen zou worden. Zij geloofde zich door Orri verraden en vergeten, en als er dagen en weken verliepen en er altijd nog geen berigt van hem kwam, voelde zij hare kracht gebroken, en als eene door den storm geknakte lelie liet zij haar hoofd hangen. Men vond haar eens bewusteloos in hare kamer, en toen zij weêr bijkwam, sprak zij slechts over haar geliefde. Zij had de zenuwkoorts, en de dokters schudden het hoofd over de gevaarlijke verschijnselen dezer ziekte.

Prinses Orsini was bezorgd, want wanneer Marquita stierf, was zij daardoor van een gewigtigen steun beroofd; haar invloed op den koning zou alsdan zeer verminderen.

Zij vergaf haar daarom hare liefde voor Orri, en beklaagde haar. „Het moet zeer treurig zijn, niet weder bemind te worden," zeide zij tot zich zelve. „Zou ik zelve niet geweend hebben, wanneer Orri mij niet beminde! Nu, God dank, hij bemint mij! Moge hij eindelijk terugkeeren! Mijn hart verlangt naar hem!"

Alberoni had al deze kleine intrigues zwijgend, doch stil gadeslagen. „Wanneer het de prinses gelukt," dacht hij, „deze schoone Marquita te overwinnen dan zal de magt van Orsini zeer groot worden; want de koning is als hij bemint, getrouw! Wij moeten derhalve deze ongeoorloofde neigingen door eene wettige liefde zoeken te verdringen, en te gelijk aan de arme Marquita bijstand en troost geven. Orri moet weer komen, hij heeft mij genoeg gediend door zijne verwijdering. Nu moet hij mij dienen door zijne wederkomst. Ja, dat is het beste, Orri keert weer, en de koning moet huwen!"

En Alberoni begaf zich naar prinses Orsini.

„Prinses," zeide hij, „ik kom met een verzoek!" Het is zeer goed te straffen, maar het past beter te vergeven!"

„En wie is de misdadiger, die mijne vergeving behoeft?" vraagde de prinses lagchend.

„Graaf Orri!" zeide Alberoni lakonisch.

„Orri!" riep zij uit.

„Ja, de arme Orri," zeide Alberoni medelijdend. „Gij zijt zeer streng jegens hem! Het is waar hij heeft zich vergrepen; maar ten minste verdient hij wel eenige verschooning!"

„Mijn God, mijn God!" riep de prinses. „Gij foltert mij! Gij wilt mij razend maken!"

De abt zag haar verbaasd aan. „Mijn God," zeide hij, „gij wist derhalve niet eens, dat gij hem sedert vier weken gevangen houdt?"

„Orri?" vraagde de prinses.

„Ja, Orri, die als kourier van den hertog van Orleans naar Frankrijk wilde gaan!"

„Dat kon Orri doen?" riep de prinses. „Orri had mij verraden?"

Alberoni lachte. „Hij geloofde zich verraden," zeide hij, „en hij wilde wraak nemen, denk ik. Hij beminde u hartstogtelijk; en gij schijnt hem geheel te vergeten om slechts oog en hart voor den koning te hebben! Dat heeft hem diep gegriefd, ik weet het. Ook kende hij den inhoud van den brief niet, zooals de hertog zelf mij gezegd heeft."

„Arme Orri," zuchtte de prinses, „hij heeft waarlijk reden om boos op mij te zijn. De schijn was tegen mij! En hij is gevangen. Mijn God, terwijl wij spreken, is hij nog niet vrij!"

„Het schijnt," gij hadt dezen armen kourier van den hertog geheel vergeten?" zeide Alberoni lagchend.

„Het is waar, ik had, sedert hij gevangen was, niet meer aan hem gedacht. Maar nu ik hem ken, zal ik zijner gedenken! In dit uur nog zal een kourier vertrekken met het bevel zijner vrijlating."

En zoo geschiedde het. De kourier, met het door den koning onderteekend bevel tot vrijlating van graaf Orri, werd heên gezonden, en prinses Orsini voelde haar hart vrolijk kloppen bij de gedachte, dat zij Orri spoedig weêr zien zou.

Alberoni lachte heimelijk en begaf zich naar den biechtvader des konings, naar d'Aubenton, die, na de prinses, den meesten invloed op het gemoed van den koning uitoefende.

De abbé Alberoni had een zeer lang onderhoud met d'Aubenton.

Van dezen dag aan bestormde de biechtvader zijn koninklijk biechtkind met de hevigste verwijten over zijne ongeoorloofde en onwettige liefde voor de schoone Marquita. De jezuit d'Aubenton was zeer spraakzaam, en koning Philips zeer vreesachtig; hij sidderde, wanneer d'Aubenton hem de vreeselijke straffen schilderde, die voor deze misdadige liefde den armen Philips eens wachtten, hij weende tranen van berouw, wanneer d'Aubenton hem zeide, dat hij zelfs zijne overledene gemalin van de zalige rust zou berooven, door haar te laten zien, door welke misdadige liefde hij zijne Elisabeth, zoo spoedig vergeten had. — Koning Philips van Spanje had van zijn doorluchtigen grootvader Lodewijk den Veertiende twee eigenschappen geërfd, — hij beminde, evenals hij, de vrouwen, en was zeer geneigd voor dweeperij!

En d'Aubenton had zooveel invloed op den koning, dat hij hem plegtig beloofde, deze misdadige liefde vaarwel te zeggen.

„Maar ik ken uwe zwakke natuur," zeide d'Aubenton. „Gij zult, zoo dikwijls gij haar ziet, tot uwe zonde terugkeeren, sire. Gij moet haar alzoo niet meer zien!"

„Haar niet meer zien!" zuchtte de koning.

„Gij moet uwe toestemming tot haar huwelijk geven!" vervolgde d'Aubenton.

„Nimmer!" riep de koning.

Maar d'Aubenton was onverbiddelijk, en de koning schikte zich eindelijk.

Dat zij huwe!" zeide de koning weenende.

Maar het is niet genoeg, dat gij uwe toestemming geeft," e de overbiddelijke biechtvader. „Gij moet haar zelfs haren aal te gemoet voeren, opdat uw hof en uw gansch land , dat uw hart rein is van deze onedele liefde."

Aan wien zal ik haar geven?" vraagde de koning.

Graaf Orri dingt naar hare hand! Geef hem dus haar tot alin, sire!"

En welke belooning zal ik daarvoor krijgen, wanneer ik geheel naar uw wil voeg?"

'Aubenton lachte, en fluisterde den koning in het oor: „Men eene gemalin voor u zoeken, die even jong en schoon als deze Marquita, en die u beminnen zal, sire, zonder vijt en gewetensbezwaar!"

Het gelaat des konings verhelderde.

Indien het mogelijk ware!" zeide hij. „Maar prinses Orsini nimmer hare toestemming geven!"

Geef Marquita den graaf Orri tot gemalin, en prinses Orsini zelve eene koningin voor u zoeken, die de schoonste van ropa zijn zal!"

De koning lachte. „Dan zou ik zeer gelukkig zijn!" zeide hij.

Maar nog iets, sire! Gij moet het gansche hof, zelfs de ises, met dit nieuws verrassen. Men moet zien, dat nie-nd u daartoe heeft aangespoord!"

De koning beloofde het.

Op dezen dag was het, dat de graaf, bevrijd van zijne lange angenschap, naar Madrid terug gekeerd was.

Alberoni, die van zijne aankomst tijding had bekomen, had graaf in zijn paleis opgewacht, om hem het besluit van koning mede te deelen.

Gij hebt nu niets meer te doen, dan om de hand Marquita bij hare tante, de prinses te vragen!" zeide eroni.

Zij zal zeer toornig worden," riep Orri. „Zij zal mij hare temming weigeren."

Dan zegt gij, dat gij van de toestemming des konings zeker , en zij zal, ook wederstrevend, eindelijk, om den ing niet boos te maken, u Marquita geven. Ga, rquita wacht u! Zij is naauwlijks van hare ziekte genezen akt haar niet op nieuw ziek."

Graaf Orri snelde naar de prinses. In de voorkamer vond hij Marquita, die hem, bleek als eene lelie, maar met een glimlach in zijne armen zonk.

Dat gaf hem moed. Hij kuste zijne bruid, en spoedde zich naar de prinses.

Vreeselijk was haar toorn en hare woede, toen graaf Orri om de hand van Marquita vraagde. Zij weende, zij bedreigde en zwoer wraak te nemen op den verradelijken Orri en op de sluwe en kokette Marquita. Zij verzekerde dat zij nooit hare toestemming tot deze verbindtenis zoo geven.

„Toch gaf de koning zijne toestemming tot dit huwelijk," seide graaf Orri rustig.

De prinses trad een schrede achteruit. „De koning?" stamelde zij.

„Ja, de koning," zeide Orri. En hij vertelde haar, dat de koning, door gewetensbezwaren en door zijn biechtvader geplaagd, het besluit had genomen, zijne zondige liefde voor Marquita vaarwel te zeggen, en haar vrijwillig aan een ander, aan graaf Orri te geven.

De prinses verzonk in diepe gedachten. Zij zag het gevaar in, dat de listige d'Aubenton haar bereidde. Hare magt en haar invloed bij den koning stonden op het spel; het huwelijk van Marquita tegen te gaan, zou zijn, zich openlijk tegen den biechtvader en het geweten van den koning verzetten. De plannen van den koning goed te keuren, zou haar invloed op hem vermeerderen.

Prinses Orsini wierp een toornigen, verachtelijken blik op Orri terwijl zij zeide: „Ik dank u, heer graaf! Ik was in eene dwaling waarvan gij mij genezen hebt. Ik geloofde u te beminnen! Mijn God, ik had medelijden met uwe liefde voor mij. Gij zweert mij zoo dikwijls, dat gij sterven zoudet, wanneer ik u niet beminde dat ik eindelijk mijn hart tot liefde dwong, om niet uw moordenares te zijn. Maar gij waart niets dan een ellendig acteur. Dat heeft mij genezen van mijne liefde. Neem uw Marquita mede, ik heb daar niets tegen. Maar gij moet niet van mij verlangen, dat ik u beiden in mijne nabijheid duld. Ik geef u mijne toestemming onder voorwaarde, dat zoo het mogelijk is, gij heden nog uw trouwdag bepaalt, en u voor eenigen tijd met uwe gemalin op uwe goederen terugtrekt."

„Dit was het, dat ik aan u verzoeken wilde," zeide Orri. „Mijne gezondheid heeft geleden van die langdurige gevangenschap, ik heb behoefte aan de lucht en vrijheid."

„Ik ga nu naar den koning, om zijne toestemming tot dit huwelijk te verzoeken," zeide de prinses. „Veroorloof mij eerst, graaf, dat ik u naar uwe bruid breng!"

En den graaf wenkende haar te volgen, snelde de prinses naar de kamer van Marquita.

„Marquita," zeide zij, de deur openende, „Marquita, ik breng u uw geliefde, naar wien gij in uwe ziekte zoo vurig verlangd hebt. Gij zult nog heden zijne gemalin worden, en moogt gij zijn hart altijd zoo eerlijk vinden, als ik zijne woorden gevonden heb."

En zonder een antwoord af te wachten, verliet de prinses de kamer, en begaf zich naar den koning.

Op den namiddag van dien dag maakte de koning aan zijn verbaasd hof de verloving van graaf Orri met de hofdame der prinses bekend.

Zijne stem, sidderde, toen hij sprak, en de prinses wende haar gelaat een oogenblik af; Alberoni zag, dat zij verbleekte. Maar de trotsche glimlach, die men heden op haar gelaat gezien had, week niet van hare lippen. Met dezen glimlach hoorde zij naar de redevoering van den priester, die hare nicht met graaf Orri trouwde, met dezen glimlach nam zij afscheid van het nieuw gehuwde paar en trok naar hare vertrekken terug. — Maar in haar boudoir gekomen, en eindelijk alleen, eindelijk onbemerkt, zonk zij op den divan. Een vloed van tranen bedauwde hare wangen, zij wrong de handen en weende bitter. — Zij was alleen, het was dus niet meer noodig, dat zij gelukkig en tevreden scheen, zij moest ongelukkig zijn, zij moest weenen. —

Alberoni intusschen geleidde het nieuw getrouwde paar naar het gereed staande rijtuig, dat hen op hunne goederen zou brengen. „Aan het vaderland," zeide Orri, toen hij Alberoni tot afscheid de hand drukte, „het vaderland is niet meer te helpen. Het is verloren! Zoo lang een vreemde koning op dezen troon heerscht, kan Spanje niet gelukkig zijn! Wij moeten derhalve wachten. Het geluk komt niet op eens! Mij is het verschenen, toen ik het minst er op durfde hopen, en zoo wil ik dan uit deze schipbreuk van al onze plannen en verwachtingen ten minste

mijn eigen persoonlijk geluk redden en de wijk nemen n een stil, vreedzaam eiland!"

Marquita klemde zich aan hem vast.

„En geve God, dat het u nooit berouwen mag," zeide teeder.

Alberoni keek hen na, toen het rijtuig wegrolde.

„Nu heb ik overwonnen," zeide hij zacht. „Ik moet slechts op de prinses noch de zege behalen! Ach, wij zullen t wel eene oude vrouw door eene jonge bevallige koningin te verdringen!"

XIII.

WIE IS DE BRUID?

Den slimmên abt was het derhalve gelukt, de prinses Ors van een voornamen hoofdpilaar van hare magt te beroove de schoone en door den koning vurig beminde Marquita. M voor een tijd lang scheen het, alsof de magt van prinses Or onvernietigbaar was. Zij regeerde in naam van den koning o geheel Spanje.

Maar terwijl prinses Orsini regeerde, overlegde Alberoni stilte. — Hij was nu voor eenigen tijd de vertrouwde den koning; aan hem maakte Philips de Vijfde zonder te houding zijn steeds vermeerderend verlangen naar die jo en schoone koningin bekend, die d'Aubenton hem toegezegd en hem leeren zou, Marquita te vergeten. In welk land m hij haar echter zoeken? Philips bezat niet den moed tot prinses deze vragen te rigten. Hij was bevreesd voor l groote schitterende oogen, voor den kouden spotachtigen g lach om haren mond, voor haren toorn en hare jalousie.

Maar den onschuldigen steeds welmeenenden abt, vertrou hij, en aan hem dorst hij wel zijn verlangen, zijne hoop zijne wenschen openbaren.

„Ik zal met de prinses Orsini spreken," zeide de sli abt Alberoni op zekeren dag tot den koning, „ik zal haa wenschen van uwe majesteit mededeelen en haar gunstig u stemmen."

„Ah, wanneer u dat gelukt," riep de koning verheugd, , zult gij van mijne voortdurende dankbaarheid zeker zijn!"

k doe niets om loon, sire, maar omdat ik u hoogacht
emin!"
ı Alberoni begaf zich naar prinses Orsini.
k was het gelukkigste en zekerste," zeide zij, „toen de
ɜ gemalin des konings mij ter zijde stond. Want door
beerschte ik over den koning."
Iet komt slechts daarop aan, weder zulk eene koningin is te
ɜn, die u bemint, prinses en zich naar u schikt!" zeide
roni.
En wanneer wij deze vinden, zoo blijft nog de zware moeije-
ɜid over, den koning tot een huwelijk te bewegen. Ik
, dat hij het huwelijk haat en ik heb daarom den moed
, hem over dit onderwerp te spreken."
ɑ de wijze en slimme Alberoni had daarop de prinses
ɔfd, den koning tot een tweede huwelijk te bewegen, zooals
len koning beloofd had om de prinses voor zijn huwelijk
tig te stemmen.
u begaf Alberoni zich naar de prinses.
Ioogheid, eindelijk hebben wij overwonnen!" riep hij op
triomferenden toon, terwijl hij de hand der prinses kuste.
koning stemt er in toe, om te trouwen!"
Dan zijt gij een toovenaar," zeide de prinses, „het on-
elijke hebt gij mogelijk gemaakt!"
De koning verzoekt u, voor hem eene gemalin te kiezen!"
ɜ Alberoni plegtig.
Welk een edel vertrouwen, dat mij mijn koninklijke heer
jst!" riep de prinses geroerd.
Hij wil zijne gemalin slechts uit uwe handen ontvangen!"
Ik zal het vertrouwen van mijn koning weten te waarderen,"
'oordde de prinses. „Ik zal voor hem de schoonste, de be-
gste, de jongste en slimste prinses van Europa kiezen!
hij zal tevreden zijn met mijne keuze!"
Hij zijt eene edele vrouw!" riep Alberoni. Heimelijk dacht
„zij zal trachten van mij te weten te komen, wie de
ste prinses is, slechts om haar niet tot koningin van Spanje
iezen! Zij heeft eene schuchtere afhankelijke prinses noo-
, opdat zij niet verhinderd worde in hare heerschappij.
geduld, prinses Orsini ik ken u en gij zult van mij
ɜrvinden wat gij noodig hebt!"
Nu help mij, raad mij," zeide de prinses, terwijl zij in

een koningstoel ging zitten. „Gij kent bijna alle hoven van Europa, abbé, gij zult mij kunnen zeggen, waar wij eene koningin voor onzen dierbaren koning kunnen vinden. Laat ons nu eens overleggen: In Engeland en Frankrijk zijn geene prinsessen, die ons kunnen voldoen. Dat weet ik. Maar Duitschland? Noem mij eens de prinsessen van Duitschland!

„Ja, wanneer er daar waren!" zeide Alberoni. „In Oostenrijk en Beijeren zijn geene prinsessen, daar heerschen kinderlooze koningen en de overige kleine landen kunnen ons moeijelijk eene prinses geven."

„Ah, ik wordt reeds bang, bij de gedachte aan die Duitsche prinsessen," zeide de prinses. „Gaan wij verder! Naar Italië! Dat zal het beste zijn! Hoe staat het in het koningrijk Napels?"

„In Napels is eene prinses! jong, schoon en beminnelijk

„Maar," zeide Alberoni; „zij heeft kwade luimen!"

„Gaan wij verder! Den paus durven wij niet om zijne dochter vragen. Derhalve verder! Hoe staat het in het koningrijk Sardinie?"

„Daar zijn twee dochters en zij zijn beminnelijk, prinses hoewel niet schoon!"

„Oh, zij behoeven niet schoon te zijn, wanneer zij maar beminnelijk zijn," riep de prinses.

„En beminnelijk zijn zij," zeide Alberoni, „ik ken ze beide: Prinses Maria is achtien jaar en zij is een wonder van geleerdheid en wetenschap. De koning onderneemt en beveelt niets zonder de toestemming zijner dochters."

„Gij spreekt slechts van de oudste? Hoe is de jongste? Zij helpt hare zuster regeren; zij is even zoo geleerd als hare zuster slechts een weinig woester en onstuimiger. Ik zou u daarom liever de oudste aanraden."

Het voorhoofd der prinses rimpelde. Verder zeide zij.

„Er zijn in Italie geene prinsessen meer!"

„En in Parma, abbé? Waarom zegt gij mij niets van Parma Wanneer ik mij niet vergis, is er in Parma ook eene prinses

Alberoni lachte. „Ja," zeide hij, „wij hebben daar eene prinses! Vergeef mij, dat ik aan haar niet dacht. Maar inderdaad, ik zou het niet gewaagd hebben, u haar te noemen."

„Is zij zoo driftig?" vraagde de prinses.

„Driftig? Neen, in tegendeel, men vindt haar zeer schoon maar, — zij is zeer dom, die goede Elisabeth Farnese."

„Arme prinses!" zeide Orsini. „Schoon en daarbij dom, hoe beklagenswaardig!"

„Neen, prinses Elisabeth is geene gemalin voor den koning."

„En gij zegt, zij is zeer schoon?" vraagde de prinses.

„Schoon is zij waarlijk. Maar wat helpt de schoonheid zonder geest! Ik kan u deze verbindtenis niet aanraden. Zij levert slechts weinig voordeel op!"

„Derhalve toch voordeel?" vraagde de prinses.

„Het eenige voordeel," zeide Alberoni, „het eenige voordeel was misschien, dat Elisabeth Farnese aanspraak heeft op Parma en Toskane en daardoor was misschien een middel gevonden, de Spaansche magt in Italie, die door Oostenrijk vernietigd is geworden, te herstellen. Maar dit voordeel is te onbeduidend. Elisabeth Farnese is geene koningin voor Spanje!"

Plotseling stond de prinses op en Alberoni de hand reikende, zeide zij: „Ik dank u, mijn vriend. Gij hebt mij eene gewigtige dienst bewezen, met deze prinsessen te karakteriseren. Misschien kiezen wij eene der schoone en slimme prinsessen van Sardinie. Ik zal het overleggen. Leef voor het tegenwoordige wel. Ik heb de eenzaamheid noodig!"

„Zij zal deze prinsessen van Sardinie niet kiezen," zeide Alberoni tot zich zelven, toen hij het paleis der prinses verliet. „Ik ken haar, ik doorzie haar. Eene groote daad is mij gelukt. In dit oogenblik heb ik de prinses verwijderd, want zij zal deze schoone, en zoo zij meent, zoo domme Elisabeth Farnese tot koningin van Spanje kiezen. Dan is haar val zeker, en ik begin te regeren."

Nog dienzelfden nacht zond Alberoni een kourier naar zijn heer, den hertog van Parma. De kourier kreeg twee brieven. De een was aan den hertog, en de andere aan de prinses Elisabeth gerigt. Deze laatste luide aldus:

„Ons plan, dierbare prinses, nadert zijne voltooijing. Wees op uwe hoede. Binnen weinige dagen, zoo denk ik, zal prinses Orsini aan u schrijven en uwe hand voor haar heer, den koning van Spanje vragen. Wees voorzigtig en slim, prinses! Gij zult koningin van Spanje worden, om uwe domheid. Vergeet dat niet, en laat in uw terugschrijven niets van uwen geest en uwe talenten vermoeden. Wees eenvoudig uit slimheid en eene koningskroon zal u ten deel vallen!"

XIV.

ELISABETH FARNESE.

Alberoni had zich niet in zijne berekeningen bedrogen. Weinige dagen later deelde hem de prinses in vertrouwen mede, dat de koning, de nicht van den hertog van Parma, Elisabeth Farnese tot zijne gemalin begeerde.

„Hij wil geene geleerde prinses van Sardinie," zeide hij, „en hij staat er op de schoone Elisabeth, ofschoon zij zeer eenvoudig is, tot zijne gemalin te verheffen. Ik zal zelve aan de schoone Elisabeth schrijven!"

„Zij zal van verbazing en vreugde over het ongehoorde geluk dat haar te beurt zal vallen het weinigje verstand, dat zij nog bezit, verliezen!" zeide Alberoni.

„Nog iets!" zeide de prinses. „Het zal goed zijn om voorloopig dit plan geheim te houden. Wat den koning mede tot deze keus bewoog, was de gedachte, dat hij daardoor in weerwil van Oostenrijk, weer vasten voet in Italie kreeg en eens aanspraak op Parma en Toskane hebben zou. Maar nu moeten wij zwijgen, opdat niet Oostenrijk dit huwelijk eenige hinderpalen in den weg legge!"

„Ik zal heden nog aan mijn hertog schrijven!" zeide Alberoni.

En spoedig en in stilte werden de onderhandelingen, zooals men besloten had, gevoerd. Prinses Elisabeth Farnese beantwoordde den brief van den koning met een toestemmend antwoord, over welks eenvoudigheid prinses Orsini heimelijk verrukt was; te gelijk had de jonge bruid van den koning een onderdanigen brief aan prinses Orsini geschreven. Zij triomfeerde en prees zich zelve over hare keus.

Niets stond nu het huwelijk meer in den weg dan de prinses te ontvangen om haar naar Spanje te geleiden.

Prinses Orsini zag eene schitterende toekomst te gemoet, en zij deelde vurig het ongeduld van den koning naar de schoone Elisabeth.

Op zekeren dag ontving de prinses van den zoo even aangekomen Spaanschen gezant een brief, die hare blijdschap in de vreeselijkste woede veranderde. Uit dezen vernam zij, dat men haar misleid had, omtrent het karakter van de koninklijke bruid; ook meldde hij haar dat Elisabeth Farnese niet een eenvoudig en onschuldig kind was, maar eene slimme vast-

DE VALSCHE MUNTERS

beradene vrouw, met een groot verstand en zeldzame geestkracht. Prinses Orsini was woedend op den verraderlijken abt Alberoni, die haar zoo schandelijk bedrogen had. Hij moest bij haar komen, en op hem wilde zij zich wreken, hem wilde zij dwingen, deze verbindtenis voor onwettig te verklaren. Maar Alberoni was reeds vertrokken naar Pampeluna, om daar de koningin, wanneer zij als gemalin van den koning van Spanje de grenzen overschreed, te ontvangen.

Der prinses bleef slechts een middel over, waaraan zij zich angstig vasthield. Zij zond een kourier naar den Spaanschen gezant met het strenge bevel om de trouwplegtigheid tot iederen prijs uit te stellen. Zij beloofde den kourier eene koninklijke belooning wanneer hij nog ter regter tijd Parma bereikte.

En hij bereikte het. Aan den morgen van den dag, die tot de trouwplegtigheid bestemd was, kwam hij voor de poorten van Parma. Maar hier hield een moeijelijken hinderpaal hem tegen. De poorten waren gesloten. Geen vreemdeling, heette het, zou heden in de stad toegelaten worden; men was eene zamenzwering op het spoor gekomen, en men had daarom een streng bevel ontvangen, heden niemand, van waar hij kwam, in de stad te laten.

Te vergeefs beriep zich de Spaansche gezant op zijn ambt en op de noodzakelijkheid zijner zending, en toen deze eindelijk in luide verwenschingen en bedreigingen uitbrak, wist men zich met geweld van hem meester te maken, en hem in de wacht gevangen te houden.

„Wij gelooven niet aan uw ambt en aan uwe zending," zeide men. „Morgen zal men u voor den regter brengen, dan zal het zich oplossen, wie gij zijt."

Binnen weinige uren verkondigde de donder der kanonnen de inwoners van Parma, dat zoo even het huwelijk van de prinses Elisabeth Farnese en den koning van Spanje voltrokken was. Maar te midden van dit gejubel vergat men den gevangen Spaanschen kourier niet. Men kwam hem bevrijden, terwijl men zich daarmede verontschuldigde, dat hij geen bedrieger, maar werkelijk een kourier van het Spaansche hof was Nu belette men hem niet meer in de stad te komen, en naar den Spaanschen gezant te gaan.

De Spaansche gezant brak in een hevig gelach uit, toen hij de depêches van prinses Orsini ontvangen en gelezen had.

„Gij zijt vijf uren te laat gekomen," zeide hij tot den kourier, „het huwelijk is voltrokken. Wij hebben nu eene zeer schoone en zeer verstandige koningin! Ga en huldig haar!"

De ongelukkige kourier keerde naar Madrid terug. Hij wilde ten minste toch de eerste zijn, den koning te melden, dat hij nu eene koningin bezat.

Ditmaal werd hij nergens opgehouden en was gelukkig de eerste, die de blijde tijding naar Madrid bragt. „Geen paard is zoo snel, als het mijne," zeide hij op triomferenden toon.

Ach, wanneer hij geweten had, dat er toch nog een sneller paard was! Dit paard bezat zonder twijfel Alberoni, want zijn kourier was een uur vroeger naar Parma vertrokken, dan de kourier van prinses Orsini, en omdat hij vroeger gekomen was, en Alberoni's brief van waarschuwing ter regter tijd aangekomen, was het zeer natuurlijk, dat de kourier der prinses de poorten gesloten vond.

Terstond na de voltrekking van haar huwelijk verliet Elisabeth Farnese met haar schitterend gevolg, zooals het de gemalin van den koning van Spanje paste, Parma, om naar haar nieuw vaderland te gaan.

Overal werd zij met gejubel ontvangen. Aan de Spaansche grenzen wachtten haar de grandes van Spanje alsmede haar nieuwe Spaansche hofstoet. In Pampeluna wachtte haar Alberoni.

Met een van vreugde stralend gelaat trad hij de koningin te gemoet, en terwijl hij eene knie voor haar boog, zeide hij: „Dit is de gelukkigste dag van mijn leven! Ik mag u als koningin begroeten!"

De prinses wenkte hem om op te staan, en zeide zacht. „Noem mij niet koningin van Spanje, zoolang prinses Orsini nog niet uit Spanje verbannen is!"

„Gij zult haar verbannen?" vraagde Alberoni.

„Dat zal ik. Verlaat u daarop, heden nog zal ik haar verbannen."

„Ik breng u daartoe de toestemming van den koning, die hij u eigenhandig in dezen brief gegeven heeft."

„En ik," zeide de prinses, ik breng u dezen brief van mijn oom, den hertog van Parma. Gij zijt van heden af in den gravelijken stand verheven en als gezant van den hertog benoemd.

„Ditmaal zeg ik u dank," antwoordde Alberoni.

„En heb ik het niet aan u te danken, dat ik koningin van

Spanje ben?" zeide zij lagchende. „Ik zal het niet vergeten, wat gij voor mij gedaan hebt!"

Toen las zij den brief van den koning.

„Zijne majesteit raadt mij aan, prinses Orsini niet te spreken, want gelijk hij zegt, zoodra zij eenigen tijd met mij gesproken heeft, ik geheel in hare magt zou geraken. Is dan deze vrouw in der daad zoo gevaarlijk?"

„Zij is als eene sirene, wier vleijende woorden niemand weêrstaat!"

„Dan is het in der daad beter, in het geheel niet met haar te spreken!" zeide Elisabeth Farnese.

„Hoe kunt gij dat verhinderen?" vraagde Alberoni.

„Ik zal haar terstond verbannen, dat is zeer eenvoudig," antwoordde de jonge koningin trotsch.

En Elisabeth Farnese hield woord.

Naauwelijks had prinses Orsini, die hare jonge koningin als cameriera major te gemoet gesneld was, eene knie voor haar gebogen of de jonge koningin trok hare hand terug, die zij kussen wilde.

„Wie is deze vrouw?" vraagde zij aan graaf Alberoni.

„Het is de prinses Orsini, de cameriera major uwer majesteit."

„En hoe kan eene mijner dienstdoende vrouwen het wagen, in zulk een luister voor mij te verschijnen?" vraagde de koningin. „Dat is een vergrijp tegen de etiquette, dat ik streng zal weten te straffen."

Vergeefs zocht de prinses zich te verontschuldigen.

Elisabeth Farnese gebood haar te zwijgen, en terwijl zij den officier harer lijfgarde wenkte, zeide zij: „Men bevrijde mij van deze vrouw, die het gewaagd heeft, om mij te beleedigen."

„Koningin!" riep de ontstelde prinses, „gij zult het niet wagen mij zoo te beschimpen!"

„Ik zal het wagen," zeide zij koud, „ik zal zelfs wagen, u gevangen te nemen en u over de grenzen te zenden."

En zich tot den officier wendende, beval de koningin hem, de prinses dadelijk gevangen te nemen.

De verbaasde officier keerde zich om, hij durfde dit slechts op het uitdrukkelijk bevel van den koning doen.

„Hebt gij het bevel van den koning niet ontvangen, om mij onvoorwaardelijk te gehoorzamen?" vraagde Elisabeth.

En toen de officier hierop toestemmend antwoordde, zeide zij gebiedend: „Nu welaan, zoo gehoorzaam mij!"

De verbaasde prinses Orsini volgde zonder wederstreven den officier, die haar schuchter naderde.

Toen de prinses de kamer verlaten had, wendde Elisabeth zich met een trotschen glimlach tot Alberoni: „Nu, heer graaf," zeide zij, „nu kunt gij mij geluk wenschen, want nu ben ik de koningin van Spanje."

Alberoni kuste vurig de hem toegereikte hand, en noemde haar zijne verhevene koningin.

Heimelijk dacht hij: „Nu heb ik overwonnen. Gij zijt koningin van Spanje, maar ik zal u beheerschen, als Orsini de overledene koningin beheerschte. Ik zal nu koning in dit land zijn!"

En zoo geschiedde het. Prinses Orsini werd met den meesten spoed over de grenzen gezonden, maar met de koningin trok Alberoni Madrid binnen.

Hij werd van nu aan de heerscher over Spanje. Men had er wel eenen koning en eene koningin, maar de koning van dit koninklijke paar was de graaf en kardinaal Alberoni.

Prinses Orsini keerde niet naar Frankrijk terug, maar begaf zich naar Rome tot haar oom, den kardinaal Orsini, in wiens huis zij spoedig het schitterendste gezelschap van kerkelijke vorsten, dichters, geleerden en kunstenaars om zich verzamelde, en daar gevierd en geëerd als de beschermster van kunsten en wetenschappen in hoogen ouderdom stierf.

Ook de heerschzuchtige kardinaal Alberoni ontging zijn lot niet. Hij werd ten val gebragt door eene eenvoudige boerin, door de min van Elisabeth Farnese, die Alberoni tot koningin gemaakt had.

Deze min, Teresa Spagniolia, was met Alberoni in hetzelfde dorp geboren, waar hij als herdersknaap en zij als ganzenhoedster hadden gefigureerd, en tusschen hunne schapen en ganzen hadden zij elkander eeuwige vriendschap gezworen. Maar Alberoni, de magtige kardinaal, had deze vriendschap vergeten, en scheen Teresa Spagniola niet meer te kennen. Zij wreekte zich daarom, terwijl zij haren invloed op de koningin daartoe aanwendde, om Alberoni ten val te brengen. Hij werd uit Spanje verbannen, en begaf zich ook naar Rome, waar hij intusschen spoedig van verdriet en spijt over zijne verloren magt stierf.

DE VALSCHE MUNTERS.

Eene vertelling.

(Met eene plaat.)

Waarom staat mij heden zoo onophoudelijk het beeld van mijn ongelukkigen landgenoot voor den geest, zoodat ik mijne gedachten op niets anders kan vestigen? Is welligt aan zijn lijden door den dood een einde gemaakt, en zweeft thans zijn geest om mij, morrend terugblikkende op het leven, waarin al de pogingen om zich te verheffen, mislukten en hij daardoor in diepe ellende werd gestort, — sluipt hij thans welligt om mij rond, om mij dank te zeggen voor den eenigen medelijdenden blik, dien ik hem jaren geleden toewierp, toen hij ten diepste vernederd, mij voorbij ging?

Ik heb heden in een oud dagboek gebladerd, dat ik voor jaren, op eene reis door het zuiden van Frankrijk, zamenstelde, en mijn oog viel daar onwillekeurig op eene geschiedenis, die mij den ganschen dag vervolgt; ik wil beproeven, dezelve in een verhaal zaam te vatten, misschien dat die pijnlijke gedachten mij dan verlaten.

Er zijn thans een dertigtal jaren vervlogen, toen ik met eenige jonge lieden, die ik in Toulon had leeren kennen, op eene der werven staande, van waar men zulk een treffend uitzigt op de zee geniet, in een gesprek over mijn vaderland was verdiept. Een luid en aanhoudend gerammel deed plotseling ons onderhoud staken; wij wendden ons om, en een jammerlijk schouwspel vertoonde zich nu aan ons oog. Nagenoeg een veertigtal misdadigers, paarsgewijze aan eene lange keten geschakeld, door een ring loopende, die om ieders hals bevestigd was, werden, zeer in onze nabijheid voorbij gaande, naar de sombere muren van het bagno gevoerd. Hoeveel haat tegen het gansche menschdom, hoeveel verworpenheid was op die verschillende gezigten zigtbaar; bij hoevelen hunner vond men de misdaad als op het gelaat gestempeld! Velen deden zelfs eene uitgelaten, vermetele vrolijkheid blijken, toen zij zagen dat wij hen bemerkten, en, van afschuw en medelijden vervuld, wilden wij ons afwenden, toen het laatste tweetal, dat den stoet besloot, onze opmerkzaamheid tot zich trok. Waarlijk! dat was een treffend gezigt! Naast een man, nog in de kracht zijns levens, liep een grijsaard, beiden door dezelfde keten verbonden. Nim-

mer heb ik zoo veel contrast in physiognomie en gestalte gezien, als deze beide ongelukkigen aanboden. Terwijl de forsch gebouwde jonge man een beeld van jammer vertoonde, zooals hij in gebogen houding daar heen wankelde, het bleeke, met diepe en vroegtijdige voren bedekte gelaat neergeslagen, zoodat de weelderige bruine lokken, waarschijnlijk door lijden en kommer, reeds met enkele grijze haren vermengd, hem over de oogen vielen, sloop de oude naast hem als eene kat, als een gevangen roofdier voort. Klein en mager van gestalte, ging hijeveneens gebukt, terwijl zijn meerendeels kaal hoofd met enkele grijze lokken was bedekt, maar zijn gelaat — daarin lag zooveel verworpenheid uitgedrukt, dat mij met diep afgrijzen vervulde. Zijne kleine, doordringende oogen gluurden wild in het rond, terwijl zijn spitse, gebogen neus aan den snavel van een roofdier herinnerde en om zijn op elkander geknepen, ingevallen mond speelde onophoudelijk een afschuwelijk lachje, als wilde hij daardoor den triomf te kennen geven, dat hij de wet, zoo vaak door hem beleedigd, althans zoo lang had weten te ontduiken. Tevens lag er echter zooveel verbeten grimmigheid in die trekken, dat men niet kon twijfelen, of deze booswicht zou, indien hem zulks mogelijk was geweest, de geheele menschheid hebben vergiftigd, indien hij daardoor slechts zijne vrijheid had kunnen terug erlangen. Kortom: in tegenoverstelling tot zijn beklagenswaardigen lotgenoot geleek hij den satan, die eene arme verleide ziel met zich ter helle sleept!

De arme man! riep ik onwillekeurig, juist toen het tweetal ons voorbij ging, in mijne moedertaal uit. Op het hooren dezer woorden scheen de jongeling te ontstellen en keek met aandacht naar de plaats, van waar hij dezelve had vernomen. - De arme knaap! herhaalde ik geroerd en als door eene onzigtbare magt getroffen, bleef hij plotseling stilstaan, hief de geboeide armen smeekend naar mij op en scheen te willen spreken, hetgeen hem echter door een der begeleidende gendarmes, die hem met een dreigend gebaar aanzag, werd belet, en hij moest dus zijne geboeide gezellen volgen, terwijl hij, zoolang mogelijk, met eene jammerende uitdrukking, zijn gelaat naar mij gewend hield, dat ik hem zekerlijk, zoo mijne vrienden mij daarvan niet hadden terug gehouden, zou zijn nagesneld.

Inwendig aangedaan volgde ik mijne fransche kennissen en

hoeveel moeite ik mij ook gaf, mijne gedachten van den ongelukkige, dien ik toch niet kon helpen, los te scheuren, het gelukte mij niet. Ik besloot alzoo, zoodra mij dit mogelijk zou zijn, inlichtingen omtrent hem in te winnen vooral daar ik uit zijne gedragingen kon opmaken, dat de gevangene de duitsche taal verstond; is hij misschien, vroeg ik mij zelven af, een mijner landgenooten? Zoodra mogelijk nam ik dus afscheid van mijne ligtzinnige fransche kennissen, die het geheele voorval reeds hadden vergeten, en begaf mij op weg naar het bagno, waar ik een hooggeplaatst beambte dezer schrikkelijke gevangenis hoopte aan te treffen, dien ik toevallig had leeren kennen en bij wien ik wilde informeren, of hij mij welligt aangaande dien misdadiger het een of ander kon mededeelen. Juist toen hij van zijn bureau kwam om zich naar zijn hôtel te begeven, ontmoette ik hem, en dat ik hem onmiddelijk aansprak, spreekt van zelfs. Weldra had ik hem alles medegedeeld en bereidwillig gelijk immer, beloofde hij mijn verlangen te zullen bevredigen, maar voegde er overigens schouderophalend bij, dat ik ter verligting der straf van den ongelukkigen niets zou kunnen bijdragen, daar de strenge wetten van het bagno zulks ten eenenmale verbieden. Ongeduldig wachtte ik dag aan dag, maar ontving geene nadere berigten, terwijl mijne bezigheden mij niet veroorloofden, mijn bereidwilligen vriend op te zoeken. Des avonds voor mijn vertrek, trad hij echter met van vreugde stralende oogen mijne kamer binnen en reikte mij een pakket papieren over; het waren de acten, den galeiboef betreffende, of liever een afschrift derzelve, die hij zich had weten te verschaffen. „Hij is, gelijk gij vermoedde, een uwer landgenooten," zeide hij, „maar hij is niet meer te helpen; daar men hem tot levenslange galeistraf heeft veroordeeld." Dat ik hem voor zijne bereidwilligheid vriendelijk dankte, en zeer nieuwsgierig was, spreekt van zelfs; zoodra ik mij alleen bevond, ontstak ik dus mijne lamp, en las de voor mij zoo belangwekkende bladen.

Er zijn menschen, die door het noodlot voor het ongeluk en de misdaad schijnen geschapen te zijn; menschen, die door eene duistere magt in de strikken van het verderf worden getrokken, al wenden zij ook alle pogingen aan om zich daarvan los te maken. Onder het aantal dier beklagenswaardigen behoorde ook mijn ongelukkige landgenoot.

Herman S.... was geboren in eene kleine duitsche stad, waar zijn vader eene karig bezoldigde ambtenaarsplaats bekleedde. De voordeelig ontwikkelde knaap werd door zijne ouders, die met regt trotsch op hem konden zijn, reeds vroeg tot den geleerden stand bestemd, terwijl zijne moeder zich met de levendigste kleuren voorstelde, hoe zij om den roem haars zoons nog eenmaal door andere moeders zoude benijd worden. Doch midden op den met zooveel gunstig gevolg betreden weg — want de kleine Herman had reeds met de loffelijkste getuigschriften verscheidene klassen der school doorloopen, — gebood het lot plotseling ommekeer. De vader van Herman stierf onverwacht en de weduwe was nu met haar gering pensioen, te meer daar zij buitendien geen geldclijk vermogen had, niet in staat om het schoolgeld te bestrijden. Daarbij was ook de voogd, die over den kleinen knaap werd benoemd, — een verre bloedverwant zijner moeder — een ruw en dom mensch, die boven de „nevelachtige uitzigten," gelijk hij dezelve noemde, voor zijn pupil eene betrekking of liever een handwerk verkoos, om op die wijze zoo spoedig mogelijk, zonder opoffering van geldelijke aangelegenheden zijnerzijds van de zorg over den jongen knaap ontslagen te zijn. Zijne moeder, eene goedhartige maar zwakke vrouw, die reeds door haar echtgenoot, als het ware, aan blinde gehoorzaamheid was gewend, was aldra overreed; en het gevolg daarvan was, dat Herman, hoe smartelijk hem ook het afscheid viel van zijne boeken, bij een slotenmaker zijner woonplaats als leerjongen werd aangenomen, die wel niet te goeder naam en faam bekend stond, maar die ook gelijk de voogd in zijne wijsheid opmerkte, geen leergeld voor den knaap vorderde. Nu begonnen echter voor onzen jongen vriend booze dagen; hij, die te huis eene zoo liefderijke behandeling en verzorging had genoten, werd nu met scheldwoorden overladen en niet zelden met slagen behandeld, en hoezeer hij ook in den beginne, na volbragt dagwerk, bij zijne boeken troost daarvoor poogde te zoeken, moest hij dit aldra opgeven, omdat hij gewoonlijk van vermoeidheid daarbij in slaap viel. Hij bleef hier verscheidene jaren en er ontbrak nog maar een korten tijd aan, om tot gezel verklaard te worden en op zijn handwerk te kunnen reizen. Hij stelde zich dit met de liefelijkste en helderste kleuren voor; want het door zijn voogd gekozen beroep scheen hem nu te

bevallen, waarbij zijn groote aanleg voor de mechaniek zeer van pas kwam, en met den hem gewonen ijver had hij zich later, toen hij meer vrijen tijd had, dit vak betreffende wetenschappelijke boeken weten te verschaffen, door de lectuur waarvan zijne kennis zich zeer snel vermeerderde. Ook zijne moeder, die hare vroegere luchtkasteelen met zooveel smart had zien instorten, verzoende zich langzamerhand met den plaats gehad hebbenden ommekeer van zaken; daar zij nu meende, dat haar talentvolle zoon op die wijze immers even goed een aanzienlijk en geleerd man kon worden.

Eensklaps trof hem echter eene nieuwe ramp; zijn meester, dien men reeds sedert lang van bedriegelijke handelingen hield verdacht, werd in verzekerde bewaring genomen en er bestond niet veel hoop om vrijgesproken te worden; en hoewel Herman ijverig naar werk omzag, was door den toenmaligen oorlog de staking en achteruitgang van alle zaken en bedrijven zoo aanzienlijk, dat hij nergens eene betrekking kon vinden. De wakkere jongeling vertwijfelde echter niet; want behalve zijne kennis der mechaniek bezat hij nog eene tamelijke bedrevenheid in de wiskunde, en terwijl hij zijn ledigen tijd nuttig besteedde, om zich in die wetenschap verder te bekwamen, wist hij door privaat onderwijs in de meetkunde en het rekenen zoo veel te verdienen, dat hij zijne arme moeder nog niet tot last behoefde te zijn. Hij bezat eene groote leergierigheid en veel aandrang, vooruit te streven, om zijne moeder, die hij dan ook hartelijk lief had, voor al den ondervonden kommer nog eenmaal daardoor schadeloos te stellen, dat hij als gezeten man haar kon onderhouden. Hetgeen echter voor zijne vlijt den scherpsten spoorslag gaf, was zijne innige genegenheid, die hij voor een aanvallig jong meisje, insgelijks de dochter van een gering bezoldigd ambtenaar, had opgevat, welke genegenheid door haar, die den jongeling reeds vroeg had leeren kennen en hoogschatten, daar zij dikwijls bij zijne moeder kwam en zijne wetenschappelijke, zelf gevormde ontwikkeling haar niet ontgaan was, even opregt en welgemeend werd beantwoord. Het waren gelukkige dagen, als de beide gelieven elkander konden ontmoeten om van eene schitterende toekomst, waaraan zij beiden reeds vast geloofden, te kunnen keuvelen. Herman verheelde zijne moeder deze betrekking niet, maar hij wilde eerst dan bepaald om hare hand aanzoek doen, wan-

neer hij in staat zou zijn den vader zijner geliefde te bewijzen, dat hij zijne dochter een behoorlijk bestaan kon aanbieden, waarmede zijne geliefde volkomen eenparig dacht.

Op zekeren dag ontving hij echter van een in Frankrijk wonenden ouden vriend zijns gestorven vaders het berigt, dat deze eene plaats als onder-opzigter in eene ijzersmelterij in het zuiden van Frankrijk voor hem had pogen te verkrijgen, en hij zich dus zoo spoedig mogelijk derwaarts op weg moest begeven. Nu was hij ten toppunt van geluk; wel was de bezoldiging in den beginne niet al te hoog, maar voor iemand, die zoo spaarzaam was als Herman, kon zij meer dan voldoende heeten, en toen hij weinige dagen later vertrok, mogt hij de verklaarde bruidegom zijner Louise heeten.

Met verdubbelden ijver wijdde hij zich nu aan zijne nieuwe bezigheid; want hij had thans een doel, namelijk zijne geliefde bruid zoo spoedig mogelijk de zijne te noemen en haar dan als op de handen door het leven te dragen. Na eenigen tijd in zijne nieuwe betrekking werkzaam te zijn geweest, werd hem ook het boekhouden toevertrouwd, en nu stond aan de vervulling zijner vurigste wenschen niets meer in den weg, dan de aan zijn huwelijk verbonden voorwaarde van eene niet onaanzienlijke borgstelling, waarvan men hem niet kon vrijlaten, daar de smelterij het eigendom was eener actiën-maatschappij. Maar wat kon iemand gelijk Herman, afschrikken; zijn inkomen was inmiddels tamelijk verhoogd, voor zich zelven h[illegible] hij maar zeer weinig behoefte; spaarzaamheid was dus thans d[illegible] zaak; en dat deed hij dan ook op voorbeeldelooze wijze. [illegible] zelfde vriend zijns vaders, die hem deze betrekking bezorg[illegible] had en die in de naastbij gelegen stad woonde, stond hem o[illegible] thans nog met raad en daad ter zijde. Aan dezen bragt H[illegible] van tijd tot tijd zijne bespaarde penningen over, maar had die[illegible] begeerte om daarvoor een bewijs van hem aan te nemen, b[illegible] paaldelijk van de hand gewezen, vooral dewijl de overgav[illegible] van het geld altijd in tegenwoordigheid van den eenige[illegible] zoon zijns vriends plaats had. Zoo bragt Herman, steeds i[illegible] voortdurende briefwisseling met zijne bruid en moeder, die n[illegible] even als vroeger, trotsch was op haar zoon, gelukkige jare[illegible] door en het was zijn hoogste ideaal, zich eenmaal aan de[illegible] liefelijken oever van den stroom, die langs de ijzersmelt[illegible] liep, een huisje te kunnen bouwen, omgeven door een tuin[illegible]

een stukje moesgrond, dat hij zich aan de zijde zijner geliefde vrouw als een paradijs voorstelde.

Hoe bitter zou de arme man zich daarin bedrogen zien! Op zekeren dag ontving hij een tweetal rouwberigten te gelijk, die hij op zijne kamer vond, toen hij van den arbeid terug keerde. De vader zijner bruid was na eene langdurige ziekte overleden, gelijk zij hem in een met hare tranen bevochtigden brief mededeelde; zij zelve moest nu, (daar zij hare moeder reeds vroeger had verloren) als huishoudster bij een ouden, kinderloozen weduwenaar, een rijke bloedverwant, in betrekking gaan; de nood, zoo schreef zij, drong haar daartoe, omdat zij nu alleen op de wereld stond, al had zij dan ook nimmer eenige genegenheid gevoeld voor dien bloedverwant, die haar reeds den volgenden dag zou afhalen. — Dit bekommerde onzen vriend evenwel weinig, want door zijne spaarzaamheid had hij nagenoeg de vereischte som als borgstelling bij elkander gegaard, misschien zou het hem wel gelukken, van het nog ontbrekende te worden vrijgelaten. Nu viel hem echter ook de tweede brief in handen. Deze was eveneens met zwart lak verzegeld. Met ontsteltenis zag hij het postmerk; de brief was uit de naastbij gelegen stad, waar zijn vaderlijke vriend woonde. Met bevende hand brak hij denzelven open; zijn kwaad vermoeden werd daarin maar al te zeer bevestigd; de goede oude man, wien hij zooveel dankbaarheid was verschuldigd, was aan eene beroerte gestorven. Nu kon hij natuurlijk zijn zoon in den eersten tijd niet over geldzaken lastig vallen, en moest dus de aangelegenheid der borgstelling nog eenigen tijd laten rusten. Hij schreef intusschen aan zijne bruid een troostenden brief, waarin hij haar zijne gunstige vooruitzigten, in een niet zeer verwijderd tijdperk mededeelde. Nog slechts een enkel jaar, dat van haren rouw, moest zij wachten, om haar dan als de zijne af te halen, en aan zijne zijde een nieuw vaderland te vinden. Veelvuldig bezocht hij aldra den treurenden zoon van zijn gestorven weldoener, die in den naam der grootste vroomheid stond, ofschoon anderen hem van woeker verdacht hielden, en die zich thans na den dood zijns vaders bijna uitsluitend aan godsdienstige oefeningen overgaf. Het bevreemdde onzen jongen vriend echter, dat de jonge man ook na verloop van eenigen tijd met geen enkel woord over de geldelijke aangelegenheid sprak, zoodat Herman S.... eindelijk besloot, hem

over de zaak te schrijven. Maar naauwelijks vertrouwde l zijne oogen, toen de zoon van den man, aan wien hij . z vele verpligting had, hem op afgemeten toon antwoordde, d hij eigenlijk niet in het minst begreep, wat hij bedoelde. Ge wonder, dat Herman meende te droomen. Maar het was werkelijke waarheid! In dien brief kon hij duidelijk lezen d wanneer mijnheer S.... met zijn vader geldzaken had geha waarvan hem overigens niets bekend was, hij dan maar de b wijzen daarvan moest overleggen, in welk geval hij niet z achterblijven, aan zijn verlangen te voldoen.

Nadat Herman deze regelen had gelezen, geraakte hij in e onbeschrijfelijken toestand; hij meende dat iemand een slecl streek met hem gespeeld had, en haastte zich, mijnheer Lepre zoo heette die man, een bezoek te brengen; maar het heett dat hij was uitgegaan. Daar Herman hem echter naar zij overtuiging aan het venster meende bemerkt te hebben, kw een vreesselijk vermoeden bij hem op, en al de dubbelzinni geruchten over den jongen Lepreux, waaraan hij vroeger ge geloof had geslagen, kwamen hem nu in al hunne verschri kelijkheid voor den geest. Hij verlangde alzoo dringend hem te worden toegelaten en verwijderde zich niet dan n moeite en met waanzinnig wilde bedreigingen. Den gansch dag loerde hij op den schurk, tot hij hem eindelijk d avonds uit zijne woning zag sluipen. Schielijk trad hij hem t zijde en hield hem den noodlottigen brief voor met de vraa of hij dien had geschreven; aanvankelijk poogde Lepreux he te ontwijken, maar verklaarde den ongelukkigen, toen de al dringender werd, met een bedaard lachje, dat hij zelfs w het beste zou weten, dat men voor toevertrouwde gelden t bewaring gewoonlijk kwitantiën bezat; indien hij die kon toone dan zou hij zijn regtmatig eigendom terug erlangen, een andere raad kon hij hem echter niet geven. Aanvankelijk was Herma over dien raad als verstomd, maar al wilder drong hij nu b den schurk aan, bezwoer hem bij de schim zijns vaders, d zijn weldoener was geweest, hem niet in het verderf te storten noemde hem toen een schelm, een ellendeling, die den naa welken hij droeg, met schande bedekte en viel ten laatste da zijne wederpartij slechts een medelijdend lachje en tergen schouderophalen voor hem over had, met voorbeeldelooze woed op hem aan; hij zou hem dan ook zekerlijk hebben geworgd

zoo niet op het hulpgeschrei van den bedreigden eenige policiebeambten waren toegesneld, die onzen vriend, niettegenstaande zijn woedend tegenstreven naar de wacht sleepten. Hier bragt hij een troosteloozen nacht door en werd den volgenden dag alleen op dringende voorspraak zijner superieuren ontslagen, zonder dat overigens eenig onderzoek had plaats gehad over de aanleiding tot zijne in verzekerde bewaring stelling. Hij riep van zijn kant dadelijk de hulp van het geregt in tegen den schandelijken bedrieger; maar nadat het proces reeds geruimen tijd had geduurd en de beklaagde eindelijk op een eed was gevorderd, die deze met ijskoude bedaardheid had afgelegd, moest hij de zaak verloren geven, waarvan het onmiddelijk gevolg was, dat de weinige bespaarde penningen die hij bezat, aan de proces-kosten heengingen, tot welker betaling hij veroordeeld was. Wel was gebleken dat de door hem aangeklaagde een hartstogtelijk bezoeker van verscheidene speelhellen was en daar verteringen maakte, die zijne inkomsten zeer verre te boven gingen; maar dit was slechts eene oppervlakkige verdenking, waarvan men hem niet kon overtuigen, daar hij door den dood zijns vaders in het bezit was gekomen van een niet onaanzienlijk vermogen.

Ten gevolge van al deze bezoekingen en tegenspoeden, maakte zich eene sombere gemoedsstemming van Herman meester, een bittere wrok tegen het lot, dat hem van het toppunt zijner vurigste uitzigten had afgeworpen, nadat het hem door een schijnsel van geluk had bedrogen. Daarbij kwam nog de onzekerheid, dat hij elk oogenblik moest vreezen, door zijn met Frankrijk verbonden kleine vaderland als soldaat te worden opgeroepen. Wel was hij vroeger als de eenige zoon eener weduwe vrijgesproken geworden, maar er waren destijds te veel voorbeelden, dat zulke voorregten niet altijd voor den krijgsmansstand vrijwaarden. Zijne moeder en bruid, die, gelijk uit hun antwoord op zijn schrijven was op te maken, over den inhoud zijner laatste brieven geheel versteld waren, durfde hij de schrikkelijke waarheid van zijn tegenwoordigen toestand niet te ontdekken, en zoo was hij dus van den eenigen troost beroofd, namelijk van hartelijke deelneming der beide eenige wezens, die hij nog lief had. Wel had hij zich gewend tot het bestuur der maatschappij, in wier dienst hij was, maar bij den toenmaligen staat van zaken was hetzelve niet geneigd hem te

helpen. Daar scheen hem op nieuw een straal van hoop tegen te blinken. Herman had zich in den laatsten tijd, om zich van zijne sombere gedachten te verstrooijen, met vernieuwden ijver aan zijne studiën overgegeven, en het was hem gelukt, eene veel verbeterde machine uit te vinden, welke in de smelterij, waar hij werkzaam was, met groot voordeel kon in werking gebragt worden. Hij legde de door hem ontworpen teekeningen aan zijne meerderen, ter inzage voor, en wachtte met angstige spanning de beslissing daarop af; want voor de te maken proeven werd eene aanzienlijke som gevorderd. Eindelijk kwam de beslissing — en wel op de gunstigste wijze. Herman zou voor zijne proefnemingen al die ondersteuning verkrijgen die hij noodig had. Hij was nu van vreugde buiten zich zelven en hartelijk smeekte hij der Voorzienigheid om vergeving, dat hij reeds aan haar had kunnen twijfelen.

In die gemoedsstemming ontving hij een brief van zijne bruid, waarin deze hem mededeelde, dat haar bloedverwant haar met zijne huwelijksaanzoeken overlaadde en haar, daar zij zijne voorslagen steeds standvastig van de hand wees, verklaard had, dat hij haar drie dagen tijd gaf om te beslissen; zoo zij zijne hand afwees, moest zij dadelijk zijn huis verlaten: „van haar weggeloopen bruidegom, waarvan hij buitendien de slechtste berigten gaf, had zij niets te verwachten." Overigens had zij noch de gegeven mededeelingen geloofd, noch van de gestelde tijdruimte gebruik gemaakt, maar was dadelijk vertrokken en had zich naar zijne moeder begeven, waar nu beiden, zoo goed mogelijk, van den arbeid harer handen leefden. Hoe dankte de gelukkige jongeling nu God, dat zijn lot eene zoo gunstige wending had genomen en dadelijk schreef hij een verheugden brief aan zijne beminde, dat hij in minder dan eene maand zou komen om zijne bruid af te halen en zijne moeder — die hij overigens reeds vroeger had ondersteund — een zorgeloozen ouderdom aan zijn haard te bereiden.

Als de sprekendste voorboden van een naderend onheil kwamen nu de beklagenswaardige overblijfselen der groote armee in Frankrijk terug, die door den winter in Rusland grootendeels was vernietigd; eene vreesselijke ontroering greep den handel aan, alle zaken stonden stil, — nog een paar weken verliepen en de maatschappij, in wier dienst onze arme vriend stond, had een bankroet geslagen. Zijne ellende was nu grenzenloos

Niet eens bleef hem zooveel geld over, dat hij, gelijk vele anderen zijner medeaangestelden, die door die katastrophe hunne verdiensten hadden verloren, hoe gaarne hij dit ook had gewild, maar zijn vaderland terug kon keeren. En dat wilde hij ook niet; want zoo kon hij niet voor zijne beminde verschijnen, die hij door zijne laatste brieven in een zwijmel van geluk had gebragt. Wanhopend reisde hij bedelend in het zuiden van Frankrijk rond, om waar hij kon, zijne uitvinding te verkoopen; maar niemand was daartoe geneigd en daar hij niet van gebrek wilde noch konde omkomen, bleef hem niets anders over, dan God te danken, dat hij in eene smederij eener groote stad als gewoon gezel werd geplaatst. Wel was het besluit meermalen bij hem opgekomen, om zich in de krijgsdienst te begeven, maar dan moest hij ook van zijne bruid geheel afzien. Bovendien vernam hij ook van zijne beminde geen woord, daar de oorlog het verkeer ten eenemale had gestremd. Zoo verviel hij langzamerhand in eene verbitterde, aan alles wanhopende stemming, waarin hij ten laatste de gedachte niet meer van zich kon afzetten, dat hij bepaald tot ongeluk was geschapen en dus zelfs de redelijkste wilskracht hem niet hielp en hij door God en de wereld was verlaten. Daarbij kwam nog de gedachte, dat al die ellende hem niet zoude ten deel gevallen zijn, zoo hij slechts geld had gehad, dat hij zich nog zou kunnen redden, als hij maar zijne uitvinding te gelde kon maken, als hij maar de noodige middelen bezat om zijne machine daar te stellen; dan moest hem zulks gelukken, dat zeide hem zijn doorziende blik in dit opzigt. Alzoo geld! geld! was thans zijne eenige gedachte, die hem ten laatste als een schaduw deed omsluipen en zijn vroeger zoo schoon, hoog gewelfd voorhoofd, met diepe en vroegtijdige voren doorploegde. Maar nog was er geene misdadige gedachte in zijn hart opgekomen!

Zoo stond hij op zekeren dag met een somberen blik alleen in de werkplaats, met zekeren wrok eene zware, gloeijende ijzeren staaf bewerkende en terwijl zich zijn blik op het gloeijende metaal vestigde, ontviel hem onwillekeurig de uitdrukking: „ha! zoo dit ijzer zich eens in goud liet veranderen!" — „Daartoe, mijn jongen, is alleen goeden wil noodig!" zeide eene krijschende stem achter hem. Verschrikt wendde hij zich om en ontwaarde nu de magere, ineengedrongen gestalte van

een bejaard man, die hij reeds meermalen in de werkpla had zien rondsluipen en die hem thans met een onaangenam grijns aanstaarde. Hij wist dat de oude niet ter goeder naam faam bekend stond, want gelijk men zeide, had hij voor e gepleegd misdrijf zijn vaderland Zwitserland moeten ontvlugte Stom van verbazing zag hij de onaangename verschijning aa „Ja wel, mijn jongen, gelijk ik gezegd heb," herhaalde nu d grijsaard, „daartoe is niets dan goeden wil noodig." — „He zoo? wat bedoelt gij?" vroeg Herman hem eindelijk tamelij verstoord over den vertrouwelijken toon van den verdacht man. — „Het is zoo, mijn vriend!" sprak deze nu weder „dat is zeer gemakkelijk; dit ijzer kan in goud veranderd wo den — en ik weet daartoe het middel." — „Ik ben niet g stemd om te schertsen," zeide Herman. — „Het is ook ge scherts; ik verzeker u, dat ik van ijzer en van nog ande metalen goud of liever geld kan maken. Indien gij mij ple tig wilt beloven te zullen zwijgen, dan wil ik u deelgeno maken van mijn geheim." — Nu stond de ongelukkige a den tweesprong op den weg tusschen goed en kwaad; hij ko het laatste en — was verloren.

„Welaan!" sprak hij eenigzins bemoedigd, „laat mij u voorstel eens hooren." En nu begon de verleider met een vaardige tong de winsten op te sommen, die hem te wacht stonden, wanneer hij aan de grootsche ondernemingen eene bende valsche munters wilde deelnemen. Alles was reeds voo bereid en er ontbrak nog slechts iemand van zoo groote tec nische kennis, om van alles zeker te zijn. Daarbij liet hij zi verscheidene wenken ontvallen, van hoeveel nut en belang de onderneming voor Herman moest wezen, want zijn toesta was hem geenzins onbekend, daar hij hem reeds lang had ga geslagen en uit aanwijzingen dienaangaande, die hij bij vroeg bezoeken in de smederij den somberen, stilzwijgenden jong man met de grootste omzigtigheid had weten te ontlokke alles wist. Daarop had hij dan ook reeds sedert lang zijne pla nen gebouwd, gelijk hij later voor het geregt zelf bekende, alleen op het gunstige oogenblik gewacht, dat hij het uitv koren offer alleen zou kunnen spreken.

Herman stond nu een zwaren strijd; het was hem, als z hij zijne bejaarde moeder met waarschuwend opgeheven ving voor zich staan; hij dacht aan zijne geliefde en alles wat

tot nog toe als eer en geweten gerekend had; al de schoone dagen zijner kindschheid gingen in dit oogenblik aan zijn geest voorbij. Maar daartegenover stond: Wat moest hij beginnen? Zou hij niet allengs van kommer en jammer te gronde gaan? Wat kon hij hopen? En daarbij: had niet deze man zijne talenten behoorlijk gewaardeerd, die de wereld bij hem niet had gezocht? Had hij hem ten minsten onder de gezellen van hetzelfde misdrijf niet eene eervolle plaats toegezegd? Herman wankelde en die weifeling was juist zijn ongeluk. Nogmaals drong de verzoeker met zoete woorden bij hem aan, en eindelijk zegepraalde de satan; zijn goede engel vlood weenend van zijne zijde en een kwartier uurs later was het verdrag onderteekend; want dit begeerde de oude, om hem daarmede, gelijk hij voorgaf, bij de andere leden der bende te kunnen inleiden.

Langen tijd, nadat de oude zich reeds verwijderd had, stond de ongelukkige nog als droomend daar; het scheen hem, als was de satan voor hem getreden en als had hij met zijn bloed zijn naam geteekend.

Eenige dagen na het boven vermelde tooneel vinden wij den aan het ongeluk toegewijden Herman reeds te midden zijner misdadige bezigheid. Wel was er nog menig dringend woord noodig geweest van de zijde zijns verleiders, maar eindelijk was hij toch op de afgesproken plaats verschenen. Hij wilde, dit had hij zich stellig voorgenomen, slechts zoolang in de bende, wier verdere medeleden hem overigens onbekend waren, verblijven, tot hij zooveel geld zou hebben verdiend, om de voor zijne uitvinding noodige uitgaven te kunnen bestrijden; dan wilde hij daarmede ophouden. Tot zoolang wenschte hij voor zijne moeder en bruid dood te blijven.

Iedere nacht bevond hij zich van nu aan in een in de nabijheid der stad gelegen, stevig gesloten gewelf, waar hij behalve den ouden man niemand aantrof. Hier werd eene menigte valsch geld vervaardigd, van het slechtste allooi, waarbij de oude eene groote bekwaamheid deed blijken, zoodat duidelijk zigtbaar was, dat deze bezigheid hem niet onbekend was. In den beginne scheen het geluk de misdadigers te begunstigen, maar weldra trok de overgroote hoeveelheid valsch geld, waarmede zij het land overstroomden, de opmerkzaamheid der overheid tot zich. Eerst dacht men, dat het valsche geld uit

een bejaard man, die hij reeds meermalen in de werkplaats had zien rondsluipen en die hem thans met een onaangenamen grijns aanstaarde. Hij wist dat de oude niet ter goeder naam en faam bekend stond, want gelijk men zeide, had hij voor een gepleegd misdrijf zijn vaderland Zwitserland moeten ontvlugten. Stom van verbazing zag hij de onaangename verschijning aan. „Ja wel, mijn jongen, gelijk ik gezegd heb," herhaalde nu de grijsaard, „daartoe is niets dan goeden wil noodig." — „Hoe zoo? wat bedoelt gij?" vroeg Herman hem eindelijk tamelijk verstoord over den vertrouwelijken toon van den verdachten man. — „Het is zoo, mijn vriend!" sprak deze nu weder, „dat is zeer gemakkelijk; dit ijzer kan in goud veranderd worden. — en ik weet daartoe het middel." — „Ik ben niet gestemd om te schertsen," zeide Herman. — „Het is ook geen scherts; ik verzeker u, dat ik van ijzer en van nog andere metalen goud of liever geld kan maken. Indien gij mij plagtig wilt beloven te zullen zwijgen, dan wil ik u deelgenoot maken van mijn geheim." — Nu stond de ongelukkige aan den tweesprong op den weg tusschen goed en kwaad; hij koos het laatste en — was verloren.

„Welaan!" sprak hij eenigzins bemoedigd, „laat mij uw voorstel eens hooren." En nu begon de verleider met eene vaardige tong de winsten op te sommen, die hem te wachten stonden, wanneer hij aan de grootsche ondernemingen eener bende valsche munters wilde deelnemen. Alles was reeds voorbereid en er ontbrak nog slechts iemand van zoo groote technische kennis, om van alles zeker te zijn. Daarbij liet hij zich verscheidene wenken ontvallen, van hoeveel nut en belang deze onderneming voor Herman moest wezen, want zijn toestand was hem geenszins onbekend, daar hij hem reeds lang had gade geslagen en uit aanwijzingen dienaangaande, die hij bij vroegere bezoeken in de smederij den somberen, stilzwijgenden jongen man met de grootste omzigtigheid had weten te ontlokken, alles wist. Daarop had hij dan ook reeds sedert lang zijne plannen gebouwd, gelijk hij later voor het geregt zelf bekende, en alleen op het gunstige oogenblik gewacht, dat hij het uitverkoren offer alleen zou kunnen spreken.

Herman streed nu een zwaren strijd; het was hem, als zag hij zijne bejaarde moeder met waarschuwend opgeheven vinger voor zich staan; hij dacht aan zijne geliefde en alles wat hem

booswicht, dat hij zich aanbood nog een viertal weken in zijne dienst te zullen blijven; hij wilde echter van de verder verkregen winst geen penning meer aannemen; en na verloop van dien tijd moest hij hem laten gaan. Verheugd grijnzende nam de oude dan ook genoegen in dit voorstel.

In latere verhooren heeft de beklagenswaardige misdadiger bekend, dat hij in dien noodlottigen nacht een zwaren kamp had gestreden met het voornemen, om den ouden te vermoorden; maar het was hem geweest, als had hij uit de verte de stemme zijner moeder gehoord, die hem waarschuwend toeriep. God lof, tot een moordenaar had de arme diep gezonken man zich niet verlaagd!

Reeds was de helft der vierde en laatste week verstreken, en weder waren de verleider en zijn offer op de plaats hunner misdaad bij elkander. Geen hunner sprak een enkel woord, en het moet wel een vreesselijk schouwspel geweest zijn, zoo men de blikken van den haat had kunnen zien, die zij elkander in het donkere, alleen door den gloed van den smeltoven verlichte gewelf toewierpen. De verstokte oude sidderde later zelfs bij de herinnering aan die oogenblikken en verhaalde, dat hij den blik niet van zijn offer had afgekeerd, dat hij hem steeds in het oog had gehouden en zoo het niet anders had kunnen zijn, liever tot een moord had besloten.

Zoo zaten zij beiden bij elkander; daar buiten begon het morgenlicht reeds te schemeren, toen plotseling de groote hond, die de oude te zijner bescherming had medegenomen, brommend de deur naderde en snuffelend de ooren spitste. — „Hoort gij niets?” vroeg Herman fluisterend, „daar naderen voetstappen.” — „Stil!” hernam de oude, „het is niets.” — „Gewis, de hond ruikt het gevaar, wij zijn beiden verloren.” — „Stil, Nero! hier, hier!” — „Wanneer zij komen, dan bega ik aan den eersten den besten een moord,” fluisterde Herman met gesmoorde stem, terwijl hij zijn zwaren hamer greep. — „Houdt u bedaard!” sprak de andere waarschuwend, „ik herhaal u, het is niets. De voetstappen verwijderen zich.” — „Integendeel, zij komen nader, zij zijn reeds voor de deur!” Zij luisterden nu aandachtig, en schoon daar buiten eene doodsche stilte heerschte, bleef echter de onrust van den hond dezelfde, die onophoudelijk knorde en de tanden liet zien. Plotseling deed een geweldige slag de deur dreunen; nog een en

weder een, en de splinters derzelve vlogen in het vertrek. Woedend sprong de hond vooruit, maar een kogel strekte hem dood ter neder en met gevelde karabijnen drong eene afdeeling karabiniers het gewelf binnen. Wanhopend wierp Herman zich aan hunne voeten; daar viel nog een schot, en bewusteloos stortte hij op den grond, om na langdurige bedwelming in de duistere cel der gevangenis weder tot bewustheid terug te komen. Een lid der bende had verraad gepleegd, waarna het geheele complot, met de uitgebreide vertakkingen, werd gevangen genomen.

Het overige van deze geschiedenis kan men ligtelijk bevatten. Het bagno, die hel op aarde, nam een aantal nieuwe offers in zijne muren op.

Staande het onderzoek had Herman, vernietigd en als versuft door al de slagen van het noodlot, langen tijd ontkend en elk antwoord geweigerd; toen hij echter in den loop van het onderzoek vernam, dat in zijn vaderland navorschingen waren gedaan, en zijne moeder, toen zij zijne schande had vernomen, na twee dagen ziekte van verdriet was gestorven, en zijne bruid zich op den rand des doods bevond — toen brak zijn hart en snikkend bekende hij de grootste misdadiger te zijn, die op aarde leefde.

Toen ik den anderen morgen, nadat ik de ongelukkige geschiedenis had gelezen, op een postboot van daar vertrok, wierp ik een smartelijken blik op de sombere tralievensters van het bagno, waarbij ik mij zelven onwillekeurig afvroeg, achter welke dezer traliën wel mijn ongelukkige landgenoot smachtte. Met den besten wensch, dien ik voor den ongelukkige nog kon uiten, met den wensch dat een spoedige dood hem van zijne boeijen mogt verlossen, verliet ik de haven van Toulon.

—A.—

DE GENERAAL-VELDMAARSCHALK VON WRANGEL.
PRINS FRIEDRICH KARL VAN PRUISSEN.
LUITENANT-VELDMAARSCHALK VAN GABLENZ.
Steendr. v. H.L. van Hoogstraten.

G. J. Bos lith.

DE OORLOG IN SLEESWIJK.

(Met eene plaat.)

Ofschoon de oorlog in Sleeswijk in zeker opzigt reeds tot het verledene behoort, veronderstellen wij toch dat het de lezers der Vaderl. Letteroef. niet onaangenaam zal zijn, in de volgende bladen een beknopt en geregeld verhaal te ontvangen van den strijd, die sedert den aanvang dezes jaars zoo zeer de algemeene belangstelling gaande hield. Wel bragten de verschillende nieuwsbladen ons schier dagelijks berigten van schermutselingen en gevechten, van overwinning en nederlaag, maar van dergelijke mededeelingen, die niet altijd even naauwkeurig zijn, kan men zich moeijelijk een geheel vormen; toen wij dus eenige kolommen van een veel gelezen geïllustreerd buitenlandsch blad, door eene bekwame hand gevuld zagen met een aaneengeschakeld verhaal van den oorlog, die zoovele menschenlevens heeft geëischt, zooveel bloed deed stroomen, kwam het voornemen bij ons op, hetzelve ook voor dit tijdschrift te bewerken, en bieden wij het alzoo aan onze geachte lezers aan.

Wij zullen daarbij niet treden in staatkundige beschouwingen; de bijzonderheden toch, die aanleiding gegeven hebben tot het geschil, zijn genoegzaam bekend; alleen willen wij dit aanmerken, dat de lievelingswensch van geheel Duitschland verwezenlijkt is geworden, althans in zooverre dat de Denen, zij het dan door kracht van wapenen, uit de hertogdommen zijn verdreven en zich genoodzaakt zullen zien toe te geven aan de voorwaarden en eischen, die de beide groote mogendheden hen zullen stellen. Gewisselijk hebben deze tegen den wil van den duitschen Bond gehandeld, maar dit is althans daardoor bereikt, dat de bewoners van Sleeswijk weder vrijelijk kunnen ademhalen, nadat zij meer dan een tiental jaren de bitterste verdrukking en kwellingen van de zijde hunner kleine tyrannen hebben te verdragen gehad. Doch laat ons overgaan tot de mededeeling der krijgsverrigtingen.

I. DE WINTERVELDTOGT IN SLEESWIJK IN 1864.

Te vergeefs had men gepoogd zich met den Bond te verstaan, omtrent de vraag der erfopvolging en het bezetten van Sleeswijk. De beide groote staten, Oostenrijk en Pruissen, verklaarden

alzoo, toen het voorstel in de zitting van den bondsdag 14 Januarij was verworpen, dat zij de zaak zelve in de ha zouden nemen en zelfstandig tegen Denemarken optreden. T gevolge dezer verklaring begon, nadat de oostenrijksch-pruissisc opeisching te Kopenhagen was van de hand gewezen, dadel het transport der noodige troepen naar de sleeswijksche gr zen, om de aan Denemarken gestelde voorwaarden, waarvan voornaamste bestond in de ontruiming van Sleeswijk, zoo nood met geweld door te zetten. De in Holstein aanwezige oost rijksche en pruissische bondsreserven werden van de bon troepen gescheiden en ingedeeld bij het leger door de bei groote staten gevormd, onder het opperbevel van von Wran gesteld. Dit bestond alzoo uit omstreeks 68,000 man van a wapenen en was dus sterk genoeg, om de hoogstens 40,0 man tellende Denen te kunnen slaan. Deze gaven intussch hunne stijfhoofdige houding geenzins op, en het scheen, d zij elken voet breed van den sleeswijkschen bodem hardnekk wilden verdedigen. Het schijnt echter, dat zij reeds toen, de maand Januarij, ernstig daaraan dachten, in elk geval h terrein tot aan het Dannewerk te ontruimen, want de ong hoorde requisitiën, die zij — vooral in deensch Wohld, tusschen het kanaal van de Eider en de bogt van Eckernfö gelegen landstreek, waar zij eenige honderd wagens en eenige ho derd duizend bossen stroo, benevens eene aanzienlijke hoeveelhe hooi met dwang opvorderden — in het zuiden van Sleeswi deden, konden zij redelijkerwijze van eene streek, waar zij o den duur dachten stand te houden, niet vergen.

Nadat de oostenrijksch-pruissische troepen op 30 Januarij aa de sleeswijksche grenzen hunne positie hadden ingenomen, zon de met het opperbevel der geallieerden belaste veldmaarscha von Wrangel aan den deenschen generaal de Meza de schrift lijke opeisching tot ontruiming van Sleeswijk, wordende l verzet of weigering daarvan met maatregelen van geweld gedreig Deze in zeer beleefde termen gestelde eisch van von Wrang werd daags daarop gevolgd door het korte en krachtige a woord van de Meza, die verklaarde niet te kunnen vold aan het door von Wrangel tot hem gerigte verlangen en geh tegenovergestelde bevelen van zijn vorst te hebben ontvange geweld zou hij des noods met geweld moeten en weten te strijden. De vijandelijkheden waren dus nu onvermijdelijk

geheel Duitschland, ja gansch Europa zag gespannen het oogenblik te gemoet, dat het eerste schot aan de Eider zou vallen, als het signaal voor de aanbrekende vrijheid der hertogdommen. De meeningen waren intusschen zeer verdeeld: deze herinnerden zich den schijnoorlog van 1848 en waren van oordeel, dat het ook thans denzelfden loop zou nemen; gene wederom, die het niet zoo donker inzagen, wilden in de aanwezigheid van vier pruissische prinsen (de kroonprins, prins Friedrich Karl en de prinsen Albrecht, vader en zoon) bij het leger een goed teeken zien voor de ernstige bedoelingen der verbondenen. Even verdeeld waren de meeningen ten opzigte van den persoon des opperbevelhebbers, de maarschalk von Wrangel, die sommigen als aanvoerder van den in 1848 door Pruissen gevoerden schijnoorlog nog verdacht voorkwam, terwijl anderen het eene zeer geschikte keuze vonden, dat men een met land en volk zoozeer bekenden generaal, als von Wrangel, had gekozen, de krijgsverrigtingen in het onderhavige geval te besturen. Zooveel is overigens zeker, dat de keus van von Wrangel, in krijgskundig opzigt volstrekt niet is te misbillijken. Een korte terugblik op zijn verledene zal ons dit duidelijk bewijzen.

Friedrich Heinrich Ernst vrijheer von Wrangel is op 13 September 1784 te Stettin geboren, waar zijn vader als overste van een regiment infanterie in garnizoen lag. Reeds in 1796 kwam hij als jonker bij de pruissische ruiterij en maakte in 1807 zijn eersten veldtogt in Pruissen mede, waarin hij zich roemrijk gedroeg. Nadat hij in 1813 als ritmeester het ijzeren kruis had verworven, maakte hij den veldtogt van 1814 als majoor, dien van 1815 als overste mede en betoonde daarbij eene zoo ridderlijke dapperheid, verbonden met een schrandere juisten blik in de leiding zijner manschappen, dat hij allengs opklom van den eenen rang tot den anderen. Na lange jaren van vrede bevond zich von Wrangel in 1848 als kommanderend generaal in Stettin, waar hij in het begin van April de benoeming tot generaal der kavallerie en tevens tot opperbevelhebber der tegen Denemarken aangevoerde bondstroepen ontving. Op Paaschzondag had de eerste botsing plaats met de Denen, die hij bij Sleeswijk in het destijds zwak versterkte Dannewerk verraste. Bij de eerste bestorming wierp hij hen terug, maar toonde bij hunne vervolging — hij verbood namelijk den onderbevelhebber kortaf, de overwinning verder voort te zetten —

zulk eene lauwheid, dat men reeds destijds grond had vermoeden, dat het hem geen willen ernst was met den stri Het verder verloop der operatiën bevestigde dit vermoed geheel en al en liet geen twijfel over, of von Wrangel h geheime instructiën, die hem verboden de Denen ernstig a te tasten; de omstandigheid toch, dat hij hen, die hij geh had kunnen vernietigen, uit Sleeswijk ongedeerd naar h eiland Alsen liet ontsnappen, van waar zij de voortrukken duitsche troepen steeds in de flank en den rug konden v ontrusten, deed den geheelen veldtogt nutteloos zijn. Zond dan ook de hertogdommen de minste dienst te hebben bewez ontving hij op 24 Mei uit Berlijn het bevel terug te trekke en reeds op 26 Augustus werd door de bemiddeling van Zwed en den invloed van Engeland de beruchte wapenstilstand v Malmö gesloten, waardoor vooreerst aan den oorlog een ein werd gemaakt. Op 15 Augustus 1856 verwierf hij de hoog militaire waardigheid in Pruissen, namelijk die van genera veldmaarschalk en in het laatst des jaars 1863 werd hij, t gevolge het genomen besluit tegen den koning van Denemark en in geval van het uitbreken der vijandelijkheden, anderm aan de spits der duitsche bondstroepen gesteld, eene betr king, welke hij later met het opperbevel over het oostenrijks pruissische leger voor Sleeswijk-Holstein verwisselde. Hij bet aldus weder het tooneel, waar hij reeds in 1848 in schijn h oorlog gevoerd en het is gebleken, dat hij ditmaal met bet instructiën is voorzien geweest; daar de slechte uitkomst i jare 1848 enkel het gevolg was van ontvangen bevelen, waar hij streng meende te moeten vasthouden. Na deze korte u weiding willen wij den blik werpen op de eigenlijke krij verrigtingen.

Ten gevolge van het ontvangen antwoord van den deensc generaal de Meza, vaardigde von Wrangel den overtogt van Eider op 1 Februarij met de karakteristieke woorden v „Alzoo in Gods naam voorwaarts!" en werden op 31 Janu de pruissische troepen bij Kiel, de oostenrijksche in en Rendsburg geconcentreerd. De Denen, die wel konden v moeden, dat in de eerstvolgende dagen een aanval zou pl vinden, losten nog in den nacht op 1 Februarij hunne po infanterie op den regteroever van de Eider door dragonders wijl zij niet voornemens waren hier een ernstigen wederst

te bieden. In de vroegte van 1 Februarij rukte het zesde oostenrijksche legercorps, aangevoerd door den luitenant-veldmaarschalk von Gablenz, voorwaarts naar de overgangen van de Eider bij Rendsburg, de spoorweg- en sluisbruggen, die over een zeer smallen arm van de Eider leiden, en de laatste in het zoo dikwerf genoemde Kroonwerk, waarvan echter eigenlijk niets meer bestaat, daar de Denen hetzelve geslecht hebben. Eene eenvoudige palissadering, waarvan de sterke poort gesloten was, verhinderde hier den doortogt, terwijl twee dubbele posten kavallerie van de deensche zijde de beide uitgangen van de brug op den regteroever bezet hielden. De Eider was digt gevrozen.

Eene kompagnie hessische infanterie opende de tegen de palissadering van het Kroonwerk gerigte kolonne, waarop de soldaten der genie volgden met de noodige gereedschappen om het paalwerk om te hakken, daarna jagers en huzaren, ter vervolging van den vijand. Toen zij de poort naderden, vielen eenige schoten uit de schietgaten, zonder echter te treffen, en te gelijk zag men de deensche dragonders in vliegenden ren wegrijden. Eenige weinige krachtige houwen met de bijl waren voldoende, om de troepen den weg naar het noorden te openen. Te gelijker tijd rukte langs den spoorwegdijk eene afdeeling hessische infanterie over de omstreeks duizend schreden verder stroomafwaarts liggende spoorwegbrug voorwaarts, wier ondermijning, gelijk men zeide, onwaar bleek te zijn en drong aan de achterzijde van het Kroonwerk binnen. Deze bewegingen werden door den luitenant-veldmaarschalk von Gablenz in persoon bestuurd. Talrijke nieuwsgierigen, die een gevecht hadden verwacht, waren daar tegenwoordig en zonden nu de troepen hunne jubelkreeten aan gene zijde van den oever toe. Tot laat in den nacht stroomde eene aanzienlijke massa troepen van allerlei wapenen over de beide bruggen en over het ijs van de boven-Eider. Omstreeks 8 ure verscheen de opperbevelhebber von Wrangel met den kroonprins van Pruissen en beiden begaven zich weldra naar de voorhoede, die ijverig bezig was met de vervolging der Denen.

Op gelijke wijze en juist op denzelfden tijd had de overtogt der door prins Friedrich Karl aangevoerde Pruissen over de met de Eider verbondene Levensau, noordwaarts van Kiel, plaats. Juist ten 7 ure werd de aan de sleeswijksche zijde op-

gehaalde brug met behulp van ladders beklommen en
galaten, waarna aldra de eerste compagnie van het 64ste
ment infanterie dezelve met den stormpas overging en
in galop vlugtende deensche dragonders vuurde, waarna
afdeeling van het regiment uhlanen no. 11 volgde, be
achtereenvolgens een bataillon van het 64ste regiment,
eskadron uhlanen, een gedeelte van het 24ste regiment,
batterij twaalfponders, weder uhlanen, nog eene batterij t
ponders, afdeelingen van het 64ste regiment, twee g
stalen zesponds batterijen, pionniers, eene zesponds b
enz. — Ook hier werden slechts ettelijke schoten met
vijand gewisseld; prins Friedrich Karl bevond zich aa
hoofd der kolonne, die onder het zingen van het lied:
wich-Holstein meerumschlungen" den sleeswijkschen bode
traden.

Bij Rendsburg waren intusschen almede de oostenri
brigaden Nostitz, Gondrecourt en Tomas de Eider overg
ken; de eerste rukte voorwaarts op den straatweg naar
brück, de tweede naar Duvenstedt, terwijl de brigade
de dorpen rondom Rendsburg bezette. Thans volgde o
brigade kavallerie en de nog verder zuidwaarts staande b
Dormus marcheerde op Rendsburg. De Denen poogden d
volging daardoor te vertragen, dat zij de bruggen o
Sorge achter zich wegbraken, maar de huzaren der b
Nostitz bleven hen op de hielen, daar zij, zonder zich
denken, den met ijs drijvenden stroom doorwaadden; de
niers volgden hen op den voet en sloegen in der haa
Sorgbrück twee, bij Duvenstedt één brug, waarna de verv
gestaakt en de voorposten noordelijk van de Sorge betr
werden.

Terwijl de Oostenrijkers op de bovengezegde wijze voo
ten, marcheerden de Pruissen op den straatweg naar Ecker
verder. Bij deze plaats, waar de zee zeer nabij den la
gelegen is, wachtten hen twee deensche oorlogschepen, de
Thor en de gepantserde schooner Esbern Snare, die de o
weg voortrukkende troepen poogden te beschieten; zoo sp
hadden zij echter de Pruissen niet verwacht, en daarom
niet gevuurd, toen zich reeds de pruissische kolonne verto
Desniettegenstaande openden zij aldra hun vuur, en o
eerste schot rukte eene twaalfponds getrokken batterij voor

en nam op de hoogten, die als bastions nabij den weg oprijzen, eene voordeelige stelling in; deze werd zeer spoedig door eene zesponds batterij gevolgd en beiden beantwoordden nu levendig het vuur der deensche schepen. Hoewel minder grootsch, was het een schouwspel even als op 5 April 1849, welken voor hun zoo ongelukkigen dag de Denen nog niet schenen vergeten te zijn; want nadat eenige kogels van de pruissische zijde hadden getroffen, trokken beide schepen zich zoo spoedig mogelijk uit de haven terug; van de Pruissen was slechts één paard gewond. Eene afdeeling derzelve had zich westelijk om de met de eckernförder bogt in verbinding staande vindebijer Noer getrokken en verrigtte gelijktijdig met dat artilleriekamp een klein gevecht met de deensche infanterie, die zich overigens spoedig op Missunde terug trok, waarna de Pruissen ten slotte de hoogten achter Eckernförd bezetten.

Den 2 Februarij rukte op den linkervleugel de brigade Nostitz tot Norby (aan den spoorweg halfweg Sleeswijk), de brigade Tomas tot groot- en klein-Breckendorf voorwaarts; de brigade Gondrecourt bleef in Duvenstedt, terwijl de brigade Dormus de stelling innam, die de brigade Tomas den vorigen dag had bezet. De brigade kavallerie plaatste zich tusschen de brigades Tomas en Gondrecourt. Een escadron dragonders van Windischgrätz kreeg bevel voorwaarts te gaan en den vijand op te sporen; deze afdeeling, welke op hun marsch nog door een gedeelte huzaren werd versterkt, stiet bij Lottorf op vijandelijke infanterie, die na een kortstondig gevecht werd geslagen. Dien dag had hier verder niets bijzonders plaats, maar op den regtervleugel was hij des te bloediger. Van uit Eckernförd, waar de Pruissen met hooge ingenomenheid en geestdrift waren ontvangen en de inwoners aldra hertog Friedrich hadden geproclameerd, ondernam Prins Friedrich Karl eene verkenning tegen Missunde. Op den weg derwaarts werden de Denen na een korten tegenstand uit hunne schansen bij Holm en Kochendorf terug gedreven en trokken op Missunde terug.

Prins Friedrich Karl gaf dadelijk bevel de schansen bij Missunde aan te tasten; voorzeker één moedig besluit, dat, zoo het goed afliep, de Denen kon dwingen tot de overgave van het gansche Dannewerk; want van de zeven schansen, die hier op den zuidelijken oever van de Schlei liggen, zijn de beide voorste veel hooger dan de achtersten en die op den noorde-

lijken oever gelegen. Daar nu de Schlei hier zeer smal
waren de Denen uit deze beide voorste schansen, indien
genomen werden, ook even gemakkelijk uit alle overige versterl
punten op deze plaats te verdrijven. Echter moest men
het oog te houden, dat alleen veldgeschut, hetwelk geheel
bedekt moest handelen, tegenover het zware geschut in
schansen aanwezig was, en dat de Denen, die dit terrein re
lang op een aanval hadden voorbereid, elken afstand naau
keurig kenden, dat alzoo de Pruissen, vooral bij den he
schenden dikken nevel ook ten opzigte der zekerheid van
mikpunt, in vergelijk bij de Denen aanzienlijk ten achter v
ren. Dit in aanmerking nemende zal men zich den afloop v
het gevecht, dat hier plaats had, gereedelijk kunnen verklar
Tusschen 10 en 11 uur rukten negen pruissische batterij
houwitsers, veldzesponders, korte en getrokken twaalfpond
in een uitgestrekt halfrond tot een afstand van 900—1000 sch
den naar de hoogten tegenover de schansen op en openden
hevig vuur op dezelve, dat door de Denen even krachtig
antwoord werd. De Pruissen konden ten gevolge van den d
ken nevel de uitwerking hunner schoten niet waarnemen,
schoon het de Denen, in weerwil hunner zeer voordeelige s
ling, evenwel gelukte een der vijandelijke stukken geschut
demonteren; intusschen leden de Pruissen hier een aanzienlijk v
lies aan officieren en manschappen. Alvorens namelijk bres v
geschoten, hetgeen bij aardwerken zeer moeijelijk is, werd
achtereenvolgens verscheidene bataillons ter bestorming der sch
sen aangevoerd. Achter de voor de schansen aanwezige knig
lagen echter deensche jagers en infanterie in hinderlaag, ond
steund door de shrapnels en kartetsen der schansen, die
moedige bestormers met hun moordend lood ontvingen; desni
tegenstaande rukte men onder luid hoerah voorwaarts, ma
het onmogelijke kon niet gedaan worden; geheele lagen kart
sen veegden het glacis schoon, en ofschoon het gelukte ee
vooruitstaande schans bij den Ornumermolen te bestorme
moest de aanval om half 5 ure worden opgegeven, nadat m
120 à 150 dooden en gewonden had verloren; overigens
later gebleken, dat het verlies der Denen nog grooter wa
daar de werpschoten van het getrokken geschut der Pruiss
binnen in de schansen vreesselijk hadden gewoed. De Den
zelf geven 150 à 200 man op.

De meeningen over de regeling van dezen aanval, die zonder eenig gunstig gevolg zoovele offers heeft gekost, luidden schier algemeen ongunstig; men was verbitterd over de overwinning der Denen, en betreurde de gevallen offers des te inniger, toen niettegenstaande de koelbloedigheid en volharding, die de moedige pruissische strijders te midden van het vijandelijk vuur, waaraan zij waren blootgesteld, hadden betoond, bleek dat onder de bestaande omstandigheden onmogelijk een gunstiger uitslag had kunnen verkregen worden.

Daarentegen is prins Friedrich Karl echter zeer populair en wilde men hem den slechten afloop niet wijten, daar in zijne krijgskundige bekwaamheden zoo veel vertrouwen werd gesteld. Genoemde prins, de zoon van prins Friedrich Karl Alexander van Pruissen, broeder des konings, en van prinses Marie Louise Alexandrine, dochter van den overleden groothertog Karl Friedrich van Saxen-Weimar is geboren op 20 Maart 1828, en thans generaal der kavallerie, bevelhebber van het derde legercorps en tweede chef van het koninklijk pruissische regiment Lijfhuzaren Nicolaas enz. Sedert 29 November 1854 is hij gehuwd met de prinses Marie Anna, de dochter van den regerenden hertog Leopold van Anhalt-Dessau. Door eene brochure, waarin hij de gebreken van het duitsche militaire wezen, met de pruissische jonkers scherp hekelde, verschafte hij zich voor eenige jaren een grooten naam, en men was algemeen verheugd, hem in November des vorigen jaars, toen de handelende uitvoering van den Bond tegen Denemarken werd te gemoet gezien, als den aangewezen opperbevelhebber der bondstroepen te hooren noemen. Die hoop werd echter niet vervuld, want daar de prins met het pruissische hof niet op den besten voet stond, ging men aan die zijde van de veronderstelling uit, dat hij zich, eenmaal in het veld zijnde, weinig om de bevelen van den minister zou bekommeren en benoemde, gelijk wij reeds vroeger gezegd hebben, met de waardigheid van bondsgeneraal een ander persoon, die reeds vroeger bewijs had geleverd, zich streng aan de gegeven instructiën te houden — namelijk den generaal-veldmaarschalk von Wrangel. Men kan, den persoon des prinsen in aanmerking nemende, niet beweren, dat hij, zonder te weten wat te doen, zijne manschappen heeft opgeofferd; sommigen waren dus van meening, dat hij door de bloedige offers, die bij Missunde vielen, de tot een schijnoorlog

overhellende ministerieële partij met geweld in een ernstigen strijd had willen medeslepen en ten opzigte der grootschheid van het doel met de door hem aangegrepen middelen ten volle goed had gehandeld. Dergelijke veronderstellingen zijn echter onnoodig. De prins, een vurig soldaat, vervuld van eergierigheid en ijver omtrent de oostenrijksche bondgenooten, wilde beproeven om de schansen, waarin de Denen zich zoo snel hadden terug getrokken, met den eersten stormloop te vermeesteren, waardoor alsdan allen verderen strijd om het Dannewerk onnoodig zou zijn geworden; dat hij daarbij wel eenigzins onvoorzigtig is te werk gegaan, valt niet te ontkennen, maar krijgskundige verrigtingen, die de veldheer alleenlijk op berekening en veronderstelling moet gronden, zijn later, wanneer alles duidelijk is geworden, gemakkelijk te veroordeelen.

Zoo stonden aldus de zaken op den avond van 2 Februarij. Van de oostenrijksche en pruissische zijde was men door de aangehaalde gevechten der voorposten en verkenningen overtuigd geworden, waar zich de voornaamste magt en sterkte van den vijand bevond, en op den 3den begon aldus op bevel van von Wrangel in het centrum en op den linkervleugel een algemeen voorwaarts rukken. De Oostenrijkers zouden zich rigten op het eigenlijke Dannewerk, dat wij later uitvoeriger zullen beschrijven. In den vroegen morgen van 3 Februarij nam alzoo de luitenant-veldmaarschalk von Gablenz zijn marsch op Lottorf en Geltorf, twee plaatsen, die ongeveer anderhalf uur ten zuiden en zuidoosten van Sleeswijk liggen. De brigade Gondrecourt bevond zich aan de spits. Bij Lottorf stiet zij op twee eskadrons deensche dragonders, die schielijk terugtrokken; naauwelijks was zij echter voorbij het dorp, of zij bevond zich op de daar achter gelegen hoogten tegenover zes bataillons infanterie en twee batterijen, die hen met een levendig vuur ontvingen. De tirailleurs van het 18de bataillon jagers vingen den strijd aan, spoedig bijgestaan door de infanterie der brigade Gondrecourt, die weldra werd versterkt met twee bataillons en nog eene batterij. De Denen hielden moedig stand, maar toen zij door drie oostenrijksche bataillons met de bajonet werden aangevallen, weken zij, en namen op de onmiddellijk daarachter gelegen hoogten op nieuw eene stelling in. Doch ook hier werden zij door de oostenrijksche bajonetten achtervolgd en namen de wijk op Oberselk. Onmiddellijk

achter deze plaats bevindt zich de Kograben of Churgraben, een vooruitgeschoven deel van het oude Dannewerk, ongeveer in de rigting van het oosten naar het westen, waar achter zich de hoogte van koning Sigurd of de koningsberg verheft, waarop de Denen een sterken toren hebben gebouwd. Van hier heeft men een vrij uitzigt op de schansen van het eigenlijke Dannewerk, alsmede op de Schlei tot voorbij Gottorp en Sleeswijk, en kunnen alzoo alle bewegingen, die de verdedigers der schansen maken, worden waargenomen. Geen wonder dus, dat de Denen de vermeestering van dit punt tot elken prijs wilden verhinderen en alles in het werk stelden, om de Oostenrijkers daarin afbreuk te doen. Tot nog toe was het de Denen niet gemeend geweest, zich in eene hunner stellingen staande te houden; toen zij echter de onstuimigheid der Oostenrijkers zagen en voor hunne stelling op den koningsberg vrees begonnen te koesteren, hielden zij in Oberselk en bij Jagel ernstig stand. In Oberselk kwam het tot een verbitterd gevecht man tegen man, en driemaal moesten de Oostenrijkers met gevelde bajonet de deensche bataillons aantasten, alvorens het gelukte hen tot wijken te brengen. Door de Oostenrijkers vervolgd, trokken zij thans op den koningsberg terug, van wiens top eene menigte vuurmonden in de gelederen der dappere bestormers woedden; maar niets was meer in staat, hunne onstuimigheid te beteugelen, en na een kort, doch moorddadig gevecht met bajonet en kolf moesten de Denen ook dit punt voor hunne moedige tegenpartij ruimen, door wie zij op hunnen terugtogt uit twee batterijen, die de hoogte bezetten, nadrukkelijk werden beschoten. De Denen openden, zoodra de hunnen de hoogte hadden verlaten, uit de schansen van het Dannewerk een hevig kanonvuur op den omstreeks 2000 schreden verwijderden heuvel, maar hunne schoten waren meestal te hoog en misten aldus het doel; de hoogte bleef in het bezit der Oostenrijkers. De verliezen der laatste in deze bloedige, van 2 ure des namiddags tot aan het vallen van den avond geduurd hebbende gevechten waren aanzienlijk en strekken ten bewijs van den moed en volharding der bestormers; 30 officieren en nagenoeg 550 manschappen lagen dood of gewond op het slagveld; doch ook de Denen hadden zwaren verliezen geleden. In den nacht van den 3den op den 4den werden maatregelen getroffen, den koningsberg tegen een onverhoedschen aanval der Denen te vrij-

waren en werden te dien einde door eene compagnie der genie verschansingen opgeworpen; de nacht verliep echter zonder door de Denen gestoord te worden. In Oberselk was de ambulance gevestigd en het was een treffend schouwspel, toen de vlammen van verscheidene brandende huizen de bloedige jammertooneelen, die zich hier vertoonden, verlichtten; de nacht was naauwelijks voldoende alle gewonden op te zoeken, waarvan menigeen na een smartelijk lijden en door de koude verstijfd, den dood heeft gevonden en zeker hebben de smeltende stralen der zon nog vele lijken te voorschijn gebragt.

Terwijl alzoo aan deze zijde de brigade Gondrecourt, gevolgd door de brigade Nostitz, slag had geleverd, had zich de brigade Tomas oostelijk naar Fahrdorf en Stexwig aan de haddebijer Noer en de Schlei gewend, om van hier uit Sleeswijk te bedreigen; de brigade Dormus bezette Geltorf, ten zuidoosten van Selkernoor. De voorhoede der divisie van de pruissische garde was nog denzelfden dag in de rigting van Sleeswijk voortgegaan, en rukte toen verder links.

Nog des avonds te voren werd de dappere brigade Gondrecourt door de brigade Nostitz afgelost, welke laatste den ganschen nacht op en aan den voet van den koningsberg bivouakeerde, eene vreesselijke vermoeijenis, daar men, schoon de sneeuw tamelijk hoog lag en niettegenstaande het stormachtige, gure weder uit voorzigtigheid tot zelfbehoud zelfs geene wachtvuren durfde te ontsteken. Den 4den had er niets belangrijks plaats; een artillerie-gevecht op den middag tusschen eene oostenrijksche getrokken achtponds batterij van den koningsberg tegen drie deensche schansen had geen noemenswaardig gevolg, en evenmin een dergelijke strijd tusschen de brigade Tomas in Stexwig en de deensche schansen aan gene zijde van de Schlei; overigens werd de dag gebezigd tot verkenningen der positiën van het Dannewerk. Alleen de links van de Oostenrijkers voortrukkende zaamgestelde divisie infanterie der pruissische garde had eene ernstige ontmoeting met den vijand; zij verkreeg namelijk bevel om met de voorposten Klein-Reyde te bezetten, hetwelk nog in de magt der Denen was. Reeds des morgens vroeg had de aanval plaats, die de Denen na een korten strijd noodzaakte het dorp te verlaten, en waren zij dan nu ook op op alle punten in het eigenlijke Dannewerk teruggedrongen. Het overige van den dag verstreek met toebereidselen op den

aanval dezer schansen; gedurende den nacht werden op den Koningsberg batterijen opgeworpen, die met getrokken pruissische twaalfponders zouden gewapend worden, om van hier uit het Dannewerk te beschieten. Daar de 14e diensvolgens als rustdag kan beschouwd worden, maken wij van die gelegenheid gebruik, eene beknopte beschrijving hier in te voegen van het Dannewerk, waarvan de aanval nu weldra op handen was.

Niet slechts Duitschland, neen! geheel Europa zag met gespannen verwachting het oogenblik te gemoet, dat de geallieerden die beroemde reeks schansen, dit vaste bolwerk van het noorden, om hetwelk reeds sedert een duizendtal jaren zooveel duitsch en deensch bloed had gestroomd, zouden aantasten. Die verwachting was met bange vrees vermengd; door onverantwoordelijk uitstel had men de Denen tijd gelaten, deze sterke positie nog meer te versterken, en sedert het conflict dreigde uit te barsten, hadden zij met onverflaauwden ijver aan die werken gearbeid. Al liep dus de aanval nog zoo gunstig af, men hield zich daarvan overtuigd, dat nogtans duizende brave soldaten voor de deensche wallen hun bloed zouden moeten spillen, nadat men de Denen tijd had gelaten, hunne door de natuur reeds zoo vaste stelling nog meer door de kunst te versterken. Op Paaschzondag van het jaar 1848 had wel von Wrangel de Denen bij Sleeswijk verrast en bij den eersten aanval uit het toen nog weinig versterkte Dannewerk teruggeworpen; maar thans was het geheel anders: van eene verrassing kon nu wel geen sprake zijn en de schansen, waarmede men thans had te doen, waren geheel anders dan die van 1848. Het Dannewerk in wijderen zin strekt zich uit van Friedrichstadt in het westen in noordoostelijke rigting naar Sleeswijk en de Schlei genoemde zeeboezem, en wel zoodanig, dat het met de Eider bij Friedrichstadt een spitsen hoek vormt. De geheele reeks schansen kan worden verdeeld in de versterkingen van Friedrichstadt op den regter vleugel; in de bij Friedrichstadt in de Eider uitwaterende Treene met haar nevenstroom de Reyde, in het centrum; in het eigenlijke Dannewerk voorwaarts van Sleeswijk en het bruggenhoofd van Missunde aan den zuidelijken oever der Schlei op den linkervleugel. De bestorming van het sleeswijk-holsteinsche leger in den avond van 4 October 1850 op Friedrichstadt levert een bloedig bewijs van de sterkte dezer plaats, die, in moerassig land gelegen, bijna alleen over dam-

men toegankelijk is. De Denen hadden dan ook dit pu
dert nog aanmerkelijk versterkt. Door de daar aanwezige
kon men het geheele dal van de Treene tot Hallingstedt
water zetten; een met omstreeks 20 stukken geschut gew
bruggenhoofd lag in het zuiden van de Eider, en een v
sterkten in den hoek tusschen de Eider en de Treene
Noord- en Zuidstapel, bij Drage en Seeth, dekte de plaat
de oostzijde; de dijk van de Eider en de Treene, alsme
rendsburger straatweg waren door sterke schansen gede
aan de achterzijde van Friedrichstadt liep eene versterkt
tot Koldenbüttel. Van af Hallingstedt tot aan het eige
Dannewerk liepen in oostelijke rigting zeven lange, met s
voorziene en aan de einden door schansen gedekte dijken
het geheele Reydedal tot voor het Dannewerk konden
water zetten, door welke overstroomingen de bodem zoo d
wordt gemaakt, dat nog weken daarna geen ruiterij noc
tillerie zich daar kan bewegen. De oorspronkelijke wal va
eigenlijke Dannewerk, die zich eerst van het westen naa
oosten uitstrekt, maar dan eene bogt maakt en in noord
lijke rigting voortgaat, was door twaalf groote schanser
sterkt, die op eene uitgestrektheid van 9000 schreden zoo
zijn aangelegd, dat de eene hoogstens 800 schreden va
andere is verwijderd; daar nu de draagwijdte van een ka
kogel 400 schreden is, kon de geheele ruimte tusschen d
met kartetsen bestreken worden. De schansen hebben st
hooge wallen en diepe, breede grachten; de rugzijde da
is met palissaden afgesloten en, in het binnenste van i
schans staat op steenen voeting een bomvrij blokhuis voo
man; bovendien waren dezelve met geschut van het zw
kaliber gewapend, en voor het front grootendeels door wat
dekt. De linkervleugel der stelling wordt door de Schlei ge
een, ofschoon niet overal even diepe, maar toch breed
aan de oevers voor het grootste gedeelte moerassige zeebo
die slechts twee engten heeft, welke voor een overtogt ge
zijn. De eene derzelve, bij Stexwig, is op het aan den
delijken oever vooruitspringende schiereiland Palörde, doo
schansen met 24 stukken geschut verdedigd; de andere
Missunde, is door een op den zuidelijken oever der Schl
legen bruggenhoofd gedekt, waarvan de wal dubbel is ge
baseerd en inwendig insgelijks een bomvrij blokhuis heeft

voortreffelijke werk is echter wederom met zeven deels opene, deels gesloten schansen omringd, en dit zijn nu de schansen, die prins Friedrich Karl zoo stoutmoedig liet aantasten.

Buitendien bevonden zich nog schansen bij Arnis en Kappeln, verder oostelijk op den noordelijken oever der Schlei, alsmede batterijen bij Siseby en Gundeby. Het terrein vóór en gedeeltelijk ook achter deze schansen kan onder water gezet worden. De geheele uitgestrektheid van Friedrichstadt tot Kappeln bedraagt 8¾ mijlen met nagenoeg 36 schansen, welke groote uitgestrektheid het eenige nadeel was der Dannewerkstelling, en wel zeer groot, daar de Denen hunne toch niet aanzienlijke en evenmin vertrouwde troepen over deze gansche uitgestrektheid moesten verdeelen en alzoo in gevaar kwamen, wanneer de reeks schansen aan één punt werd vermeesterd, gedeeltelijk afgesneden en gevangen genomen te worden. Zij poogden dit wel te voorkomen door eene langs de geheele lijn loopende telegrafische verbinding, maar de terugtogt kon alleen op Flensburg geschieden, waar de op den regtervleugel staande troepen zeer in het naauw moesten geraken, zoo de terugtogt eerst dan plaats had, als de lijn op een punt was verwonnen; en, dat dit vroeger of later het geval zou wezen, liet zich, bij de overmagt der Oostenrijkers en Pruissen, alsmede bij de onvergelijkelijke dapperheid dier troepen, wel niet in twijfel trekken.

Daardoor hadden dan ook de volgende voorvallen plaats. Den 5den verstreek aan de zijde der Oostenrijkers, met uitzondering eener kanonnade van uit den koningsberg en van Fahrdorf, tamelijk rustig; in den nacht zouden nog meer batterijen worden opgerigt, om den volgenden dag ter ondersteuning der Pruissen op de gansche lijn den aanval te kunnen beginnen. Deze trokken namelijk in den loop van den dag steeds verder voorwaarts, ten einde bij Arnis en Kappeln den overtogt over de Schlei te beproeven. Des middags van den 5den bezetten zij Karlsburg, tegenover Arnis, dat door twee schansen gedekt was. Daar men van de zijde der Denen een krachtigen wederstand verwachtte, werden talrijke stukken geschut aangebragt, waarvan men zich een des te gunstiger gevolg voorstelde, daar de oever aan deze zijde op dit punt hooger is dan de tegenovergestelde oever. Te gelijker tijd moest de brigade Röder bij Kappeln in booten overgaan en zich tegen

Arnis wenden. Die bewegingen zouden des nachts beginnen maar reeds ten 8 ure des avonds ontving men door burgers va de gindsche zijde het berigt, dat de Denen Kappeln hadde verlaten. Dadelijk begon nu de brigade Röder den overtogt e stelde zich op den noordelijken oever met het front tegen Arn op, om het slaan van bruggen van hier uit te ondersteune Doch ten 1 ure des nachts kwam ook in het hoofdkwarti Karlsburg van Arnis het berigt, dat de Denen waren terugg trokken. Oogenblikkelijk ging ook hier de voorhoede de Sch over en vervolgde den vlugtenden vijand op wagens, die menigten door de jubelende bevolking ter hunner beschikki waren gesteld.

Met het aanbreken van den dag, op den 6den, begon bruggenbouw bij Karlsburg, die precies ten 10 ure voltooid wa waarop onder het luide gejubel der bevolking de algeme intogt naar Kappeln aanving. De stelling voor Missunde wa toen prins Friedrich Karl oostwaarts marcheerde, door de oc tenrijksche brigade Dormus, ondersteund door eene brig kavallerie, ingenomen. Naauwelijks was de prins over de Sch getrokken, of ook hier ontving men van Sleeswijk het beri van den terugtogt der Denen. Reeds met het vallen van d avond meenden de oostenrijksche voorposten een ongewoon g druisch, het getrappel van paarden en geraas van radere achter de deensche schansen vernomen te hebben; om 11 u vertoonde zich een deensch parlementair met een verzoek t wapenstilstand, die echter, toen hem des middernachts h antwoord daarop zou gebragt worden, weder was verdwene Dit gaf de oostenrijksche veldposten aanleiding, patrouill tegen Sleeswijk uit te zenden, die reeds onderweg uit de st komende burgers ontmoetten, om de Oostenrijkers van d plaats gehad hebbenden aftogt der Denen kennis te geve Bereden ordonnancen begaven zich nu dadelijk naar het hoof kwartier Lottorf, waar zij omstreeks half 5 ure des morge aankwamen. Oogenblikkelijk beval von Gablenz, zoodra hij d verrassende tijding ontving, de bezetting van Sleeswijk, waar onmiddellijk de intogt in de met vlaggen versierde stad pla had, die ten 9 ure des morgens was afgeloopen. Thans ee hadden de Oostenrijkers gelegenheid, de vreesselijke hinderpal te leeren kennen, die zij nog straks onder het vernielend vu des vijands stormenderhand hadden gemeend te moeten verme

teren; wallen, grachten, spaansche ruiters, met ijzeren spitsen voorzien: alles was aanwezig, om een aanval zooveel mogelijk te kunnen weerstaan en daarbij nog honderde zware stukken geschut, die hunne zwarte muilen tegen het zuiden gekeerd hielden en de moedige bestormers met dood en verderf bedreigden, want de meesten derzelve waren door de Denen, slechts ten deele vernageld, in de schansen achter gelaten; enkele derzelve hadden zij, benevens eenige amunitie, in de Schlei doen zinken. In de schansen en op de pleinen van het slot Gottorf bij Sleeswijk lagen kogels, schanskorven, bossen en palissaden in wanorde door elkander en werden door de overwinnaars buit gemaakt.

De tijding van dit voorval deed eene algemeene verbazing ontstaan; de Denen hadden voortdurend zoo gesnoefd op het Dannewerk, dat zij voor onneembaar verklaarden, hadden daaraan zooveel — ofschoon dan sleeswijk-holsteinsch — geld verspild, dat men zich hun snellen aftogt, zonder, om aan de krijgsmanseer te voldoen, eene bestorming op slechts één punt te hebben afgewacht, aanvankelijk niet kon verklaren en aan verraad, schijnoorlog en dergelijke omstandigheden dacht. De zaak laat zich echter veel eenvoudiger verklaren. De Denen hadden zich meerendeels daarop verlaten, dat alleen de aanwezigheid van het Dannewerk voldoende zou zijn om indruk te maken op de oorlogstoebereidselen en vredesbesluiten der duitsche mogendheden. Die onneembaarheid der schansen was dan ook in de meest mogelijk gezwollen taal uitgebazuind, en zoo kwam het, dat men aan datgene, wat men steeds op dezelfde wijze hoorde beweren, in Duitschland eindelijk geloof sloeg en voor de ingebeelde onverwinbaarheid van het Dannewerk de bestaande zwakheid van hetzelve geheel voorbij zag, welke evenwel grootendeels in deszelfs uitgestrektheid bestond. Wel konden de Denen de geallieërden, zoo deze tot eene bestorming overgingen, nog gevoelige verliezen doen ondergaan, maar dan liep toch ook een gedeelte van het deensche leger gevaar, omsingeld en den terugtogt afgesneden te worden. Zoo de versterkte lijn op een punt werd vermeesterd, was het onwaarschijnlijk, dat de troepen op den regtervleugel bij Friedrichstadt nog te regter tijd den weg naar Flensburg zouden bereiken, en bestond meer waarschijnlijkheid, dat zij genoodzaakt zouden worden zich over te geven. Hoe veel meer uitzigt op

goed gevolg had daarentegen een hardnekkige wederstand in Düppeler schansen, wier uitgebreidheid beter overeenkwam m de sterkte van het deensche leger; en juist daar de verbon- nen aan eene vrijwillige ontruiming van het Dannewerk, een niet al te verwijderd tijdperk dachten, was het des te mee mogelijk, dezelve onbemerkt en overal gelijktijdig ten uitv te brengen. Dit geschiedde dan ook in den nacht van den 5 op den 6den over de geheele lijn, van Friedrichstadt tot K peln. Het plan der Denen was geheel gelukt; zij waren a zienlijk op den vijand vooruit en kwamen alzoo voorbeda telijk en behouden in den zekeren sluiphoek bij Düppel en het eiland Alsen aan. Het was thans de taak der Oostenrijk en Pruissen, dit plan zooverre het nog mogelijk was, te v ijdelen. Wij zullen zien, in hoeverre zij zulks bereikt hebb

De brigade Nostitz, aan wier hoofd zich een eskadron zaren van het regiment Lichtenstein bevond, begon aldra vervolging der Denen op den flensburger weg. De brig Tomas marcheerde in de regterflank, terwijl de brigade G drecourt, na eene korte rust in Sleeswijk, op den flensbur straatweg volgde. Ofschoon de wegen door sneeuw en i schier onbegaanbaar waren, ging men in de vroegte van 6den rusteloos voorwaarts, zoodat het de huzaren weldra lukte, de vijandelijke achterhoede in de nabijheid van het re van den weg bij Helligbek gelegen populierbosch in te hal Zonder zich te bedenken, viel de moedige ruiterij de dragond aan, waarmede zij een hevig gevecht aanving, hetgeen deensche kavallerie spoedig deed inzien, dat zij hier met kwame strijders te doen hadden. Zoodra von Gablenz hier berigt ontving, gaf hij bevel tot het aanrukken van twee spoedig daarna van nog vier stukken geschut bij de voorho en bespoedigde den marsch, zooveel dit slechts mogelijk w Intusschen bleven de huzaren de vijandelijke dragonders sto op de hielen. Zulke schermutselingen komen echter geh overeen met den aard der deensche soldaten, die listig en verraad den vijand in duizend hinderlagen weten te lokken hem nu hier, dan daar, ongedacht gevoelige verliezen d ondergaan. Dit was ook thans het geval; de dappere huzar te onstuimig voorwaarts dringende, werden plotseling aan be zijden van den weg, achter hekken en hagen, door klein gewe vuur ontvangen, dat menig ruiter van den zadel deed stort

een oogenblik wankelden zij, maar zetten toen de vervolging met zooveel kracht voort, dat de vijandelijke achterhoede, zoo zoo zij niet in wanorde wilde teruggeslagen worden, zich eindelijk gedwongen zag, een geregeld gevecht aan te vangen, hetwelk zij op de hoogten achter Oeversee en in een woud regts van dit dorp deed. Het was 3 ure in den namiddag, Von Gablenz zond tegen deze versterkte positie het negende bataillon jagers, het regiment van den koning van België en van den groothertog van Hessen af. De eerste aanval gold het sterk bezette woud en werd door het negende bataillon jagers, die de randsels hadden afgelegd, geopend. Woedend drongen de moedige strijders, ondersteund door het regiment van den koning van België en een gedeelte van het regiment Hessen, het woud in en vielen de Denen, die zich dapper en hardnekkig verdedigden, met de bajonet aan. Hun aanval gelukte; de Denen zagen zich gedwongen het woud te ruimen, maar hielden achter elke verdekking weder stand om het gevecht te vernieuwen. De jagers en de afdeelingen infanterie, ofschoon vreesselijk gedund door de kogels der gedekt staande vijanden, vielen ook hier met onbeschrijfelijke verbittering op hen aan, en kolf en bajonet zegepraalden onder eene vreesselijke schermutseling en slagting in den kamp tegen het vijandelijke vuur; de Denen, in wier rijen het ontzettend gevecht van man tegen man insgelijks vreesselijke openingen heeft gemaakt, moesten wijken en trokken onder beschutting van den invallenden avond terug, nadat zij eenige honderd dooden en 600 gevangenen, benevens twee getrokken vier en twintig ponders hadden verloren. Maar ook de verliezen der Oostenrijkers waren aanzienlijk, vooral de infanterie van het regiment koning van België en het negende bataillon jagers hadden talrijke verliezen geleden; van de eerste inzonderheid was de dappere aanvoerder, hertog Wilhelm van Wurtemburg, die zich persoonlijk in den strijd had gemengd, gewond geworden: een kogel had hem twee teenen weggenomen en was in de holte van den voet blijven steken; eerst in het begin der maand April kon hij naar zijn vaderland terugkeeren. In het geheel bedroeg hier het verlies der Oostenrijkers 28 officieren en meer dan 700 man aan dooden en gekwetsten.

Zoo hadden dan de Denen andermaal voor de oostenrijksche wapenen moeten deinzen, nadat reeds te vreezen was geweest, dat zij ongedeerd den Düppeler schuilhoek zouden bereiken; er

viel dus niet te twijfelen, dat het alleen aan de krachtdadi vervolging van von Gablenz is te danken, dat zij vooraf n eene bloedige les ontvingen, die de kracht van hun vroeg reeds tamelijk gedemoraliseerd leger, nog meer ontzenuwde; 't moge dus hier wel de plaats zijn, eenige woorden te wijd aan den dapperen bevelhebber, den luitenant-veldmaarscha von Gablenz.

Vrijheer Ludwig von Gablenz, op 19 Julij 1814 te Dresc geboren, diende reeds in 1835 en 1839 onder Radetsky, on wiens leiding hij ook in 1848 den veldtogt in Italië m maakte; zijne uitmuntende diensten maakten hem na den ve slag bij Custozza zijne benoeming tot majoor bij den genera staf waardig. Nog in November van datzelfde jaar begaf zich als chef van den generalen staf van het corps van Schl naar Hongarije, waar hij in den toen plaats gehad hebben winterveldtogt de Maria-Theresia orde verkreeg. In 1854 st hij als brigade-generaal bij het occupatieleger in Jassy, g in 1857 bij het italiaansche leger over en rukte in 1859 r het zevende legercorps Piëmont binnen. In de bloedige ve slagen bij Magenta en Solferino gaf hij op nieuw blijk van zi degelijke bekwaamheden en verwierf zich vooral door de geschi heid en den moed, waarmede hij den terugtogt van het gesl gen leger over den Mincio dekte, algemeene erkentelijkhei In 1863 werd hij tot geheimraad benoemd en nog in hetzelf jaar, bij gunstige beschikking, tot luitenant-veldmarschalk t vorderd. Toen tot den oorlog tegen Denemarken werd beslote verkreeg hij het kommando over het uit vijf brigades infante en een dito kavallerie bestaande oostenrijksche reserve-corp eene betrekking, welke hij later met die van opperbevelheb van het oostenrijksche leger voor Sleeswijk-Holstein verwisseld dat hij in staat is dien post naar waarde te vervullen, he de zoo even gegeven beschrijving van het gevecht bij Oevers voldoende bewezen.

Des avonds van den 6den bevond zich het oostenrijksc hoofdkwartier in Frörup, en nog in denzelfden nacht ruk het geheele oostenrijksche legercorps naar Oeversee en omstr ken op, terwijl alleen het regiment infanterie Coronini als b zetting in Sleeswijk terug bleef. In de vroegte van den volgend dag moest de vervolging weder beginnen, maar reeds in de loop van den nacht en den volgenden morgen gelukte het

Denen, het schiereiland Sundewitt en de Düppeler schansen te bereiken, waar zij voorshands zeker waren. Wij moeten dan ook, om onpartijdig te zijn, volstandig bekennen, dat de geallieërden, hoewel zij taktische gevolgen verkregen hebben, nogthans hun strategisch plan — om namelijk de Denen van den flensburger weg westelijk te verdrijven, of hen in den rug te vallen — niet bereikt hebben; de proclamatie van prins Friedrich Karl bij het begin van den veldtogt, dat hij de Denen zoude vernietigen, alvorens zij op hunne eilanden de wijk konden nemen, was niet bewaarheid en het begin van den eigenlijken oorlog stond dus nu te wachten, daar tot nog toe slechts enkele, ofschoon dan bloedige, schermutselingen en gevechten van voor- en achterhoede, voorgevallen waren, maar geenzins een geregelde veldslag van eenige beteekenis, was geleverd. Wij zullen intusschen de operatiën verder nagaan.

In de vroegte van den 7den rukte de gecombineerde divisie der pruissische garde op den flensburger weg voorwaarts, en ging door het oostenrijksche legercorps, dat in en bij Frörup en Oeversee de cantonnementen betrok, om van nu af aan de spits te marcheren. Het pruissische legercorps drong verder regts op Flensburg voorwaarts, zonder echter op den vijand te stooten. Zonder een geweerschot rukten de Pruissen ten 9 ure, de Oostenrijkers ten 10 ure des voormiddags in het met vlaggen versierde Flensburg, waar hertog Friedrich VIII werd uitgeroepen; de Denen hadden reeds des nachts de stad verlaten, om zich met het gros des legers op Sundewitt, Düppel en Alsen, met het overschot van hun leger op Fridericia terug te trekken. De vervolgers moesten zich dus nu ook verdeelen. Daar intusschen de troepen vreesselijk waren uitgeput, werd den 8sten en 9den rustdag gehouden; de voorpostenlijn der geallieërden stond bij Niehaus en Rau. Von Wrangel had zijn hoofdkwartier in Flensburg, prins Friedrich Karl in Glücksburg, terwijl het oostenrijksche in het slot Gottorf bij Sleeswijk gevestigd was. Den 10den begonnen de bewegingen op nieuw, waar omtrent wij thans kort kunnen zijn. De Oostenrijkers en de gecombineerde divisie der pruissische garde marcheerden noordwaarts op Apenrade en Hadersleben, om de jutlandsche grenzen te bereiken, terwijl het pruissische legercorps met de insluiting der Düppeler schansen op Sundewitt een aanvang maakte. Tegelijk moest thans aan het opwerpen van kustbat-

terijen gedacht worden, om zoo mogelijke landingspogingen d Denen in de flank en den rug der geallieerden te kunnen ve hinderen, en twee dezer batterijen hadden spoedig daaro namelijk den 18den, gelegenheid zich met een deensch zeemo ster, het pantserschip Rolf Krake, te meten. Wij moeten echt vooraf de opmerkzaamheid vestigen op een ander punt, name lijk op Sundewitt. Sundewitt is het kleine schiereiland aan d oostkust van Sleeswijk, dat ten zuiden door de flensburger ten noorden door de apenrader Fjord (bogt) wordt begrensd en slechts door een smalle sond gescheiden, regt tegenove het eiland Alsen ligt. Het is een heuvelachtig, met eene menigt heggen en grachten doorsneden, zeer beschrijk landschap, voo den kleinen oorlog alzoo als geschapen, en door de duitsch troepen ten jare 1848, van wege de vele overvallen, die d Denen hier deden, het *bloedigat* genoemd. Op 28 Mei 184 leden hier de duitsche bondstroepen bij het dorp Düppel ee gevoelig verlies, daar groote scheepsbommen van de Alse sond hunne rijen vreesselijk dunden en tot den terugtogt nood zaakten. Daardoor werden dan ook de Denen op het blijven gewigt van dit punt voor het bezit van Sleeswijk opmerkzaa gemaakt en begonnen zij bij Düppel aardwerken aan te legge die echter den 12den April 1849 door de Saksen en Beijere met de eerste bestorming werden vermeesterd. De Duitsche legden daarna op dezelfde plaats eene sterke afsnijding met he front tegen het eiland Alsen aan, op wier plaats de Dene na de beruchte sluiting van den vrede, de nieuwe, sedert voor durend versterkte werken bouwden. Zij liggen op de gehee kale zandhoogten boven en noordwaarts van Düppel Kirche die, tusschen 100 en 200 voet hoog, een niet zeer breede hoogterug vormen, en bestaan uit een tiental kleine forten benevens verscheidene onbeduidende schansen, die door loo graven ter verdediging met infanterie en gedekte communicati onderling zijn verbonden. In de tweede lijn ligt voorts aa de Alsensond een sterk bruggenhoofd, hetwelk twee naar A sen leidende schipbruggen dekt, door middel waarvan de Dene eene ongestoorde verbinding met dit eiland onderhouden. D kusten van Alsen waren tevens met strandbatterijen voorzie en Sonderburg, tegenwoordig bijna geheel door de inwone verlaten, was sterk gebarrikadeerd.

Tegenover deze schansen heeft de aanvallende partij eene re

ongunstige stelling. Gedwongen op een geheel kaal terrein voorwaarts te gaan, waaruit slechts hier en daar een enkele rotsblok omhoog steekt, van wier top men de torens van Sonderburg aanschouwt, zijn de aanvallers blootgesteld aan het vuur der schansen en van de schepen aan de kust en genoodzaakt, te midden van dat vuur tallooze hindernissen, als spaansche ruiters, wolfskuilen, palissaden, voetangels en dergelijke te overwinnen of weg te ruimen. Bovendien maakt de geringe uitgebreidheid der schansen voor het deensche leger eene hardnekkige verdediging mogelijk, zoo dat aan eene vrijwillige overgaaf derzelve niet gedacht kan worden. Alleen wanneer met de aantasting in het front een aanval in de flank uit het noorden over Ulderup gepaard gaat, is het doenlijk, de krachten der verdedigers te versnipperen en was bij de meerdere sterkte der geallieëerden eene verovering volstrekt niet onmogelijk. Zoo echter de schansen op de heuvels genomen zijn, dan hebben de batterijen op Alsen niet veel meer te beduiden; de oever van het vasteland bestrijkt namelijk den tegenovergestelden oever van het eiland, zoodat het beschieten en vernielen van alle schansen op de westzijde van Alsen van hier uit gemakkelijk kan worden bewerkstelligd, even gelijk het slaan van bruggen naar het eiland onder de bescherming der zware stukken geschut op de heuvels gemakkelijk is te volbrengen. Zoo dus eenmaal de Düppeler schansen overmeesterd waren, moesten de Denen, zoo zij zich niet wilden blootstellen gevangen genomen te worden, evenzeer Alsen ontruimen, alvorens nog de overgang was aangevangen.

De Pruissen begonnen dus nu deze schansen in te sluiten, en wel ten noorden, ten westen en zuidwesten; om echter het laatste nog meer mogelijk te maken, bouwden zij bij Ekensund, op het smalste punt der flensburger bogt, eene schipbrug, die door twee batterijen bij Holnis en Alsnoer was gedekt. Deze brug was voor de Denen een doorn in het oog, want zij bespaarde de Pruissen lange omwegen rondom de gemelde bogt; derhalve verscheen dan ook den 18den de Rolf Krake in de flensburger wateren, met het doel om dezelve te vernielen. In twee gepantserde torens voerde hij in ieder derzelve twee stukken geschut van zwaar kaliber; hij zelf scheen onkwetsbaar en gleed sluipend, slechts weinige voeten boven het watervlak uitsteekende, en zonder een man op het dek te toonen, voort-

waarts. Het vuur der pruissische batterijen scheen hem aan vankelijk weinig te deren; hij zette bedaard zijn weg voort e begon de brug te beschieten, maar zonder gevolg, daar ee landtong het juiste mikpunt verhinderde. Nadat hij daarna no met de batterij bij Eckensund ettelijke schoten had gewisseld verliet hij na een strijd van ongeveer een uur, oogenschijnlij beschadigd, de bogt en koos het ruime sop. Voor de Düppele schansen stond nu een tijdlang alles stil; met het beschiete kon, wegens gebrek aan zwaar geschut geen begin gemaakt wo den en de gevechten, die plaats hadden, waren louter sche mutselingen, om het terrein voor de schansen zoo naauwkeuri mogelijk te verkennen, en zoo doenlijk van de Denen te zui veren. Beide pogingen gelukten dan ook, en den 20sten wa reeds het glacis vóór de schansen van de Denen nagenoeg ge zuiverd, wier leger thans volgenderwijze was verdeeld.

De eerste, tweede en een gedeelte der derde divisie stond o Alsen, en zes bataillons daarvan maakten de bezetting uit d Düppeler schansen; Fridericia was door drie regimenten infa terie bezet. Tegenover deze laatste stonden bij Christiansfeld d divisie der pruissische garde, bij Hadersleben de Oostenrijker Wij zullen geen melding maken van de verschillende geveck ten, die voor de Düppeler schansen voorvielen; op zich zelve beschouwd waren zij van geene beteekenis en dienden alleen daartoe de overmagt der pruissische troepen boven de deensch te doen uitkomen. Behalve de dooden verloren de laatstgenoem den steeds een aanzienlijk getal gevangenen; hetgeen men zic gedeeltelijk daaruit kan verklaren, dat menig Sleeswijker i het deensche leger zich gaarne liet gevangen nemen, ofschoo dan toch altijd nog een aanzienlijk getal echt deensche geva genen overig blijft. De schuld daarvan kan wel niet ande dan in den langen, bijna onafgebroken terugtogt van Rendsbur tot in de Düppeler schansen gelegen zijn, die het deensche le ger, dat zich bovendien nog slecht aangevoerd en verrade meende, geheel den moed ontnam, weshalve ook reeds op de terugtogt in elk gevecht het verlies der Denen alleen aan ge vangenen aanzienlijk was.

Van meer belang, dan de gevechten op Sundewitt, is d omstandigheid, dat de deensche regering reeds sedert de 10den op alle duitsche, niet slechts enkel pruissische en oo tenrijksche, schepen in deensche havens aanwezig, beslag had g

legd; welke handelwijze weldra van de zijde der oostenrijksche en pruissische regering, alsmede later van den duitschen bond, ten opzigte der deensche schepen werd gevolgd, en er zou nu aanleiding genoeg zijn geweest, Denemarken ook van wege den duitschen bond den oorlog te verklaren, maar de duitsche bond is — de duitsche bond, en niet alleen in staat om oorlog te verklaren, maar wel om te constatéren, te protestéren, en te protocolléren.

Deze besluiteloosheid van den duitschen bond en de werkeloosheid op het tooneel van den oorlog begonnen reeds eene sombere stemming te weeg te brengen, toen op eens het berigt werd ontvangen: „De Pruissen hebben den 18den de jutlandsche grenzen overschreden, de Denen terug geworpen en Kolding bezet." Eene algemeene blijdschap was daarvan het gevolg, dat men tegenover het halsstarrige Denemarken thans eindelijk veerkracht betoonde en een deel der oorlogskosten op vijandelijk land overbragt, maar — bittere vergissing en teleurstelling. Van Berlijn kwam eene berisping, die den grijzen veldmaarschalk von Wrangel niet weinig in verlegenheid bragt — de voortgang moest onmiddelijk gestaakt worden, en alleen Kolding mogt door de Pruissen bezet blijven. Von Wrangel had op eigen gezag gehandeld; in Weenen en welligt ook in Berlijn was men over dien moedigen stap bedremmeld en blikte verlegen naar Parijs en Londen, nieuwsgierig en beangstigd hoe de fransche en engelsche kabinetten zouden denken over een stap, die welligt tot ernstige verwikkelingen zou kunnen aanleiding geven.

Er brak nu weder een tijdperk van stilstand op het tooneel van den oorlog aan, en de zwanenveder der diplomaten liet andermaal haar gekrats hooren. Engeland en Frankrijk, het laatste welligt alleen in schijn, drongen aan op conferentiën; Oostenrijk en Pruissen stemden toe, doch alleen onder de voorwaarde, dat Alsen en Sundewitt, alsmede Fehmarn, en overigens geheel Sleeswijk door de Denen zou worden ontruimd. Dit troostte de duitsche patriotten een weinig, want daarin kon het halsstarrige, thans tot het uiterste gedreven Denemarken niet toestemmen, en zoo was het ook, — de conferentiën eindigden zonder gevolg. Toch kon men niet zonder een gevoel van medelijden den blik vestigen naar het krijgstooneel; op Sundewitt had, behalve eenige herkenningsgevechten, die vele

menschenlevens kostten, niets bijzonders plaats en het noodige belegeringsgeschut liet lang op zich wachten. Met koortsachtig ongeduld zag men alzoo eene beslissing te gemoet, die dan ook eindelijk vervuld is: den 8en Maart heeft ten gevolge der bemoeijingen van Pruissen — generaal von Manteuffel werd in persoon naar Weenen gezonden — de algemeene intogt der Oostenrijkers in Jutland plaats gevonden; zij moesten met de divisie der pruissische garde dit land bezetten en Fredericia insluiten. Zoo werd dan de strijd op vijandelijk land overgeplant en zouden de Denen ondervinden, dat het wel degelijk ernst was met de bedoelingen der geallieerden. De verdere verrigtingen in Jutland zullen wij in de volgende afdeeling nagaan en sluiten deze met de opmerking, dat de eerste tijdingen uit Jutland eene oostenrijksche overwinning bij Veile waren.

II. OVER DEN INTOGT DER VERBONDEN LEGERS IN JUTLAND TOT VEILE.

Wij hebben de bovenstaande beschouwing der krijgsgebeurtenissen besloten met den intogt der geallieerden in Jutland; wij willen daarop nogmaals uitvoeriger terug komen. Het bezetten van Kolding door de Pruissen was, als het ware, door de noodzakelijkheid geboden, zoo de verbonden legers zich niet wilden blootstellen, voortdurend door hunne vijanden bestookt te worden. De stad, aan het westelijk eind der Koldingfjord en ten deele noordelijk aan de gedurende den winter zeer gezwollen Koldingau gelegen, bood vooral de Denen, die zich gelijk wij hebben gezien, althans gedeeltelijk ten noorden van Jutland hadden terug getrokken, een voortreffelijk steunpunt tot uitvallen tegen de voorposten van de divisie der pruissische garde. In geval van vervolging hadden zij altijd nog gelegenheid zich in die door de natuur versterkte stelling terug te trekken, welke sterkte reeds op 23 April 1849 een bloedige twistappel was geweest tusschen de Sleeswijk-Holsteiners onder aanvoering van Bonin en de Denen. Reeds destijds kon die stelling door de moedige Pruissen alleen na hevigen strijd en onder vreesselijk bloedvergieten genomen worden, en hetzelfde zou thans weder, hetzij vroeger of later, het geval zijn geweest. Zoo de Pruissen echter Kolding namen, alvorens de Denen zich daar versterkten, nam de zaak eene andere wending: voor de Pruissen lag dan het ganscho zuidelijk gedeelte van Jutland

open, en zij konden den voortgang des vijands, in geval zij zelf niet verder wilden voortrukken, uit het noorden in eene vaste stelling in en om Kolding tegenhouden; tevens ging voor de Denen met Kolding een verder landingpunt verloren en een talrijk leger, ter bespieding der Pruissen, moest nu in Jutland aanwezig blijven, dat zij anders welligt naar Alsen en Düppel zouden gezonden hebben.

Dit een en ander was te duidelijk, om Kolding, in weerwil der berisping, die de grijze von Wrangel voor zijn inval in Jutland uit Berlijn ontving, niet bezet te houden, ofschoon men te Weenen, waar elke verdere concessie aan den oorlog zeer ongaarne werd gezien, geenzins die meening deelde. Het gezond verstand zou echter ditmaal over diplomatische bedenkingen en conferentiën zegevieren: de naar Weenen gezonden pruissische generaal von Manteuffel wist de oostenrijksche regering voor een verder doordringen in Jutland gunstig te stemmen. Daarmede was veel gewonnen: door het bezetten eener vijandelijke provincie — want Sleeswijk kon regtens als zoodanig niet beschouwd worden — werd een gedeelte der oorlogslasten van de reeds uitgemergelde hertogdommen afgenomen en op de schouders gelegd der inwoners van het vijandelijk land, die dezelve eigenlijk behoorden te dragen. Bovendien had men een kostelijk pand in handen, om zich voor de ter zee weggenomen duitsche handelsschepen aan deensch eigendom schadeloos te stellen, en wat wel het voornaamste was, het deensche leger werd voortdurend verdeeld — in zeker opzigt dat der geallieerden evenzeer — maar deze hadden, uithoofde der meerdere magt van hetzelve, daarvan niet zoo veel nadeel.

Alvorens echter deze overeenkomst met Oostenrijk was verkregen, hadden tusschen de pruissische en deensche patrouilles, ten noorden van Kolding, vooral op den weg naar Fridericia, veelvuldige schermutselingen plaats, bij welke de Denen meermalen gelegenheid hadden bewijs te geven van de hun eigene stoutheid en list, gelijk zij dan ook op 29 Februarij twee eskadrons van het westphaalsche regiment huzaren no. 1 in eene hinderlaag wisten te lokken, waarvan zij 1 officier, 33 manschappen en 24 paarden gevangen namen. Op 6 Maart begonnen de oostenrijksche troepen naar het noorden voorwaarts te rukken: de brigade Dormus begaf zich naar Oldis, de brigade Gondrecourt naar Hadersleben en de brigade Nostitz naar Chris-

tiansfeld, te zamen eene magt van omstreeks 15—16000 man.

Den 7den betrokken deze troepen rondom het stadje Christiansfeld zeer bekrompen kwartieren, om daar het bevel af te wachten tot het overschrijden der jutlandsche grenzen, welk bevel nog denzelfden dag werd ontvangen, zoodat reeds den 8sten in den vroegen morgen, tusschen 2 en 3 uur, de verdere voorwaartsche beweging een aanvang nam. Onder de ongunstigste weersgesteldheid moest dezelve plaats hebben; de onophoudelijke regens toch der laatste dagen hadden den buitendien reeds slechten straatweg en de nog slechter zijwegen schier onbegaanbaar gemaakt, zoodat men niet dan uiterst langzaam voorwaarts kon trekken. De troepen waren in twee kolonnen verdeeld: de eene derzelve, onder persoonlijke aanvoering van von Gablenz en bestaande uit de brigades Gondrecourt en Nostitz, marcheerde op den straatweg verder; de andere, zamengesteld uit de brigade pruissische kavallerie, de eveneens naar Jutland bestemde, tot nog toe in het noordwestelijk gedeelte van Sleeswijk verstrooid gelegen hebbende oostenrijksche infanterie-brigade Tomas en de brigade Dormus, moest onder bevel van den luitenant-veldmaarschalk graaf Neipperg in de linkerflank der eerste kolonne voortgaan en de toen zeer hoog gestegen Koldingau bij Eistrup overtrekken. Deze laatste brigade kon zich echter niet op gelijke hoogte houden met de hoofdkolonne, want toen zij de Koldingau bereikte, bleek het dat de brug bij Eistrup onder water was gezet; alvorens nu de pontonniers hun werk hadden volbragt, ging, niettegenstaande alle inspanning en haast, een geruimen tijd verloren, ofschoon een gedeelte der troepen, om spoediger voorwaarts te komen, op eene meer ondiepe plaats door den snelvlietenden stroom waadde. De hoofdkolonne trok des morgens ten 6 ure door Kolding en zette zich van daar, begeerig om den strijd aan te vangen, naar Veile in beweging, op welke stad de verdere krijgsverrigtingen het eerst gemunt waren. Het was geenszins eene gemakkelijke taak, die men zich had voorgesteld; want eene menigte moeijelijkheden van het terrein en zeer gunstige stellingen ter verdediging der Denen moesten allereerst worden te boven gekomen en overwonnen. Het terrein kenmerkte zich vooral daardoor, dat daar meer of minder scherp inloopende beken aanwezig zijn, wier bodem met een in die jaargetijde gewoonlijk zeer gezwollen water (aú) met dikwe-

moerassige oevers bedekt is. Deze beken loopen doorgaans uit in de diep in het land gaande fjorden (bogten), welke den linkervleugel der Denen, die zich ter verdediging met het front naar het zuiden opstellen, eene goede bedekking verschaffen. Daarbij komt nog, dat de noordelijke oever dier beken of meeren gewoonlijk hooger is dan de zuidelijke, zoodat de troepen, die zich langs den eerstgemelden bewegen, den vijand, die zich in het zuiden vertoont, geheel kunnen bestrijken, terwijl hunne eigene reserven eene zekere en gedekte stelling hebben. Een aanval in het front op die stellingen is alzoo steeds gewaagd en eischt in elk geval eene menigte offers, zoodat de aanvallende partij moet besluiten den regtervleugel der verdedigers om te trekken en hen zoo doende tot den terugtogt te noodzaken; dit toevlugtsmiddel vereischt echter veel tijd en de verdedigers kunnen door de noordoostelijke wending, die de weg van Veile naar Horsens en van daar naar Aarhuus heeft, de omsingelings-kolonne gemakkelijk ontwijken. De Denen wachtten alzoo in Veile den aanval der geallieerden af en hadden dus die plaats zooveel mogelijk nog ter verdediging ingerigt. Het vriendelijke stadje ligt, even als de meeste steden aan de Oostzee langs het westelijk einde van de eenige mijlen uitgestrekte Veilefjord. Ten westen der stad bevindt zich een uitgestrekte vijver, die met de fjord in verbinding staat en waarin, uit het westen komende, de Veileau uitloopt. De straatweg, die midden door Veile gaat, wordt aan den zuidelijken ingang der stad door eene breede gracht doorsneden, waarover eene steenen brug is gelegd. De zuidelijke helling der lange en breede vallei, waarin Veile ligt, is op sommige plaatsen tamelijk steil, zoodat de straatweg kronkelend naar beneden loopt; het digt begroeide dennenwoud, waarmede dezelve is bedekt, kan nog wel door infanterie worden begaan, maar de ruiterij en artillerie is verpligt den straatweg te houden. De helling der tegenovergestelde zijde, langs welke de straatweg weder oploopt, is eveneens met kreupelhout bedekt, maar ofschoon de rand derzelve hier en daar lager is dan de zuidelijke, maakt nogtans het digt begroeide hout de verdedigers onzigtbaar voor de aanvallers. Deze degelijke stelling was door de Denen nog daardoor versterkt, dat zij den zuidelijken ingang van Veile hadden gebarrikadeerd; in het woud ten noorden der stad hadden zij verhakkingen aangebragt, en eenige

nog uit het jaar 1848 aanwezige schansen bestrijken het ai der chaussée uit de stad zoodanig, dat het voor de aanval zeer moeijelijk is, uit het noordelijk gedeelte der stad uitval te doen.

Tegen deze stelling nu, waarvan overigens enkel kon word vermoed, dat de Denen hen hier zouden afwachten, rukten Oostenrijkers voorwaarts. Het regiment dragonders van Wi dischgrätz bevond zich aan de spits, met twee stukken gesch der batterij van de brigade Nostitz, onder het bevel van d generaal-majoor graaf Dobrzenski. Kleine afdeelingen dragonde maakten de voorhoede uit, om den vijand op te sporen. Ee derzelve, aangevoerd door den kapitein van den staf von Ue küll, stiet dan ook op drie vierde mijl afstands ten zuiden v Veile, omstreeks 11 ure des voormiddags op de deensche k vallerie, die onmiddelijk werd aangegrepen. De aanvoerc von Uexküll werd herhaaldelijk gewond, zonder nogtans vc den afloop van het gevecht het slagveld te verlaten. Ee dergelijke schermutseling had plaats bij het nabij den straatw gelegen dorp Vjuf, door eene andere afdeeling dragonder onder bevel van den luitenant graaf Czernin; deze echter, c overmoedig, de veel sterkere vijandelijke kavallerie had aang tast, moest weldra met verlies van eenige gevangenen, waa onder ook de zwaar gewonde luitenant Czernin, na een korte maar hevigen strijd terugtrekken. Het doel was echter bereik de vijand begon namelijk zijne strijdkrachten te ontwikkelen men kreeg de overtuiging, weldra met de vijandelijke hoof magt in aanraking te zullen komen. Daar de Denen zi schielijk terugtrokken, bleef de kavallerie nog immer aan c spits, tot zij in het woud in de nabijheid van Veile op sterke afdeelingen vijandelijke infanterie stiet. Thans werd de brigac Nostitz in het vuur gebragt, die dan ook, met het regime Hessen voorop, den vijand onversaagd aanviel. In weerw der opgeworpen barricaden en den hardnekkigen tegenstand de Denen werd Veile met slaande trom stormenderhand ingenome en na een moorddadig gevecht in de straten, waaraan ook een menigte burgers deel namen, en terwijl de artillerie van beid zijden een hevig vuur over de stad uitbraakte, werden d Denen genoodzaakt, zich terug te trekken naar de vallei, welk zij met drie regimenten infanterie, twee regimenten kavallerie eene batterij raketten en twee getrokken batterijen bezette

Hier lieten echter de dappere Oostenrijkers hen evenmin rust, ofschoon de kolonne der linkerzijde, die, gelijk boven gezegd is, aan de Keldingen werd opgehouden, nog immer niet was aangekomen.

De brigade Gondrecourt bezette Veile, terwijl de brigade Nostitz, in weerwil van het hevig vijandelijk vuur, ondersteund door twee batterijen achtponders uit de stad, verder voorwaarts rukte; de moedige manschappen dreven den vijand uit hunne schuilhoeken in het kreupelhout tegen de hoogten op, maar het geschut der Denen maakten vreesselijke openingen in hunne gelederen, zoodat de bestormers bezwaarlijk de hoogten zouden hebben bereikt, indien niet von Gablenz, om den aanval van het front te ondersteunen, het 9e en 18e bataillon jagers, onder aanvoering van Gondrecourt, tegen de regterflank der Denen had afgezonden; eene verdere omtrekking was ten gevolge van de vertraagde aankomst der kolonne aan de linkerzijde onmogelijk. Maar ook deze houding van aanval was meer dan toereikend, om den vijand te bewegen tot overgave zijner vaste stelling. Ten half 7 ure weerklonk het laatste kanongebulder, dat de wijkende Denen werd nagezonden. Ook bij hen viel in de duisternis nog nu en dan een enkel schot, maar meestal met het doel om hun aftogt te dekken. Eindelijk zweeg echter de donder van het geschut geheel en al, nadat van half 3 ure des namiddags tot half 7 ure des morgens was gestreden en de Oostenrijkers 17 uren lang onder de wapenen hadden gestaan. De vervolging der Denen was dus weder van korten duur, en eigenlijk geene vervolging te noemen. Onder bevel van den luitenant-generaal Hegermann-Lindenkon hadden zij dapper gestreden, en het was den Oostenrijkers ook hier, even als vroeger onmogelijk, hun terugtogt in eene nederlaag te veranderen. Von Gablenz stelde zich nu daarmede tevreden, zijne voorposten op de hoogten ten noorden van Veile uit te zetten, het gros bivouakkeerde gedurende den nacht in en om Veile. Ook dit gevecht kenmerkte zich weder door de evenredig groote verliezen der Denen, vooral aan gevangenen; zij trokken langs den straatweg naar Horsens terug, daar zij zich niet van den zeeoever durfden verwijderen, uit vrees van gevaar te loopen geheel vernietigd te worden.

Te gelijk met de Oostenrijkers rukte de pruissische divisie infanterie der garde met het regiment husaren van de garde,

onder den generaal-majoor von Müller, in noordoostelijke rigting voorwaarts. Zij hadden een ander punt van aanval in het oog dan de Oostenrijkers: terwijl deze namelijk noordwaarts op Veile trokken, moesten de Pruissen den vijand in de werken van Fridericia terug drijven, welke vesting, gelijk wij in de vorige afdeeling hebben gezegd, door een gedeelte van het deensche leger was bezet. Dit was alleenlijk het gevolg daarvan, dat men de Denen uit Sleeswijk had laten ontsnappen; want zoo men hen geheel en al had kunnen insluiten, zou bij de overmagt der geallieërden gewisselijk met één slag de gansche oorlog zijn beslist geweest, terwijl men nu genoodzaakt was met de afzonderlijke afdeelingen van den vijand een kleinen oorlog te voeren, waarin zij blijkbaar meer te huis zijn dan de troepen der geallieërden.

Ook de Pruissen slaagden in hun voornemen, daar zij de Denen na herhaalde tirailleurgevechten naar Fridericia terugwierpen. Den hardnekkigsten tegenstand ondervonden zij bij Heisekrug (het kruispunt der wegen Kolding-Fridericia, Veile-Snoghöi, Alminde-Fridericia), waar ook de artillerie een werkdadig aandeel nam aan het gevecht. Reeds ten 1 ure des namiddags was de strijd aan deze zijde geëindigd; eene geheele deensche kompagnie, 4 officieren en 150 man sterk, die gepoogd had den zeeoever bij Snoghöi te bereiken, maar door 2 bataillons Pruissen was omsingeld, werd gevangen genomen.

Het gevolg van dit gevecht was de insluiting der vesting Fridericia door de pruissische divisie infanterie der garde, ten noordwesten en westen, en wel zoodanig, dat de voorposten zich bevonden ten oosten van de langs Fridericia stroomende Randsau, het gros ten westen van dezen stroom. Veel belangrijks viel hier voorloopig niet voor; wij zullen dus de Oostenrijkers op hun verder voorwaarts rukken naar het noorden verzellen, om later weder tot de Pruissen terug te keeren.

Von Gablenz had den 8en voor Veile, von Wrangel en de kroonprins van Pruissen in Kolding hun hoofdkwartier opgeslagen. Den 9en werd, in weerwil der uitgestane vermoeijenissen de verdere vervolging van den vijand voortgezet, maar deze had van den hem gelaten tijd een nuttig gebruik gemaakt, en noch in Horsens, noch in Skanderborg, welke laatste plaats door de ligging tusschen meeren en moerassen bijzonder ter verdediging geschikt is, en waar de Oostenrijkers slechts eene zwakke vijan-

elijke achterhoede ontmoetten, was van de Denen eenig spoor
e vinden, en zelfs in Aarhuus, de reeds uit het jaar 1849
ekende inschepingsplaats der Denen, kon von Gablenz den
.len zonder slag of stoot binnenrukken. De vijand scheen op
ens verdwenen, hoewel men wist dat slechts een gedeelte des-
zelven, zich in Aarhuus had ingescheept; — waar bevond zich
dus het overig gedeelte? De toekomst zou daarop het antwoord
geven. De vijandelijke kavallerie had zich noordwaarts terug-
getrokken, de infanterie en artillerie — dit vermoedde men
althans — had zich naar het schiereiland Helgenäs aan de
Begtrup Vüg (bogt) begeven, die slechts met eene smalle, en
bovendien nog verschanste strook met het vasteland was ver-
bonden en alzoo gemakkelijk tegen eene groote overmagt was
te houden, vooral wanneer de vloot daaraan deelnam. Hieraan
sloeg men geloof. Weldra bragt echter de plotselinge verschijning
en evenzoo plotselinge spoorlooze verdwijning van afdeelingen
deensche ruiterij, die hier en daar uitvallen deden, op eene
andere meer waarschijnlijke onderstelling: dat zich namelijk
althans een gedeelte der deensche kavallerie in boerenkleederen
vermomd, op de verstrooid liggende hoeven verborgen hield,
vanwaar zij dan elke gelegenheid te baat namen om strooptogten
te volbrengen.

Ofschoon dan niet zonder aanzienlijke verliezen, waren de
Denen alzoo andermaal ontsnapt, en het was thans de vraag:
wat met het veroverde gebied aan te vangen? In een opzigt
bood het bezet houden daarvan wel eenig voordeel, namelijk
dat nu de Oostenrijkers gemakkelijke kantonnementen betrekken
en uit de steden, alsmede van het platte land — hetgeen ook
met het volste regt ten deele geschiedde — oorlogscontributiën
konden vorderen. Dit was bovendien een middel, om de hals-
starrigheid der Denen een weinig te fnuiken. Daarentegen bragt
ook het bezetten van noordelijk Jutland groote nadeelen met
zich. De strijdkrachten der Oostenrijkers werden daardoor ver-
deeld, en wijl het bleek, dat de vijand niet gemakkelijk te
vangen was, konden deze dappere troepen alleen gebezigd wor-
den voor bezettingen in de steden en tot kommando's, om de
contributiën in te vorderen, hetgeen echter de zoo voortreffelijke
Oostenrijksche strijdkrachten ten eenenmale doelloos maakte.

Dit alles in aanmerking nemende, kan het geen verwondering
baren, dat in het hoofdkwartier het besluit werd genomen, daar

het eigenlijke voorwerp van den aanval, namelijk de vijandelijke armée, verdwenen was, noordelijk Jutland weder te ontruimen, en zich op Veile, allereerst op Aarhuus terug te trekken, hetgeen dan ook op 14 en 15 Maart plaats had.

Wel bleven vooreerst nog kleine korpsen in Aarhuus en Skanderborg staan, maar deze gingen later eveneens op Veile terug; een gedeelte der armée trok op Veile, de brigaden Dormus en Tomas op Fridericia terug. Reeds den 14en vestigde von Gablenz zijn hoofdkwartier in Veile. Hier werden veel omvattende maatregelen ter verdediging genomen: door met dwang gerequireerde jutlandsche boeren werden op den zuidelijken rug der vallei, waar deze hooger is dan den noordelijken rand, een paar degelijke schansen opgeworpen en met geschut gewapend, zoodat de Denen, indien zij lust mogten gevoelen uit het noorden een aanval te beproeven, hier eene warme ontvangst zouden vinden.

Intusschen lagen de Pruissen voor Fridericia, eene episode van den strijd, waarover wij in de volgende afdeeling eenige mededeelingen zullen geven.

III. DE GEALLIËERDEN VOOR FRIDERICIA.

Daar wij in deze afdeeling hoofdzakelijk de belegering of liever de insluiting van Fridericia zullen behandelen, achten wij het niet ongeschikt, met eene beschrijving dezer gewigtige vesting aan te vangen. Fridericia, aan de oostkust van zuidelijk Jutland gelegen, beheerscht den ingang uit het noorden in de kleine Belt en verzekert het ongestoorde verkeer tusschen het vasteland en het eiland Fünen. Wanneer de aanvallende partij dus geen vloot heeft, kunnen deensche strijdkrachten zich weder op dit punt verzamelen, aldaar versterkingen aangevoerd worden en het geslagen leger vindt hier steeds een zeker punt, waar zij, of hardnekkigen wederstand kunnen bieden, of zich schier onbemerkt naar de eilanden kunnen inschepen. De vesting is dus in den oorlog met Denemarken steeds van veel belang en reeds in 1849 werd zij door de zegevierende sleeswijk-holsteinsche armée, onder den generaal Bonin, belegerd; door een nachtelijken uitval der Denen leden de Sleeswijk-Holsteiners op 6 Julij 1849, in weerwil van hun heldhaftigen tegenstand, echter zulk eene nederlaag, dat zij de belegering moesten opgeven; want de overmagt der Denen was te aanzienlijk, daar

zij heimelijk van de eilanden versterking ontvingen. Reeds dit voorbeeld spreekt duidelijk voor de gunstige ligging der vesting, wier werken volgenderwijze zijn zamengesteld. Aan de landzijde — naar het noorden en westen — heeft zij acht fronten, in het geheel met negen bastions; aan de zeezijde zijn twee fronten, welke zich aan de uiterste punt van het schiereiland in de citadel vereenigen. De wallen zijn enkel van aarde gemaakt, en slechts drie fronten hebben ravelijnen; tot voor eenigen tijd waren de walgangen der *courtines* alleen voor infanterie ingerigt, kortom: de geheele vesting was nog op oude wijze gebouwd en kon dus niet voor zeer sterk gelden. Met hunne gewone vlugheid poogden de Denen die gebreken te verhelpen, zoo goed dit mogelijk was; zij verhoogden en versterkten de wallen en rigtten insgelijks de walgangen der *courtines* voor stukken geschut in. Bovendien trachtten zij volgens de in onze dagen gebruikelijke wijze, den hoofdwal te dekken door eene op 2000—5000 schreden vooruitgebragte rij van zelfstandige kleinere werken; de ruimte tusschen die werken en den hoofdwal werd voor eene verschanste legerplaats bestemd. De ruimte tusschen de afzonderlijke forten werd gedeeltelijk daardoor, dat zij in wederkeerige schietwijdte liggen, gedeeltelijk door loopgraven voor infanterie gedekt. De westzijde kan bovendien nog verzekerd worden door dezelve onder water te zetten. Naar de gestalte is de plaats een gelijkzijdige driehoek, waarvan twee zijden naar de zee, een naar het land zijn gekeerd; iedere zijde van den driehoek is ongeveer 4000 voet lang. De bastions en wallen van Fridericia bezitten geene kasematten — een onberekenbaar nadeel voor de bezetting. De stad zelve is zeer regelmatig en regthoekig gebouwd, maar zeer ledig, daar naauwelijks twee derde gedeelte van den bodem is bebouwd, hetgeen echter, daar de nog beschikbare grond voor tuin- en veldbouw gebezigd is, voor de bezetting meer voor- dan nadeel aanbiedt; de huizen zijn klein en laag, de straten breed, maar slecht geplaveid; kortom: als stad is Fridericia een treurig verblijf, als vesting echter van groote waarde.

Uit het bovengezegde blijkt duidelijk, dat het bezit eener vloot, bij de belegering van Fridericia, de geallieëerden zeer zou zijn te stade gekomen, daar zij zelfs met het verst dragende geschut de verbinding met het schiereiland Strüb op Fünen, op welk punt de zeearm slechts een half uur breed is, eerst dan

kunnen afsnijden, wanneer zij reeds tot aan den hoofdwal ze[illegible] zijn doorgedrongen, en alzoo eenige forten der vesting hebb[illegible] genomen.

Laat ons echter weder tot de krijgsverrigtingen terugkeere[illegible] Fridericia, ingesloten door de divisie der pruissische gard[illegible] werd verdedigd door 6000 man deensche troepen, benevens e[illegible] 2000tal matrozen, onder het kommando van den generaal Lu[illegible] ding; het insluitingskorps bestond uit 12 bataillons infante[illegible] der garde, met eenige eskadrons kavallerie. In het noord[illegible] was dit korps, gelijk reeds vroeger is gezegd, door de Ooste[illegible] rijkers in noordelijk Jutland, later in Veile gedekt. De Pruisse[illegible] stonden bij de dorpen Taulup en Staustrup; tot een ernstige aanval op de vesting waren zij veel te zwak, en zoo de Dene[illegible] in de vesting, die schier door alle inwoners was verlaten, nie[illegible] door slechte verpleging en vermoeijenissen van allerlei aard i[illegible] den treurigsten toestand hadden verkeerd, zouden zij het d[illegible] belegeraars nog tamelijk lastig hebben kunnen maken. We[illegible] begonnen de Pruissen met het beschieten der werken, maar zi[illegible] zagen weldra in, dat met hun ligt veldgeschut weinig daarte gen was uit te rigten, en trokken zich alzoo, om noodeloo[illegible] verliezen te vermijden, verder van de vesting terug tot Hoitrup waar zij zich verschansten en de aankomst van het zware ge schut wilden afwachten. Intusschen vingen de Oostenrijkers o[illegible] 14 en 15 Maart hun terugtogt uit het noorden van Jutlan[illegible] aan, en daar zij thans eene kleinere streek hadden te bezetten werd het hun mogelijk een gedeelte hunner strijdkrachten t[illegible] bezigen ter versterking van het insluitings-korps. Reeds de voormiddags van den 14en en in den loop van den volgende[illegible] dag rukten de oostenrijksche brigaden Tomas en Nostitz in d[illegible] linie der insluitings-troepen in, terwijl zij de insluiting de vesting aan de noordzijde op zich namen. Thans kon dus d[illegible] belegering met ernst worden aangevangen, weshalve den 19de[illegible] in het bijzijn van den kroonprins van Pruissen, van prin[illegible] Albrecht en den vorst van Hohenzollern eene verkenning wer[illegible] gedaan tegen de vesting en de verschanste legerplaats, waarb[illegible] de Denen een hevig vuur uit de schansen en hunne kanone[illegible] booten onderhielden, zonder nogtans noemenswaardige scha[illegible] aan te rigten. Den volgenden dag begon het bombardem[illegible] op de stad en de vestingwerken uit het intusschen aangekom[illegible] zware geschut, een zeer doelmatig middel van aanval teg[illegible]

zulke versterkte plaatsen, waar zich geene kasematten bevinden, daar de manschappen op de wallen alleen van voren, en niet van boven, vanwaar de bommen en granaten neervallen, zijn gedekt; het in brand schieten der huizen is bovendien wel in staat de verdedigers geheel te ontmoedigen, ja kan zelfs de bevolking zoover drijven, dat zij de bezetting dwingt te capituleren; verder wordt daardoor de laatste beschutting tegen weer en wind als het ware weggenomen, en heeft hoofdzakelijk ten doel de proviand- en amunitie-magazijnen te verwoesten. Tegen een ontmoedigden vijand is dit middel dus zeer goed aan te wenden, maar bij de bekende onverzettelijkheid der Denen scheen het geenzins het beoogde doel te bereiken.

Wel hadden deze laatste gepoogd in den nacht van 19en op den 20en door een uitval het bouwen van de batterijen der geallieërden te verhinderen, maar zij werden krachtig terug geslagen, zonder dat hen dit gelukt was. Daarentegen deden de brandgranaten der belegeraars eene goede uitwerking, want reeds den 20en ontstond in Fridericia op verscheidene plaatsen brand, zoodat luidens deensche berigten, zoowel burgers als soldaten de handen vol hadden met blusschen. De deensche artillerie liet weldra haar vuur zwijgen, waarschijnlijk omdat hunne kanonnen niet zoover droegen als die der geallieërden; ook de infanterie kwam van beide zijden in het gevecht, hetwelk des namiddags ten 3 ure daarmede een einde nam, dat de Denen in hunne verschanste legerplaats werden terug geworpen. Ook den 21en duurde het beschieten met dezelfde hevigheid voort en had, gelijk den vorigen dag, een even gunstig gevolg, daar de vlammen in Fridericia onophoudelijk omhoog stegen. Den 24en verminderde echter het beschieten en in den nacht van den 24en op den 25en trok de geallieërde legermagt zich verder van de vesting terug, nadat den 20en eene door von Wrangel aan den kommandant der vesting, Lunding, gerigte opeisching tot overgave, door dien generaal met korte woorden was van de hand gewezen. De geheele aard en wijze, als tegen Fridericia werd te werk gegaan, toonde echter duidelijk het gemis aan eene eensgezinde leiding bij de verrigtingen der geallieërden. Men wilde alle punten te gelijker tijd aangrijpen, even als het voornemen bestond om Fridericia en Düppel te gelijk te belegeren; beter had men gedaan met alle krachten tegen een dezer punten te rigten en het andere

slechts waar te nemen. Het gevolg daarvan was dan ook, dat verscheidene dagen verloren gingen en nu toch besloten moest worden, het beschieten van Fridericia op te geven, om met een gedeelte van het insluitings-leger de troepen voor de Düppeler schansen te gaan versterken. Dit geschiedde zoodanig, dat de Oostenrijkers, die tot nu toe voor Fridericia hadden gebivouakkeerd, nu naar de omliggende dorpen terug trokken, waar zij de kantonnementen betrokken, om van hier de vesting in het oog te houden, terwijl de divisie der pruissische garde den 25en opbrak en zich met versnelde marschen naar Sundewitt begaf. Door de aanwezigheid des konings op den 25en en 26en in Fridericia daartoe aangespoord, kregen de Denen in Jutland, vooral sedert de Pruissen den 27en Horsens hadden ontruimd, meer moed en begonnen weldra op nieuw hunne strooptogten uit te oefenen, daar zij, de Pruissen op den voet volgende, o. a. den 29en dertig pruissische huzaren in Assentrup bij Fridericia overvielen, den trompetter, die alarm wilde blazen, doodschoten en de andere manschappen van het bed ligtten; alvorens echter hulp was toegesneld waren de Denen verdwenen en hadden hunne gevangenen waarschijnlijk op de schepen ontvoerd, die langs de kust kruisten; ook den 30en viel bij Söndre Kollemorten een klein gevecht voor tusschen deensche dragonders en pruissische huzaren, waarbij de laatste, die minder in getal waren, natuurlijk eenige verliezen leden.

Bij al deze uit- en overvallen en kleine schermutselingen werd de deensche krijgsmagt, door de dweepzieke bevolking nadrukkelijk ondersteund, en de weerwraak, welke de geallieerden zich dienvolgens veroorloofde, was zeer goed te billijken, daar zij anders gevaar liepen hunne vooruitstaande posten welligt te zien overrompeld.

Den 30en werd het bij de Oostenrijkers voor Fridericia weder een weinig levendiger; hunne patrouilles werden in de nabijheid van Sonderbygaard met de deensche handgemeen, waarbij de laatste eenige verliezen leden en den 1en April schoven zij hunne voorpostenketen weder eenige duizend schreden digter naar de vesting vooruit. Maar reeds een paar dagen later trokken zij zich uit deze op een half uur tegen de vijandelijke schansen voorwaarts geschoven stelling terug en sloten een half uur verder achterwaarts een wijd half rond om de vesting, welke door de dorpen Tölde, Igeskov, Veil-

retstrup, Erritsö is aangewezen en in noordelijke en zuidelijke igting zich tot de zee uitstrekte. De bewegingen in het overige gedeelte van Jutland bepaalden zich enkel bij het aflossen an de brigades onderling; in het begin van April had von ablenz zijn hoofdkwartier in Kolding, Dormus in Veile, Toas en Nostitz lagen voor Fridericia; Veile werd later weder oor de fuselier-bataillons der infanterie van de garde bezet. eel belangrijks had intusschen niet plaats en hielden de troeen zich enkel onledig met voorpostendienst en het invorderen er requisitiën. Den 10en kwam het evenwel tusschen drie ataillons pruissische infanterie, drie eskadrons huzaren en eene atterij rijdende artillerie tot een klein gevecht met de Denen, etwelk evenwel geenerlei gevolg had. Om namelijk de door e geallieërden bezette streek tusschen Kolding en Veile niet te zeer uit te zuigen, moesten de genoemde afdeelingen een trooptogt maken naar Horsens, om daar drie honderd stuks undvee en andere proviand, vooral bier, te requiréren. Van le deensche zijde was Horsens bezet door eene kompagnie inanterie en eene afdeeling dragonders, die de in de stad leilende bruggen hadden afgebroken en uit de vensters op de ruissen vuurden, zonder nogtans te treffen. De Pruissen lieten ich echter daardoor niet afschrikken, trokken op planken over le Bygholm Aa en vervolgden de vlugtende Denen nog een ind buiten de stad, waarbij zij op 1200 schreden afstands og één hunner manschappen doodden. Ten 3 ure des namidags waren de requisitiën binnen gehaald, en na kortstondige ust marcheerden de troepen op Veile terug. Voor Fridericia elf viel niets meer voor. Toen echter de Pruissen den 18en e düppeler schansen hadden bestormd, marcheerden zij van aar in versnelde marschen grootendeels naar het noorden, om ans ook de belegering van Fridericia ernstig en krachtig door zetten. Wij zullen nu de Pruissen volgen en zien wat het volg was der belegering van de bekende Düppeler schansen.

IV. DE PRUISSEN VOOR DE DÜPPELER SCHANSEN. — OORLOGSVERRIGTINGEN IN HET OVERIG GEDEELTE VAN SLEESWIJK.

Reeds in de eerste afdeeling onzer beschouwing van de krijgsverrigtingen hebben wij gesproken over het gewigt der Düppeler hansen en gemeld, dat dezelve sedert 10 Februarij door het uissische legercorps onder prins Friedrich Karl, van de land-

zijde waren ingesloten. De omstreeks 30,000 man tellende Pruissen met 180 stukken geschut rukten derwijze naar Sundewitt vooruit, dat reeds den 12en Februarij door de voorposten een uitgestrekt halfrond van Satrup tot Broacker werd gevormd; het hoofdkwartier van prins Friedrich Karl bevond zich in Gravenstein aan de Nübel Noer. Onophoudelijk hadden gedurende dit voorwaarts dringen, kleine schermutselingen met de Denen plaats, die even als in het naauw gebragt wild meer en meer onder de kanonnen hunner schansen werden teruggedrongen; jammer maar, dat zij in hun sluiphoek eene achterdeur bezaten, namelijk de overgang naar Alsen en de Pruissen daarentegen geene vloot in de nabijheid hadden, om hun ook dien uitweg af te snijden. Maar daarom veronderstelde men niet ten onregte — een eenvoudige blik op de kaart moet dit bewijzen — dat de Pruissen, juist omdat zij de schansen alleen van de landzijde konden insluiten, op de gedachten zouden komen, een dadelijken aanval door een overgang over de Alsensond verder noordwaarts te ondersteunen. Het 4 mijlen lange en op zijn hoogst 2 mijlen breede eiland Alsen wordt namelijk van Sonderburg op Alsen tot Schnabeck Hage aan de noordelijke punt van Sundewitt slechts door eene zeer smalle, hoogstens 350—600 schreden breede straat van het vasteland gescheiden, zoodat bij stil weder de overtogt zeer gemakkelijk met booten kan geschieden. Om de Pruissen alzoo die poging te beletten, legden de Denen langs de geheele oostzijde van de Alsensond batterijen aan, wier werking zij met hunne oorlogsschepen, die door het diepe, heldere vaarwater van de Sond ongehinderd dezelve binnenliepen, konden ondersteunen. Tegenover die batterijen bragten de Pruissen natuurlijk op het vasteland langs de Alsensond daarmede overeenkomende stukken geschut aan, die dan ook op sommige punten met de deensche artillerie kogels wisselden en zelfs eenmaal een deensch schip, dat zich nieuwsgierig te veel in de nabijheid waagde, beschoten. De aanval op de schansen zelve kon natuurlijk in de eerste dagen nog geen bepaald karakter toonen; eene blinde bestorming derzelve, even als bij Missunde, was zeer gevaarlijk en voor eene geregelde belegering diende men eerst naauwkeurig bekend te zijn met de punten, die moesten aangegrepen worden, het terrein en de schansen. Voor eene regelmatige belegering echter sprak reeds de omstandigheid, dat men het

mitsch-vijandelijke buitenland niet door eene bij een stormloop eleden nederlaag gelegenheid wilde geven, zich in den buiendien op zeer zwakke gronden staanden oorlog nog meer met iplomatische nota's in de kwestie in te mengen; de andere orzaak, welke evenzeer voor de geregelde belegering werd aanevoerd, dat men namelijk het leven der pruissische troepen, ie uit alle standen zijn zaamgesteld, heeft willen sparen, chijnt ons niet zoo aannemelijk, dewijl bij de ingespannen iensten in de loopgraven en andere vermoeijenissen, gedurende ene geregelde belegering, meer soldaten in de hospitalen sterен, dan de vreesselijkste bestorming misschien zou wegnemen. Ioe dit nu overigens ook wezen moge, in het pruissische oofdkwartier werd beslist, zich te bepalen tot een geregelden anval en diensvolgens werden de noodige maatregelen genoлen, welke aanvankelijk daarin bestonden, de Denen steeds neer en meer van het voorste terrein der schansen te verdrinen; om ongehinderd de eerste parallel te kunnen openen. Iet eerste gevecht van eenige beteekenis viel voor op 28 Feruarij, denzelfden dag, dat — gelijk reeds in de eerste afdeeing is berigt — het deensche gepantserde schip Rolf Krake de chipbrug bij Eckensund aan de Nübel Noer te vergeefs had ogen te verwoesten. Daar wij genoemd gevecht met de Rolf Krake reeds hebben vermeld, willen wij den aanval op de deenche voorposten mededeelen. Deze hielden bij de dorpen Nüel, Stenderup en op de zoogenaamde Buffelkoppel nog ettelijke oschjes bezet, van waar uit zij de Pruissen in elke nadere erkenning der schansen konden bemoeijelijken. Zij moesten ldus in de eerste plaats van die punten verdreven worden en et voornemen was, daarmede tevens eene verkenning der schanen te doen gepaard gaan. Ten 8 ure in den morgen braken es pruissische bataillons op en grepen de Denen op alle geoemde punten aan. Deze ontvingen de aanvallers wel met en levendig vuur, maar waren toch niet bestand tegen derzelver onstuimigheid, en trokken dus met een verlies van eenige dooden en nagenoeg zestig gevangenen naar hunne schansen terug. Nadat door de Pruissen de op de wegen aanwezige deensche barrikaden waren weggeruimd, keerden ook zij weder naar hunne vorige stelling terug. Het dorp Düppel was door de Denen reeds den dag te voren grootendeels verbrand geworden, opdat de Pruissen zich daar niet zouden kunnen vastzet-

ten; een bewijs, dat de Denen niet enkel een gewelddadigen aanval, maar eene geregelde belegering verwachtten. Den 23en herhaalden de Pruissen hun aanval op de vijandelijke voorposten, wierpen het deensche regiment, waarmede zij slaags geraakten, terug en bezetten Düppel, maar waren genoodzaakt, toen een tweede deensch regiment ter hulpe snelde en tevens uit de schansen een vreesselijk kanonvuur op de ruïnen van het dorp werd geopend, weder terug te trekken, nadat aan de deensche zijde ongeveer 200 man gedood of gewond was. Het verlies der Pruissen was onbeduidend en meerendeels toe te schrijven aan de betere inrigting van het Zündnadelgeweer boven het doorngeweer van Thouvenin, waarmede de Denen zijn gewapend. Kleine verkenningsgevechten hadden ook den 19en, 20en en 21en plaats gevonden, waarvan wij echter alleen die van eenig belang hier zullen aanhalen. De eerstvolgende weken verstreken alleenlijk met toebereidselen voor de belegering, zonder dat iets van gewigt daarbij voorviel; de eenige verrigtingen bestonden in kleine schermutselingen der voorposten en hier en daar het wisselen van kogels tusschen de strandbatterijen en een deensch schip. Eerst op 12 en 13 Maart hadden weder belangrijke gevechten plaats, waarbij de Pruissen Nübel veroverden en zich daar duurzaam vastzetten; ook bij Lillemölle in de nabijheid van Sandberg aan de Alsensund, omstreeks 2000 schreden ten noorden van de schansen no. 9 en 10, kwam het tot een gevecht, waarin de Denen tot den aftogt genoodzaakt werden, zoodat het halfrond om de schansen thans veel naauwer kon getrokken worden. Van veel meer belang dan de gevechten was echter het bouwen der batterijen, welke vooral op het schiereiland Broacker werden ten uitvoer gebragt. Van hier af zouden over de een half uur breede Wenningbond de zuidelijkste schansen 1, 2, 3 en 4 beschoten worden. No. 1 en 2 liggen zeer digt nabij den noordelijken oever van de Wenningbond, no. 3 en 4 op de hoogten daarachter, in de rigting van den flensburger weg; en wel no. 4 bij de tot een magazijn van amunitie ingerigte Düppelermolen. Regt tegenover deze schansen, aan den noordelijken oever van de Wennigbond, bij het dorp Gammelmark (Altmark), rigtten de Pruissen hunne eerste vijf batterijen op, die zij met acht getrokken vier en twintig ponders en twaalf getrokken twaalf ponders wapenden. Den 13en werden de eerste proefschoten op de schansen

gedaan en leverden bevredigende resultaten, daar weldra een blokhuis was in brand geschoten. Eerst den 14en en 15en nam echter het eigenlijke beschieten der genoemde schansen een aanvang, die eindelijk het vuur nog slechts flaauw beantwoorden; gelijk men duidelijk kon waarnemen, werd vooral schans no. 2 aanzienlijk beschadigd. Te gelijker tijd werden ook tegen het omstreeks een uur verwijderde Sonderburg op Alsen eenige schoten gerigt, die, gelijk uit den opstijgenden rook bleek, zeer goed troffen. Later zullen wij op het eigenlijke beschieten van Sonderburg terug komen, en voegen daarom alleenlijk hier eenige woorden bij over de beteekenis van het stadje voor de oorlogs-operatiën en over het goed regt der Pruissen voor het bombardement. Sonderburg, eene plaats van omstreeks 4000 inwoners, ligt regt tegenover het bruggenhoofd aan de Alsensund; de straten zijn breed en regt, de huizen stevig gebouwd, terwijl zich het sterke sonderburger slot aan den zuidwestelijken hoek der stad bevindt. Gelijk te verwachten was, hadden de Denen hier amunitie- en proviand-magazijnen ingerigt, maar dit was niet genoeg; de stad, die tegen eene steile helling is gebouwd, was door hen in afdeelingen verdeeld en stevig gebarrikadeerd; zij hadden er zelfs achter elkander drie rijen batterijen gebouwd en geheele rijen huizen omvergehaald, om de communicatie te vergemakkelijken en regte straten te hebben, voor het geval dat zij tot den aftogt genoodzaakt werden; de stad was door de inwoners grootendeels verlaten. Dit was alzoo het vreedzame Sonderburg, dat de Pruissen niet hadden moeten bombarderen, maar door de Denen tot den hardnekkigsten wederstand was ingerigt; over het beschieten van dit middelpunt der Düppeler schansen betoonden zich de Engelschen ontevreden, zij, die in de Oostzee en de oost-aziatische wateren hunne vlag herhaaldelijk besmet hebben door het afbranden van weerlooze dorpen en digt bevolkte steden; diezelfde Engelschen, die den moed niet hadden Kroonburg aan te tasten en toen hunne woede aan ellendige visschersdorpen koelden; diezelfde Engelschen, die in Indië menschenslagtingen veroorloofden, die vroegere eeuwen waardig zouden geweest zijn; diezelfde Engelschen eindelijk, die in 1807 Kopenhagen hebben gebombardeerd. Eigenlijk is ieder woord overbodig, dat wij neerschrijven ter wederlegging van zulke onzinnige taal, want de waarheid ligt zoo duidelijk voor de hand, dat dan ook het beter denkende

gedeelte der engelsche natie daarmede niet instemde en dat was zinnige gezwets afkeurde. Doch laat ons tot de verrigting terugkeeren. Het bombardement der schansen 1—4 duur den 15en en 16en met dezelfde hevigheid voort en rigtte groo verwoestingen aan, daar o. a. een in een blokhuis invallende vi en twintig ponder alleen vijftig man doodde of verwondd. Den 17den werd de kanonade zwakker; daarentegen ontston op den middag van denzelfden dag een hevig gevecht c Sundewitt, waartoe een uitval der Denen op het door de Prui sen bezette Rackebüll, aanleiding gaf. De Denen werden echt teruggeworpen en teruggedreven tot voorbij Ooster- en Weste düppel, hetwelk van nu af in de magt der Pruissen blee . Het doel van den uitval was geweest, Stenderup in bran te schieten. Den 18en werd het bombardement weder hevig en duurde met dezelfde kracht tot den 20en voort; Sonderbu geraakte daarbij gedeeltelijk in brand. Nog altijd had me echter gebrek aan het eigenlijke belegeringsgeschut; in aar werken is zeer moeijelijk bres te schieten, wel kan men d schietgaten vernielen, de borstweringen onbruikbaar maken e soms enkele stukken geschut demontéren, maar daar aardwerke buitendien niet stormvrij zijn, daar zij zich uit den aard d zaak met eene tamelijke helling laten opwerken, is met du danige betrekkelijk zeer geringe beschadigingen niet veel g wonnen; werpschoten, die van boven in de schansen invalle doen daarom bij aardwerken de beste uitwerking, daar zij c enkel aan de voorzijde gedekte stukken geschut op den walgan démontéren, de onvoldoende bedekking der blokhuizen verniele en voor de manschappen, die geene behoorlijke verdekte ruim hebben zeer hinderlijk zijn. Het is dus gemakkelijk te begri pen, dat men in Sundewitt met verlangen de eerste mortier te gemoet zag, waarvan dan ook eindelijk den 20en eene b zending aankwam. De beschieting werd nu met vernieuwd ijver begonnen en met gelijke hevigheid tot den 23en voo gezet, waarbij nu ook eene nieuw opgeworpen batterij aan Freudenthaler Kruge mede werkte, welke het vuur opende teg de fronten der schansen no. 2, 3 en 4; de aan de noordzijd der Düppeler schansen opgeworpen batterijen waren tot no toe enkel met veldgeschut gewapend en namen dus geen de aan het beschieten. Door de aanwezigheid, gedurende eenig dagen, van den koning op Alsen aangemoedigd, beantwoord d

de Denen den 21en en volgende dagen wederkeerig ieder schot der belegeraars, maar deden aldra hun geschut zwijgen, en vuurden ten slotte nog slechts bij langere tusschenpoozen uit enkele stukken. Intusschen werden de werkzaamheden tot den aanval der Pruissen al vollediger, daar insgelijks bij Aaberg, Düppel en op de hoogte van Rackebüll batterijen ontstonden, waardoor het beschieten der schansen ook in het westen en noordwesten mogelijk werd gemaakt, zoodat de Denen weldra geheel en al door een kruisvuur konden worden aangevallen. Den 28en begonnen de operatiën, die de eigenlijke werkzaamheden tot den aanval moesten doen aanvangen, waarvoor reeds gedurende geruimen tijd op Broacker geheele bergen schanskorven en zandzakken waren vervaardigd; wij bedoelen de loopgraven tegenover de schansen, de opening van de eerste parallel, terwijl de verrigtingen tot nog toe slechts eene eenvoudige insluiting konden genoemd worden. Op den genoemden dag drongen de Pruissen ten 3 ure des morgens op den regtervleugel voorwaarts, en wierpen, in weerwil van het hevige kanonvuur, den vijandelijken linkervleugel in de werken terug. Op omstreeks 300 schreden voor de schansen hielden de tirailleurs halt en begonnen zich in de loopgraven te plaatsen. Doch de Denen, die maar al te goed wisten, wat daarvan de bedoeling was, waren niet gezind, dat maar ongehinderd toe te laten; met nieuwe troepen deden zij een uitval en vielen met de bajonetten op de pruissische voorposten aan, die tevens uit de schansen en door den eveneens in de nabijheid liggenden Rolf Krake met een hevig vuur werden ontvangen. Het was dan ook een benard oogenblik; indien de Denen zegevierden, was de arbeid van een ganschen dag verloren te achten en men zou genoodzaakt zijn zich gedurende eenigen tijd weder enkel tot het beschieten te bepalen. Te midden der verschrikkingen van een nachtelijk gevecht hielden de Pruissen evenwel moedig stand, ofschoon hun regtervleugel hevig werd beschoten door de Rolf Krake, die zoo nabij mogelijk den oever was gaan liggen. Vooral het 18de regiment, dat dien vleugel uitmaakte, stond, om zich tegen de batterijen der schansen te dekken, in eene naar de zeezijde geopende bogt, van welke omstandigheid de Rolf Krake gebruik maakte, die baai over de gansche lengte met kartetsen te bestrijken, waardoor vreesselijke verwoestingen aangerigt, en o. a. door één enkel schot een en twintig man ge-

dood werden. Dit alles kon echter de Pruissen niet bewege tot het opgeven hunner nieuw ingerigte loopgraven; wel moesten zij zich, nadat zij bij den eersten aanval tot tusschen de schanse zelve waren vooruitgedrongen, naar de nieuwe linie terugtre ken, maar daar hielden zij dan ook onwrikbaar stand. Met eeni kogels in den romp stoomde de Rolf Krake weg, terwijl (Denen met een tamelijk verlies in hunne schansen moest terugkeeren; de voorpostenlinie van de eerste parallel 'w behouden: de eigenlijke belegering kon dus een aanvang neme

V. DE BESTORMING EN INNEMING DER DÜPPELER SCHANSEN.

Nadat het nachtelijke gevecht van den 28en, ofschoon Pruissen daarbij groote verliezen hadden geleden daarmede ëindigd was, dat de vooruitgeplaatste voorpostenlinie werd houden, ging men onmiddelijk onder bedekking derzelve o tot de opening der op 1200 schreden afstands van de schan aan te leggen eerste parallel; de gedekte wegen om dezelve naderen, die omstreeks 2000 schreden verder achterwaarts a vingen, waren reeds vroeger aangelegd. In den nacht van op 30 Maart gelukte het, zonder daarin door de Denen g stoord te worden, tegenover de schansen 1—6 de eerste par lel te graven, die van de Wenningbond tot aan den Sond burger straatweg reikte. Den geheelen nacht door waren da aan 2500 man werkzaam, en in den morgen van den 30 zagen de Denen tot hunne niet geringe verbazing de gere gemaakte parallel voor zich, die zij aldra met eenige kogel welke echter geenerlei uitwerking deden, begroetten. De wap ning der parallel, die uit acht batterijen bestond, ging schielij voort, zoodat de stukken geschut derzelve reeds den 20en Apr aan het beschieten der schansen konden deelnemen, die m thans weinig rust meer liet; ook Sonderburg werd onophoudelij gebombardeerd. Intusschen waren ook de Denen niet werkelo gebleven en hadden achter hunne eerste lijn eene tweede reel schansen opgeworpen, welke de ruimten tusschen de ande werken bestreken; deze maatregel kan echter als tamelijk mi lukt worden beschouwd, daar de Denen voor het geval een bestorming hunne troepen moesten bijeen verzameld houden e in geene andere werken durfden, noch konden verdeelen, wa door de gelegenheid tot eene offensive beweging, die de Denen - voorwaar onbegrijpelijk! — telkens verzuimden, of voorbij zage

natuurlijk nog moeijelijker werd gemaakt. Deze nieuwe werken hadden alzoo op het thans aanvangende algemeene bombardement der schansen in het front en de flank geen invloed. Opdat onze lezers zich echter eene juiste voorstelling zouden kunnen maken van de belegeringswerken, en de daarbij gebezigde uitdrukkingen niet verkeerd zouden verstaan, voegen wij hier, bij het begin der eigenlijke belegering, eenige algemeene aanmerkingen dienaangaande bij.

Tegenover de belegerden poogt de belegeraar zich natuurlijk evenzeer verdekkingen te verschaffen voor zijn geschut en de daarbij dienstdoende manschappen. Om tijd te sparen, geschiedt dit hoofdzakelijk door het maken van loopgraven en de daardoor verkregen aarde naar de zijde der belegerde schans op te werpen, waardoor een kleine wal of bastion wordt gevormd, die van af den rand der loopgraaf eene verdekking van zeven voet hoogte verschaft. Om de opgeworpen aarde meer vastheid te kunnen geven en opdat het daardoor gevormde bastion aan de rugzijde eene steilere helling zou hebben — opdat de manschappen, zoo nabij mogelijk de borstwering tredende, zouden kunnen vuren — wordt die aarde eerst in schanskorven gevuld, zijnde kleine, twee voet hooge, uit teenen gevlochten cylinders, waarvan ieder soldaat er een voor zich plaatst. Het spreekt van zelfs, dat eene zoodanige verdekking zeer gemakkelijk kan bestormd worden en de vijand dezelve zonder moeite kan beklimmen; en heeft dan ook meer ten doel om voor het vijandelijke vuur te beschutten, en niets anders, daar de belegerde, gelijk doorgaans wordt aangenomen, altijd de zwakkere partij is, zoodat hem op elk punt, waar hij beproeven wil de trancheën te bestormen, dadelijk de noodige troepenmagt kan worden tegengesteld. Overigens worden op sommige punten ook wel zeer kleine schansen aangelegd, welke daartoe dienen, om bij een onverhoedschen uitval der belegerden, de noodige steunpunten voor hardnekkigen tegenstand, alsmede toevlugtsplaatsen voor de manschappen in de loopgraven aan te bieden. Die uitgravingen worden, naar den aard van hun aanleg en naar gelang van hunne bestemming in twee soorten gesplitst, namelijk in parallellen en loopgraven. Onder loopgraven verstaat men de in het algemeen loodregt naar de belegerde plaats leidende verschansingen, die de afzonderlijke parallellen met elkander verbinden en buiten de draagwijdte

van de schoten der belegerden achter de eerste parallel beginnen, om reeds in dezelve zoowel de manschappen als de amunitie een zekere gedekte stelling te verschaffen, daar de eerste parallel natuurlijk reeds op dien afstand ligt, dat daaruit de belegerde werken kunnen beschoten worden. Daar echter, wanneer de loopgraven geheel regt van de eene parallel naar de andere leiden, de belegerde dezelve in de lengte kan bestrijken en dus geheel onbegaanbaar zou kunnen maken, worden dezelve derwijze zigzag-vormig aangelegd, dat zij altijd in de flank, en nimmer met de spits naar de belegerde werken zijn toegekeerd en alzoo een kleine wal vormen, die de communicatie dekt. Hoe meer men de belegerden daarmede nadert, des te spitser worden de hoeken, waarin de zigzag geleid wordt, om den thans reeds met grooter zekerheid mikkenden vijand eene met zijnen wal zooveel mogelijk parallel loopende verdekking tegen te stellen. Aan de hoeken van die zigzags worden de loopgraven iets breeder, om hier gelegenheid te hebben zoowel tot uitwijken als tot het verzamelpunt voor de manschappen. De loopgraven zijn aldus niets dan verdekte wegen, die van het voorste amunitiedepôt uitloopen en de afzonderlijke parallellen onderling verbinden.

De parallellen hebben daarentegen een geheel offensief karakter, want daarin moeten de stukken geschut eene plaats vinden, uit welke de belegerde plaats wordt beschoten. Zij strekken zich alzoo in eene wijde vlakke bogt om de te veroveren werken uit en loopen doorgaans parallel met dezelve, terwijl de loopgraven loodregt daarop toeloopen; de eerste parallel heeft de grootste lengte, de tweede is reeds minder lang en zoo verder tot aan de laatste, die de kleinste uitgebreidheid heeft, daar zij meer speciaal gerigt is tegen het punt, waar bres moet geschoten worden en de bestorming zal plaats hebben. De batterijen, waarmede eene parallel is gewapend, voeren naar gelang van hun doel verschillende namen. In de eerste parallel onderscheidt men ricochet-, enfileer- en flankbatterijen; de ricochet-batterijen hebben ten doel, eene afzonderlijke wallinie van een bepaald werk zoodanig in de lengte te beschieten, dat de kogel achter het bastion op den walgang neervalt en daarna doorgaans springt, waardoor zoowel de manschappen als de stukken geschut gewond en beschadigd of vernield worden, daar men op bepaalde punten, wijl de tegenpartij gedekt is,

kan mikken. De enfileerbatterijen hebben nagenoeg dezelfde
gling, doch zij bestrijken meestal niet eene enkele wallinie,
hebben het gansche front eener schans tot mikpunt, waar-
hare kogels zooveel mogelijk groote schade moeten toebren-
zonder dat ook daarbij meer bepaald op een uitgekozen
wordt gemikt. De flankbatterijen zijn die, welke zich op
iterste vleugels bevinden en ook daar nevens gelegen wer-
moeten bestrijken. Men ziet dus, dat de batterijen der
e parallel alleen ten doel hebben, de belegerden in het
neen zooveel mogelijk schade en verlies aan geschut en
schappen toe te brengen. De stukken geschut der tweede
llel hebben een ander doel, want daarin worden de bres-
rijen geplaatst, die bestemd zijn om op het punt, dat men
bestormen, bres te schieten: hetgeen bij aardwerken althans
nagenoeg nuttelooze verrigting is, daar alleenlijk de kroo-
der borstwering weggenomen en schietgaten vernield kun-
worden. Vervolgens worden in de derde parallel, die aan
voet van het glacis ligt, de bres- en tegenbatterijen ge-
st. De eerste hebben wij reeds leeren kennen, het eenige
rscheid is, dat zij thans uit meerder nabijheid op de schan-
vuren; de tegenbatterijen hebben ten doel, de vijandelijke
ken geschut, die de bresbatterijen in het beschieten pogen
erhinderen en het punt bestrijken, dat bestormd moet wor-
— hetwelk de bresbatterijen hunnerzijds trachten te vol-
en — in het vizier te nemen.

et op den 2den aangevangen algemeene bombardement,
el van de schansen als van Sonderburg, dat schier geheel
rand geraakte, duurde met onverzwakte hevigheid tot den
voort; de deensche schansen, vooral no. 6, zijnde de
ste, beantwoordden hetzelve in grootere pauzen en zwegen
elijk bijna geheel en al. Intusschen beperkten zich de
ssen geenzins alleen tot een bombardement, maar poogden
in den nacht van den 2en op den 3en een overgang te
erkstelligen over de Alsensond bij Sandberg, die echter,
door het stormachtige weder als door verraad van zijde
schgezinde inwoners van Sandberg werd verijdeld. 15,000
. troepen waren daartoe aangewezen, en zoowel oostenrijk-
als pruissische pontonniers daaraan toegevoegd, om de
tons, die men verkregen had door het afbreken van de
der beide bij Eckensund aanwezige bruggen, onder het

hevigste vuur der wederzijdsche strandbatterijen, te water t laten, maar er vertoonden zich eenige vijandelijke oorlogsschepen in het gezigt en de Denen aan den tegenovergestelden oever waren zoo waakzaam, dat men, om menschenlevens te sparen, die onderneming moest opgeven. Dat de schansen moesten vallen, was echter zeker; de overtogt had uit die oorzaak alleen de Denen, zonder verder bloedvergieten, tot overgave moeten noodzaken, en voldeed thans, nu daarvoor zoo groote offers werden gevorderd, niet meer aan het doel, dat daarmede werd beoogd. Na het mislukken dezer onderneming wendden de Pruissen zich met vernieuwden ijver aan hunne geregelde belegeringsbezigheden, waarmede zij dan ook, in weerwil der schier onoverkomelijke hinderpalen van den bodem zoo duchtig vorderden, dat reeds den 8en op een afstand van ongeveer 600 schreden van de schansen de tweede parallel werd geopend. De Denen poogden alleen door geweervuur daaraan hinderlijk te zijn en vermeden, hetgeen hen in het algemeen gedurende den ganschen veldtogt ten verwijt strekt, elken krachtige offensiven aanval, ofschoon de overmagt der Pruissen, die acht bataillons grenadiers, twee bataillons jagers en twintig bataillons infanterie verzameld hadden, wanneer men daarbij in aanmerking neemt, dat zij de belegerende partij waren niet zoo aanzienlijk kon genoemd worden; zij evenwel konden hunne verliezen spoedig aanvullen, hetgeen voor de Denen zeer moeijelijk was, waaruit dan ook welligt hunne volstrekt defensive houding moet verklaard worden.

Ter dekking der werkzaamheden op den 8en waren reeds in den nacht van den 4en op den 5en afdeelingen troepen voorwaarts gerukt, die de deensche voorposten terug wierpen en op een afstand van omstreeks 250 schreden van de schansen in gegraven kuilen verblijf hielden. De wederzijdsche voorposten bevonden zich thans zoo nabij elkander, dat zij, om nutteloos bloedvergieten en alarm maken te voorkomen, na stilzwijgende overeenkomst elkander wederkeerig ongedeerd lieten. Reeds den volgenden Zondag, den 10en, kon de nieuwe parallel aan de algemeene beschieting deelnemen; de Denen deden geenerlei krachtige poging om zulks te voorkomen en verhinderden evenmin dat zij gewapend werd. Eerst toen in den nacht van 10 op 11 een aanvang werd gemaakt met het openen der derde parallel, konden zij het niet langer harden en zij waagden een

uitval op de werken, die echter geenerlei gevolg had. Thans was het oogenblik gekomen, waarop te vreezen stond, dat de Denen de misleiding van het Dannewerk mogten herhalen en plotseling zouden verdwijnen, waarmede echter de Pruissen, die nu eindelijk ook wel eens eenige vrucht wilden plukken van hunne vele inspanningen, gansch niet gediend zouden geweest zijn. Deze hielden daarom steeds de oogen open en gaven naauwkeurig acht op hetgeen in de schansen voorviel. In den vroegen morgen van den 11en, ten 2 ure, rukten de pruissische tirailleurs andermaal voorwaarts en namen, in weerwil van den wanhopenden en woedenden tegenstand der Denen, op het glacis der schansen eene vaste stelling in, om de opening van de derde parallel te dekken; even onverbiddelijk, als het noodlot, werd dan ook de kring al enger om de schansen getrokken. Nog in denzelfden nacht werd de derde parallel afgewerkt en bezet. Op denzelfden dag begon ook uit de batterijen op Sundewitt het bombardement der schansen uit mortieren, die achter de tweede parallel opgesteld, in den loop van den namiddag het vijandelijke vuur geheel tot zwijgen bragten en de Düppeler windmolen, door de Denen tot een amunitie-magazijn ingerigt, gedeeltelijk vernielden; ook Sonderburg werd onophoudelijk beschoten, hoofdzakelijk met het doel om door den brand het transport van amunitie naar de schansen te stremmen.

In den nacht van den 13en op den 14en grepen de Pruissen, vier compagniën sterk, andermaal de vijandelijke voorposten aan, wierpen hen in de schansen terug en groeven zich voor eenige derzelve op nagenoeg 100 schreden afstands in, ofschoon uit de schansen een hevig kanonvuur, in deze nabijheid vooral kartetsen, op de arbeiders gerigt werd. In den nacht van den 14en op den 15en werden deze kuilen tot eene vierde parallel verbonden. Het algemeene bombardement werd daarbij echter geen oogenblik afgebroken. Het noodlottige oogenblik der bestorming naderde thans meer en meer, en er kon nu nog slechts van dagen en uren sprake zijn, die de Pruissen, stelselmatig langzaam, maar met juistheid voortgaande, op hunne wijze zeer nuttig gebruikten, daar zij de troepen in het bestormen oefenden, alsmede in het overtrekken van hindernissen, beklimmen van palissaden en hellingen, in het overspringen van greppels en het vullen van wolfskuilen en dergelijke. Menige waanwijze vijand van het krijgsmanswezen moge dit

welligt bespottelijk vinden en om dergelijke verrigtingen, in het gezigt van een ernstigen strijd, die eene beslissing moet te weeg brengen, lagchen, — op ons hebben die oefeningen een geheel anderen indruk gemaakt; wij zagen daarin een bewijs dat men het zelfvertrouwen der soldaten, voor de bestorming aangewezen, die op den 18en werd vastgesteld, daardoor wilde doen rijzen. Geen wonder, dat zich eene ernstige stemming van allen meester maakte, vooral toen de tot den stormloop gekommandeerde afdeelingen het H. Avondmaal gebruikten. Den 16en werden de schansen even als vroeger beschoten, terwijl den 17en het vuur zweeg, om van 11 uur des avonds te worden hervat met eene hevigheid, als nog niet had plaats gehad. Onder het verdoovend gebulder des geschuts rukten, vóór het aanbreken van den dag, de tot de bestorming aangewezen troepen — van ieder regiment twee door het lot bepaalde compagniën in de loopgraven en parallellen op, de reserven werden verder achterwaarts verdekt opgesteld. Met het aanbreken van den dag bevonden zich allen op hun post, het sein tot de bestorming ongeduldig afwachtende. Zoowel von Wrangel en de kroonprins, als prins Friedrich Karl waren tegenwoordig en hadden op de hoogte bij Gammelmark plaats genomen. Het waren uren van bange en toch blijde verwachting, tot eindelijk omstreeks 10 ure des voormiddags het bevel van mond tot mond ging: „met het laatste schot uit de batterijen wordt uit de parallellen opgerukt.” Nog steeds had het gedonder der vuurmonden onophoudelijk voortgeduurd; met het slaan van 10 ure rolde nog een laatst salvo over Sundewitt heen, weldra weergalmde de krijgsmuziek in de loopgraven, de tamboers sloegen den stormpas en onder een luid hoerah rukten de dappere pruissische bataillons in zes kolonnes uit de voorste parallel voorwaarts. Een tirailleurketen bevond zich vooraan, daarop volgden pionniers met wollen matrassen en zakken zand ter overdekking van planken met ijzeren punten en ter demping der wolfskuilen; voorts met bijlen tot het omhakken van palissaden of heiningen en met planken en ladders om de greppel te overtrekken. Gedeeltelijk werden de stormkolonnes door de reserve gevolgd, deels rigtte deze zich tegen de ingangen (het achterste geopende, enkel met palissaden gesloten deel) der werken, om de bezetting den terugttogt af te snijden. In minder dan 20 minuten tijds waren de schansen no. 1—6 veroverd

de Denen vuurden enkel nog met hunne geweren, daar de stukken geschut grootendeels waren gedemonteerd, nog slechts hier n daar viel een regen van kartetsen onder de bestormers, die nophoudelijk over alle hinderpalen voortdrongen en zonder een chot te doen de hellingen der wallen beklommen. Daar boven rachtten de Denen hen echter af, even grimmig als wanhopend, n een kort maar moorddadig gevecht van man tegen man had enige oogenblikken boven op de borstweringen en binnen in e schansen plaats. Om 11 ure der voormiddags waren ok no. 7 — 9, te gelijk met de tweede rij schansen betormd; no. 10 kapituleerde. Het moedigste had zich de shans no. 2, onder bevel van den luitenant Ancker gehouen, die, nadat hij zelf zijne nog niet gedemonteerde stuken had vernageld, zich met tranen in de oogen gevangen af; eere zij dien moedigen krijgsman, al heeft hij ook volle inspraak op de Danebrog-orde. De Rolf Krake, wier manschap ch juist onledig hield met het te droogen hangen van waschoed, nam eerst deel aan het gevecht, toen de zes eerste schann reeds waren bestormd, en werd door dezelve uit veroverde ensche stukken geschut zoo nadrukkelijk beschoten, dat hij t raadzaam oordeelde zich op een eerbiedigen afstand te houn. Van Sonderburg en het bruggenhoofd onderhielden de enen daarentegen een hevig vuur op de schansen; maar ook ar werden zij door de bajonetten der onversaagde Pruissen htervolgd, het bruggenhoofd werd bestormd en de Denen ruggeworpen. Het gelukte helaas niet, hen ook naar Alsen i te zetten; de eene brug toch was door de Pruissen zelf oor hunne schoten vernield, terwijl het de Denen gelukte de ndere weg te nemen; een stormloop op dezelve zou dus, daar ij onder het bereik lag van het geschut van Sonderburg en de neest nabij gelegen strandbatterijen, zware offers geeischt hebben; lit hield den zegevierenden voortgang der Pruissen tegen en enam hun wapenfeit der hoogsten glans der volmaaktheid. De Pruissen hadden omstreeks 70 officieren en 700 manschappen erloren, de Denen daarentegen 43 officieren, benevens 1060 nderofficieren en soldaten, hetzij gewond of gesneuveld, terwijl 4 officieren, benevens 3145 onderofficieren en soldaten werden evangen genomen. Deze cijfers komen geheel overeen met e omstandigheden, aan eene dergelijke bestorming verbonden. e aanvaller ondergaat de meeste verliezen, terwijl hij den weg

over het glacis aflegt; zoo hij eenmaal in de loopgraven is, dan is hij voor het vernielende vuur zeker, daarboven op de borstwering staat dan de kans gelijk; maar is eenmaal de hevigste tegenstand der verdedigers gebroken, dan beginnen de verliezen bij hen toe te nemen, vooral wanneer de bestormers in de eerste onstuimige woede van geen pardon schenken willen weten. Daarbij komt nog, dat de verdediger, wanneer hij zich niet te regter tijd kan terugtrekken, meestal wordt omsingeld en zoo doende vele gevangenen verliest, een verlies, dat bij de bestormers, enkele zeldzame gevallen uitgenomen, eigenlijk niet in aanmerking kan komen. Het verlies der Denen was echter nog vermeerderd door hunne onkundige inrigtingen. In plaats namelijk hunne reserven te concentréren en een krachtigen offensiven aanval ten uitvoer te brengen, hadden zij dezelve in afdeelingen van 5000 man in grootere tusschenruimten achter elkander opgesteld, zoodat de nagenoeg 15,000 man tellende stormkolonnes de eene dier afdeelingen na de andere, in weerwil van den hardnekkigen tegenstand, dien zij betoonden, gemakkelijk konden overweldigen. Het getier en de slagting waren dan ook vreeselijk, en nog dagen daarna stond het bloed meer dan een handhoog in de kuilen, en honderden van dooden lagen woest door elkander op de hellingen der wallen en in de schansen. Dat die bestorming een schitterend wapenfeit was, zal wel niemand loochenen, maar dat de pruissische berigten de zegepraal overdreven, toen zij dezelve de „schitterendste der schitterende wapenfeiten" noemden, is even zeker. De belegering was planmatig langzaam gevorderd en de bestorming eerst ondernomen, toen men nagenoeg tot aan de borstwering der werken genaderd was. Welligt zou eene vroegere bestorming meer offers gekost hebben, maar het is zeer de vraag, of men door de zeer afmattende diensten in de loopgraven niet evenveel manschappen door ziekte heeft verloren, en misschien had men bij een vroeger ondernomen storm de Denen eerder van Alsen kunnen afsnijden, zoolang zij nog meer dan verpligt waren tot eene absolute verdediging. Den 18en had de zaak echter eene geheel andere wending genomen: de deensche generaal zou de schansen zeker reeds vroeger hebben opgegeven, zoo hij op zijne des betreffende aanvraag uit Kopenhagen niet den meest bepaalden last had ontvangen, de stelling onder alle omstandigheden te behouden; aan dat bevel voldeed hij dan ook, maar

poogde, daar hij overtuigd was van de onhoudbaarheid der schansen, onder die omstandigheden zijn terugtogt zooveel mogelijk te verzekeren. Dit moge nu overigens zijn, zoo het wil, de grootste misslag is aan de zijde der Denen, die, gelijk in den geheelen veldtogt, zich nimmer aan eene krachtige offensive ontmoeting durfden wagen, ofschoon zij toch de belegeringswerken door bestendig herhaalde uitvallen met ettelijke duizend man hadden kunnen en moeten verstoren. Eene zuiver passive verdediging heeft zelden een gunstig gevolg en nogtans hielden zij gestreng daaraan vast, want de zwakke en vergeefsche poging tot landing bij Gammelmark, die zij deden, kan wel niet als aanvallende beweging gelden. Daarentegen kan men hen, waar van bloote verdediging sprake is, hardnekkigen moed en onverzettelijkheid niet ontzeggen. Het eerste, dat na de bestorming der schansen geschiedde, was, dadelijk handen aan het werk te slaan om dezelve om te keeren, d. i. zoodanig te wenden, dat het front daarvan thans naar Alsen was gerigt, maar te vergeefs zag men eenig berigt te gemoet van een aanval op dit eiland; daarentegen vernam men dat het grootste gedeelte der pruissische troepen naar het noorden, tegen Fridericia was opgebroken, waar zij de Oostenrijkers, vooral met hunne artillerie zouden ondersteunen. De eene verrassende tijding volgde echter de andere; alvorens nog de belegeringswerken voor Fridericia geheel in orde waren gebragt, verlieten de Denen in den namiddag van 30 April deze gewigtige vesting en namen de wijk naar Fünen, wordende die vesting alsnu dadelijk door de Oostenrijkers bezet. Het geheele vasteland van het kimbrische schiereiland bevond zich dus thans in de magt der geallieerden; maar de kroon der overwinning, het voor Duitschlands toekomst van zooveel belang zijnde gedeelte van Sleeswijk, namelijk de eilanden, hadden zij nog niet veroverd. Zij bezaten nogtans in Jutland een toereikend pand, om op de te Londen omstreeks het midden van April bijeengekomen conferentie zulke eischen te kunnen stellen, als overeenkwamen met hunne eer en die van geheel Duitschland; wij willen echter den gang der gebeurtenissen niet vooruitloopen, maar later daarmede onze tegenwoordige beschouwing vervolgen. Daarentegen willen wij de overige voorvallen, die op het krijgstooneel plaats hadden, kortelijk nagaan. Zij beperken zich tot eenige weinige schermutselingen ter land en een paar ontmoetingen ter zee. Tegen

het einde van Februarij bezetten de Denen met omstreeks 1
man, het sleeswijksche eiland Fehmarn, van waar zij herh
delijk kleine strooperijen deden naar de holsteinsche kust,
daar tegen betaling levensmiddelen te requiréren. Hoe o
vaarlijk deze landingen ook oogenschijnlijk waren, zoo gevaa
konden zij daarentegen worden, als de Denen de eilanden
eene sterkere magt bezetten. De pruissische opperbevelhel
besloot aldus, zich van de eilanden door overrompeling mee
te maken, welk voornemen volkomen gelukte; den 15en M
namelijk bij zeer stormachtig weder, zette eene sterke afdee
troepen geheel onverwacht naar Fehmarn over en overviel
deensche bezetting, die zich toevallig lustig met dansen
maakte, waarvan geen enkel man ontsnapte en zelfs de kapi
eener kanoneerboot, die juist aan de kust lag, werd gevan
genomen. Wel deden de Denen nog nu en dan aan de sl
wijksche en holsteinsche kusten eene poging tot landing, n
na een kortstondig oponthoud trokken zij weder terug.
ter zee lieten zij weinig van zich hooren; zij namen soms
en daar een duitsch handelsvaartuig weg, ofschoon zij
Duitschland in het geheel niet in oorlog waren; wel le
zij met groote onbeschaamdheid op de gezamenlijke noord-
oostzeehavens de blokkade, ofschoon het aantal hunner sch
volstrekt niet toereikend was, die met de noodige kracht vo
houden, maar overigens was van hunne vloot niet vee
hooren, terwijl van de pruissische echter niets te zien
Des te grooter was dus de verrassing, toen vernomen werd
op 17 Maart de pruissische oorlogschepen met grooten hel
moed tegen vijf deensche hadden slag geleverd, en ofsch
dat gevecht niet het minste resultaat opleverde, had de pr
sische marine daardoor den vuurdoop ontvangen en getoo
zich met de deensche te kunnen meten. Den 15en April
in de nabijheid van Straalsund andermaal een zeegevecht pl
tusschen twee deensche oorlogschepen en pruissische kanon
booten, waarbij vooral „de Grille” zich uitnemend gedr
Na een korten strijd kozen de Denen het ruime sop, zo
langer stand te houden voor het pruissische getrokken gesc
Zelfs werden op 12 April met duitsche bondstroepen ettel
schoten gewisseld. Op dien dag namelijk waagde zich e
deensche kanoneerboot te veel onder het bereik der saksi
strandbatterijen in de nabijheid der haven van Neustadt.

middelijk werd een los schot ter waarschuwing gedaan, hetgeen door de genoemde kanoneerboot met zeven scherpe schoten werd beantwoord, waarna de uit twaalfponders bestaande batterij eveneens viermaal vuurde. Het deensche vaartuig scheen echter niet gezind tot een ernstigen strijd en nam aldra de wijk. De duitsche Bond zag echter in deze aanranding geen reden tot oorlogverklaring; men mag dan ook niet zoo dadelijk alles kwaad opnemen, en bovendien hadden de Denen met de Oostenrijkers en Pruissen genoeg te doen, om hen ook nog van andere zijden lastig te vallen. Daarbij nam de conferentie te Londen den 25en April een aanvang, er was aldus hoop op eene spoedige staking der vijandelijkheden, welke verwachting echter zeer werd teleurgesteld, daar de deensche voorwaarde tot wapenstilstand niets minder verlangde, dan dat Jutland zou ontruimd worden en daarentegen de blokkade der havens voortduren. De westersche mogendheden ondersteunden dien eigenlijk onbeschaamden voorslag, waarin Oostenrijk en Pruissen echter geenzins genoegen namen — deze hadden nu redenen te over om elke verdere onderhandeling dadelijk af te breken — en de leden der conferentie braken zich nu het hoofd, hoe zij den van zelf ontstaan zijnden chaos van het duitsch-deensche conflict weder souden regelen. In hoeverre en of dit gelukte zullen wij in eene andere afdeeling van een volgend No. nagaan en mededeelen.

PROEVE

VAN EEN VERKLAREND NEDERDUITSCH WOORDENBOEK.

A.

Aanmerkingen. Hoort men het gereedst door hen maken, wier onbevoegdheid hun het stilzwijgen voor immer had moeten opleggen.

Aap. Volgens sommige geleerden het eigenlijk stamhoofd van ons geslacht. Niet verheffend, voorwaar! Doch ééne vraag slechts aan die weinig adel-trotschen onder onze broeders: Indien de mensch zich werkelijk uit den aap heeft ontwikkeld, vanwaar dan het vreemde verschijnsel; dat sedert die eerste promotie de geschiedenis nergens van meer dergelijke gewaagt?

Er schijnen dus jaarduizenden gevorderd te worden voor rigtige aflevering van zulk een exemplaar. Een troost ten m: ste, dat van die zijde geene overbevolking te vreezen is.

Aarde. Sedert zij heeft opgehouden het middelpunt van l heelal te zijn, hadden hare bewoners het moeten begrijpe dat het toen meer dan tijd was hunne buitensporige aanma ging af te leggen. Hoovaardij op ingebeelde grootheid is eene dwaasheid op de andere stapelen.

Afbreken. Heeft weinig te beduiden, als men niet bij mag is wat beters er voor in de plaats te stellen.

Afkomst. Waar men er zich trotsch op verheft, kan men den regel verzekerd zijn iemand voor zich te hebben; die de nullen in de zamenleving behoort.

Appel. Dat onberekenbaar groote ja, vaak tegengestelde ; volgen uit dezelfde oorzaken kunnen ontspruiten, ziet men a den appel van Paris, waardoor wanorde en tweedragt onder goden werden geboren, en aan dien van Newton, waardoor volmaaktste orde en harmonie aan 't licht zijn getreden.

B.

Bedriegen. Een kwaad, dat minder geteld wordt, waar m het zich zelven doet, dan waar het den naaste betreft. En to kan deze er zich voor wachten, terwijl hij die zich zelven m: leidt, het verderf maar schaars ontkomt.

Begraafplaats. Een oord dat bij velen daarom zulke sombe denkbeelden verwekt, omdat het hun te weinig helder is g worden, wat daar van hun aanwezen niet geborgen wordt.

Behoefte, Een woord waarvan het begrip evenmin m naauwkeurigheid is te bepalen als de kwadratuur van d cirkel.

Berg. Zelfs de hoogste heeft nog te geringe verhevenheid o tat maatstaf te dienen, waar er sprake is van zelfvergoding.

Bestemming. Wordt door hen het best in al haar omva begrepen, die bij de grootste krachtsinspanning zich gedrong voelen te belijden, haar op verre na niet bereikt te hebben.

Bevelen. Iets dat ieder meent te kunnen, doch zij alle verstaan, die geleerd hebben te gehoorzamen.

Blindheid. Een gebrek waaraan meer helderzienden lijd dan het getal der zulken bedraagt, die er om beklaagd word

Bouwval. Een welsprekend redenaar over de vergankelij

leid. Aan bewonderaars ontbreekt het ook hem niet, maar wel aan hoorders die van zijne rede voordeel trekken.

C.

Chemie. Eene ontaarde dochter, die, sedert zij tot aanzien gestegen, de onbeschaamdheid heeft hare moeder — de alchemie — te verloochenen en aan de algemeene verachting prijs te geven.

Congres. Iets dat voor een geneesmiddel doorgaat, doch dat in aanwending de kwaal meestentijds verslimmert.

D.

Dalen. Kan dan eerst de weg tot rijzen worden, als men voor hoogmoed kinderzin heeft geruild.

Denken. Eene bezigheid, waaromtrent velen nog in het zonderling begrip verkeeren, dat zij uitsluitend voor enkele standen noodzakelijk is.

Denneboom. Eerst in het barre jaargetijde bemerkt men, dat zijn loof immer groen blijft.

Dichter. Iemand wien een tooverstaf ten dienste staat; doch daar deze even als de magneet twee verschillende polen bezit, grijpt men ligt dat naar gelang die wordt aangevat, de wondere man dan eens hoorders of lezers aantrekt en dan weder van zich stoot.

Dienaar. Een woord dat als een onmisbaar ingrediënt kan beschouwd worden om brieven of verzoekschriften den behoorlijken vorm te geven. Het springt dus in 't oog, dat het gewaas is, iets af te leiden zoowel uit het eenvoudige „dienaar," als het meer versterkte: „dienaar der dienaren."

Diepte. Het gemis er aan in vele hedendaagsche schriften zoekt men door uitgebreidheid te verhelpen.

Dijk. Een uitmuntend middel om rivieren onbevaarbaar te maken, landen te bederven, schatten te verspillen en gevaren te bestendigen.

Diplomaat. Iemand die scherp ziet, naauwlettend hoort, overgevoelig is, met omzigtigheid spreekt, steeds zijne ware meening verbergt, doch die van anderen te naarstiger uitvorscht.

Dorp. Eene plaats, waar verouderde begrippen en vormen moeijelijk worden ter zijde gesteld, omdat men zich de moeite niet geeft de nieuwere te ondeoeken.

Drank. In zijne algemeenste beteekenis opgevat, eene levens[illegible] voorwaarde; in engeren zin genomen, een middel om het war[illegible] leven te vernietigen.

E.

Ebbe. Doet den oceaan minder van zijne poëtische zijde ke[illegible]nen, even als teruggang bij personen en volken meestal hun[illegible]e schaduwzijde het duidelijkst doet uitkomen.

Echo. Waar zij in de zamenleving zich het luidst doet ho[illegible]ren, is het een bewijs dat het getal van zelfstandige denke[illegible]s er uiterst gering is.

Eenzaamheid. Wordt dan alleen schrikwekkend, als men [illegible]in een verleden staart dat wroeging in het geweten heeft acht[illegible]r-gelaten, of op eene toekomst ziet waarvan men weinig te h[illegible]o-pen heeft.

Eer. Een goed dat hartstogtelijk wordt nagejaagd, zon[illegible]er te bedenken dat deszelfs bezit alligt de doode vlieg kan w[illegible]r-den, die (naar de uitspraak van den wijzen koning) de kostb[illegible]are zalve des specerijmengers tot bederf doet overgaan.

Eeuwig. Een woord dat voor het algemeen meer genietba[illegible]ar is geworden sedert men het heeft aangewend om de duurzaa[illegible]n-heid van vriendschapsbetrekkingen of verbonden te beter te do[illegible]en uitkomen.

Ernst. Waar zij zich bij jeugdige menschen vertoont, zi[illegible]n wij karikaturen, waar zij op gevorderden leeftijd wordt gemis[illegible]t, ontwaren wij dwazen.

Examen. Wordt daarom door velen zoo geschroomd, omd[illegible]t bij het opmaken van den geestelijken inventaris de aureole zo[illegible]u verdwijnen, die men alleen aan stand of betrekking te da[illegible]n-ken heeft.

F.

Faam. Eene snapachtige dame, die ter wille van luister[illegible] grage ooren nog al van grootspraak zich bedient.

Fata Morgana. Eene luchtspiegeling, die even als de kas[illegible] teelen door onze verbeelding opgetrokken, na korten tijd wede[illegible] spoorloos verdwijnt. Beiden, schoon aan de werkelijkheid[illegible] ontleend, missen den grondslag, waarop het bij duurzaamheid[illegible] aankomt.

Frankrijk. Een land, waarheen magtige potentaten zoowel[illegible]

als modemaaksters bestendig heen zien, om fatsoenen voor staatsstukken of toiletsartikelen op te doen.

G.

Gedeelte. Minder dan het geheel. Bij zedelijke ligchamen ogtans doet zich vaak het verschijnsel op, dat de waarde van et geheel door een betrekkelijk klein gedeelte wordt vertegenoordigd.

Geestenwereld (de). Is ons gewis naderbij dan wij vermoeden, n echter ver genoeg van ons verwijderd om ons geheel vrij te ten in onze gedragingen.

Geheugen. Beurtelings zwak en sterk bij dezelfde personen, ar gelang het eigene fouten of die van anderen betreft.

Gelach. Verkeert niet zelden in geween, als het op 't betalen n het gelag aankomt.

Gelegenheid. Komt schaars van pas, waar de trage hand het tten ontleerd is.

Geraamte. Jaagt daarom der menigte zoo veel schrik aan, ndat het haar den spiegel voorhoudt, waarin zij duidelijk ontart, wat er van aardsche grootheid eens overblijft.

Geweten. Caoutchouc. Vandaar dat bij verlies van elasticiteit ler geweten zoo verbazend ruim wordt.

Gierigaard. De behoeftigste der stervelingen, wijl het aanroeijen zijner schatten hem des te huiveriger maakt een pening er van af te nemen.

Godsdienst. Onder welke vormen zij ook wordt aangetroffen, tijd legt zij het getuigenis af, dat de mensch zich zelven onnoegzaam is.

Graf. Eene plaats waarbij schoone redevoeringen worden itgesproken en fraaije bloemen geplant. Sprekers en planters elen zich echter dan eerst op hun gemak, hoe verder zij er n verwijderd zijn.

H.

Heelal. Eene uitgebreidheid, waarvan de omvang ons doet izelen, doch vaak te eng voor hem, wien het geweten aanklaagt.

Hemel. Eene plaats waar ieder naar verlangt, maar toch o laat mogelijk wenscht heen te gaan.

Honger. Een scherp zwaard, doch bot geworden, heeft het ij wat in, het weder te wetten.

Hoveling. Een reflectie-spiegel der deugden en ondeugden van den gebieder of der gebiedster.

Huis. Een woord dat aantrekt of onverschillig laat, al naar gelang men den zegen van het huiselijk verkeer heeft gesmaakt of daaraan vreemd is gebleven.

I. J.

IJver. Zonder verstand, een locomotief in vollen gang, doch aan zich zelven overgelaten, die alom onheil sticht en eigen verderf voorbereidt.

Indruk. Is gemeenlijk daar het spoedigst verdwenen, waar de tranen het sterkst vloeijen. Een doorweekte bodem is dan ook weinig geschikt om er iets blijvends op te stichten.

Inkt en *buskruid:* de twee geweldigste sloopers in maatschappijen die op beschaving roem dragen.

Jaloerschheid. Een gebrek waardoor men verhinderd wordt den goeden smaak van anderen te huldigen, zoodra die zich openbaart omtrent het voorwerp, dat onze genegenheid heeft aangetrokken.

K.

Kerk. Door hen vaak het minst bezocht, die haar bouwstijl het hoogst waarderen.

Kleed. Uit schaamte geboren, werd het alras door behaagzucht als troetelkind aangenomen, om later misleiding en bedrog uitnemende diensten te bewijzen.

Klimmen. Iets dat elk verstaat; doch niet ieder weet, waar men dient op te houden.

Koning. „Een Penningh van 't metael daar wij af zijn gemaeckt, „Maar op de rekenrij der duizenden geraeckt."

Kranksinnigheid. Ofschoon de geoefendste psycholoog wanhoopt, de juiste grenzen van dit gebied ooit te kunnen bepalen, dunkt het ieder gemakkelijk te zeggen, wat er al of niet toe moet gebragt worden.

Krijgen. Nemen en ontvangen. Het geval kan zich dus voordoen, dat men iets krijgt zonder het gekregen te hebben, en alzoo eene handeling begaat, die door een eerlijk gemoed wordt gewraakt.

Kroon. Pleegt dan eerst haar gewigt te doen gevoelen, als de drager zich bewust wordt welke verantwoordelijkheid zij hem oplegt

pen. Bij kinderen, een teeken dat zij zich weldra zullen
n; bij volwassenen, dat zij alle begrip van hunne waarde
n hebben.

s. Het teeken van den grootsten vrede, den felsten
den kloeksten moed, de zeldzaamste geleerdheid; doch
r van vorsten luim, van pligtpleging en van bodenloon.

wagen. Met een van goed kaliber komt men sneller aan
el dan met een extra trein.

L.

Een nieuwe lap op een oud kleed, schaadt; een oude
een nieuw kleed, is een misstand.

. Niet die ons door hooger Hand wordt opgelegd,
het zwaarst; alleen die drukt ter neder dien wij ons
onnoodig op de schouders tasten.

. Waar dit anderen wordt aangedaan, eene beuzeling;
nen het zelve ondervindt, een molensteen.

en. Wordt door zulken vaak het meest verzuimd, die
rtdurend de grootste behoefte aan hebben.

w. Een dier dat steeds zijne hoogheid gevoelt, maar
nmer te grabbel werpt.

en. Worden bij handvollen uitgedeeld, doch schaars met
ontvangen, en nog zeldzamer opgevolgd.

n. De grootste straf waartoe iemand kan verwezen wor-
lie zijne toekomst moedwillig heeft verwoest.

de. Wien het bevreemden mogt, dat zij in fellen haat
ergaan, herinnere zich slechts dat ook de zoetste wijnen
herpsten azijn opleveren.

M.

n (*de*). Predikt sinds jaarduizenden onafgebroken de
waarheid: „schijn bedriegt", doch men weet het, met
succès. Wien het ploegen op rotsen niet vreemd is,
wijlen eens tot haar op, en spiegele zich aan hare on-
rbare kalmte.

ster. Zoo veel als: onderwijzer, leeraar, wondheeler,
leerde. Exploiteurs op verschillend gebied; no. 1. kiest
e de hersens; no. 2, het hart; no. 3, den uitwendigen
n en no. 4, de beurs.

del. Dat het door het doel zou geheiligd worden, werd

vroeger wel beweerd, doch hieraan slaat niemand thans meer geloof.

Mijn. Weg naar de schatkamers der voorwereld.

Misdruk. Het Medusa hoofd, dat een uitgever zoo menigen auteur voorhoudt, en diens hand doet verstijven, als hij gereed staat, met zijn breinschat de wereld te verrijken.

Mode. Eene gebiedster wier bevelen — de dwaaste niet uitgezonderd — op het stiptst worden nagekomen. Ja, zoo ver wordt zelfs de onderdanigheid gedreven, dat men het als eene ware ramp zou aanmerken, indien men te dier zake van nalatigheid wierd beschuldigd.

Mom. Thans een speeltuig voor kinderen, daar volwassenen ·r zich niet meer van bedienen sedert zij in de kunst van ..zen zulke buitengewone vorderingen hebben gemaakt.

Morgen. Een onbekend kapitaal, waarop ieder evenwel groote wissels trekt, zonder de minste zekerheid of zij immer zullen gehonoreerd worden.

Mummie. Heeft al het terugstootende van een lijk verloren, sedert men haar als eene zeldzaamheid in musea van oudheden heeft binnen gesmokkeld.

N.

Naam. Zich er een te maken, kost weinig; één goeden naam te verwerven en dien ongeschonden te bewaren, kost zeer veel.

Nachtegaal. Een groot talent, waaraan het bedelen om lof vreemd is.

Navolgen. Daar de groote menigte dit zoo gemakkelijk doet, omdat het denken bespaart, zoo rust er eene te grooter verantwoordelijkheid op hen die voorgaan.

Nood. Wordt daar het minst gevoeld, waar men dien het meest uitspreekt.

Noodlot. Eene godheid die geblinddoekt werd voorgesteld. De aanhangers die zij thans nog telt, dankt zij den blinddoek, die voor hooger licht onvatbaar maakt.

Nullen. In de cijferkunst brengen zij al wat waarde vertegenwoordigt op zijne plaats; in de zamenleving doen zij juist het tegengestelde.

O.

Oog. In normalen toestand geeft het aan de ziel dikwijls

verwarder voorstellingen van de dingen dan zij ontvangt, wanneer het geheel voor het licht gesloten is.

Oogenblik. De voetstap van den tijd. De vervlogene oogenblikken worden veelal teruggewenscht, de tegenwoordige vaak verbeuzeld, op de toekomende steeds gerekend.

Omwenteling. Ontleent hare waarde alleen aan den toestand, die vóór ging, en dien zij doet geboren worden.

Onbekend. Maakt onbemind, doch daarom niet onbegeerlijk. Geen levenstijdperk waarin men alles wat onbekend is, niet vurig najaagt, terwijl teleurstelling niemand afschrikt zijne blikken er van nieuws naar heen te rigten.

Ondank. De munt waarmede de wereld betaalt, doch waarover men men zich telkens verwondert bij de voldoening. Sterk sprekend bewijs, dat aan de verbetering van ons geslacht in den regel door niemand gewanhoopt wordt.

Onderwijs. Kweekt hoogmoed of nederigheid, daar halve geleerdheid steeds opgeblazen maakt, en degelijke studie leert zien, hoe weinig men eigenlijk nog weet.

Ongelijk. Waar het wordt ondervonden, meet men het ten breedste uit; waar men het aandoet, rangschikt men het onder de kleinigheden.

Ongeluk. Heeft meer gelukkigen gemaakt dan het geluk dankbare genieters heeft gevonden.

Opschik. In de jeugd een bewijs van onverstand; op gevestigden leeftijd, gebrek aan ernst; in den ouderdom, eene bespotting van zich zelven; bij uiterste wilsbepaling, het getuigenis dat men nimmer het doel des levens heeft begrepen.

Ouderdom. Een zegen in 't verschiet, een last in de werkelijkheid.

Overmoed. Wordt daar het meest gevonden, waar de ware moed ontbreekt. Het is dus meer een teeken van armoede dan van rijkdom.

P.

Paleis. Hut. Uitersten. Als zoodanig geen van beiden begeerlijk. Is de weelde te duchten, de ontbering niet minder.

Pantoffel. Als onderdaan, een voorwerp van eigenaardige aantrekkelijkheid; als scepter gebezigd, iets dat afschuw inboezemt.

Pijl. Waar zij het ligchaam wondt, heeft zij vaak den dood

ten gevolge; waar zij het hart treft, opent zij veeltij springader des levens.

Planeet. Een donkere bol die licht verspreidt; het tege dier heldere bollen onder de menschen, die maar al te het licht verduisteren.

Plooijen. Iets, waartoe meer menschen- en zaakkenn hoort, dan men algemeen gelooft. Onbekwaamheid in kan daarom dikwijls meer kwaad aanbrengen, dan voork

R.

Raadsel. Onopgelost: eene flesch champagne, die all geerte gaande maakt; opgelost: eene champagne flesch, elk met onverschilligheid behandeld.

Ramp. Mag dan eerst een ongeluk heeten, als zij voorl zonder dat men er wijzer of beter door is geworden.

Regeren. Eene kunst, die elk verstaat, uitgenomen er toe geroepen worden; ten minste zoo men aan de geo kritiek geloof mag hechten.

Rekening. Een kind der verschrikking voor hen, di enwillig maar slechts onvermogend zijn, te voldoen. Op geven zich naauw de moeite haar in te zien en leggen z voudig ter zijde.

Reus. Iemand die boven allen uitsteekt, en vaak nie stekends bezit.

Ridderorde. Zie: *kruis.*

Rijkdom. Geeft veel, maar ontneemt vaak nog meer daar dat velen, omringd van groote schatten, zich zoo lukkig gevoelen.

Roos. Dat zij van de vroegste tijden tot nu toe de badene is gebleven, heeft zij alleen daaraan te danken, doof is voor de vleitaal waarmede men haar snoepho bewierookt.

Rust. Iets dat alle menschen begeeren, doch aan ni dienstig is.

S.

Schaamte. Toen zij onzen stamouders den eersten bl de kaken joeg, was hunne onschuld verdwenen; waar de schenvriend haar bij den verst afgedwaalde nog bespeurt hoopt hij geenszins aan terugkeer tot het goede.

Schaduw. Iets begeerlijks of iets krenkends, al naar gelang men die opzoekt of er in geplaatst wordt.

Scheiden. Eene kunst waarin de meesten meer bedreven zijn dan in die van vereenigen.

Scherts. Een vreeselijk wapen, dat niet dan met de grootste behoedzaamheid kan aangewend worden.

Slagveld. Eene plaats waar de dood altijd stellig den grootsten buit wegdraagt.

Sneeuw. Zoo iets de magt van het kleine staaft, is het de sneeuwvlok, die voor een kinderadem bezwijkende, nogtans door hare zusters geholpen, de talrijkste legerbenden te grond rigt.

Spel. Is bij hen de ernst des levens voor wie het leven een spel is.

Spiegel. Een gevaarlijk ding, wijl het de zonderlinge eigenschap bezit, ons te doen zien wat er in werkelijkheid niet altijd bestaat, en veel te verbergen wat in waarheid aanwezig is. Groote behoedzaamheid zij dus elk aanbevolen die er zich van bedient.

Spreken. Op zijn pas, eene hand die wonden heelt; te ontijde, eene hand die wonden slaat.

Sterrenhemel. Leert ons naauwkeurig wat hij vroeger was, iets dat velen met opzet verbergen, wanneer zij de algemeene bewondering tot zich trekken.

Student. Iemand die een belangrijk kapitaal vertegenwoordigt, doch dat meestal onbeduidende renten afwerpt.

T.

Tegenspoed. Een woord van onaangenamen klank. Bij personen of volken door weelde ontzenuwd, is echter geen heilzamer correctief denkbaar tot herstel der verlorene veerkracht dan juist de tegenspoed.

Temperament. Vervangt daar de plaats van het *fatum* der Ouden, waar men door gebrek aan zelfbeheersching zich door zijne hartstogten laat vervoeren.

Teugel. Veeltijds noodiger voor dien, die hem voert, dan die er mede geleid wordt.

Tijd. De snelheid en waardij er van wordt door de meesten dan eerst bespeurd, als hun geen tijd meer overschiet.

Toekomst. De tijd waarvan velen alles hopen, doch weinigen zich met ernst op voorbereiden.

Tong. Schaadt meer waar zij fluistert, dan waar zij luid hoorbare klanken voortbrengt.

Tooneelspeler. Iemand die al spelende den rand van het graf nadert, en aan de overzijde er van eerst met schrik ontwaart, hoeveel hij verspeeld heeft.

Tranen. Hebben dikwijls sterker vesting doen vallen, dan waarop de vernielendste projectielen zich kunnen beroemen.

Troon. Eene verhevenheid van slechts luttele voeten, maar wier bestijging vaak meer moeite kost dan het beklimmen van den Dawalaghiri.

Troost. Heeft daarom dikwijls zoo weinig te beduiden, omdat de trooster veelal onbekend is met de bron waaruit de ware troost is te putten.

U.

Uitgaven. Overtreffen bij velen daarom zoo dikwerf de inkomsten, omdat de laatsten, zij het dan ook in strijd met hetgeen de optica leert, zich op een afstand merkelijk grooter vertoonen dan zij wezenlijk zijn.

Uitkomst. De maatstaf van bekrompen zielen, waarmede zij de waarde eener onderneming bepalen.

Uitstellen. Een transigeren met zijn geweten, waar men den moed tot handelen mist.

Uitvlugt. Eene munt van wier onwaarde ieder overtuigd is, doch die men niet schroomt telkens in omloop te brengen.

Uurwerk. Herinnert niet alleen met nadruk aan den verloopen, helaas! voor velen ook verlorenen tijd, maar ook met dubbelen ernst aan de oogenblikken, ons nog gegund.

V.

Verbetering. Wordt in den regel steeds van anderen verwacht; met zich zelven aan te vangen, houdt men veelal voor onnoodig.

Verdraagzaamheid. Een gemakkelijk oorkussen voor luiaards naar den geest.

Verjaardag. Een handwijzer op den levensweg met twee armen; op den een onderscheidt men, bij verder voortgaan, al minder duidelijk het woord *wieg;* op den ander met toenemende helderheid het woord *graf.*

Verstrooijing. Opium: bij kleine hoeveelheden aangewend,

n . pijnstillend, onnadenkend gebruikt, een ontzenuwend ddel.

Verveling. Een poel, waaruit bestendig giftige dampen op-en.

Vijand. Dien te hebben, is geen schande; er zich eenen te ken, is onchristelijk.

Vlag. Dat zij volgens den stokregel de lading dekt, is eene rering die der wereld op stroomen bloeds en tranen is te an gekomen.

Voorteekenen. Gewaande: eene gezochte waar, schoon zij inig te beduiden heeft; stellige: een minder gewild artikel, t nogtans groot voordeel kan aanbrengen.

Voorwereld. Een boek welks bladzijden uit steen bestaan, en arvan de letters uit geraamten zijn zamengesteld.

Vormen. Iets tijdelijks, dus voorbijgaande. Tot bevordering n regelmaat zijn zij uitmuntend; doch doodend moeten zij geacht rden voor de ontwikkeling van den geest, waar men er bij zweert.

Vrijheid. Wordt steeds het minst genoten, waar zij het meest ordt uitgetrompet.

Vrouw. Zoo lang zij zich binnen haar kring beweegt, eene emelsche gestalte die het verloren paradijs weder doet hervinden; eene min aantrekkelijke figuur, als zij daar buiten treedt, wijl haar dan op eens de tooverstaf ontglipt. Te mannelijk voor eene vrouw, en te vrouwelijk voor een man, krijgt zij iets van dat halfslachtige, dat afstoot, daar niemand er zijn beeld in herkent.

W.

Wachten. Wie zich die moeijelijke kunst heeft eigen gemaakt, geniet te overvloediger als hij zijn verlangen bevredigd ziet.

Wansmaak. Waar hij zich gevestigd heeft, een bedroevend verschijnsel; hem openlijk te hooren afkeuren, een bewijs dat de besmetting nog geen onrustbarend karakter heeft aangenomen.

Weegsteen. Het wegen met tweeërlei steenen of gewigten, een kwaad reeds in de oudheid bekend. Eerlijkheid blijkt dus te allen dage eene zeldzame plant te zijn geweest.

Weerhanen. Zoowel die op torens als onder de menschen hebben dit gemeen, dat zij naauwkeurig de windrigting doen kennen, zonder daardoor zelven in het minst te worden aangedaan.

Weldaad. De beste is in den regel altijd die, waar de hand verborgen blijft welke ze bewijst.

Weldadigheid. Gaat bij velen boven billijkheid. Vandaar dat men een' kwaden betaler gemakkelijker tot het doen eener weldaad dan tot het afrekenen met zijne schuldeischers zal overhalen.

Wereld. In min gunstige beteekenis opgevat, zoekt men haar doorgaans niet, waar zij zich het krachtigst uitspreekt: in eigen gemoed. Hoe weinig baat men te allen tijde dus vond, in het zoogenaamde ontvlugten der wereld, valt in het oog.

Winter. Verbergt onder een ruw uiterlijk steeds een vriendelijk zorgend hart.

Wonder. Een woord dat bij vele geleerden reeds als een verouderde term wordt aangemerkt. Om geheel tot de antiquiteiten over te gaan, behoort nog alleen maar de ontdekking te geschieden, hoe eigenlijk het *leven* ontstaat.

Wrijving. Tot op zekere hoogte, heilzaam; voortgezet, kan zij een vuur ontsteken dat verdelgend om zich heengrijpt.

Z.

Zee. Het perpetuum mobile der natuur, dat der kunst nog niet is gelukt daar te stellen.

Zeil. Het in top te hijschen: het verlangen der meesten; het te kunnen minderen: iets dat maar weinigen regt verstaan.

Zelfkennis. Vindt daarom zoo weinig beoefenaars, wijl men het van meer belang rekent, anderen te leeren kennen.

Zerk. Grafsteen. Waar de levende er op spreekt van de doode, meestal vleitaal; waar de doode er op spreekt tot de levende, een woord dat ernstige behartiging verdient.

Zien. Iets dat weinig inspanning schijnt te kosten; de scheve voorstellingen van velen bewijzen het nogtans klaar genoeg, dat maar enkelen de kunst verstaan, goed te kunnen waarnemen.

Zigeuners. Menschen wier verleden onzeker, wier heden kommervol, wier toekomst raadselachtig is.

Zon. Een hemelligchaam, waaraan de geleerden, vooral van onzen tijd, het moeijelijk kunnen vergeven, dat het zoo hardnekkig het geheim bewaart omtrent de natuur van zijn wezen.

Zorg. Betaamt ieder, bezorgd te zijn, niemand, onbekommerd als men is met hetgeen het volgend oogenblik zal opleveren.

Zwijgen. Lofwaardig, als men daardoor het twistvuur dooft

dwaas, als het zelfverdediging betreft; onregtvaardig, waar het den goeden naam des naasten geldt; onchristelijk, als men een broeder op het dwaalspoor ziet.

's Hage. M.

GEESTELIJKEN EN LEEKEN IN DEN KERKELIJKEN STAAT.

De steeds voortdurende strijd over het „te zijn of niet te zijn" der wereldlijke magt van den paus, is eene zaak van het hoogste gewigt voor de maatschappelijke toestanden van den Kerkelijken Staat.

Doch hieromtrent verneemt men doorgaans slechts weinig, want voor den vlugtigen, oppervlakkigen reiziger blijven de meeste bijzonderheden verborgen, terwijl slechts zij die zich lang in dat land ophielden en met een opmerkzamen geest begaafd, met allerlei personen en toestanden in aanraking kwamen, in de eerste plaats regt van spreken hebben; en onder dezulken bekleedt Archwort, als schrijver van „Mijne Herinneringen uit Italië" eene eervolle plaats, terwijl de door hem ontsluijerde en aan 't licht gebragte feiten in hoofdtrekken volkomen overeenstemmen met het werk van Gurtzkow, getiteld „die Zauberer von Rom." Wij meenen den lezers der Vaderlandsche Letteroefeningen geen ondienst te doen door eenige bijzonderheden omtrent de noodlottige magt die de geestelijkheid op den leek uitoefent, en die aan het straks genoemde werk van Archwort ontleend zijn, hier te doen volgen.

Ik geloof, zegt hij, dat geen verstandig mensch wiens oordeel niet door partijgeest beneveld is, mij zal kunnen tegenspreken wanneer ik verklaar dat in geheel Europa geen slechter regering bestaat dan die van den Kerkelijken of Roomschen Staat. Welk denkbeeld de geestelijken aldaar zich van de godsdienst vormen, en hoe zij die trachten te verbreiden, blijke uit het volgende voorbeeld.

Kort na den intogt der Oostenrijkers waren twee mannen, beide tot eene en dezelfde parochie behoorende, in verzekerde bewaring genomen, omdat zij in plaats van hunne wapenen aan de Oostenrijkers over te leveren, die heimelijk verborgen hadden. Zij werden beide aan het zoogenaamde standregt, dat

alleen de Oostenrijkers, als overwinnaars uitoefenden, overgeleverd.

De veldmaarschalk baron von Wimpfen, generaal der Oostenrijksche armée, tot wien de geestelijke der parochie onder welke de beide beschuldigden behoorden, zich wendde om gratie te verwerven voor één der aangeklaagden, vroeg hem waarom hij niet tevens voor den andere in de bres sprong die toch evenzeer zijn biechteling was, waarop de brave man hem ten antwoord gaf dat hij voor *hem* geen goed woord doen kon omdat hij een slecht Christen, de andere daarentegen dien hij aan de genade van zijne excellentie aanbeval, een uiterst godsdienstig mensch was.

„Maar ik hoor toch algemeen," zeide de generaal, die intusschen omtrent een en ander zijne informatien had ingewonnen dat hij dien gij zulk een godsdienstig mensch noemt, juist niet in de beste reputatie staat, daar hij niet alleen reeds tweemaal in het tuchthuis gezeten heeft, maar ook nu nog algemeen als een dief bekend staat en als zoodanig gevreesd wordt terwijl de andere daarentegen een goed mensch is, steeds op eene eerlijke manier aan den kost komt en als een braaf man en vader bekend staat, die zijne kinderen zoo goed mogelijk groot brengt Ook heb ik gehoord dat hij van zijne wapenen nooit een onedel gebruik heeft gemaakt, doch ze slechts verborgen heeft gehouden omdat hij er zulk een zwak voor had, ofschoon dit niet wegneemt dat hij de krijgswet overtreden heeft. „Uwe eerwaarde," ging de generaal voort, „is het best in de gelegenheid om mij te zeggen, in hoeverre al wat ik gehoord heb met de waarheid overeenkomt; „maar," liet hij er langzaam en nadrukkelijk op volgen, „ik verlang de waarheid te hooren en niets dan de waarheid."

Deze woorden had de geestelijke zeker niet verwacht. Tot nog toe had hij zich verbeeld dat het eenen Oostenrijkschen officier niet in de gedachten zou komen tegenover iemand die tot eene der geestelijke orden behoorde zulk eene zelfstandigheid aan den dag te leggen.

De eerwaarde pater werd van schaamte en toorn rood tot over zijne ooren, doch om den Oostenrijkschen generaal als het ware uit te tarten en om hem te toonen hoe weinig respect hij als Romeinsch geestelijke aan een man van den degen verschuldigd was, nam hij een snuifje en zeide dood bedaard

„het is waar excellentie, mijn protégé is niet in alle opzigten zulk een braaf mensch als ik wel wenschte; maar hij gaat getrouw ter biecht, is mij behulpzaam in het toezigt op mijne biechtkinderen, zoodat ik altijd weet wat er in mijne parochie omgaat, en iederen Zondag, dikwijls zelfs in de week, bezoekt hij de mis, zoodat ik, dit alles in aanmerking genomen, uwe excellentie verzoeken moet het geringe feit waaraan hij zich heeft schuldig gemaakt, door de vingers te zien."

„En de andere dan?" vroeg de generaal ongeduldig.

„Van hem weet ik slechts," gaf de pater ten antwoord, „dat hij een slecht Christen is en zijne godsdienstpligten bijna geheel en al verzuimt, zoodat eene kleine straf niet kwaad voor hem wezen zou;" en na den „goeden Christen" nogmaals aan de gratie van den generaal te hebben aanbevolen, ging de pater heen. De goede man, die toch meende niet misdeeld te zijn van gezond verstand, kon onmogelijk begrijpen dat de generaal den „goeden Christen", in weerwil van zijne aanbeveling, vijf en twintig stokslagen geven liet en wel met de vermaning dat hij, zoo hij niet andermaal eene dergelijke straf wilde ondergaan, trachten moest een goed mensch te worden; terwijl hij den „slechten Christen" algeheele gratie schonk, hem op den schouder klopte en hem tevens vermaande dat hij, reeds een goed mensch zijnde, zijn best doen moest dit te blijven en ook zijne godsdienstpligten niet moest verzuimen.

Als boekverkooper, hetgeen ik later geworden was, had ik veel met de inquisitie te maken, wijl aan haar oordeel de revisie der proeven moest onderworpen worden. Eens was een persoon, die deze heilige (!) instelling als handlanger diende, met het wapen in de hand gearresteerd geworden, waarmede hij zoo even iemand ernstig gewond had.

De inquisiteur en diens vicaris vorderden van mij dat ik bij de Oostenrijksche regering voor hun beschermeling spreken zou; daar ik echter algemeen gehoord had dat die kerel al menigen moord op zijn geweten had, verzocht ik mij daarvan te excuseren onder voorwendsel dat mijn voorspraak toch niets baten zou, om hetgeen ik later, daar men de ware reden van mijne onwilligheid wel doorzag, niet weinig te lijden had, vooral wanneer de vicaris alleen te huis was. De inquisiteur zelf was een goede ziel, zoodat hij dan ook eigenlijk voor zulk eene betrekking weinig deugde.

In den Romeinschen Staat kan niemand een paspoort of der gelijk stuk verkrijgen dan na een certificaat van goed gedrag van wege zijn geestelijke te hebben overgelegd, die hem dit slechts geeft wanneer de desbetreffende persoon genoegzaam vol doet aan zijne kerkelijke pligten of als een wraakzuchtig mensch bekend staat. In het laatste geval acht de pater zich genood zaakt het certificaat zoo gunstig mogelijk te maken, doch is tevens, volgens den uitdrukkelijken wil der regering, verpligt den man uit te vragen waartoe hij dat stuk gebruiken wil, hierop zich naar de bevoegde autoriteit te begeven, en die mede te deelen hoe het met den persoon die van hem een cer tificaat verkregen heeft, werkelijk gesteld is. Op deze wijze heeft hij zijn eigene veiligheid niet in gevaar gebragt, en meent tevens aan de eischen van zijn geweten niet te kort gedaan te hebben.

Een pater dien ik op het hoogst onzedelijke van zulk eene handeling opmerkzaam maakte, gaf mij ten antwoord: „Maar wat zoudt *gij* dan wel doen zoo gij in mijne plaats waart Het leven," ging hij voort, „is te zoet dan dat men het ligt vaardig in de waagschaal zou stellen!"

Is daarentegen hij die zich om een certificaat bij den geeste lijke aanmeldt een vreedzaam mensch zonder echter het vorige paaschfeest gebiecht te hebben, dan kan hij geen certificaat krijgen, al staat hij ook nog zoo algemeen bekend als een braaf en eerlijk man. De geestelijken bekommeren er zich in 't alge meen niet over of de handel en wandel hunner biechtelingen regelregt aandruischen tegen de voorschriften van het Evangelie zoo zij uiterlijk slechts hunne kerkelijke pligten nakomen, na melijk biechten en communiëren.

De wijze waarop men in den Pauselijken Staat de eene o andere post of waardigheid verkrijgt, is ook zeer opmerkelijk De sollicitant die eene schoone vrouw, dochter of zuster heef komt gewoonlijk het eerst in aanmerking, en dit wordt beves tigd door een spreekwoord dat daar te lande zeer algemeen is doch hetwelk ik mij schamen zou hier aan te halen. Staat de sollicitant echter dit middel niet ten dienste of wil hij er geen gebruik van maken, dan is er nog een andere weg die hem gewoonlijk even zeker tot zijn doel voert. Hij zoekt dan na melijk te weten te komen in welke kerk de mis bediend word door den kardinaal of prelaat die over de begeerde post te be

schikken heeft, begeeft zich daarheen, werpt zich voor het altaar waar de priester zich bevindt op de knieën, bidt met opgeheven handen en zet die komedie zoolang voort tot dat hij er zeker van kan zijn dat men hem opgemerkt heeft. Eenige dagen achtereen herhaalt hij dezelfde vertooning, en nu eerst bezoekt hij den prelaat in diens woning om hem zijn verlangen te kennen te geven. Heeft hij zich reeds in de kerk de gunst van den prelaat weten te verwerven, hij heeft intusschen niet verzuimd zich door geld van de welwillendheid der bedienden en overige huisgenooten van den eerwaarden pater te verzekeren, want hij weet dat hij anders niet bij den geestelijke zal worden aangediend.

Naauwelijks kan men zich een denkbeeld vormen van de hebzucht, die in den Kerkelijken Staat onder de priesters heerscht en welke middelen er al niet worden aangewend om aan dien onedelen hartstogt te voldoen.

Wanneer elders iemand ziek wordt, dan wordt hij gewoonlijk door zijne naaste betrekkingen tot zijn laatsten ademtogt verpleegd. Wanneer hij sterft, wordt zijn lijk door zijne bloedverwanten en vrienden grafwaarts geleid. Een lijkstoet is dus inderdaad iets plegtigs, want men kan het den menschen aanzien, dat zij een vriend, een weldoener verloren hebben.

Doch in den Kerkelijken Staat worden, zoo de zieke ten minste niet geheel en al van tijdelijke middelen ontbloot is, zijne bloedverwanten en niet zelden ook zijne vrienden van hem verwijderd gehouden. De geestelijke, of, ingeval de stervende rijk is, verscheidene geestelijken, brengen de laatste uren bij hem door, hetgeen voornamelijk dan plaats heeft wanneer de ongelukkige nog niet in 't belang der geestelijkheid getesteerd heeft, waartoe zij hem gewoonlijk overhalen wanneer hij reeds in een toestand verkeert, waarin hij niet meer geoordeeld kan worden met vrijen wil te handelen. Hij sterft dus zonder den troost dien het bijzijn zijner familie hem geven zou. De dood is buitendien reeds terugstootend genoeg, maar in dat ongelukkige land in nog veel grootere mate. Heeft de stervende den laatsten adem uitgeblazen dan verlaat de familie gewoonlijk het huis, want de ter aarde bestelling geschiedt uitsluitend door geestelijken en hunne huurlingen, die daarvoor alles behalve karig beloond moeten worden.

Die lieden moeten dan, terwijl de stoet zich kerkwaarts be-

geeft, hunne gebeden opzeggen. Het lijk blijft gewoonlijk des nachts in de kerk en den volgenden morgen worden de ziel-missen gelezen. Hoe rijker iemand is en hoe meer vrienden of bekenden hij heeft, des te meer missen worden er voor hem gelezen en des te ruimer vallende aalmoezen uit, want voor de mis van een weinig bemiddelde betaalt men slechts een halven florijn, doch voor die van een rijke naar verhouding veel meer. Dikwijls worden er voor de ziel van een afgestorvene niet minder dan duizend missen gelezen. De geestelijken en monnikken zonder betrekking, of zij tot wier kerken geen parochiën behooren, lezen grootendeels hunne missen in zulke kerken waarin zich een lijk bevindt en gaan natuurlijk bij voorkeur daarheen waar die missen goed betaald worden.

Ik heb het gezien dat priesters, die reeds gekleed waren om zich naar het altaar te begeven, op het vernemen dat zij in eene andere kerk meer geld voor eene mis konden maken, dan men hun aanbood voor de mis die zij op het punt stonden te lezen, zich weder van hun kerkelijk gewaad ontdeden om een paar koperstukken meer te verdienen.

De arme sterft in dat land vrij wat gemakkelijker dan de bemiddelde en de rijke, want bij eerstgenoemde laten de zwartrokken zich slechts zelden zien en bijna nooit anders dan op het oogenblik dat hij den laatsten adem uitblaast, zoodat hij het geluk heeft niet door de zijnen verlaten te worden alvorens God hem oproept.

Doch daarvoor wreekt men zich aan hem na zijn dood. Zijn lijk wordt zonder eenige plegtigheid ter aarde besteld. Zijne naaste betrekkingen zelfs wagen het niet hem de laatste liefdedienst te bewijzen, al beweenen zij hem ook met heete tranen. De geestelijkheid heeft het zoo ver weten te brengen, dat het in de publieke opinie voor eene ongepaste, zelfs barbaarsche gewoonte geldt, wanneer de nabestaanden het lijk grafwaarts volgen.

Is de familie zoo arm dat zij de kosten der stola niet betalen kan, dan blijft het lijk dikwijls zoolang in het sterfhuis liggen tot dat de familiebetrekkingen het benoodigde geld bijeen gebedeld hebben.

Het is mij op mijne reizen op het grondgebied van den Kerkelijken Staat niet zelden voorgekomen, dat ik in mijn logement door armen werd lastig gevallen, die mij smeekten hun eene

aalmoes te geven, omdat de geestelijke geweigerd had een hunner bloedverwanten te begraven zoolang zij de daartoe benoodigde gelden niet vooruitbetaald hadden. Zoo zat ik eens in eene herberg te Camerana bij Ancona, toen eene arme vrouw binnentrad en de aanwezige gasten smeekte haar iets te geven, opdat zij haar zoon, die haar eenige steun was geweest, zou kunnen doen begraven. Onder de aanwezigen bevond zich ook een geestelijke, die zich, behalve door zijn gewaad ook daardoor van de anderen onderscheidde, dat hij niets gaf.

In het jagt maken op erfenissen trachten de geestelijke orden evenzeer als de bestuurders van kerken en parochiën elkander de loef af te steken en wanneer het de eene partij gelukt is het de andere af te winnen, dan is zij zelfs onbeschaamd genoeg om er zich openlijk op te beroemen. Te Rome werd mij ten opzigte van de eerwaarde Dominikanen het volgende verhaald: —

Een rijk heer had, zoo als in dat land niet zelden het geval is, een partikulieren biechtvader en een geestelijken raadsman. Eerstgenoemde was een Dominikaner, doch had vroeger tot de orde der Jesuïten behoord; de andere behoorde nog tot die orde. Zijn einde voelende naderen liet de rijke heer beide roepen, doch de Jesuit alleen verscheen, daar de Dominikaner afwezig was. Op aandringen van den Jesuit vermaakte de stervende zijne gansche nalatenschap aan het genootschap van Jezus, ofschoon hij vele bloedverwanten had die in behoeftige omstandigheden verkeerden. De Dominikanerbroeders, van het gebeurde onderrigt, laten onmiddellijk den broeder hunner orde, den geestelijken raadsman van den testateur, ontbieden. Pater Fontanaroso, zoo heette de brave man, laat terstond den door hem begonnen cursus der vastenpredikatiën varen, ofschoon dit regelregt in strijd is met zijne instructiën en met het algemeen gevolgd gebruik van het land, en hij reist onmiddellijk af om zijn geestelijken zoon nog levend aan te treffen en den Jesuïten een vlieg af te vangen. Te Rome aangekomen begeeft hij zich onmiddelijk naar zijn zieke, die door zijne tegenwoordigheid als het ware geëlectriseerd wordt. Hij beseft dat hij aan den Dominicaner veel verpligt is en verzoekt den Jesuit zich eenige oogenblikken te verwijderen. Na de eerste begroeting bekomt de Dominicaner, op zijne vraag of de stervende zijne zaken reeds geregeld heeft, eene kopie van het testament. Hij door-

loopt het stuk vlugtig en zegt een woord van lof over de uiterste wilsbeschikking van zijn biechteling, en eerst toen deze hem vraagt of hij alles zonder voorbehoud goedkeurt, neemt hij het stuk nogmaals in handen en geeft te kennen, dat hij toch gewenscht had dat Maria, de troost der stervenden, niet geheel en al vergeten mogt worden. Deze opmerking valt den ongelukkigen stervende loodzwaar op 't gemoed.

Hij strekt zijne handen uit naar den monnik en vraagt met sidderende stem, of hij zijne ondankbaarheid niet meer goed zou kunnen maken.

De sluwe Dominikaner, wiens doel het slechts was dat verlangen in den stervende op te wekken, laat den notaris roepen om hem het volgend codicil aan het testament te doen toevoegen: alles blijft zoo als geschreven is, slechts verlang ik dat de kerk Jesus en Maria mijn universele erfgenaam zijn zal. Naauwelijks heeft de stervende dit codicil onderteekend of hij blaast den laatsten adem uit, en de vrome vaders van den H. Dominicus komen ondanks de listen en de slinksche streken der Jesuïten, in 't bezit der gansche nalatenschap des overledenen daar de kerk Jesus en Maria hun toebehoort.

HET GEVECHT BIJ WENGROW.

> In het gevecht bij Wengrow boden twee honderd jonge lieden, meest edelen, zich aan, om den terugtogt der insurgenten te dekken door de russische artillerie aan te vallen. Deze jonge helden zijn bijna allen op de plaats gebleven maar het gros der insurgenten was gered.
>
> (La Presse, 13 Jan. 1863.)

GEDEELTELIJK NAAR HET FRANSCH VAN AUG. BARBIER,

DOOR

TACO.

Verheven Polen! graf vol leven en vol glorie,
Vergeefs heeft dwinglandij, in spijt van 's lands historie,
Als 't bloedig marmer u met dubblen last verplet;
Maar 't trillen uwer leên en 't daavren uwer landen
Verkonden aan heel d'aard en aan uw dwingelanden:
Wie God en vrijheid mint wordt door geen dwang ontzet.

Het volk was opgestaan, niet door de wraak omschenen;
Geen oog schoot bliksems uit, geen arm sloeg om zich henen;
  Maar kalm en wapenloos, in heilgen waanzin stout,
Door 't vrome kerkgezang het beulental te treffen
En vrijheid zich te biên in 't edelst zielverheffen,
  Was 't doel van d'arme schaar, zoo vaak beproefd als goud.

Dat beulental! helaas, hun hart was min te treffen
Dan stomme rotsen, die de kruin ten hemel heffen,
  't Was kouder dan de schots, 't was harder dan metaal,
En toen zij 't vroom gezang ten hemel hoorden stijgen,
Als van de tortelduif die nestelt in de twijgen,
  Gaf knoet en doodend lood het antwoord op die taal.

Toen kwam de werfoff'cier, de hulp der dwingelanden,
Die 't krijgsheer offers biedt. Zijn vaak besmette handen
  Aanvaardden ongeroerd 's lands schoonste bloem der lucht,
Ze ontrukten aan den grond zijn luister en zijn waarde,
De blanke knoppensneeuw viel gansch bevlekt ter aarde,
  Voor lang zwond voor den stam de hoop op schoone vrucht.

Toen vlamde 't vrijheidsvuur en d' oorlogsvlam aan 't blaken,
Weêrkaatste zwaardgeflits, deed felle donders kraken.
  Men zocht en vond den dood. De trouwe Pool wou eer
Stout, trotsch en onversaagd zijn duizendtallen geven,
Dan weêr in boei gekneld in vreemde streken sneven,
  Eer sterven op ... grond dan in des dwinglands heer.

Toen schonk aan ieders borst, het vuur der jeugd zijn leven,
Men wou en huis en hof en kroost en bruid begeven,
  En ijvrend voor den pligt, zoo rein, zoo dier, zoo groot,
Werd bosch en beemd bezield, en jongeren en oudren,
De knods in d' ijzren vuist, de zeissen op de schoudren,
  Wijdd' elk zich voor 's lands heil tot strijder tot den dood.

Toen blonk een heldenfeit, zoo schoon als ooit te voren
Na eeuwen aan hun kroost de vaderen doen hooren,
  En als in d' ouden tijd Leonidas verzon,
Deed een tweehonderdtal van jeugdige edellieden,
Tot redding van een heir, den heldendood zich bieden
  Voor 't moordend sulfervuur van 't russische kanon.

Leeft, leeft in aller hart, gij eedle vrijheidszonen,
Na duizend jaren vlecht nog 't nageslacht u kroonen!
Maar vorsten, in den naam van vrijheid, pligt en regt,
Dekt Polen met uw schild, o! eindig 't bloedig treffen,
Laat 't edel heldenvolk weêr vrij het hoofd verheffen.
Ontneem den Czaar zijn roof, breek 't kluister dat hij le

O, scheurde een geest, als die van Willem van Oranje,
Den Pool uit Ruslands klaauw als hij ons nam van Spanje,
En drong der volken stem in Moskou's velden door,
Geen tranenbloed mag meer de vorst als hulde vergen,
Geeft vrijheid aan het volk daar achter uwe bergen,
En die zijn vorst bemint brengt u zijn hulde er voor.

Brittanje en Frankrijk, o! wilt heden u vereenen,
Gij Duitschland lekt den muil, hoor uwe zuster weenen
En geef den roof thans op, en verw de schaamte u rood,
Gij volken redt een volk, dat min verdient te lijden,
Daar het zoo als eens wij den vijand wil bestrijden,
Met d' ons bekende leus: „De vrijheid of den dood."

Hoe ijdel is die wensch! Wat baat dat dichterdroomen,
Zal, na dat baldrend weêr, een lentemorgen komen,
En blinkt de lieve zon aan d' onbewolkten trans?
Ja, want na 't buijigst woên van d' opgekropte vlagen,
Zag 't schoon Itaalje weêr de zon der vrijheid dagen,
Na eeuwen slavernij; na nacht den morgenglans.

Wij bidden, dat vooreerst oud-Polen zich nog buige,
Dat hoop en ootmoed van zijn hemelkracht getuige!
Wij beiden eens haar regt, haar licht, haar kracht, haa
Wij weten dat het kwaad niet meester is der aarde,
Dat 't regt hoe lang het toev' eens optreedt in haar w
Het goede, Gods geslacht, is magtiger dan 't kwaad

1863. Wat

BUREN,

EN

HISTORISCH-GENEALOGISCH ONDERZOEK

NAAR DE

HEEREN VAN BUREN.

1125—1581.

Tusschen de Waal en Linge ligt, ten westen der Betuwe, de Tielerwaard, oulings, en zoo wij vermoeden oorspronkelijk, de gau of pagus *Tys-tre-bant*, naar de *drie* benden aan den krijgsgod *Tyr* of *Tys* aldus genoemd; welke drie benden wij in nze *Wandelingen door de Betuwe* (1) hebben aangewezen, te y-*la* (thans Tiel) en *Tui-lo*, (dat is het water aan den krijgs-od *Tys*, *Tuis* gewijd) aan de eene zijde, benevens Dyl (verkor-ing van *Dy-la*) aan den anderen kant. Deze krijgshaftige drie enden van *Tyr*, *Tuis* of *Dis*, zoo als bij de Germaansche Ba-ven de krijgsgod genoemd werd, — namen misschien ook deel in den opstand door Civilis geleid.

Dat reeds de Romeinen, tijdens den vrijheids-kamp van ivilis, aan de overzijde der Waal te *Her-ward* eene leger-acht zullen gehad, en tegen de benden van Tys, althans te *ada* (*Vadahem* Wadenooi d. i. = doorwaadbaar water) zul-en gestreden hebben, is ons bij het nagaan van dien strijd is ontwijfelbaar voorgekomen. Ook schijnen enkele volkssa-gen, hoezeer van later tijd, als van den *duivel* van *Tuil*, Faust van Wardenburg enz., en gevondene gedenksteenen te Dyl, op dien heldenaard der Batavieren van Tystrebant terug te wijzen.

Tacitus noemde de *Batavieren* reeds „de dappersten van allen" (2), en letten wij op het wapen van Bommel, tegenover Tuil (nl. een zwaard), dan kan dat ons te binnen brengen de Geldersche volksoverlevering:

Klein van goed,
Groot van moed,
't *Zwaard* in de hand,
Is 't wapen van Gelderland.

(1) Tiel, bij de Wed. Wermeskerken, 1861.

(2) Omnium harum gentium *virtute praecipui Batavi*, etc. Tac. de Mor. Germ. c. XXIX.

Dat in latere eeuwen, bij de uitbreiding van dezen *pagu*
Tys-tre-bant zich aan den eenen kant tot over de Waal, d
geheelen Bommelerwaard, en aan de andere zijde over de Ling
de landschappen *Culenborg* en *Buren* omvattende, tot aan
Lek heeft uitgebreid, en toen graafschap was, is bekend. M
gelijk waren deze deelen toen de *pagi minores*, waaruit l
graafschap Tystrebant, welks westelijke grenzen vrij onzel
zijn, was zamengesteld. Tusschen Lek en Waal stroomde
Linge in het midden door het graafschap heen.

Van dit graafschap *Tys-tre-bant*, waarvan de oudste gesch
denis tamelijk in het duister ligt, zijn slechts weinig gra
bekend, van welke de Geldersche geschiedschrijver Pontanus,
Slichtenhorst, die zijn werk vertaalde, melding maken (1).

Als hoofdplaats van het geheele graafschap geld Tiel, (Ty-
dat reeds in het midden der 5e eeuw eene havenplaats v
Gallië genoemd wordt, en als de vermoedelijke verblijfplaats d
graven van Tys-tre-bant, of zoo als het later ook wel gesch
ven wordt, *Teys-ter-* of *Tes-ter-bant*, moet worden aangemer

Van graaf Bouwdewijn, dien men als de *zevende* graaf v
Cleef en *Teisterbant* acht, leest men: dat hij bij zijne vro
Hildegarda (831) drie zonen had, Lodewijk, Everard en Robe
van welke drie zonen Robert, bij scheiding van zijne broeder
Tystrebant als afzonderlijk graafschap verkreeg, en als zoodan
de *eerste* graaf was (834).

Ook hij bezat insgelijks bij zijne vrouw Cunegunda, des gr
ven dochter van Hoey, drie zonen, Lodewijk, die zijn vac
in de regering opvolgde, 994, Diederik, de eerste heer v
Altena, en Robert, de eerste heer van Heusden, waaruit w
dus afleiden, dat die beide plaatsen voor dien tijd almede t
Tysterbant behoord hebben.

In 950 gaf koning Otto I van Duitschland aan den bissch
van Utrecht een klooster te *Tiel*, met een steenen kerk of ste
nen vesting, en eenige andere kerken door graaf Waldgerus
Walcherus en zijn zoon Radbodo en Hatto gebouwd, bij wel
gelegenheid Tiel, vroeger een *Castra*, reeds *Civitas* genoem
wordt (2).

(1) Slichtenhorst, XIV boeken van de Geld. gesch., Arnh., 1654, in
(2) Bondam, *Charterb.* 1. no. 50. »Monasterium in loco *Tiela* co
structum, tum nova atque lapidea in eodem loco *Civitate*, omnibus
ecclesiis, — etc.

Omtrent dezen Walcher of Waldger, — zoo men wil een zoon van Gerolf, graaf van Friesland, met de erfdochter van Bouwdewijn II van Tysterbant en Hoey gehuwd, en daardoor in het bezit van Tysterbant gekomen, meent men, dat hij een half broeder was van den graaf Dirk I van Holland. Zijn zoon Diederik, die hem in de beide graafschappen opvolgde, had bij zijne gemalin van *Cleve* twee zonen, Hendrik, die hem opvolgde, en Gerbrand, die tot zijn aandeel verkreeg Businchem, Soelen en Bueren.

Van dezen Gerbrand stammen verder de heeren van Businchem, die van Soelen, van Culenborg en Bueren af, terwijl de graven van Tysterbant, uit welke deze heeren, gelijk die van Arkel, Altena en Heusden zijn voortgesproten, zelf met den laatsten graaf Ansfried, van Tysterbant en Hoey, ophielden. Het graafschap werd thans in zoo vele afzonderlijke heerlijkheden opgelost.

Deze Ansfried namelijk, laatste graaf van Tysterbant, *Brababand* (misschien Braband) en *Hoey*, schonk dit laatste voor altijd aan het bisdom, en verstond zich met zijne gemalin Hilgondis of Hilgundis van Stryen, hunne goederen onder bloedverwanten te verdeelen, beide de wereld te verlaten en even als hunne dochter Benedicta geestelijk te worden. De gravin stichtte diensvolgens de wijdvermaarde abdij Thoor (bij Maseik), waar zij in 996 als eerste abtdisse, gelijk hare dochter in Ao. 1000, overleden is.

Ansfried zelf, die een groot gedeelte van zijn graafschap *Tysterbant* aan het bisdom *Utrecht* schonk, werd in 994 tot bisschop van het Sticht gekozen en stichtte, reeds oud en blind geworden, het klooster den *heiligen berg* buiten Amersfoort, van de Benedictijner-orde, waar hij in 1008 overleden is.

Even als het graafschap Tystrebant tot verscheidene heerlijkheden verbrokkeld was, zoo telde men ook vele heeren, die, aan dat geslacht ontsproten, en ook veelal onderling verwant zijn. Hoezeer wij die affiliatie en verwantschap hier niet willen, ook niet in allen deelen meer kunnen nagaan, zoo noemen wij slechts de heeren van Businchem, wier stamvader Gerbrand (zoon van graaf Dideric van Tysterbant) van *Culenborg* was. — Zijn afstammeling Roelof was de laatste heer van Businchem, die zijne dochter Ida aan Alard van Bueren (1125) in huwelijk gaf, welk Buren zich almede als eigen heerlijkheid van Tystrebant afgescheiden had of daaruit ontstaan was.

Alvorens evenwel het geslacht en de lotgevallen van *Buren* als heerlijkheid, later een graafschap, nader te leeren kennen, willen wij het vroegere landstadje zelf eerst in oogenschouw nemen. Gelegen in het hart van het vroegere graafschap Tystrebant, waarvan ten jare 1222 bij Caesarius van Heisterbach de laatste melding wordt gemaakt, ligt het op genoegzaam gelijken afstand van Tiel en Culenborg, en evenzoo op bijna dezelfde lijn van Wijk bij Duurstede en Bommel, — alzoo in het midden op den kruisweg tusschen deze vier steden, die elkander in oorsprong en ouderdom, misschien niet zoo heel veel zullen ontwijken, zoo wij wel onderrigt zijn op 51° 54′ 42″ noorderbreedte en 22° 59′ 37″ oosterlengte, en op bijna gelijken afstand ook van *Linge* en *Lek*, welke de zuidelijke en noordelijke grensscheiding van het latere graafschap *Buren* vormen.

Reeds ten jare 697 wordt van *Tysterbant* en in 772 van *Buria* (Buren,) gewag gemaakt, dat in de 11e eeuw als *Buram* „in Testrebante apud *Buram*" voorkomt (1). Dat evenwel een en ander nog hooger in ouderdom zullen opklimmen, al vindt men er ook geene melding van gemaakt, meenen wij ook uit de straks gemelde steden te mogen besluiten.

Oud zijn ongetwijfeld deze plaatsen, ook het nabijgelegen *Erichem*, ook wel *Arnlo* en *Arnchem*, of *Arnlohem* geheeten, en daarom als het oude *Arnacum* geacht, waar, in den Bataafschen vrijheidskamp, — even als bij het verderopgelegene *Vada* of *Vadahem* (Wadenoy), en te *Maurik* tegenover Batavodurum (de Bataafsche torenstad of Duurstede), en te *Castra* (Kesteren) over *Grinnes* (Rhenen) en daarom *Castra-Grinnes* geheeten, — op één dag het pleit van den manmoedigen opstand beslecht werd. Terwijl van Batavo-durum uit Tudor de Romeinsche brug trachtte te vernielen, die daar over de rivier werd geworpen, trok Classicus, naar het *Castra* tegenover Grinnes, waar hij schepen of schuiten, in geval van nood, voor zijne vlugt in gereedheid hield. Inmiddels trok Civilis zelf met zijn neef Verax, dien hij te *Arnacum* achterliet, naar *Vada*, in de nabijheid der *oude* Saten (*Avesaten*), waar hij ter naauwernood den overwinnenden Romeinen door de vlugt ontzwom.

Alles duidt hier in den omtrek op klassieken grond. *Ty-la*, door sommigen een *castra*, later een *villa* en eindelijk *civitas*

(1) Bondam. I. no. 4.

geheeten, kan ook even als Culenborg, d. i. Zuilenburg, reeds ten tijde van de Romeinen bestaan hebben, vanwaar een weg over de oude Saten (*sedes*) en Arnacum naar Bura of Buria, zoowel naar Batavodurum, als van Bura naar Culenborg en verder over *Via*-nen liep. Neemt men dan aan dat te *Buren*, in de nabijheid van het oude Arnacum (Erichem), een versterking of toren gestaan hebbe, waarvan het oude, zware kasteel de latere plaatsvervanger was, dan verkrijgt het gevoelen van dezulken vele waarschijnlijkheid, die meenen, dat het thans gesloopte kasteel ouder is dan de stad, die zeker aanvankelijk uit slechts enkele woningen bestond, waarvan de bevolking dan als *buren* des kasteels kunnen aangemerkt zijn; waarvan *buurt* en *buurschap*. Immers het gevoelen van anderen, die hier een Romeinschen *burg* en dan met het nabijgelegen *Asch* het oude *Asci-burgium* veronderstellen, is wel niet genoegzaam gegrond.

Bij de verbrokkeling en verdeeling van Tystrebant door graaf Ansfried onder zijne bloedverwanten, verhieven zich, zoo als wij boven zagen, Businchem, Culenborg, ook Buren, Vianen, Soelen enz. tot heerlijkheden. Onder dezen schijnt *Buren* eene belangrijke hoofdplaats te zijn geweest; wij besluiten dit uit de onderhoorigheden, die reeds van oudsher onder *Buren* behoorden. Hadden welligt de graven van Tystrebant, die nu en dan hunne hoofdstad Tiel verlieten, ook hun verblijf op het kasteel te Buren, gelijk op het kasteel te Soelen, of Aldenhage, en op Tystrebant onder Ave-Saten, het geval schijnt te zijn geweest?

Deze vraag moeten wij hier onbeantwoord laten; doch reeds van oudsher schijnt Buren de overige heerlijkheden in belangrijkheid overtroffen te hebben. Zoo bezat de vroegere hoofdstad Tiel van oudsher het regt, „elke *zeven* jaren eene zekere som te vorderen van de steden Culenborg en Buren, en hare dorpen", niet zoo als Slichtenhorst meent, tot afkoop van het *burgwerken* en het versterken van fortificatien, maar zoo als Rink met meer regt meent, voor *tolvrijheid*, die zij, benevens 72 dorpen daarvoor kochten. In dit zoogenoemde *sevenjaarsgelt* betaalde elke plaats, stad of dorp, naar gelang zij groot was, 2, 3, 4, 5, 6 of meer „*golde* gulden." Culenborg betaalde daarin 14, Buren 9, zoodat deze plaats toen den tweeden rang toekwam, alle overige plaatsen of dorpen minder. — Blijkens een oud HS. van 1623, misschien nog ten raadhuize van *Buren*

aanwezig, betaalde in dat jaar *Buren* met *Erichem*, te zamen

	f 3—15 St.
Businchem.	- 3—15 „
Malsen.	- 3—12 „
Soelmond.	- 1.
Tricht.	- 4—12 „
Asch.	- 2—15 „
Achter den Haag. . . .	- 1—11 „

Al deze plaatsen schijnen destijds tot het gebied van *Buren* behoord te hebben.

Nadat ook Buren, gelijk andere deelen van het graafschap Tysterbant tot heerlijkheid geworden was, werd het door een aanzienlijk geslacht geregeerd, 't welk veelvuldig aandeel in de Geldersche, Utrechtsche en ook Brabandsche geschiedenis genomen heeft, waarvan wij hier, naar Voet van Oudheusden, eene geslachtslijst laten voorafgaan, om dan daarna dezen genen heer van Bueren, nader historisch toe te lichten. Zij zijn

Alard van Bueren, vermeld Ao. 1125. Hij trouwde met Ida dochter van Roelof, heer van Businchem en Aleyd van Heynsberg, en verkreeg met haar de heerlijkheid van Businchem tot een bruidschat.

Hugo van Bueren, krijgsman Ao. 1152.

Otto, heer van Bueren, vermeld in de jaren 1190 en 1203.

Aart van Bueren, domheer van Utrecht 1205.

Jan, heer van Bueren, vermeld 1225.

Alard, heer van Bueren, vermeld in den jare 1228 en 1258, hij wan:

Otto, heer van Bueren. Deze heeft zijn slot Buren, om met graaf Reinald van Gelre over zekere misdaad te verzoenen, den grave in handen gegeven, in den jare 1298. Doch hij heeft den burgt door het gedurig smeeken van zijne zijde van den graaf wederom *te leen* ontvangen. Hij wan:

Alard, heer van Bueren. Deze leefde nog 1314 en 1343. Hij was getrouwd met Elisabeth van Vrese, dochter van Lambert en Elizabeth van Puflik, bij wie hij verwekte:

Otto, heer van Bueren, die getrouwd was, eerst met de bastaard-zuster van Willem, grave van Henegouwen en Holland, daarna met Aleid van Borselen, zonder kinderen overleden.

Lambert van Bueren, volgt.

Johan van Bueren, getrouwd met Gerarda de Cock van Warburg.

Lambert van Bueren, wiens huwelijk onbekend is, volgde broeder Otto in de regering op. Deze verwekte echter:

Alard van Bueren. Hij hadde te wijve Mabilia, dochter van sbert van Caets en Elisabeth van Businchem, en verwekte haar:

a) Alard van Bueren.

b) Lambert van Bueren, heer van Balgoyen, en

c) Otto van Bueren, heer van Aersen.

Alard, heer van Bueren, trouwde Elisabeth, dochter van sbert, heer van Bronkhorst, Batenborg en Borkelo, en van hrina van Leefdael. 1367. Hij verwekte:

a) Alard van Bueren, jong gestorven.

b) Gijsbert van Bueren, die volgt;

c) Otto van Bueren, heer van Doddendael en Ewijk, is momgeweest van Willem, heer van Brienen. Hij stierf zonder nderen.

d) Jan van Bueren, volgt hierna.

e) Aernout van Bueren, uit wien vele nazaten zijn gesproten.

f) Elisabeth van Bueren, trouwde met Jan van Vianen, heer n Beverweerde, en had een zoon Gijsbert, heer van Beverweerde.

g) Catharyn van Bueren, getrouwd met Frederik, heer van Heerenberg, die bij haar gewan eene dochter, met name phia, welke trouwde met Otto van Polanen, heer van Hedel, welk huwelijk de heeren en graven van 's Heerenberg gesproten zijn.

Gysbert van Bueren, zoon van Alard, heer van Bueren en isabeth van Bronkhorst—Batenborg, had ten wijve Catharyn, chter van Godefried, heer van Heynsberg en Philipote van Gulik. er Gysbert stierf vóór zijn vader (1397) en had verwekt:

Willem van Bueren, die volgt.

Johan van Bueren, proost van Aken en St. Marien te Utrecht, s godgeleerde vermeld; hij is in 1428 binnen Culenborg geeuveld.

Willem van Bueren, na den dood van zijn grootvader, heer n Bueren, zoon van Gysbert en Catharyn van Heynsberg, ouwde eerst met Margareet, dochter van Dirk, graaf van Limrg, bij welke hij geene kinderen verwekte; daarna met Erm-

gart, dochter van den Graaf van der Lippe en Isabella van Meurs. Hij wan bij deze:

a) Vincent van Bueren, stierf zonder kinderen.

b) Gysbert van Bueren, Kanonik te Luik en aartsdeken te Condrot.

c) Alard van Bueren, Kanonik te Luik en Keulen aartsdeken te Famine.

d) Elisabeth van Bueren, abdisse te Thoor.

Nog eene dochter, wier naam onbekend.

Willem voorschreven was opgestaan tegen zijn leen-heer, weshalve hertog Arent van Gelre hem Buren ontnam en het verbeurd verklaarde, en is uitlandig als balling en beroofd van alles, gestorven. Zijne huisvrouw is te Luik overleden Ao. 146.

Dit *Buren* is naderhand door giften van hertog Arent, aan het huis van Egmond gekomen; zoo was Frederik, de broeders zoon van hertog Arent, de eerste grave. De opvolgende graven van Buren stammen alzoo uit het huis van Egmond.

Jan van Bueren, zoon van Alard, heer van Bueren, en Elisabeth Bronkhorst-Batenborg, was heer van Ewijk en Doddendaal. Hij trouwde met Eleonora van Borselen, gravin van Oostervant, bij wie hij verwekte Elisabeth van Bueren, getrouwd met Gerard, de XIIe heer van Culenborg.

Uit bovenstaande geslachtslijst, die in Arnout van Bueren „uit wien eene talrijke nakomelingschap gesproten is," vervolgd blijkt derhalve dat dit geslacht der van Buren's, op verschillende tijden met aanzienlijke geslachten door huwelijken is verbonden geweest; als, behalve met de heeren van Businchem Culenborg en Vianen, met de Bronkhorsten en van Borselen's ook met de graven van Holland, 's Heerenborg, Heynsberg Limburg, Gulik, van der Lippe en Oostervant.

In hun geslacht hebben behoord, behalve Bueren, *Balgoyen Doddendael* en *Ewijk*, deze laatsten in het Rijk van Nijmegen over de Waal gelegen; waaruit het zich verklaren laat, dat de geschiedenis der van Buren's verder in Braband schijnt te moeten worden nagespoord.

Gaan wij thans, zoo veel de geschiedenis ons inlichting geeft het leven en de lotgevallen dier heeren van Buren na, die zoo als gebleken is, hun bezit, althans in den beginne, als [illegible]

heerlijkheid van Tysterbant, met een sterk kasteel of slot in eigendom hadden, dat oulings, volgens Luiscius (1), „dertien honderd zestig treden in den omtrek, vier torens en honderd zes en zeventig binnen-vertrekken had en door drie grachten omgeven was;" terwijl van hieruit, althans in later eeuwen, het bestuur werd uitgeoefend over Businchem, Arichem, of Erichem, Ravenswaai, Buurmalsen, Tricht, Soelmond, ook 's Hermond geheeten, benevens Ast, thans Asch.

Van den eerst bekenden heer Alard van Bueren, weet men, dat hij in het huwelijk trad met Ida, dochter van den zevenden en laatsten heer van Businchem en Aleid van Heynsberg, waarbij Roelof, die haar reeds op 15jarigen leeftijd uitloofde, in het vertrouwen van geene kinderen meer te zullen krijgen, vaststelde, dat Businchem haar ten bruidschat zou geschonken worden. Toen evenwel zijne eigene gemalin Aleida later nog van een zoon Huibert beviel, liet hij in 1144 voor dezen den burg en het vlek Culenborg vergrooten en tot stad uitbreiden, en schonk hem dit met onderhoorigheden tot erfdeel, terwijl heer Alard, door Ida, Businchem met Buren vereenigde, gelijk het dan ook voortaan van Culenborg gescheiden en met Buren is vereenigd gebleven.

Zoo als bekend is, stamde deze laatste heer Roelof van heer Gerbrand, jongsten zoon van graaf Diederik van Tysterbant, van wien ook deze beide bezittingen Businchem en Culenborg kwamen, nadat de graaf zelf binnen Tiel door de Noormannen was om het leven gebragt.

Dat door gemelde bruidschat het aanzien van Buren zeer verhoogd en de magt dier heeren aanmerkelijk uitgebreid werd, behoeft hier niet gezegd.

Gemelde heer Roelof, de laatste van Businchem en eerste van Culenborg, stierf na eene langdurige regering in 1174 op het slot te *Buren*, doch is met zijne huisvrouw te Businchem begraven.

Eene naauwkeurige en volledige geslachtlijst van de opvolging en afstamming van gemelden heer Alard van Bueren bestaat niet: wat Slichtenhorst en Voet van Oudheusden daarvan mededeelen, hebben wij boven aangevuld, onder anderen met

(1) Wdb. in *voce*.

Hugo van Bueren, krijgsman uit de Betuwe, die ten jare 1152 voorkomt. Van dezen zegt Van der Aa, dat hij zich met vrouw en kinderen, eerst naar Thuringen, naderhand in het land van Twenthe begaf, waar hij het klooster Werslo, en vervolgens in het graafschap Benthem het klooster Wytmarsch stichtte. Of deze krijgsman evenwel ook als kloosterbroeder geleefd en in een dier beide gestichten gestorven en begraven is, daarvan zwijgt de geschiedenis.

Ook omtrent heer Otto van Bueren is weinig bekend; men weet alleen van hem, dat hij mede een handvest of charter onderteekende, waarbij graaf Otto II van Gelder en Zutphen de vrijheden der stad en kerk van Zutphen vernieuwde en deze met nieuwe voorregten begiftigde. Dit was in 1190 en 1203. Eenigen tijd later, en alzoo vermoedelijk onder zijne regering vindt men, ten jare 1205 melding gemaakt van Aart van Buren, door ons mede op de geslachtlijst ingevoegd. Deze komt voor als domheer van Utrecht. Hij deed met Pelgrim van Haastrecht, uit het huis van Arkel, en daarom ook Pelgrim van Arkel genoemd, eenen inval in het sticht van Utrecht, waar zij verscheidene dorpen plunderden, en daarna in den brand zetten. Doch de Stichtschen vereenigden zich tot tegenweer, waardoor zij zich genoopt vonden over het Businchemsche veer de vlugt te nemen, waar de overtogt in eene schuit moest geschieden. Slichtenhorst verhaalt dienaangaande eene volkssage, welke aan het Businchemsche veer te huis behoort. Toen namelijk de vlugtelingen zich in de veerpont bevonden en deze reeds van wal was gestoken, kwam daar een groote zwarte ruiter op een vreesselijk groote zwarte merrie aanrijden, die van den dijk af in de veerpont sprong, en deze plotseling met man en muis deed zinken, zoodat er na dien tijd noch van Pelgrim van Arkel of Haastrecht, noch van Aart van Bueren, ooit iets meer vernomen is (1).

Nog een ander door ons tot de lijst van Slichtenhorst en Voet van Oudheusden toegevoegd, is Jan heer van Bueren, dien wij nog ten jare 1225 vermeld vinden, in een togt van den Utrechtschen bisschop, Otto van der Lippe, tegen Rudolf, van Coe-

(1) Zie ook Luiscius, Wbk. in voce Arkel; wij meenen dat deze sage, door een onzer dichters is behandeld; doch moeten thans vragen: door wien? en waar? —

vorden, die in dat jaar Groningen belegerd en daardoor een pas voorafgaand verdrag met den bisschop geschonden had. Onder de helpers van den prelaat, zooals: de graven van Gelder en Cleve, Walraven van Meurs, Willem van Lynden, Jan heer van Arkel, de heer Gijsbrecht van Amstel, Rudolf van Goor, drager van 's bisschops standaard van St. Marten, en Johan van Culenborg, wordt ook Jan van Bueren genoemd. Bij de aantogt van 's bisschops leger brak Rudolf het beleg op; doch hij en de heeren in zijn leger stoorden zich niet in het allerminst aan het banvonnis, dat de bisschop over hen uitsprak.

Daarop voerde de kerkvoogd zijn krijgsvolk op den vijand aan; doch men drong onbedachtzaam zooverre in de moerassen, die de partijen gescheiden hielden, door, dat meest allen door de zware wapenrusting verzonken, onder welke ook Rudolf van Goor, met zijn standaard van St. Marten.

De ligtgewapende Drenthenaars, de paden en wegen kundig, rigtten daarop een algemeen moordtooneel aan; velen versmoorden in het moeras, anderen werden doodgeslagen, onder dezen ook 's bisschops broeder Dirk, proost van Deventer, de heer van Arkel, van Lynden en de bisschop zelf, benevens vele anderen.

De bisschop in 's vijands handen gevallen, werd deerlijk mishandeld en daarna vermoord. Foeke Sjoerds berigt, waarschijnlijk naar Beda en Heda: „de priesterlijke kroon werd hem, met een zwaard, van 't hoofd geschoren, dat er het vel en het vleesch aan hangen bleef, men sneed hem den hals af en smeet hem toen in 't moeras," waaruit hij evenwel later opgehaald en in Utrecht begraven werd.

Onder de gevangenen behoorden de graaf van Gelder en de heer van Amstel, die evenwel spoedig daarna op hun woord van eer in vrijheid gesteld werden.

Welk lot bij deze moordadige slachting de heer Jan van Bueren ondervond, is evenmin als dat van Johan van Culenborg bekend. Misschien wisten zij het dreigend gevaar gelukkig te ontsnappen, de laatste althans stierf eerst in 1240.

Alard heer van Bueren, dien wij ten jare 1228 en 1258 ontmoeten, komt als regter Alard van Bueren voor onder de getuigen van Gerard van Nassau, graaf van Gelder en Zutphen, bij gelegenheid, dat deze nieuwe voorregten en vrijheden aan de Veluwe schonk en bevestigde. Toen in 1258 de Veluwe veel

schade berokkend was, door de troepen of het krijgsvolk v graaf Otto III van Gelder, liet ook hij zich daaraan geleg liggen.

De aanleidende oorzaak dier schade was daarin gelegen, (de Hollanders na den onverwachten dood van koning Willem I graaf van Holland, zich gedurende de minderjarigheid van d jongen graaf Floris V, niet door de voogdesse Aleida, of zoo men zeide, door „een spinrokken" wilden laten regeren. In onlusten over de voogdijschap was ook Otto III van Geld betrokken, die door Holland tot voogd gekozen was, terw Zeeland zich aan de zijde van gravin Aleida schaarde, en : den ongelukkigen dood van den oom Floris, den hertog Hendr van Braband tot medevoogd huldigden.

Om aan de roepstem der Hollanders te voldoen, trok Ot met een leger over de Veluwe naar Holland, waarmede hij Dordrecht aankwam en door de burgerij als voogd erkend wer

Zoo het schijnt had de Veluwe hierdoor groote schade onde gaan, strijdig met vroeger aan haar geschonkene voorregten vrijheden; weshalve wij ook onder diegenen, die voor vergo ding daarvan zorgden, den boven vermelden getuige „regt Alard van Bueren" aantreffen.

Onder zijn bestuur schijnt het te zijn, dat in 1259 de di langs de Linge gelegd is, die de zuidelijke grens van zijn g bied uitmaakte, en welk water destijds vrij druk bevaren blij geweest te zijn, blijkens de pachtpenningen, welke de tol *Malsen*, destijds met die van de Maas (te Driel) en van de Wa (te Zuilinchem) gezamenlijk opbragten; aangezien deze jaarlijl voor eene som van vierduizend vierhonderd gulden, onder b hoorlijke borgtogt verpacht werden.

Tot hiertoe hadden de heeren van Bueren hunne heerlijkhei als *onafhankelijke* en *vrije* heerlijkheid bezeten, waarin zij m die van Soelen, Culenborg en anderen gelijk stonden; althan bij al het voorafgaande is nog van geenerlei leenroerigheid eeni blijk geweest. Doch in 1298, of daar omstreeks, zagen hee Otto van Bueren en zijn zoon Alard, zich verpligt, het *slot* va Bueren aan graaf Reinald van Gelder in handen te stellen, te einde zich met dezen te verzoenen, over zeker misdrijf, da evenwel niet genoemd wordt.

Op voorspraak, en dringend smeeken zijner vrienden, ontvin Otto zijn slot op nieuw van den graaf *in leen*; mits belovende

lat hij, noch zijne nakomelingen, den graaf ooit zouden beoorlogen; maar hem in tegendeel, tegen zijne vijanden zoude bijstaan, en het slot. dat hij nu in leenbezit ontving, steeds voor den graaf zoude *open houden*. Het is dan ook waarschijnlijk op dien grond, dat Reinald van Gelder in 1298 dezen Otto en zijn zoon, volgens Slichtenhorst, „zijne getrouwe luiden," noemt (1). De algemeene voorwaarden nu, waarop een heer zijn burg of slot voor den graaf open hield, en die vermoedelijk ook hier geldig zullen geweest zijn, bestonden daarin, dat de heer zich verbond, alles wat tot de vest behoorde, dus, naar de wijze van vestingbouw van dien tijd, in de eerste plaats dak en muurwerk behoorlijk te onderhouden. Zoo lang echter de graaf of leenheer er zich, hetzij alleen of met zijne manschappen bevond en ophield, was het onderhoud voor diens rekening. Daarbij mogt de leenheer dan ook gebruik maken van alle voorhanden zijnde krijgsbehoeften, geschut, armbussen, dat hij evenwel, als hij weder aftrok op het slot achterliet, of wanneer het gedurende zijn verblijf vernield was, betaalde, of wel in vorigen toestand herstelde. Intusschen gedoogde de groote omvang der burgen, waaronder die van Buren boven menig ander uitmuntte, dat, gedurende de bezetting van den graaf, ook de heer met zijn gezin daarop verblijf bleef houden (2).

Wij zien daaruit welke verpligtingen en afhankelijkheid het *openhouden* van het *slot* te Buren, den vroeger vrijen heer oplegde. Bij de overgave van het slot wordt intusschen geene melding gemaakt van de *heerlijkheid* zelf, waaruit men heeft willen afleiden, dat deze *vrij* en de jurisdictie op denzelfden voet en erfelijk bleef, gelijk zij tot hiertoe geweest was. Wel komen de heeren van Buren reeds vroeger voor als bondgenooten van Gelder, ook zelfs van Holland, en als helpers van den bisschop, doch van *leenroerigheid* is nergens sprake. Waar later, 1318, van leenpligtigheid van de heeren van Buren sprake is, bijv. aan Holland, daar betreft zulks niet de heerlijkheid Buren, maar enkel Aalwijk en andere leenen, terwijl daarenboven, als zij wegens de *heerlijkheid* aan den graaf van Gelder leenroerig waren geweest, het ontwijfelbaar is, dat zij aan deel zouden genomen hebben aan den beroemden slag van Woerinc (5 Julij 1288), waarin de graaf van Gelder met al

(1) le boek, bl. 52. (2) Nijhoff, I, 88.

zijne vasallen, tegenover den hertog van Braband stond, en geenerlei melding van Buren gemaakt wordt.

1304. — Tijdens het bestuur van den voorafgaanden Otto van Bueren, leefde zekere Arend van Bueren, die alleen door zijn treurig uiteinde en als een aanhanger of volgeling van Jan van Renesse in de zaak van Guy of Guido van Vlaanderen bekend is. Toen namelijk de Vlamingers die in 1304 bijna geheel Holland veroverd hadden, zich genoodzaakt zagen allerwege voor de ontrolde vaan van Witte van Haemstede en Jonker Willem de vlugt te nemen, en in den zeestrijd voor Zierikzee, voor de vereenigde Fransche en Hollandsche vloot bezweken, toen bevond zich van Renesse met zijne volgelingen in Utrecht. Bij het vernemen van dien tegenspoed, namen zij mede in allerijl de vlugt, omdat ook zijne magt te zwak was, zich staande te houden en hij op geene genade van Jonker Willem kon rekenen. Te Businchem evenwel snelde hij met de zijnen den dood in de armen; door de zwaarte zijner manschap zonk de schouw, en behalve Jan van Renesse zelf, vonden den dood in de Lek, wel honderd man waaronder: Arend van Benskop, twee zonen van Gijsbrecht van Amstel, Hubert van Everdingen en anderen, waaronder ook de bovengenoemde Arend van Bueren, van wien overigens niets bekend is, dan dat hij kannunnik was, waaruit wij afleiden, dat hij als aanhanger der Vlaamsche partij daarom Utrecht zal hebben moeten verlaten.

Meer weten wij van heer Alard van Bueren, die zijn vader Otto opvolgde. Hij was gehuwd met Elisabeth van Vrese, dochter van Lambert en Elisabeth van Puflik (in Maas en Waal gelegen). Hij geraakte in geschil met graaf Reinald van Gelder over landerijen in de nabijheid van Beest en Tricht, en dus op de grensscheiding zijner heerlijkheid gelegen, waarop beiden meenden regt te hebben. — Misschien heeft op dit geschil betrekking een document van 1343, de leenroerigheid al of niet van Buren aan Gelderland betreffende, welk stuk door P. Nijhoff vermeld, in de archieven van Gelderland bewaard wordt (1).

Zooals destijds bij soortgelijke verschillen meermalen het geval

(1) P. Nijhoff, Registers op het archief het hof van Gelre enz., 1856, bl. 410, no. 1796.

was, liet heer Alard de beslissing of uitspraak in dit geschil aan graaf Reinald zelf over. Deze nu besliste, dat het land tusschen Tricht en Beest, benevens de visscherij in de Linge, voor zooverre zijn bezit zich uitstrekte, aan hem zelven (Reinald I.) wettig toebehoorde; voorts dat heer Alard van Bueren te Arnhem in *leisting* komen en blijven zou, tot dat hij den graaf voldoening zou hebben gegeven, wegens eene tekortkoming in zekeren *leen-pligt*, daar hij in een verdedigend verbond met Otto van Henkelom, wel den graaf van Holland, maar niet dien van Gelder, wiens *ledigman* hij was, van vijandschap verschoond had.

Het blijkt alzoo dat Alard wel eenige leenen van den graaf van Gelder in bezit had, doch wegens Bueren was hij toen nog *niet* leenpligtig.

Wat het beteekent: „*in leisting*" te komen, vinden wij opgehelderd bij Nijhoff (1). „Wanneer namelijk de hoofdschuldenaar en zijne borgen, om schuldeischers ten aanzien der gereede betaling van hetgeen hun toekwam, zekerheid te verschaffen, zich verbonden om *in leisting te komen* (pactum obstagii) ingevalle aan de gemaakte overeenkomst niet voldaan werd, waren zij verpligt, om, wanneer het tijdstip der betaling of voldoening verloopen was, binnen een bepaalden tijd na de eerste aanmaning in eene stad, ter keuze van den schuldeischer, in eene betamelijke herberg op eigen kosten, intrek te komen nemen, en goede vertering te maken, tot dat de betaling zou geschied zijn. Somtijds voegde men daarbij de voorwaarde, dat, wanneer die „*leisting*" een bepaalden tijd, bijv. een jaar of meer weken geduurd had, zonder dat betaling plaats had gegrepen, de schuldeischer dan het hem toekomende bedrag bij de Lombarders of Joden mogt opnemen, waardoor dan de schuldenaar en zijne borgen *aan de joden overgeleverd*, nog zoo lang in leisting moesten blijven, tot dat, benevens de hoofdsom, ook de meestal hooge renten afbetaald waren. Soms echter werd bepaald, dat, wanneer de schuldenaar veertien dagen in leisting gelegen had, zijne goederen geregtelijk konden aangeslagen worden.

„Mannen van ridderlijken stand deden zoodanige „*leisting*" niet anders dan te paard; intusschen bedongen zij, zoowel als de steden, die eene dergelijke verpligting op zich namen, doorgaans, dat zij zich daarbij naar hunnen stand mogten doen

(1) Nijhoff I, bl. 21 en 120, Oorkonden enz. no. 41.

vertegenwoordigen, namelijk: regerende vorsten of heeren ieder door twee ridders of twee knapen; — ridders ieder door éénen knaap, en iedere stad door twee schepenen of vier stedelingen, die mede te paard moesten inkomen.

„Dit gebruik heeft in Gelderland stand gehouden tot den jare 1473, toen de raad des hertogs van Bourgondië door een bevelschrift openlijk liet aankondigen, dat de *leisting* op verbeurte van lijf en goed verboden werd; wordende partijen daarbij verwezen tot de op nieuw opgerigte „camer van justicien binnen der stad van Arnhem," en zulks uit aanmerking dat het verband van leisting was „een groote verderflike, snoede gewoente, — dair mede die partijen sichselven richtere maken in ueren (hare) eygenen saken, ind doin alsa den enen onbegrijpenliken verderfliken scaden, dat den anderen nijet to staden en komt (1)."

Langdurig waren op het einde der dertiende eeuw de geschillen, die er tusschen Otto, graaf van Gelre, en den hertog van Braband, Jan I, ontstaan waren over het bezit van Tiel, dat tusschen Gelderland en Braband een gelijke twistappel was, als het land van Waas tusschen Vlaanderen en Holland. In 1286 toen Jan van Cuik bevelhebber was der stad lagen de Gelderschen te *Senne* (Zennewijnen), voornemens de stad in te nemen, doch van Cuik, aan wien Jan Utenhoven, met versterking uit Breda was afgezonden, tastte hen te Senne aan, en maakte Otto van Bueren en Alard van Driel gevangen, en behield alzoo de stad voor Braband. — Doch eerst door den beroemden slag van Woeringen 5 Junij 1288, waarin de graaf van Gelder de nederlaag leed, werd bij het sluiten van den vrede bepaald, dat de graaf van Gelder aan den hertog van Braband Tiel zou overgeven, in den staat waarin de stad zich toen bevond.

Het schijnt evenwel, dat aan die overgave voorwaarden verbonden waren, waarbij Buren belang had en die door den hertog niet werden nagekomen.

In het jaar 1315 of 1317 klaagde Otto van Bueren aan den raad van den hertog van Braband, dat dit verdrag tusschen des hertogs voorgangers en wijlen zijnen vader (Alard van Buren)

(1) Zie Nijhoff, boven aangehaald.

loten, niet naar behooren werden nagekomen. In plaats ter van daarop voldoening te ontvangen, verkreeg hij een edigend antwoord. Daardoor in gramschap ontstoken, verelde hij zijne krijgsbenden en trok daarmede op tegen Tiel; h de burgers, daarvan tijdig onderrigt, trokken hem gewad buiten de stad te gemoet. Het kwam tot een gevecht, rin de burgers geslagen en op de vlugt gedreven werden. o, die hen op de hielen volgde, drong met de vlugtelingelijktijdig de stad binnen, die hij, volgens Slichtenhorst Rink, aan plundering overgaf, zoodat hij bij zijn vertrek aanmerkelijken buit medevoerde (1).

Welke voldoening of wedervergoeding de hertog van Braband wegens dien inval en plundering zal verschaft hebben, dt ons niet vermeld.

---

emelde Otto van Bueren was tweemaal gehuwd, eerst met bastaardzuster van graaf Willem van Henegouwen en Hold, daarna met Aleida van Borselen; misschien maakten die zienlijke geslachtsbetrekkingen hem zoo stoutmoedig in krijgsternemingen, waarvan ook de navolgende feiten getuigen.

Otto was mede borg gebleven voor eene som van 8000 pon, welke Reinold, de zoon van Reinold van Gelder aan ige tafelhouders schuldig was. Een verbazende som voor n tijd, waarin men van deftige maaltijden en onthaal aan stelijke personen leest, met inbegrip van bier en wijn, van t meer dan *dertig stuivers* op stadsrekeningen voorkomende. nolds vader bragt het zijne toe, die bezwarende schulden te lossen; desniettegenstaande werkte de zoon zijn vader in ere opzigten in het geheim tegen, spande zelfs met Nijme tegen den vader zamen, en waagde het zich openlijk tegen n te verzetten, en hem, onder voorwendsel van krankzinnigd, op het huis te Montfoort gevangen te houden, waarna de n Reinold zelf de teugels van bewind in handen vatte, der zich evenwel *graaf* te laten noemen. Hij noemde zich *Zdste Soone des greven van Gelre.*" Door graaf Willem van land, benevens eenige aanzienlijke Heeren werd eene bedeling voorgedragen, en werd de graaf aanvankelijk ontsla, 1319; doch toen de zoon hem daarna weder zetten liet

(1) Slichtenhorst, Gesch., bl. 112, Rink, de stad Tiel, bl. 23, 24.

en zich aan hen niet meer stoorde, vereenigden zich in 1319 de heeren van Buren en Arkel, deden eenen inval in den Bommelerwaard, bemagtigden de stad Bommel en plunderden en verbrandden die. „Plunderen en branden" scheen toen reeds als sieraad van den oorlog te gelden. — De oude graaf overleed in 1326 in de gevangenis, waarna graaf Reinold hem opvolgde.

Vermoedelijk was het gedurende de gevangenschap van Otto van Bueren, dat hertog Jan van Braband, den broeder van dezen gevangene in de regering van Buren deed opvolgen, als of hij daarvan door de behaalde overwinning leenheer was geworden. Immers zoo verklaren wij het, wat Nijhoff (1) zegt, en anders onverklaarbaar schijnt, dat hertog Jan III van Braband den zoon Lambert met de heerlijkheid van Buren beleende; terwijl Otto nog niet overleden zijnde, ook later nog voorkomt met den bijnaam van den *Ouden*.

Wij houden het alzoo daarvoor, dat hertog Jan, den ouden Otto, als krijgsgevangene in zijne magt hebbende, hem wegens deelneming aan den gelderschen aanval op Tiel (1286), en den bijstand dien hij aan Otto, graaf van Gelder, verleende, zal genoopt hebben afstand van zijne heerlijkheid te doen ten behoeve van zijn broeder, die zich daarvoor aan den Brabander verbonden, of althans tot *onzijdigheid* in den oorlog met Gelderland verpligtte, waardoor wij dan ook een paar jaren later geen *Burenaar* in den beroemden slag van *Woerinc* aantreffen.

Later, in 1334 zien wij, dat deze heer Lambert geld had opgenomen, waarvoor graaf Arnold van Gelder borg was gebleven. In het geschrift, waardoor Lambert den graaf belooft, hem daarvoor schadeloos te houden, noemt hij dien tot *driewaal* toe „zijn beminden heer," waaruit wij schijnen te moeten afleiden, dat hij welligt voor die borgtogt zijne heerlijkheid aan den gelderschen graaf, zoo niet opgedragen, dan althans verpand zal hebben.

Immers wat wij van zijnen opvolger lezen geeft te meer grond tot deze veronderstelling.

Deze opvolger was Alard van Bueren, dien het geslachtregister als zoon van Lambert kennen doet, zonder echter het

(1) Oork. I, no. 298.

huwelijk van dezen te vermelden; terwijl daarentegen zijn broeder Johan van Bueren vermeld staat als gehuwd met Gerarda de Cock van Wardenburg. Nijhoff evenwel zegt, dat Gerard van Wardenburgh (bijgenaamd met *den wringenden* hals) getrouwd is geweest met Johanna van Bueren, uit welk huwelijk, en dus niet van Lambert, benevens andere kinderen gemelde Alard van Bueren is voortgesproten (1).

Voorts vermeldt Nijhoff, dat gezegde Gerard in 1320, Margaretha, de erfdochter van zijnen toen waarschijnlijk overleden half-broeder Gerard de Cook van Batenburg ten huwelijk gaf aan een zoon van het geslacht van Asperen. Vermoedelijk heeft deze erfdochter Batenburg ten huwelijk medegebragt, en zijn daaruit voortaan de heeren van Batenburg voortgesproten.

Wij verbeteren dus de bovengemelde geslachtlijst van Slichtenhorst, naar bovenstaande inlichtingen van Nijhoff aldus:

Alard, heer van Bue-en, enz.

Deze had te wijve, zegt Slichtenhorst, Mabilia, dochter van Gijsbert van Caets en Elisabeth van Businchem.

Otto, heer van Bueren enz., dezelfde die in 1286 gevangen werd (kinderloos gestorven), komt ook als de *Oude* voor.

Lambert van Bueren, waarschijnlijk reeds door hertog Jan van Braband tot heer van Bueren gesteld, (geen huwelijk bekend).

Johanna van Bueren, erfgename van Lambert, huwt Gerard de Cock van Wardenburgh, uit dit huwelijk dan is

Alard, heer van Bueren.

Wanneer wij nu aannemen, dat Lambert, die zelf geene kinderen had, de heerlijkheid van Buren voor eene borgtogt aan den graaf van Gelder zal verpand hebben, dan laat het zich gereedelijk verklaren, dat hertog Reinold van hem bij de aanvaarding van de heerlijkheid gereedelijk de belofte ontving, dat hij zijne kinderen niet zou uithuwelijken, om zich zóó te beter van het grafelijk bezit der heerlijkheid te verzekeren. Alard beloofde namelijk met ronde woorden: „*zijne kinderen in geenerwijs te zullen wijven, noch mannen, noch bestaeden, nochte zijne heerlijkheid van Bueren aen geenen heer ofte hand te zullen brengen*, (d. i. van de hand of over te zullen doen), *hij en dedt het* (tenzij hij dat dede) *van raede ofte geheyte* (op last) *des hertogs zijns lieven heeren*" (2).

(1) Nijh. Oork. I, no. 177. (2) Slichtenhorst, VII boek, bl. 129.

Wij zien dus, de vrije beschikking over de heerlijkheid Buren, hield onder dezen heer Alard van Bueren op; te hertog Reinold elders uitdrukkelijk getuigt: „Alard van Bu heeft, met zijnen vrij- en moetwille (uit vrije keus) ons o dragen alle alsulke leenen, heerlicheyt, ende goede, als na beschreven staen ende volgen, dat is te weten dat ende borgh te Bueren, mit zijnen graften und voorborch mit den hoffstede als die gelegen und begreepfen (begre und mit den Linghen (de Linge), neffens den lande van ren, also verre als die heerlicheit van Bneren gheet und stre mit den gerighte (geregt), hooghe ende leghe, van den lande Bueren, mit visscherijen, mit vogelrijen, ende voert mit sijnen toebehooren, ende daer toe dat gerichte, hooghe leghe, van Boesinchem mitter Lecken, neffens den lande Boesinchem, also verre als die heerlicheit van Boesinchem ende streckt, mit visscherijen, mit vogelrijen ende voert allen haeren toebehoren" enz. (1).

Zoo dan ontving deze Alard gemelde heerlijkheden v aan weder van den hertog *in leen*, en Buren werd alzoo c zijne regering van *vrije* heerlijkheid, een vermoedelijk *er leengoed.*

Maar ook dit zou eerlang ophonden. De volgende gelde onlusten legden daartoe wel den grond. —

Naauwelijks was Gelderland, de Betuwe, door eene s en langdurige overstrooming geteisterd (1 42), waaraan de tuwe, door Rhijn en Waal, ook nog gedurig onderhevi of een andere ramp, die het geheele gewest trof, waarin ook ren deelde, volgde, — wij bedoelen namelijk de twisten tus de aanzienlijke geslachten der Heeckerens en Bronkhorsten eersten voor den hertog Reinold, de laatste voor zijn br Eduard, onder wiens aanhangers ook Otto van Bueren, Oude, behoorde; wiens kleinzoon thans de heerlijkheid van I van gemelden Reinold in leen bezat.

Nadat de twisten reeds vele jammeren hadden opgelev begon de krijgskans sterk tot Eduard over te hellen. Rei gevoelende, dat hij met zijnen aanhang, de Heeckerens, misse het onderspit, tegen zijn broeder Eduard en de Bronkho

---

(1) Matthaeus, de *jure gladii*, cap. XXII. p. 365.

n delven, verlangde, om zijn geheelen ondergang te voorko-
en, eene onderhandeling. Deze had dan ook werkelijk op
t slot *Roozendaal*, bij Arnhem plaats, waar de hoofden
r beide partijen, eenen landraad benoemden, bestaande uit
ht leden, vier van de partij van Reinold en vier (waaronder
tto van Bueren), van den kant van Eduard. Deze acht man-
n beloofden met plegtigen eed op de reliquiën der heiligen,
o als destijds gebruikelijk was (1), onpartijdig en naar hun
st weten, over de zaak der beide broeders te zullen beraad-
agen, en „naar hunne vijf zinnen," overeenkomstig de be-
aande landswetten, aan ieder regt te doen wedervaren. Wan-
eer zij uit gebrek aan eenstemmigheid binnen den tijd van
éne maand geene uitspraak konden doen, dan zou de zaak
er kennis worden gebragt van *drie* raden, hun als overlieden
oegevoegd, die dan, hetzij bij eenstemmigheid of bij meer-
lerheid van stemmen, wederom binnen den tijd van ééne maand
ene beslissende eind-uitspraak zouden doen, waaraan beide
roeders zich dan te onderwerpen hadden. Ook Reinold en
Eduard zwoeren op de reliquiën der heiligen te Arnhem te zul-
en komen en de stad niet te verlaten, alvorens de landraad
gesteld zijnde, uitspraak gedaan had.

Deze landraad voerde evenwel, volgens Nijhoff, weinig uit,
aar nog in den loop van hetzelfde jaar 1358 kwam een ver-
ag tusschen beide partijen, tot stand (2).

Otto van Bueren, toen reeds een man van hooge jaren; en
aarom de *Oude* bijgenoemd, schijnt steeds naauw met Eduard
zijn verbonden gebleven; althans wij vinden hem als mede-
nderteekenaar van vele brieven, welke door Eduard werden
itgevaardigd, waarin hij zich den titel geeft van „ridder,"
erwijl hij in den landvrede van 1359 tusschen de heeren, rid-
ders, knapen en steden van den lande van Gelre en Kleef
voorkomt, als *Otto van Bueren* „de oude," zoo wij vermoeden
ter onderscheiding van een anderen Otto van Bueren, die heer
moet geweest zijn van Aarsen en door ons in de geslachtlijst
is ingevoegd; ten zij er tusschen deze beide nog een andere

(1) Over het eed-zweren op de reliquiën der heiligen, als de *H. Kunera* en andere, heb ik uitvoerig gehandeld in mijn *Bostregt*, *Oudheid- geschied- en Letterk. onderzoek*, enz. (1868.)

(2) Nijh. II bl. 162.

van Bueren van dien naam bestaan hebbe, door het register insgelijks verzwegen.

Eenige jaren later ontmoeten wij Alard van Bueren en Businchem, als zoon van Lambert, van wiens huwelijk echter niets bekend en door ons zelfs betwijfeld is, weshalve wij hem veeleer voor een zoon van Gerard de Cock van Wardenburgh en Johanna van Bueren, en opvolger van Lambert houden. Hij was gehuwd met Elisabeth, dochter van Gijsbert, heer van Bronkhorst en Catharina van Leefdaal.

Als aanhanger met de Bronkhorsten van Eduard werd hij in 1367 door dezen beleend met het huis en de heerlijkheid Buren, met zijne hooge en lage gerigten van den lande van Buren en met al zijne regten en toebehooren (1). Uit den Giftbrief blijkt onwedersprekelijk, dat Buren toen als een *„vijf marxleen"* van Gelder beschouwd werd, en dat bij niet betaling der vijf marks, of bij gebrek aan mannelijke nakomelingen, de heerlijkheid onmiddelijk aan den leenheer terug viel; terwijl Alard het thans als een Zutphensch leen ontving, dat bij overlijden des bezitters aan den naasten in den bloede kwam en bij gebreke van mannelijke nakomelingen ook door vrouwen mogt bezeten worden.

In het daarop volgend jaar 1368 komt deze Alard voor als medeonderteekenaar der huwelijksvoorwaarden tusschen Eduard van Gelder, en Catharina, oudste dochter van hertog Albrecht van Beijeren, welke toen nog slechts den ouderdom van *tien* jaren bereikt had. Eduard verbond zich bij die gelegenheid onder meer andere voorwaarden, haar als wettige vrouw te zullen erkennen, zoodra zij den ouderdom van *twaalf* jaren bereikt had (2). Behalve deze huwelijks-voorwaarden, bekrachtigde Alard in 1370 insgelijks eenige door Eduard uitgeschreven bepalingen aangaande het geldmunten, en hij komt in die stukken voor als, 's Graven, „Vriend en Raad" (3). Het voorgenomen huwelijk heeft echter niet kunnen gebeuren, want nog voor dien tijd overleed Eduard aan de gevolgen eener bekomen wonde, die hij in 1371 in een gevecht tegen de Bra-

---

(1) Nijhoff, Oorkb. no. 5.
(2) Nijh. II, Oorkb. 161 en 162.
(3) Nijh. II, Oorkb. 176, 178.

s ontvangen had, welke voor zijn gevangen broeder
nen. Deze was namelijk in 1361, dus kort na het
ermelde bestand, in een nieuwen krijg gevangen geno-
en reeds sedert tien jaren, eerst te Roozendaal bij Arn-
daarna op het huis Nieuwenbeek (tusschen Deventer en
n) gevangen gehouden. Deze onverwachte dood van
., die sommigen aan een verradelijk schot van een zijner
dienaren hebben toegeschreven, bragt Reinold weder op
afelijken zetel. Hij was intusschen in de gevangenis zoo
tig dik en vet geworden, dat hij sedert dien tijd den
ı van den *vetten* verkreeg.

---

old thans, na zijns broeders dood uit de gevangenis
en, en op nieuw aan het bestuur gekomen zijnde, ont-
.s *hertog*, de hulde der steden en heerlijkheden. Onder
aatsten komt evenwel *Buren* niet voor. Kort daarna
ook deze zijn broeder in het graf, zonder dat een hunner
en had nagelaten. Hij was in Gelderland de laatste uit
mhuis van Nassau, dat daar sedert meer dan 300 jaar
oied had gevoerd.
deed de twisten tusschen de Heeckerens en Bronkhorsten
aw ontbranden, die in verbittering en bloedvergieten de
happen der Hoekschen en Kabeljaauwschen in Holland
der Schieringers en Vetkoopers in Friesland niet
n.
gezien Alard, zooals wij gezien hebben, met eene dochter
onkhorst gehuwd was, kan het niet verwonderen, dat
ij de partij der Bronkhorsten aankleefde, even als zijn
r Otto van Bueren, heer van Aarsen, een goed in het
vartier (1). Deze partij stelde Willem van Gulik, een
prins en neef der beide overleden graven voor; terwijl
sten Magteld of Margaretha, hunne zuster, gehuwd met
aaf van Blois verkozen, die zich al dadelijk op de *Veluwe*
en lieten en zich haastten de teugels van het bewind in
ı te bekomen; hoezeer de partij van Willem later boven

lra de graaf en gravin van Blois, ook in de Betuwe,

Nijh. III, bl. 6.

den Tielerwaard en Bommelerwaard erkend waren, st
zich in 1377 aan het hoofd, zoo het schijnt, van eene
partij, die van eenen *landvrede*, met het daarbij uit
oogmerk, om openbaar geweld te keeren, en aan landl
kooplieden, bedevaartgangers, ridders en knapen, dus
sonen van allerlei rang en stand, aan ingezetenen
algemeen, veiligheid en vrij verkeer te land en te wat
zekeren. Deze wijze maatregel scheen ook bij de van
bijval te vinden, want er werden 10 gezworenen beno
raadslieden, waaronder ook Alard van Bueren. Dez
kennis nemen van, en uitspraak doen in alle geschil
tusschen de verbonden magten zouden ontstaan. Met
raad zouden de leden van den landvrede, alle geweld
lijk te keer gaan, de verbrekers vervolgen, ook zelfs b
palen des verbonds, hunne sloten nederwerpen en r
over de gevangenen.

Er werd een overslag gemaakt van het aantal gew
dat, zoo door iederen ambtman met zijne onderhoorig
en knapen, als door de heeren, die eigen banier voer
dienste van den landvrede, gereed moesten worden g
om, wanneer de nood dit mogt vorderen, daarmede
te trekken. De heer van Buren en Businchem leverde
tien gewapende ruiters. Deze landvrede was mede ond
door Otto, Jan en Arend van Bueren (die als Arno
komt op de geslachtslijst), drie zoons van Alard.

Deze Otto was behalve heer van Aarsen, ook heer v
(in het rijk van Nijmegen) of Rijks-Ewijk en Doddendaal.
voogd over zijn neef Willem van Bueren, dien wij lat
leeren kennen. Hij had den burg van Gelder in b
dien hij later aan Willem, hertog van Gelder weder
waarvoor hij 5000 oude schilden ontving. Deze Ot
zonder kinderen na te laten.

Wat het inwendige bestuur van de heerlijkheid *Bure*
zoo schijnt men in Alard een heer te hebben gehad
bevordering der algemeene belangen zeer ter harte n
toch schonk op onderscheidene tijden 1378, 1383, 1
landregten aan de stad en de dorpen van Buren,
de afschriften aldaar nog aanwezig zijn, terwijl de
kelijke stukken met uithangend zegel in groen was

zich bevinden, zooals Nijhoff zegt, in het archief van Culenborg (1).

Omtrent dezen tijd bezat Buren ook reeds twee jaarmarkten, die nog gehouden worden, benevens eene weekmarkt, die echter in den Spaanschen oorlog in verval is geraakt; zoodat sedert dien tijd de ingezetenen zich naar de omliggende steden Tiel, Culenborg en Wijk bij Duurstede ter markt begeven.

Even zooals Alard voor het welzijn der heerlijkheid zorgde, zoo scheen hem ook het belang zijner kinderen aan het harte te liggen, waarin hij op eene billijke wijze trachtte te voorzien. Nadat Willem van Gulik, als hertog van Gelder in zijn kort en onrustig bestuur, eindelijk met de Brabanders vrede gesloten had, werd hij in 1402 door zijn broeder Reinold IV opgevolgd.

Deze bevestigde Alard „zijnen lieven zwager", in het bezit zijner leenheerlijkheden Buren en Businchem; ten Zutphenschen regte, waarvan de oorspronkelijke perkamentenleenbrief in het archief van Culenborg berust (2). Doch Alard, die reeds op jaren moet geweest zijn, begreep die leengoederen in zijn geslacht te moeten overdragen, die daarmede dan ook 12 Aug. 1403 door Reinold in genoegzaam gelijkluidenden brief, als van Alard zelf beleend werd, aan Willem van Bueren. Wie deze was, moeten wij hier trachten uit te maken. Alard. zegt het register, was „jong gestorven." Dat kan de even gemelde *Alard* dus niet geweest zijn, doch hij was de zoon van Alard den Ouden, zoo ook Gijsbert in 1307 overleden. Deze nu liet een zoon na Willem geheeten. Wij vermoeden, dat deze de opvolger van Alard geweest zij, en dat die dus naar *erfregt* van Gijsbert, die hem bij leven had moeten opvolgen, dezen Willem daarmede bevoordeeld hebbe; doch Nijhoff noemt dien Willem „een zoon" van Alard. Hiertegen strijden, zoo het ons voorkomt de doopnamen zijner kinderen, waarin wij eerst den *vader* dan den *grootvader* benoemd zien. Ook het register noemt Willem de opvolger van „zijn *grootvader*." — De overdragt van de heerlijkheden werd hem dan ook bevestigd door hertog Reinold waarvan de bovengenoemde brief 12 Aug. 1403 mede nog in het archief van Culenborg aanwezig is.

1) Nijh. III, Orkb. 359.
(2) Nijh. III, bl. 268.

Ook voor zijne eigene zoons zorgde Alard op deze wijze: aan zijn zoon Otto deed hij geregtelijke opdragt van verscheidene stukken lands te Malsen, Asch, Erichem en elders, benevens de tienden van Burenerbroek; terwijl hij aan zijn zoon Jan de waard te Businchem en eene tiend aldaar schonk, waarmede hij insgelijks door Reinold beleend werd.

De beide dochters van Alard waren gehuwd, zooals het register zegt: Elisabeth, met Jan van Vianen, heer van Heukelom en Beverweerd, en Catharina met Frederik III, heer van 's Heerenberg. De laatste overleed in 1410.

— — —

Over den dood van Alard ligt een sluijer van onzekerheid verspreid; tenzij men hem, ook nog in hoogen ouderdom jeugdigen moed en ridderlijke fierheid toekenne. Immers vermeldt Slichtenhorst dat hij gesneuveld zou zijn in den beroemden strijd van Willem van Arkel te Gorinchem, doch de omstandigheid, dat deze hem eerst laat sneuvelen en later zegt, dat hij *gevangen werd genomen*, geeft ons grond te veronderstellen, dat hier niet aan Alard maar alleen aan *Otto van Bueren* moet gedacht worden, dien men weet, dat Willem van Arkel in 1417 tegen Jacoba van Beijeren, — welke strijd in een oorlog tusschen Gelderland en Holland ontaard was — bijstond.

Wat Wagenaar dienaangaande zegt laten wij hier volgen. Jan van Beijeren had zich met Egmond en Jonkhr. Willem van Arkel verstaan, om Gorinchem en het slot van Arkel op de Hollanders onder Jacoba te veroveren. Egmond had vrienden in de stad, waar nog velen de vorige Arkelsche regering waren toegedaan: hij drong er onverhoeds binnen, dreef de Hollanders naar 't slot. „Jonkhr. Willem van Arkel, eenige Geldersche en Luiksche benden bijeen gekregen hebbende, volgde Egmond, en wierp zich insgelijks binnen Gorinchem, dat terstond door 't herstellen der vesten in staat van tegenweer gesteld werd. Ook leed het niet lang, of de jonge gravin begaf zich, aan 't hoofd harer getrouwe Hollanderen en Zeeuwen, naar 't slot Arkel, om vandaar de stad te bestormen. 't Slot werd door eene graft, onlangs, op Arkels bevel, gegraven, van de stad afgescheiden. De poorters van Utrecht en Amersfoort, welke hier wederom hulp boden, waren de eersten, die, eene groote bres in den muur geschoten hebbende, over de graft, in de stad trokken. De Hollanders en 't overige leger der

rinne volgden hen. De Arkelschen waren wel 3500 gewa- den sterk, en stonden geschaard in eene straat, thans de teteeg genoemd. Hier viel op den 1en van Wintermaand bloedig gevecht voor, in 't welk vrouw Jacoba de overhand ield. Meer dan duizend man sneuvelde er van de Arkelsche), onder welken Jonkhr. Willem zelf was. Egmond en *Geldersche edelen* werden gevangen genomen: van welken edert eenigen onthalsd werden."

so verre Wagenaar. Onder deze „Geldersche edelen" nu, in de stad gevangen genomen, doch later weder los gelaten, behoorde ook Otto van Bueren, terwijl wij nergens dan Slichtenhorst gewag van Alard vinden gemaakt, die blijk- zijn naam met dien van den zoon Otto van Bueren ver- d schijnt te hebben.

oor een gedenksteen in de zoogenoemde Krytsteeg, houdt t te Gorinchem het aandenken aan dat moorddadig gevecht aard. Wij lazen daarop voor eenige jaren:

De men screef den 1en December MCCCC en een,
De stierf de edele Hooghgeboren Willem van Arkel onder desen steen.

1 oude jaartelling, de slag viel voor 1 Dec. 1417.

Thans overgaande tot Willem van Bueren, hebben wij met man te doen, die even als zijn broeder Jan van Bueren, vrij onrustig van aard schijnt geweest te zijn, waardoor bei- t zich onaangenaamheden op den hals haalden, die, zoo als zien zullen, ook op beider verderf uitliepen. Deze broeder proost van Aken en St. Marten van Utrecht.

Wanneer Willem in de heerlijkheid is opgevolgd blijkt niet, h wel dat hij den 16 Febr. 1416 een landregt aan de inge- nen zijner heerlijkheden Buren en Businchem schonk (1). Drie jaren later, 1419, sloot hij met onderscheidene heeren, ders en knapen een verbond van verdediging, onder den m van *eeuwvrede*, waarbij men elkander, ingeval van nood, stand en verdediging beloofde (2). Dit verbond werd ook r zijn broeder Jan van Bueren onderteekend, en scheen

---

(1) Nijh., III, no. 359.
(2) Id., III, no. 387.

groote plannen voor de toekomst aan te kondigen, die wij in den loop der geschiedenis zich zullen zien ontwikkelen.

Dat Jan van Bueren ook met hertog Jan van Beijeren in betrekking stond, wiens aanhang wij boven zagen, dat in Gorinchem zulk eene geduchte nederlaag leed, blijkt uit een perkamenten H. S. van 1419 in de archieven te Culenborg bewaard. Daaruit weet men, dat hij den hertog eene som gelds geleend had van 2652 engelsche nobelen. Ook vindt men zijne onderteekening in de belangrijke verbondsbrieven van 1418 tusschen de ridderschap en de steden des lands van Gelder en Zutphen. In dezen brief klaagden ridderschap en steden beide over het schenden hunner voorregten (1), en men beloofde elkander, na den dood des hertogs zonder wettige kinderen, geen heer of hertog aan te nemen, dan met de meeste stemmen van ridderschap en steden.

Toen later, na den dood van Reinoud IV in 1423, Arnoud, zoon van Jan van Egmond, door 's lands staten tot hertog van Gelder en Gulik en Graaf van Zutphen gehuldigd werd, zwooren ook Willem, heer van Buren, benevens zijn broeder Jan, hem gehoorzaamheid en trouw, naar ridderlijk gebruik, met opgestoken vingers. Bij de huldiging van Arnoud verbond deze zich, de stad *Grave*, die aan Gelder behoorde, doch toen aan Willem van Bueren verpand was, zoo spoedig mogelijk in te lossen, opdat de schuld niet te groot mogt worden, en Grave daardoor van Gelder worden afgescheurd (2).

Na den dood van bisschop van Blankenheim in 1423, deden zich verscheiden mededingers naar den bisschops-zetel op, waardoor bij de verkiezing op St. Martensdag de stemmen der kanoniken zoo verdeeld waren, dat zij zich tot *vier* personen bepaalden, als: Rudolf van Diepholt, proost te Osnabrug en kanonik in den Dom te Keulen, Walraven van Meurs, broeder van den aartsbisschop van Keulen, Zweder van Culenborg, proost van den Dom te Utrecht, en Jan van Bueren, proost te Aken en van St. Marie te Utrecht, broeder van Willem, heer van Buren.

Van dit viertal viel de keus van het kapittel op Rudolf van

(1) Zie *Geld. placaatboek*, II dl., 1 app., blz. 175 enz. Nijh., III, 374.
(2) Slichtenhorst, bl. 209.

Diepholt. Deze ontving verre de meeste stemmen, weshalve hij tot bisschop van Utrecht werd uitgeroepen; doch paus Martinus V verkoos, met voorbijgaan van die allen, Rabanus, bisschop van Spiers, die met pauselijke goedkeuring zijne waardigheid aan Zweder van Culenborg overdroeg.

In de verschillen, die daardoor tusschen Rudolf van Diepholt en Zweder van Culenborg, over den bisschops-zetel ontstonden, namen steden en ridderschap van het Sticht levendig aandeel: Willem van Bueren, even als de Hoekschen, kozen de partij van den eersten.

Zweder had in 1427 de stad Tiel ingenomen; weshalve Willem besloot, met behulp der Stichtschen en eenige Hoekschen, benevens zijn broeder Jan van Bueren, Tiel bij verrassing of met geweld te hernemen. Hij noodigde daartoe de overheden van Tiel tot een vriendschappelijk gastmaal te Buren. In den nacht verzamelde hij zich eene menigte krijgsvolk in de vesting van Buren, en trok in alle stilte naar Tiel. Doch de aanslag ontdekt zijnde, kon de stad thans niet bij verrassing veroverd worden; weshalve hij haar bij herhaling bestormde, doch door krachtdadigen tegenstand genoodzaakt werd, met achterlating van een aantal dooden en gekwetsten, in verwarring de vlugt te nemen.

Diepholt zocht deswege zijn gemoed te koelen door het plunderen en uitbranden van de dorpen Santwijk, Drumpt, Soelen, Wadenoyen, Malsen en het vermaarde en rijke klooster Mariënweerd, waarna hertog Arnoud, die de zijde van Zweder hield, van zijnen kant met eenige krijgslieden in het land van Buren viel, en alles, wat hij ontmoette, te vuur en te zwaard verwoestte, ja zelfs de tuinen, de boomen en het veldgewas niet spaarde (1).

Deze aanslag van Diepholt, door ons naar Slichtenhorst en Rink verhaald, omdat Willem en Jan van Bueren daarin betrokken waren, viel alzoo niet beter uit, dan een voorafgegane strooptogt, dien hij kort te voren van Rhenen uit in de Betuwe ondernomen had, toen hij met zwaar verlies tusschen Rijswijk en Maurik geslagen werd (2).

---

(1) Slichtenhorst, bl. 216.

(2) Rink, Tiel, bl. 36, 37.

Nadat bisschop Diepholt nog vergeefsche poging had aangewend, om zijn mededinger en tegenstander Zweder van Culenborg door vergif te laten ombrengen, beraamde hij, zoo het schijnt, met den proost Jan van Bueren, een nieuwe aanslag (1428) thans op Culenborg, doch die, volgens Voet van Oudheusden, voor den laatsten nog ongelukkiger uitviel dan de verradelijke en duur betaalde aanslag op Tiel.

Diepholt zond namelijk op den 23 Febr. 1428, den proost Jan van Bueren, zoo men wil, ook Willem van Bueren aan het hoofd van eene bende krijgsvolk van 1500 man, veelal van de Hoeksche partij, om de stad Culenborg in den nacht te overrompelen. Aan de oostzijde eene brug over de gracht geworpen hebbende, beklommen zij den muur. De proost kwam met een 40tal der manschap binnen, en stak, ten teeken voor de buiten zijnde troepen, de trompet, terwijl hij zich naar de poort spoedde, om die te openen.

Door de trompet werden evenwel ook de burgers gewekt, die te wapen snelden, en zoo dapperen tegenstand boden, dat zij den proost, Jan van Bueren zelf, met 18 man gevangen namen, welke laatsten dadelijk werden nedergesabeld, terwijl zij den proost voor een nog smadelijker dood spaarden. Als voorvechter van den verradelijken aanslag werd hij naar de oude vischmarkt getrokken, waar hij op een der vischbanken geworpen, in handen der vischwijven geraakte, die hem in „mooten kapten," terwijl de overigen der bende, die reeds met hun aanvoerder in de stad waren, het door de vlugt ontkwamen. Zoo mislukte deze aanslag, gelijk die van Tiel.

„Zoo een schandelijk en droevig uiteinde — zegt Voet van Oudheusden, — had Jan van Bueren, een regte woelwater, die reeds in 1421 Brussel met zijne complicen meenende te overrompelen, in den nacht aldaar met 150 schildboortige mannen gevangen wierd genomen. Die sedert mededinger naar het Utrechtsche bisdom is geweest, en in den jaere 1427 een aenslag had op Tyel, welke mislukte; die de Geldersche dorpen aen koolen hielp leggen. Die de vlamme in de abdije van Marienweert aenstak, en daer hij een geestelijke was en verpligt zulk een heiligdom te beveiligen, niet ontzien heeft, een medewerker, ja voorganger te wezen van die geene, die geen plaetse toegewijd aen Gode, ontzagen."

„De reden waarom men het op Culenburch verzien had, was

wel daarin gelegen, dat heer *Jan* van Culenburch in den bisschopsoorlog natuurlijkerwijze de partij zijns broeders Zweder van Culenburch koos, die dit feit, waarin zijn broeder *Jan* den proost sloeg, door navolgend jaar-vers heeft trachten in aandenken te houden:

Te Culenburch binnen mueren
Sloeg Jan in den winter Bueren;
Doet een af in 't getal
Ghij vindt den datum al (1).

Behalve door dit gedenkvers werd de bevrijding der stad van het dreigend gevaar, dat haar boven het hoofd hing, ook nog jaarlijks kerkelijk door eene processie en hoogmis en door het uitdeelen van brood aan de armen, op St. Emerentius-dag gevierd; terwijl een spreekwoordelijk gezegde: *God dank! de proost van Aken op de vischbank!* in den mond des volks voortleeft, en, even als te Gorinchem, de plaats wordt aangewezen, waar vroeger jonkhr. Willem van Arkel sneuvelde, zoo ook in Culenborg nog de plaats, waar Jan van Bueren gegrepen, en waar hij ter visch- of slagtbank gesleept werd.

Dat was het treurig einde van een woelziek en onrustig leven. Zoowel heer Jan van Culenborg als het stads-bestuur, en bisschop Zweder van Culenborg, die zich dien nacht juist op het kasteel bevond en door het wapengeschreeuw van Holland, Buren, Utrecht! zeer verschrikt was, hebben in hunne proclamatien of brieven van den volgenden dag mede omstandige beschrijvingen van 't feit nagelaten (2).

Willem van Bueren moest door dezen smadelijken dood zijns broeders, met wien hij als aanhanger van Rudolf van Diepholt meer dan een aanslag gedeeld had, wel zeer getroffen zijn. Dit schijnt hem evenwel niet te hebben afgeschrikt, om, vermoedelijk door bisschop Diepholt daartoe aangespoord en bijgestaan, door Jan van Langerak, andermaal een aanslag op Tiel te beproeven, en wel op nagenoeg dezelfde wijze als die van 1328. Daartoe noodigde hij ook thans, gelijk toen, de regering

(1) Deze datum is namelijk in de beide eerste regels:
M = 1000, drie CCC = 300, twee L = 100, vijf U of V = 25, vier I = 4, zamen = 1429 min — 1
1428

(2) Over dit een en ander: Voet van Oudheusden, Culenborg 1753, bl. 64.

van *Tiel* bij zich op het slot, onder het voorwendsel van b langrijke zaken aan haar te zullen mededeelen. Zoo dacht l andermaal de stad alsdan zonder opperhoofden zijnde, gen a kelijker in handen van het bisschoppelijke leger te zullen stel le dat inmiddels in alle stilte naar Tiel getrokken was.

Maar ook ditmaal werd de verradelijke aanslag nog bij ijd in de stad bekend, door eenen bode door jonkhr. van Gaes eel afgezonden, welke toevallig het oogmerk der vijandelijke tro pen van den bisschop ontdekt had. Dit was oorzaak, dat ook nu weder de aanslag mislukte, want de vijanden, die in groote menigte waren, geen wederstand verwachtende, waren naauwelijks aan de poort genaderd, of zij werden onverwachts zoodanig door het geschut uit de stad beschoten, dat zij in allerijl terugweken en in verwarring aftrokken, nadat zij het binnendringen vooraf nog aan de Santwijksche en eene andere poort beproefd hadden, waar zij op dezelfde wijze ontvangen, en door de dappere burgerij, door eenige van de oudsten aangevoerd, manmoedig afgeslagen werden. Na drie mislukte stormen, waarin zij vele dooden en gekwetsten achter lieten, trokken zij dus onverrigter zake wederom af (1).

Dat hertog Arnoud dezen nieuwen aanslag vernemende, wel zeer moest verstoord zijn op bisschop van Diepholt en Willem van Bueren, als aanvoerder zijner troepen, zal niemand bevreemden; doch minder verklaarbaar is het, dat, terwijl Zweder op pauselijke last zijnen tegenstander Diepholt en aanhangers in den *ban* deed, de hertog integendeel, in 1429 den vrede met beiden sloot, waarbij wij als medeonderteekenaar van den zoenbrief Jan van Bueren, heer van Ewijk aantreffen, waarbij bepaald werd, dat Culenborg de vroeger Burensche gevangenen zou los laten, waartoe echter heer Jan eerst dan bewilligde op voorwaarde, dat hertog Arnoud de geledene schade zou vergoeden, zoo als, volgens Voet van Oudheusden, ook gebeurd is (2).

Door Willem van Bueren werd zelfs eene verzoening tusschen Rudolf van Diepholt en zijn neef Jan van Culenborg tot stand gebragt.

Intusschen schijnt zich heer Willem van Bueren, door zijne deelneming aan de bisschoppelijke onlusten, zeer in schulden

(1) Rink, Tiel, bl. 37 en in zijne aant. op deze blz. ald. 81

(2) Bl. 74.

gewikkeld te hebben. In 1430 verkocht hij aan zijn neef een watergang van Redichem tot uitwatering onder Businchem, voor eene somme gelds „die hij ons vol en al betaelt heeft," zegt de koopbrief bij Voet van Oudheusden (1), en in 1431 bekende Willem van Bueren, daarenboven nog bij open brief, dat hij van zijn neef geleend had eene som van 2900 overlandsche Rijnsche guldens tot betaling van zijne schulden. Tot onderpand voor de aflossing verbond hij, met believen van zijne huisvrouw Ermgard van der Lippe, een gedeelte van zijne heerlijkheid Businchem.

Zoo wel die verkoop als leening beschouwen wij als noodwendig gevolg van zijne zucht tot gedurige oorlogen en herhaalde aanslagen. — En aangezien nu Willem van Bueren, waarschijnlijk niet bij magte zal geweest zijn, gemelde som op den behoorlijken tijd af te lossen, zoo zien wij den hertog van Gelder in 1433 den heer van Culenborg in dat gedeelte van Businchem bevestigen, dat hij van Willem van Bueren in onderpand bezat.

De gedurige deelneming aan de bisschoppelijke verdeeldheden hadden Willem van Bueren in schulden gestoken, zijn broeder ten val gebragt; de deelneming op nieuw aan de geschillen van hertog Arnoud uit het huis van Egmond, met Adolf, graaf van den Berg, beiden door keizer Sigismund tot opvolgers van hertog Reinoud erkend, bragt eindelijk ook hem ten val.

Adolf van den Berg, die zich op opene brieven des keizers beriep, trachtte Willem van Bueren tot zijne zijde over te halen, waartoe hij welligt, door de gedeeltelijke schenking van Businchem, door hertog Arnoud, aan zijn neef gedaan, weinig moeite gehad heeft. Adolf bewoog Willem van Bueren zelfs zich in 1430 aan het hoofd van een leger te stellen, waarmede hij Gelder op *drie* plaatsen te gelijk aanviel. Arnoud ziende, dat met Willem van Bueren geen vrede te houden was, trok met eene krijgsmagt tegen Buren zelf op, belegerde stad en slot, doch de eerste aanval werd moedig weerstaan. Eerst na een langdurig beleg werden de belegerden gedrongen zich over te geven, waarbij zij evenwel hun leven en hunne bezittingen vrij bedongen. Buren werd toen van wege den hertog door eenen ambtman bestuurd.

(1) Bl. 76.

Willem van Bueren, die zich inmiddels in Adolf's leger schijnt te hebben bevonden, gaf daarom toch de vijandelijkheid en den moed niet op. Hij kwam in 1434 weder in Buren, en bewoog de inwoners en bezetting op nieuw tot afval van den hertog. Doch Arnoud verzamelde nu een magtig leger op de Veluwe, waarbij zich velen uit Harderwijk voegden, omdat de hertog hun door geheel Gelderland tolvrijheid schonk, tot zoo lang hij hun 1300 goudgulden zou hebben terugbetaald, waarmede zij hem, benevens de hulptroepen bijstonden. Zóó met geld en volk door eenige steden bijgestaan, sloeg de hertog andermaal het beleg voor het afvallige Buren (1435), dat hij weldra weder onder zijne gehoorzaamheid bragt, terwijl Willem van Bueren zich door de vlugt redde. Maar nu ook nam Arnoud meer doortastende maatregelen ten opzigte van Buren. Terwijl Willem als *banneling en vervallen van zijne heerlijkheid* beschouwd werd, behandelde de hertog de ingezetenen geenszins als rebellen, maar met toegevendheid. Hij liet hen alle vroegere regten en privilegiën behouden; doch de heerlijkheid zelf schonk hij, nevens die van Leerdam, Schoonrewoerd en Haastrecht, aan zijn broeder Willem van Egmond, die tevens heer van IJsselstein was. Wel vermeldt Slichtenhorst, dat deze schenking na de eerste inneming van Buren plaats had; doch ook ons komt het met Voet van Oudheusden meer aannemelijk voor, dat dit eerst na de tweede verovering plaats had, bij welke gelegenheid de heerlijkheid Buren, door aanhechting van nog andere, de bovengenoemde heerlijkheden, ten behoeve van Willem van Egmond uitgebreid, en de vlugtende Willem van Bueren, wegens opstand, vervallen verklaard werd van zijne heerlijkheid (1).

Terwijl deze evenwel voor Adolf bleef strijden, en daarbij welligt op den onzekeren kans van het krijgsgeluk bleef rekenen, legde hij als balling en vervallen van zijn leengoed, eene buitengewone koelbloedigheid aan den dag, in den slag op St Hubertsdag 1444 op de grenzen van Gulik en Gelderland. In den hoogen ouderdom van meer dan 80 jaren overleed hij in ballingschap te Luik in 1461.

Zoo eindigde ook hij zijn onrustig en veel bewogen leven, na tweemaal gehuwd te zijn geweest, eerst met Margaretha, dochter van Dirk, graaf van Limburg, bij wie hij geene kin-

(1) Bl. 76.

deren had; daarna met Ermgard, dochter van den graaf van der Lippe en Isabella van Meurs, bij wie het meermalen genoemde geslacht-register *vier* kinderen, drie zonen en eene dochter, vermeldt, waarvan de eerste zoon Vincent, zonder kinderen stierf, terwijl Gijsbert en Alard, gelijk ook hunne zuster Elisabeth zich den geestelijken stand wijdden.

Beide deze geestelijke heeren, Gijsbert en Alard, waren kanunnik te Luik, maar de eerste daarenboven aartsdeken te Condrot en de laatste ook kanunnik te Keulen en aartsdeken te Famine; terwijl de zuster Elisabeth, als Abdisse te Thoorn, bekend staat. Deze betrekkingen der beide zoons te Luik verklaart het ons, waarom Willem, zoo als gezegd, in 1461 te Luik overleed, waar ook zijne huisvrouw, hem twee jaren later, 1463 ten grave volgde.

Na bovenstaand overzigt van de Geschiedenis van de heeren van Buren kunnen wij, wat die van het landschap betreft kort zijn, om straks den genealogischen draad van het geslacht van Buren, zoo verre de Geschiedenis reikt, weder op te vatten.

Hertog Arnoud van Gelder, uit het stamhuis van Egmond, had zich de heerlijkheid Buren bemagtigd, slot, stad en landschap ten behoeve van Gelder verbeurd verklaard, en den drossaard Walraven van Hasten op het kasteel tot bestuurder van stad en land aangesteld, in welke waardigheid deze door andere drossaards Jan van Lawick, Frederik van Egmond, Otto van Bylandt enz. werd opgevolgd. Onder den eersten waren de Burenaars in opstand geraakt. Door Nijmegen en andere Gelderschen bijgestaan, belegerden en bemagtigden zij het kasteel; doch moesten weldra weder voor den hertog in onderwerping komen, die de heerlijkheid aan zijn broeder Willem van Egmond beloofde. Doch deze heeft er nimmer bezit van gehad.

Daarna werd in 1444 door den Hertog het slot, benevens de stad en heerlijkheid in leen opgedragen aan Gerard van Kuilenburg, die met Elisabeth, dochter van Jan van Bueren en Eleonora van Borselen, graaf van Oostervant, gehuwd was. Willen, hertog Arnoud 's broeder, had bij zijne huisvrouw Walburg, dochter van Frederik graaf van Meurs, onder andere kinderen, *drie* zonen, onder wie de hertog, na den dood zijns

broeders, zijne heerlijkheden verdeelde. Frederik van Egmond, zijn tweede zoon, ontving in den jare 1472 de heerlijkheden Buren en IJsselstein.

Ten zijnen behoeve werd de heerlijkheid Buren, door keizer Maximiliaan in 1492 tot een *graafschap* verheven, omdat hij diens zijde tegen de Gelderschen gekozen had. Deze alzoo de eerste graaf van Buren was met Aleid dochter van Gerard, heer van Kuilenburg en Elisabeth van Buren gehuwd, die hem de heerlijkheid St. Martens-dijk in Zeeland ten huwelijk bragt. Hij overleed in het jaar 1500.

Zijn zoon Floris van Egmond werd na hem graaf van Buren. Deze ontzette in 1516 Leeuwarden, dat door de Gelderschen belegerd was, en bragt in hetzelfde jaar Dokkum onder de gehoorzaamheid aan keizer Karel V. Ook bragt hij veel toe om dien vorst het wereldlijk gebied over Utrecht te doen opdragen. In dien tijd bekleedde hij het ambt van stadhouder in Holland. Hij stierf in 1539.

Bij zijne vrouw, Margaretha, dochter van Cornelis, heer van Zevenbergen, liet hij een zoon en twee dochters na, welke zoon, Maximiliaan geheeten, hem in het graafschap Buren opvolgde. Deze diende keizer Karel in verscheidene buitenlandsche oorlogen, en bekleedde van zijnentwege, het ambt van stadhouder van Friesland. Men verhaalt, dat de keizer hem aanbood zijn graafschap tot een *hertogdom* te verheffen; doch vernemende, dat zijne inkomsten daardoor niet vermeerderd zouden worden, sloeg hij het aanbod af, met de woorden: „dat hij liever een rijk graaf, dan een arm hertog wilde zijn."

Bij Francoise, dochter van Hugo, heer van Belingcourt, had hij eene dochter Anna, die hem na zijnen dood in 1548, in het bezit van het graafschap Buren, en verscheidene heerlijkheden opvolgde. Zij huwde in het jaar 1551, met Willem van Nassau prins van Oranje, en bragt daardoor het graafschap Buren, benevens hare heerlijkheden in het huis van Nassau-Oranje over.

Prins Willem heeft vier vrouwen gehad, Anna van Egmond, Anna van Saksen, Louise van Bourbon en Louise de Coligny. In het jaar 1584 in Delft dood geschoten, werd hij door drie zijner zonen, den een na den anderen in het graafschap Buren opgevolgd. Eerst door Filips, een zoon bij Anna van Egmond; deze overleed 1618 te Brussel; toen door Maurits, een

an bij Anna van Saksen, en na diens dood in 1625, door
ederik Hendrik, een zoon bij Louise de Coligny.

Men weet dat Frederik Hendrik door zijn zoon Willem II
, deze wederom door Willem III is opgevolgd. Na den dood
ı dezen in 1702, kwam het graafschap Buren, bij onder-
ge schikking tusschen den koning van Pruissen en Willem
rel Hendrik Friso, in 1732, aan dezen laatsten, en is se-
t dien tijd in het huis Nassau-Oranje gebleven.

Als graafschap heeft Buren, in alle groote en belangrijke ge-
urtenissen des lands gedeeld, vooral, ook in die van het
togdom Gelder, zoo bijv. in den Spaanschen oorlog, gelijk
er in de Fransche overheersching 1672, 1795.

Daar evenwel ons onderzoek zich hoofdzakelijk tot het ge-
cht, minder tot de heerlijkheid, thans graafschap van Buren,
paalt, zoo keeren wij thans, voor zoo verre de geschiedenis ons
ichting geeft, nog een enkel oogenblik tot hunne genealogie
ug.

Om dezen draad weder op te vatten, moeten wij beginnen
t Arnout van Bueren, zoon van Alard en Elisabeth, dochter
n Gijsbert, heer van Bronkhorst, Batenburg en Borkelo. Van
zen wordt op het geslacht-register aangeteekend, „dat uit hem
e *nazaten* zijn gesproten." Waar moeten wij die evenwel zoe-
n? Dit is even onzeker als zijn huwelijk zelf.

Gelijk vroeger te Ewijk en Doddendaal van Buerens in het
zit dier heerlijkheden waren, n.l. Otto van Bueren, heer van
ddendaal, en Jan van Bueren, heer van Ewijk en Dodden-
al, — zoo ontmoeten wij ook een Otto van Bueren als heer
n Balgoi of Balgoyen. Het eerste, Ewijk en Dodden-
al, ligt in het rijk van Nijmegen en daarom Rijks-Ewijk
heeten, Balgoi in het land van Maas en Waal aan de Waal.
opens die heerlijkheden, eenmaal in het bezit der van Bueren's,
wordt berigt: „Doddendaal is eene heerlijkheid bij Ewijk, al-
waar men (in 1714) de overblijfsels nog ziet van het aanzien-
ijk heerenhuis of slot. Het zwaar muurwerk van het huis
an Doddendaal is in de jaren 1672 en 1702 door de Fran-
chen, zeer beschadigd geworden. Een gedeelte van het gebouw
s tot eene woning van den (toenmaligen) heer bekwaam ge-
naakt. Deez' roomschgezind zijnde, houdt een priester op het
uis, die de dienst doet, in een ruimen overwelfden kelder van

't gebouw, die, zoo men getuigt, wel 800 menschen bevatten kan" (1).

Uit dezen omvang des kelders kan men eeniger mate, tot dien van het geheele, forsche gebouw besluiten, waar Otto en Jan van Bueren leefden, zonder dat van hen afstammelingen bekend zijn.

Van Balgoi of Balgoyen, eene heerlijkheid aan de Maas, tusschen Grave en Ravestein, leest men, wat het slot aangaat (2) „van het adelijk slot, dat hier eertijds gestaan heeft, en in het jaar 1672, door de Franschen verwoest is, bespeurt men geene overblijfsels dan eenen langen vierkanten heuvel, die rondom met ruigte is begroeid."

Dit was zoo in 1741, alles predikt vergankelijkheid; gemelde Otto van Bueren, heer van Balgoi, kan afstammelingen hebben nagelaten, die zich in het rijk van Nijmegen, of wel ook in N. Braband, hebben uitgebreid.

Het naast van bovengemelden Arnoud, met zijne „*vele nazaten*" achten wij in de Betuwe zelf, en wel in Neer-betuwe, eenige straks te vermelden nakomelingen. Onzeker is het ons evenwel gebleven van wien zekere Willem van Bueren afstamt, dien wij uit zijne vijandige ontmoeting met het aanzienlijke geslacht van den Boetselaer kennen.

„In den jare 1460 (zoo lezen wij bij Voet van Oudheusden) (3) is Rutger van den Boetselaer, zijnde getrouwd met Elburg van Langerak en half heer van Asperen op zijn kasteel, dat aan de noordzijde der stad gelegen was, door eenen Willem van Bueren doodgeschoten. De reden was dat Rutger van den Boetselaer en Arent Piek van Beestdam, die zijn kasteel aan de zuidzijde bij de Gellekomsche poort had, en mede half heer van Asperen was, wegens zijn huwelijk met Belior van Polanen, tweede dochter van Otto van Polanen, te samen oneenig waren over eenige inkomsten van de heerlijkheid. In dezen twist mengde zich Willem van Bueren, die een zusters-zoon was van Arent Piek; hij kwam met eenig gewapend volk voor Rutgers kasteel, en schoot genoemden Rutger met een knipbus dood, vlugtte toen op het slot van Arent Piek, dat daarop door de Bour-

(1) Tegenw. staat van Gelderland, Amst. 1741, bl. 271.
(2) Id ald. bl. 277.
(3) Bl. 94.

osschen werd belegerd; Willem, ziende geen ontzet, meende et te ontvlugten in het nabijgelegen kruisbroeders klooster; och hij wierd gegrepen, naar den Haag gebragt en aldaar ont-afd. De helve heerlijkheid met het slot van Arent Piek werden rbeurd verklaard en opgedragen aan Carel van Bourgondie, rave van Charlois" (1), wiens magt zich destijds in de Ne-erlanden als graaf van Holland en Zeeland gevestigd had, en i. wiens naam dus alle regtspleging geschiedde.

Dat het geslacht van Bueren ook nog in de Neerbetuwe ijne aanzienlijke afstammelingen behield, hetzij dan van Ar-end of een ander van Bueren, die het geslachtregister niet ermeldt, — dit blijkt daaruit dat wij hen in 1490 en later antreffen onder de ambtmannen van Tiel en de Neerbetuwe, ie aldaar met het hoogste gezag van den hertog bekleed waren. Volgens een pandbrief van St. Margretenavond 1458, stelde e hertog Johan van Rossem tot zijnen ambtman en regter in Tiel n den lande van Nederbetuwe aan, en wel met het regt „dat hij man rigten tot Tiel en tot Zandwijk zetten mogt." Dit regt m anderen overdragende, ontving van Rossem daarvoor 600 ude gouden overlandsche Rijnsche guldens, die bij ontzet oesten terug betaald worden. Van Rossem stelde zeven bor-en „die beloofden, bij niet voldoening in leisting te komen." Het dat is hebben wij boven reeds verklaard. Er werd bedon-n, „dat zij daartoe souden inrijden tot *Nijmegen* of *Tiel*, daar j ingemaand werden, ieder met eenen knecht en twee paarden. senden ieder eenen goeden eerzamen man, met hun gelijk telijk in de vertering zijnde, mede met eenen knecht en ee paarden, en aldaar in een eerzamen herberg op hunne sten verblijven, tot dat de schuld betaald en de vertering daan was" (2).

Vermoedelijk op soortgelijke voorwaarden had in 1490 een mbert van Bueren het regt van Johan van Rossem verkre-n, en na deszelfs overlijden verkochten en droegen zijn zoon riaan van Bueren, ambtman in Nederbetuwe en zijne huis-uw het schoutambt in de geregten van Tiel en Zandwijk op hunnen neef, Adriaan van Rossem, en diens erven, on-beding, dat zij bij hun beider goedvinden zouden zetten

(1) Voet v. Oudh. Culenborg, 1753, bl. 94—95.

(2) Rink, onder de bijl. bl. 31.

burgemeesters, schepenen en raad van Tiel en Zandwijk; zoo lezen wij dan ook 1491 „is nije raet (tot Tiel) geset van wegen Lambert van Bueren." Na dien tijd deed dit de regter.

Na zijn dood volgde het beroemde geslacht van Nicolaas Vijgh op; terwijl wij in later eeuw te Tiel nog aantreffen, onder de schepenen, „in 1581 Jhr. Jan. van Bueren." Er is wel geen twijfel of deze jonkr., behoort, even als de vooraf-gaanden tot het oude geslacht, dat wij leerden kennen en zoo ook bij Rink de navolgende zonder datum:

„Henricus van de Poel, *tanquam redditarius virginum in Westroyen*, erkende namens dezelve (n. l. wegens het klooster te Westroyen) schuldig te zijn ten behoeve van Jutte, weduwe van Arnoldus van Bueren, zeven Ph. guldens, te betalen jaarlijks „also lange sij leven sol; geschiedde betalinge also niet, soe mach sy off haer gewaerde bode daer over tot Westroyen comen ende daer bliven liggen op 't Joncfrouwen cost, also lange teeren sij haer gelt mede nam" (2).

Wij zien dus, met den *banneling* Willem van Bueren, was het aanzienlijk geslacht dier heeren nog niet uitgestorven. In hoe verre en in welken graad van affiliatie de genoemden van het *oude* geslacht afstammen, laat zich thans, zonder opzettelijk genealogisch onderzoek wel niet met volkomen zekerheid bepalen. Dit is vooral ook het geval met de nog levende van Buren's in Holland, gelijk de gewezen president van Noord-Amerika, die voor eenige jaren met zijne zonen, zijne vaderstad bezocht, van waar zijn aanzienlijk geslacht, over 's Hertogenbosch schijnt af te stammen. — Het geslachtwapen der oude heeren van Bueren, zal zeker wel ook door hunne afstammelingen in eere zijn gehouden, en kan dan tot onderscheidingsteeken dienen van andere geslachten van dien naam; namelijk, volgens Rouck: „*Escartelé de gueulen à la fasce bretessé et contre-bretessée d'argent.* (3)

(1) Rink a. w., ald. 81.

(2) Rink, vervolg van Bijvoegsels enz. 1847. bl. 35.

(3) Rouck, Nederl. Heraut. p. 312.

Steendr. v. H. L. van Hoogstraten a Gravenhage.

EEN STEDEKE UIT DEN ACHTERHOEK,

DOOR

H. G. HARTMAN JZ.

(Met eene plaat.)

„*De Achterhoek? fi donc!*"

Neen, mevrouw! gij behoeft dat *fi donc!* niet uit te spreken. De jaren zijn lang vervlogen, toen men zich *den Achterhoek* voorstelde, als een oord, „*waarachter geen land meer was,*" zoo als de zoon des volks zich uitdrukte. De dagen liggen in een ver verleden, toen men bij het uitspreken van dien naam dacht aan onbereikbare, of alleen met gevaar van leven, enz. te bezoeken streken; waar de bevolking op den laagsten trap van beschaving staat, en waar aan den geest van ontwikkeling en vooruitgang slechts een weinig beteekenende plaats werd ingeruimd, indien men hem al eenige herberg verleende. Neen, dat alles behoort tot het verleden. De Achterhoek is geen achterhoek meer; uitvindingen en ontdekkingen op het gebied van stoom en nijverheid, verbindingen met andere streken, door het aanleggen van goede wegen en het daarstellen van andere middelen van gemeenschap, hebben den Achterhoek opgebeurd uit zijn verachterden toestand. Ja, de nijverheid heeft hier juist een harer voornaamste zetels opgeslagen. Een tak van ons volksbestaan bloeit hier op eene wijze, zoo als men die elders in ons land en op vele plaatsen in het buitenland te vergeefs zoekt. Wij bedoelen de weverijen en spinnerijen, de callicotfabrieken en linnenbleekerijen, die men hier aantreft. De stoom heeft den arbeid vereenvoudigd, de productie vermeerderd en het geproduceerde verbeterd. De oude zandwegen zijn vervangen door goede grindbanen, de logge gevaarten van karren en wagens door elegante rijtuigen en diligences. Hier en daar wordt reeds een kanaal gegraven of worden plannen of middelen besproken, om het getal waterwegen te vermeerderen. En als straks de vurige salamander met zijn rijk bevrachten staart door de vroeger dorre heiden of eenzame zandvlakten trekt, dan is eene schoone toekomst voor den Achterhoek geopend.

En niet alleen op het veld des materiëlen levens, ook op de

bane der meer geestelijke ontwikkeling zijn en worden reuzenschreden gedaan. Het is waar, men is er nog niet zóó op de hoogte, van wat men in de *haute volée* smaak noemt, en eene zonde tegen de etiquette wordt niet met een vonnis van verbanning uit den fatsoenlijken kring gestraft, — de menschen zijn eenvoudig, en daardoor ongekunsteld, — maar zelfs als men zoekt naar kunstmin of zin voor het edele en schoone, zal men er geene vergeefsche pogingen aanwenden. Hier vindt men eene rederijkers-kamer, dáár is een muzijkgezelschap gevestigd; ginds wordt eene liedertafel aangetroffen, elders is eene vereeniging tot beoefening van letterkunde, enz.

Waarlijk de Achterhoek staat bij velen zeer laag aangeschreven, omdat het oordeel van vader en grootvader op de kinderen en kleinkinderen is overgegaan; maar de streek heeft in de laatste jaren den invloed van den geest des tijds ondervonden, en de ontwikkelings-periode onzer eeuw is ook voor den Achterhoek aangebroken.

Daarom durf ik mijne lezers gerust uitnoodigen tot een togtje naar den Achterhoek.

Wanneer men uit Holland met den spoortrein in Gelderlands hoofdstad is aangekomen en daar plaats genomen heeft in de diligence van van Gend en Loos, die op zijne zijwanden de namen der steden Arnhem—Zutphen—Lingen spelt, dan voert deze u weldra door het bevallige Velp, het aangename Dieren en het bekoorlijke Brummen, naar de hoofdstad van het voormalige graafschap Zutphen. Een kwartier voorbij deze stad passeert men nog het liefelijk gelegene Warnsveld, doch nu heeft het natuurschoon opgehouden. Dorre heidevelden zoowel aan zijne regter, als aan zijne linkerhand, nu en dan afgewisseld door een dennenboschje, eene enkele boerenwoning of een eenzaam heerenhuis, — *voila tout*, wat de weg oplevert. Doch vóór zich uit heeft men een heerlijk verschiet op blaauwende bergen of groene wouden en het verlangen daarheen, doet het onaangename der naaste omgeving vergeten. Daarheen! de diligence brengt er u in een paar uur rijdens. Zie, reeds ontdekt gij boven het bladerrijk geboomte de toren van oud-Lochems veste, weldra hebt gij aan uwe regter hand eene uitspanningsplaats — de Luchter —; nog een paar minuten en gij zijt aan den voet van die heuvels, die zich in de verte als bergen aan

u voorzeden. Komt! verlaten wij het rijtuig en wandelen wij stadwaarts. Wij hebben dan beter gelegenheid om alles op te merken.

Dáár, aan onze linkerhand woont de rector der Latijnsche school. Deze inrigting, die in vroeger dagen zeer bloeide, was, door welke omstandigheden weet men niet, na het vertrek van den vorigen rector, eenigzins in verval geraakt, zoodat het bestuur den benoemden rector in 1862 vergunde, de weinige leerlingen bij zich aan huis te onderwijzen. Het grondig onderrigt van Jhr. Dr. J. P. Pompe van Meerdervoort, deed echter de school weder meer bekend worden en terwijl het getal leerlingen toeneemt, mag men hopen, dat de inrigting zich weldra weder in vorigen bloei zal verheugen.

Naast die woning is de begraafplaats der Israëlieten. Een eenvoudig plekje gronds, waarop de steenen u reeds zijne bestemming prediken. Schuins tegenover deze vindt men de algemeene begraafplaats. Een breede opgang brengt u aan een ijzeren hek tusschen twee eenvoudige maar nette huisjes, die het vroegere houten hek met zijn opschrift hebben vervangen. Doch heeft de houten afsluiting moeten zwichten voor den tand des tijds, de opschriften, die men aan den dichter Staring te danken heeft, zijn bewaard gebleven. Men vindt ze op de muren der huisjes, die tot berging der benoodigdheden voor de begraving van Lochems dooden dienen. Die opschriften herinneren in welsprekende taal, de broosheid van ons leven, de eeuwigheid van ons bestaan.

Verheft uw oog, wie aan een grafstee schreit:
Keert stof tot stof, de mensch erft d' eeuwigheid.

Geen afschrik bare u, wat gij ziet, —
Den dood vreest hij, wie God vreest, niet.

Het is stil op den godsakker, en de indrukken zijn verheven, die men opdoet, wanneer men de oogen laat gaan over de doodsche hoogte, en van daar den blik werpt naar het woelige beneden. Doch, wij gaan verder. Een paar schreden verder en wij zijn op een vier- of liever een vijfsprong. Voor ons loopt de straat die door de Nieuwstad naar de oude Veste geleidt, aan onze regterhand geleiden twee goede grindwegen naar het gehucht Barchem, de eene langs de havezathe *de Cloese*, toebehoorende aan de echtgenoot van den burgemeester van

Laren Mr. C. J. Sickesz, de andere langs de uitspanningsplaats *de dolle hoed.* Achter ons de weg van Zutphen aan onze linkerhand het pad door den zoogenaamden Enk. Ofschoon dit laatste, door de heerlijke bouwlanden, waar tusschen het zich heenslingert, vriendelijk uitnoodigt, willen wij evenwel onzen weg vervolgen, na even een blik geslagen te hebben op de twee gebouwen, die aan den ingang van dat pad zich verheffen. Het eene is de gemeentelijke inrigting voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs voor jongens, in de wandeling *de Fransche jongens kostschool* geheeten. Het onderwijs van den heer J. J. de Planque mag uitmuntend genoemd worden. Doch het gebouw heeft eene geschiedenis. Oorspronkelijk was het bestemd voor de kerk eener afgescheidene gemeente; het vertrek van den eigenaar, die het hoofd zijner partij was, deed dit plan echter in duigen vallen, en het werd voor zijn tegenwoordig gebruik ingerigt. Het draagt den naam van *Sumatra*, terwijl het buitentje tusschen de twee bovenaan gewezene grindwegen dien van *Java* in den gevel voert. Dit geeft aanleiding dat de straat, die tusschen die beide huizen naar de stad voert, medigmaal bestempeld wordt met den naam van *Straat Sunda.* Het andere gebouw aan den weg door den Enk is eene eenvoudige boerenwoning, *de Gloep* geheeten. Hier was, in den Spaanschen oorlog, en later in den Munsterschen krijg, een voorpost gevestigd, wiens pligt het was, *gloepende* of *gluipende*, verkenningen te doen. Eene der drie grachten, waarmede de stad vroeger omgeven was, liep hier langs. De Munstersche bisschop Christoph Bernard van Galen deed echter de grachten dempen, de wallen slechten en ter plaatse waar vroeger de sterke vestingwerken den vijand weerstand boden eene enkele gracht graven, die de stad nog omgeeft.

Die gracht is van onberekenbare waarde voor de inwoners der grijze veste. Niet alleen dat zij het uitzigt bij het doen eener wandeling langs de wallen vervrolijkt en de stad van versch water voorziet, maar haar bagger of slijk levert eene goede mest op, die met graagte begeerd en met vrucht aangewend wordt.

Lochem bezat vroeger drie poorten, doch deze zijn thans afgebroken, terwijl de ophaalbruggen over de gracht zijn vervangen door steenen duikers. Ter plaatse, waar wij thans het stedeke binnentreden, stond de Smee- of Smedenpoort, die ha-

ren naam aan de straat, die van af haar, verder stadwaarts invoert, heeft geschonken. Éene herinnering dier poort is niet onbelangrijk, waarom wij haar hier inlasschen. Nadat de Spanjaarden in 1582 onder Verdugo de vesting te vergeefs belegerd hadden, wilden zij in 1590 eene poging wagen, om haar door list te vermeesteren. Althans, niets kwaads duchtende, ziet de poorter op zekeren morgen drie hooiwagens den weg van Zutphen afkomen, om binnen de stad hun last te lossen. Hij opent de poorten en de wagens rijden door. Doch zijn zoon, gebruik makende van een oud privelegie, om namelijk, gedurende den tijd, dat de wagens zich onder de poort bevonden, zooveel hooi te trekken, als mogelijk was, voelt op den tweeden wagen iets hards, tast door, en houdt een laars in de hand. „Verraad! verraad!" roept hij uit en spoedig snellen anderen te hulp. De vijand had eenig krijgsvolk onder het hooi verborgen, doch terwijl de poort voor de twee laatste wagens gesloten werd, kostten het den stedelingen niet veel moeite, om de soldaten, die hun verblijf op den eersten hadden, weder buiten de stad te jagen.

Zoodra men de brug of duiker overgegaan is, ziet men aan de linkerhand een huisje van zonderlingen bouwtrant. Vier steenen pijlers dragen een gedeelte van het dak, zoodat eene soort van overdekten gang of warande gevormd wordt. Het is de zoogenaamde *wacht*, het verblijf der krijgsmagt, die het stedeke verdedigde. Wij slaan langs dit gebouw den wal op, om onze wandeling te vervolgen.

Al spoedig hebben wij de school voor gewoon lager onderwijs bereikt. Is het onderwijs van den heer G. W. Snel er zeer goed te noemen, en verdient de school daarom wel een bezoek, ook uit een historisch oogpunt, is zij dat ten volle waardig. Het gebouw is de kloosterkerk van het vroegere convent der *zusters van 't gemeene leven*. Lochem had twee zulke inrigtingen, waarvan deze den naam van *het groote convent* droeg. Het kleine was gevestigd in de Bagijnastraat. Het eigenlijke klooster van het groote convent, of juister uitgedrukt het Zusterhuis, lag in de Achterstraat en was door den kloostertuin aan de kerk verbonden. Dit huis wordt thans door den jongsten predikant der Ned. Herv. gemeente bewoond. Ook van het verblijf van den Munsterschen bisschop in de stad (1666 en later 1672) weet de school te verhalen. Zij werd door

dien kerkvorst in 1672 gebruikt tot uitoefening der eered
terwijl hij de groote kerk had doen inrigten tot eene bak
ten dienste van zijn garnizoen te Deventer.

Een weinig verder zien wij weder een openbaar gebouw.
is de bewaarschool. Opgerigt door het departement L
der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, met subsidie
die Maatschappij en van de gemeente, werd zij den 25 A
tus 1862 aan hare bestemming toegewijd. Zij telt thans
100 leerlingen.

Slechts een paar schreden verder en wij ontmoeten aan
linkerhand weder eene inrigting van onderwijs. Het is de
voor gewoon en meer uitgebreid lager onderwijs voor m
Het gebouw, weleer eene gevangenis, had een toren,
de afbeelding der stad bij Slichtenhorst nog te zien gee
de school draagt dan ook den naam van *Blaauwe Toren.*
gemeentebestuur deed haar tot schoolgebruik inrigten é
onderwijs van mej. M. J. C. Puffius, de tegenwoordige l
onderwijzeres, deed het getal leerlingen zoodanig klin
dat zij thans eene *bloeijende* school mag genoemd worden.
alleen uit de stad zelve, maar ook van elders, zelfs uit
sterdam worden er kinderen gevonden en de aangename l
van Lochem, de gezonde streek enz., dragen niet weinig b
de school aanbevelenswaardig voor ouders en voogden te n

Altijd langs den wal voortwandelende komen wij weldr
de synagoge. De Israëlitische gemeente telt ongeveer 100
en het godshuis, dat bovendien in bouwvalligen toestand
keert, is dan ook niet groot genoeg tot behoorlijke uitoe
der eeredienst. Van daar dat het kerkbestuur pogingen aan
eene nieuwe synagoge te doen verrijzen. De gemeente he
eigen boezem daartoe eene belangrijke som bijeen gebra
geholpen door de giften harer stadgenooten, de rijkssub
de bijdragen van de ingezetenen der omliggende plaatsen
opbrengst eener loterij, zal het bestuur in zijne poging s

Wij zijn nu weldra aan een der andere uitgangen v
stad genaderd. Het is de zoogenaamde Walderpoort, ofs
ook hier niets meer te zien is, dat naar eene poort g
De weg hier buiten voert door het dorp Laren naar Dev
en wordt onderhouden door eene commissie, die te De
gevestigd is, doch in elk der besturen van de gemee
waardoor de weg loopt, één vertegenwoordiger heeft.

Wij zouden hier den wal kunnen verlaten en de Walderstraat door, de markt over, ons begeven kunnen naar het raadhuis en het kerkgebouw der Ned. Herv. gemeente, maar wij willen liever eerst de oude veste van rondom bezien, vóór wij het binnen gedeelte in oogenschouw nemen. Wij gaan dus langs de gracht voort, en zien weldra een gebouw aan de overzijde, waar heen eene brug ons toegang verleent, en dat door zijn hoogen schoorsteen, maar meer nog door de twee ijzeren ronde ketels ons zegt, dat het stedeke des avonds door gas verlicht wordt. Het is de gasfabriek, die voor rekening der gemeente opgerigt is. Sedert den 9 Januarij 1863 is zij in werking. Leverde hare daarstelling groote moeijelijkheid door het moerassige van den grond, de uitkomst heeft die moeiten heerlijk beloond en Lochem kan thans met de grootste steden wedijveren, zoowel in helderheid, als in sterkte van hare verlichting. Het gebouw met zijne machineriën en gereedschappen, alsmede de materialen tot het in werking brengen, kostte de gemeente p. m. *f* 25000 en al leverde de fabriek het eerste jaar geene voordeelen op, ook door de vermindering van den prijs der gas, om de concurrentie der petroleum, zij belooft op den duur hare uitgaven te bestrijden. En daarom mogen wij, in navolging van onze voorvaderen, die bij elk gewigtig werk de namen vermeldden van de leden der magistraat, onder wier bestuur dit werk tot stand kwam, hier ook noemen, de heeren L. Leen, als burgemeester, en C. A. W. Huneveld Hein en J. Beerink als wethouders, die ter uitvoering van een raadsbesluit, de gasfabriek hebben doen stichten.

De derde of laatste uitgang der stad hebben wij weldra bereikt. Het is de Molenpoort of Molenbrug, aldus genoemd, naar den water- koorn- en oliemolen even buiten dezen uitgang aan de Berkel gelegen en die door de stad voor *f* 1250.— 's jaarlijks, is verpacht. De weg, die wij daar zien, voert naar Goor en door den verder gelegen Achterhoek naar Hannover en Pruissen.

Aan den wal, tusschen de Molen- en Smeebruggen trekt nog een gebouw onze aandacht. Het is de societeit *de Eendragt*. Hare uitwendige nette bouworde, hare inwendige ruimte en bovenal de bijgelegen tuin met kegelbaan, noodigen vriendelijk tot een entrée. Wij willen hier een oogenblik uitrusten, om in de tent, of onder de warande een kijkje te nemen over

de bebouwde akkers en golvende korenvelden, op den groenen Paaschberg met zijn geboomte en laag kreupelhout. Het is een der schoonste gezigten, die de stad oplevert en gaarne verwijlen de leden der societeit hier meermalen om den blik op dat natuurschoon te genieten.

Het inwendige der stad levert niet veel merkwaardigs op, wanneer wij de kerk en het daarachter gelegene raadhuis uitzonderen. Die kerk is eene der oudste van het voormalige graafschap Zutphen. Zij was vroeger aan St. Gedula gewijd en werd reeds in 1134 door gravin Ermgard aan het kapittel van Zutphen geschonken. Het is een eerwaardig, ruim gebouw, welks gewelf op twee rijen pilaren rust en dat ruim 800 zitplaatsen bevat. De dienst wordt er in verrigt door twee predikanten, terwijl een orgel het gezang der gemeente begeleid. De kerk had in de Spaansche en Munstersche onlusten veel te lijden. Vooral de bisschop van Galen heeft hier ontzettend huisgehouden. Terwijl hij den predikstoel en de banken liet afbreken en op de markt verbranden, plaatste hij, zooals boven met een enkel woord werd vermeld, zeven bakovens in het godsgebouw ten dienste van zijn leger te Deventer.

De toren is het eigendom der burgerlijke gemeente. Boven zijn ingang vindt men een steen met het opschrift:

Ano·dm·m·cccc·lxxviii·ist·hestae·

waaruit dus blijkt, dat deze ingang in het jaar 1478 is vernieuwd geworden. Eene andere vernieuwing aan den toren schijnt in 1722 te hebben plaats gehad, althans boven het wijzerbord aan de marktzijde van den toren vindt men een steen, waarop

SOLI DEO
GLORIA
A⁰ 1722.

De laatste vernieuwing werd bewerkstelligd in 1857, toen een andere spits werd aangebragt en de wijzerborden op nieuw geverwd.

Het raadhuis is een fiksch gebouw, bevattende, behalve eene ruime raadzaal, secretarie, enz., eene bergplaats voor het archief, terwijl in een der bovenvertrekken de zitting van het kantongeregt, en in een ander het bureau van den griffier gehouden worden. Het draagt het wapen van de gemeente in zijn voor-

gevel, terwijl de namen der burgemeesters, onder wier bestuur het werd gebouwd, in de posten der hoofddeur gevonden worden.

Terwijl ik straks eenige punten uit de geschiedenis van Lochem wil verhalen, vermeld ik alleen nog dat de omstreken alleraangenaamst zijn. De Paasch-, Zwiepsche- en Kalebergen, aan de eene zijde, de havezathe Ampsen aan de andere zijde der stad, met hunne vruchtbare velden en akkers, met hunne wouden en trotsche vergezigten, beloonen ruimschoots de verwachting die men van eene wandeling in de vrije natuur koestert. En als straks de staatsspoorweg van Zutphen naar de Pruissische grenzen voltooid is, die de stad passeert, en waarvoor nabij de laan naar het Huis Ampsen het station Lochem wordt gebouwd, dan zal gewis menig tourist het kleine maar liefelijke Berkelstedeke bezoeken en zich verzoenen met het denkbeeld van een togtje naar den Achterhoek.

Op het gebied der industrie bloeijen hier een achttal leerlooijerijen en eene pannenfabriek, behalve de andere takken van ambachtsnijverheid. Kunsten en wetenschappen vinden hier beoefenaren, zigtbaar in een bloeijend departement der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, eene vereeniging ter beoefening van letterkunde en muzijk, onder den naam van *Kunstmin*, en eenige gezelschappen die de welsprekenheid en toonkunst in stilte huldigen.

Aangename verpoozing en nuttigen werkkring gaan hier hand in hand, en volgaarne zeg ik den heer van Heeteren na: (zie Nederlandsche Volksalmanak voor 1843, blz. 133).

Nooit vergeet ik, schoone dreven,
Akkers, bosschen, berg en dal,
Die o Lochem! u omgeven,
Schoon blijft gij mij bovenal.

Sieren ook geen praalgestichten,
Lochem! uwe kleine vest,
Voor geen plaats hebt gij te zwichten,
Want die eenvoud siert u 't best.

II.

Tot het voormalige graafschap Zutphen behoorde oudtijds ook een groot gedeelte van het land van Cleef, t. w.: het drostambt van Elten, de geheele Lymers met Zevenaar en het graafschap van 's Heerenberg. Verder was ook de stad Goch

aan de Niers, met Kronenburg en het stedeke Bauk tegenov Wezel in het gebied der graven van Zutphen gelegen. Zel breidt men dit gebied tot de stad Emmerik uit, en wel o grond eener verklaring van den raad dier stad, in 1480; „d de Rhijndijk tusschen Emmerik en Doornik van oudsher hee toebehoord aan Zutphen." De tegenwoordige grenzen van he geen men in de wandeling nog het graafschap van Zutphen noem zijn beperkt tusschen Overijssel, de Veluwe, den IJssel en Pruiss

Men zegt, dat de Sicambren en Usepeten het graafschap h eerst bevolkt hebben. Slichtenhorst weet dan ook te verhal van onderscheidene gevechten, die met de Romeinen voorviele en vermeldt met groote woorden de vrees, die keizer August voor deze volken had, waarom hij vrede met hen maakte. H het zij, toen Julius Caesar ons land bezocht, vond hij hi bewoners, die hem op velerlei wijze bemoeijelijkten.

Later werd het graafschap door de Franken, Saksers Friezen bezet, en door Karel de Groote bij het Frankisc rijk ingelijfd. Onder diens opvolger werd, zooals bekend i het leenstelsel ingevoerd, en het graafschap Zutphen in le gegeven aan zekeren Reinier of Reinoud. De geschiedenis ve meldt dit feit omstreeks 833.

In het laatst der elfde eeuw werd het graafschap van Zutphe vereenigd met de heerlijkheid van Gelre, onder Otto, gra van Nassau. Deze Otto was in 1061 gehuwd met de erfdochte van den voogd van Gelre, tengevolge waarvan hij in 1079 to graaf van Gelre verheven werd. Door zijn tweede huwelijk m de erfdochter van graaf Herman van Zutphen, hechtte hij i 1086 het graafschap Zutphen aan dat van Gelre. Een zijne kleinzonen, Hendrik van Nassau, verkreeg in 1135 door een echtverbindtenis met de dochter van Godfried van Bouillon, d Veluwe bij zijn overig gebied. Zoo bleef de stand van zaken, t dat in 1339 de laatste graaf Reinoud II tot hertog, en Gelderla dus tot een hertogdom verheven werd. Intusschen bleven d hertogen nog steeds den titel van graven van Zutphen drage

Ons bestek gedoogt niet, om de geheele geschiedenis v Zutphen mede te deelen. Wij doen slechts enkele grepen e vermelden, dat het graafschap ruim zijn deel heeft gehad i de binnenlandsche twisten en onlusten, welke in de middeleeuwe in ons vaderland heerschten. Zoo werd het onder anderen i 1478 door den bisschop van Munster, Hendrik van Schwa

senburg, voor 60000 Rijnsche goudguldens in onderpand ontvangen, onder beding nogtans van „weder inruiminge te doen aan de regte erfgenamen, zoo haast de verschoten penningen weder zouden zijn geteld," welke men alle jaar mogt lossen met 16000 Rijnsche goudguldens. Gedurende deze verbindtenis zouden de Standen en de pandheer geen deel van het graafschap mogen verzetten of vervreemden, dan met toestemming der bannerheeren, ridders, knechten en steden, die hem ook alreede eene schatting hadden ingewilligd en deze, na verloop van vier jaren zouden vernieuwen, om die penningen voor den krijg of tot vrijkoop van de verpande gedeelten van het graafschap te besteden.

Wat Lochem betreft, is het onbekend, wanneer dit het eerst bevolkt is. Het algemeen vermoeden is, dat de Usepeten zich hebben nedergezet op de uitgestrekte heide of weidegrond, die zich ten noorden van de stad bevindt, en dat zij van daar een weinig zuidwaarts zijn afgezakt. De genoemde heide bleef evenwel in hun bezit, en werd gebezigd tot het maaijen van plaggen of schadden, en alzoo om de bewoners van brandstof te voorzien, welligt ook om het vee te doen weiden. De naam dier uitgestrektheid is Armhoede, waarschijnlijk, dewijl zij strekte om tegen armoede te beveiligen.

De oorsprong van den naam der stad moet gezocht worden in hare ligging. Omgeven van een gedeelte der heuvelen of bergen, die het oosten van ons vaderland bezoomen vormde de grond hier een dal, eene diepte, hetgeen in het oud-Saksisch werd uitgesproken als *loc*, *loch*, *log*. Hier hadden de woeste horden eene woonplaats een *heim* gekozen en de naam lag dus voor de hand: *Logheim*. In den loop der tijden werd de *ei* in *u* veranderd en naar de Saksische uitspraak het *log* in *loc*, zooals dan ook in oude stukken nog voorkomt *Logchum*, *Lochum*, hetgeen vervolgens weder gewijzigd werd in *Lochem*.

Waarschijnlijk moet de stichting van Lochem in de elfde eeuw gezocht worden, want in het begin der twaalfde werd er reeds eene kerk gevonden, die door de gravin Ermgardis in 1134 aan het kapittel van Zutphen geschonken werd, zooals blijkt uit het navolgende handvest: (oorspronkelijk Latijn).

„Wij, burgemeesteren, schepenen ende raden van de stadt Zutphen getuigen, dat voor ons verschenen is, de eerwaarde heer ....., canunnik van de kerk te Zutphen, en dat hij

ons eenen openen, ongeschonden, van alle verdenking vrijen brief vertoond heeft, met een rond zegel, van door oudheid verbleekte was, enz., waarvan de inhoud was als volgt:

In naam des Vaders, des Zoons en des Heiligen Geestes. Omdat het volk hetwelk de Catholieke geloofsbelijdenis in Christus toegedaan is, door zichtbare teekenen onderricht moet worden, opdat het door daarstelling van zichtbare dingen geloof kan hechten aan de getuigenissen aangaande onzichtbare zaken, dat allen, zoowel de nakomelingschap als de thans levenden, de wijze orde en waarheid der zaken, die bevestigd moeten worden, moeten leeren kennen, opdat niet, indien (hetwelk geen plaats moge hebben) eene bijgeloovige dwaling der trouweloozen moge ontstaan zijn, de liefdegaven der getrouwen te niet gaan; zoo maak ik, Andreas, door Gods genade, bisschop van Utrecht, door dit stuk aan alle getrouwen bekend dat vrouwe Ermengard, de beroemde gravin, wettige erfgename der stad Zutfen, te Memlo tot ons komende, gezegd heeft, dat zij met haren man Coenraad, graaf van Lucelenberg en haren zoon Hendrik, de Lochemsche kerk met alle tienden en overige inkomsten aan de Heilige Moeder van God, Maria, en den gelukzaligen vorst der apostelen Petrus en aan de zeer eerwaardige maagd van Walburg ten geschenke aanboden tot eene praebende voor (tot onderhoud van) de geestelijke (canonieke) instellingen van de Zutfensche cathedraal, ter herinnering aan alle levenden en gestorvenen, die in Christus getrouw gebleven zijn, en wel meer bepaaldelijk voor het heil der ziel van haren man Gerard, door wiens wederkeerige belofte zij zich ook hiertoe verbond, en voor de verlossing (vrijkooping) van haar geslacht, namelijk van graaf Otto, haren vader en hare moeder Judith en hare broeders, mannen, wier nagedachtenis zalig is, namelijk den bisschop Theodorik en de graven Hendrich en Gérard, in tegenwoordigheid van de geheele geestelijkheid en het volk in voornoemde Zutfensche kerk, om waskaarsen te dragen bij gelegenheid van de heilige reiniging der gelukzalige Maria, ook ten aanschouwe en aanhoore van zoowel leeken als geestelijken van grooten invloed, namelijk het opperhoofd Hendrik Luithburgen, den consulent Constantinus, Wouter van Stapele, Burckhard de Withe, Herman van Mirlare, Arnold van Ennether, Gerlach van Dedingwerk, Ulrich van Beltram, Pelgrim van Zutfen, Coenraad van Wapme, Wenzo van Lesten,

Drachward van Horst, Berelmus van Richerlo. In tegenwoordigheid van dezen heeft zij, zeg ik, gezegd en verzocht of wij dit, hetwelk zij zelven redelijk met eene vrome toewijding gedaan hadden, door de getuigenis van ons voorrecht en de uitspraak van onzen ban zouden willen laten bekrachtigen. Terwijl wij derhalve hunne daad prijzen en aan het billijk verzoek van de vrouwe gravin onze toestemming geven, hebben wij het opmaken van dit stuk en de bekrachtiging van hetzelve door ons zegel tot getuigenis van deze daad bevolen en allen, die zich tegen deze vrome aanbieding mochten verzetten of trachten dit te doen, sluiten wij, uit kracht van onzen ban uit onze gemeente (excommuniceren wij) op verzoek van den Vader en den Zoon en den Heiligen geest en alle heiligen Gods, opdat zij, zoo zij niet weder tot betere gedachten komen, met den duivel ten eeuwigen dage gekweld worden, zoo geschiede het, zoo geschiede het. Dit nu is geschied in het jaar 1134 sedert de verschijning in het vleesch van onzen Heer, het achtste van ons bewind."

Dat Lochem door de graven van Zutphen, onder goedkeuring van den bisschop van Utrecht op andere wijze bevoorregt werd kan onder anderen blijken uit den volgenden giftbrief van 1207:

„Uit naam der Heilige en ondeelbare Drieënheid!

Ik, Willem, bisschop der Utrechtsche kerk, maak bekend enz., dat eene zekere oneenigheid, lang bestaan hebbende tusschen onze voorgangers en de heeren van Zutphen, over sommige tienden, welke zij beweerden, hun eigendom te zijn, aldus beslist is. Nadat de graaf Godschalk en zijne echtgenoote Adelheid en hunne kinderen Gerhard en Otto op ons opontbod te Utrecht gekomen waren, hebben wij in de volle synode, hunne aanspraak op de Lochemsche tienden erkend; als ook de tienden van hun land, hetwelk Salland genoemd wordt in het geheele bisdom van Utrecht, hetzij deze bestaan in weiden of eilanden, of in bebouwde of nog te bebouwen moerasgronden ten gebruike der kanunniken in Zutphen, aan hun door onzen *ban* verzekerd, volgens verzoek der Schenken. Ter vergoeding echter hebben wij aan den zaligen Martinus en ons gegeven twintig slaven (of lijfeigenen) en tien mannen enz."

Hieruit blijkt dus, dat reeds onderscheidene hofsteden of curti in en om Lochem gevonden werden. Het was evenwel nog slechts eene open plaats, weinig of niets meer dan eene villa,

welk woord in oude Charters gelijk gesteld wordt met m
De plaats verkreeg bij brief van graaf Otto III, in dato
Julij 1233, dezelfde stadsvrijheden, als reeds in 1190 d
Otto II aan Zutphen geschonken waren. Eene eeuw later,
weten in 1330 werd de stad bemuurd door Reinoud II, ter
door diens voorvanger Reinoud I in 1312 vergunning was
leend tot het instellen en houden eener markt.

Wat wij tot hiertoe van Lochem vermeldden, is alles,
de geschiedenis ons uit de eerste eeuwen van zijn bestaan l
bewaard. Ook in het archief der gemeente is niets nader
vinden, want Lochem werd verscheidene malen door brand
nield, hetgeen Frederik van Stralen, in het begin der 17e e
burgemeester van Wageningen, aanleiding gaf tot de volg
dichtregelen, die Slichtenhorst in zijn „Tooneel des lands
Gelder" heeft opgenomen.

Mijn stadt is meermaels door Vulcaens bedrogh geschonden,
Mijn krachten uytgeput, mijn ryckdom schier vergaen.
Bellona heeft daer nae een groot gedeelt verslonden,
Hoe kan een krancke stadt twee goden wederstaen?

Dat Lochem veel te lijden heeft gehad over de twister
beroerten in de zestiende en zeventiende eeuw, waarop de t
laatste regels van het bovenstaande versje doelen, is ontegen
gelijk waar. Wij willen enkele gebeurtenissen daaruit medede

In 1506 werd Lochem door Karel van Gelder ingeno
Karel was in den herfst van 1505 uit Antwerpen ontsnap
begon, toen hij in Gelderland was aangekomen, al dadelijl
vijandelijkheden, die na het vertrek van Philips en het ver
van Roozendaal waren opgehouden. Hij was meester gebl
van twee deelen van Gelderland, het kwartier van Roerm
en Nijmegen (Tiel en Zalt-Bommel uitgezonderd). Het d
en vierde gedeelte, het kwartier van Veluwe en het graafs
Zutphen, waren, op Zutphen zelf na, in de magt der vija
en nu rustte Karel niet, voor hij deze ook in zijn bezit
Weldra waren Grol, Wageningen en Lochem door hem be
tigd en ondanks den dringenden brief, die Philips uit S
schreef, en waarin hij de teruggave dier steden eischte, bl
zij toch in de magt des hertogs, die, zoals Wagenaar z
den brief aan den koning van Frankrijk zond.

Deze inname was de stad echter niet zwaar te staan gek

Van meer belang was de belegering door don Verdugo in 1582. Farnezes François Verdugo was van zeer geringe afkomst. Hij was stalknecht geweest bij graaf Pieter Ernst van Mansfelt, doch wist zich door bescheidenheid en lust tot studie derwijze de gunst van zijnen meester te verwerven, dat hij door bemiddeling van deze de krijgskunst beoefende en later met eene natuurlijke dochter van den graaf van Mansfelt huwde. Van nu af begon zijne verheffing en aan den invloed zijns vroegeren meesters had hij het ook te wijten, dat hij ondanks de vermeende regten van Maarten Schenk, bij het overlijden van den graaf van Rennenberg, in 1581, als diens opvolger naar deze landen werd gezonden.

In het begin des jaars 1582 deed hij met zijne troepen onderscheidene strooptogten in Drenthe, en sloeg in Julij het beleg voor Lochem. Hij wierp eenige schansen op en liet al zijn krijgsvolk hier zamentrekken. Niettegenstaande eenige Westfriesche vendelen wel dertig kerspelen in Twenthe verbrandden, konden zij toch hun oogmerk niet bereiken, om Verdugo het beleg te doen opbreken. En toen graaf Willem Lodewijk van Nassau eenige wagens met mondbehoeften in de stad had weten te brengen, verstoorde dit den belegeraar dermate, dat hij zijn volk naauwer om de stad liet legeren, en de veste van alle zijden insloot, terwijl hij bovendien het getal opgeworpen schansen met zestien of zeventien vermeerderde. Graaf Willem en de graaf van Hohenlo trachtten nu de stad te ontzetten, bragten een leger van 1000 ruiters en 3500 voetknechten bijeen, en trokken met twee halve kartouwen en vier veldstukken van klein kaliber op Lochem aan. Kleine schermutselingen, zoowel te voet als te paard, hadden er plaats, tot dat eindelijk eene dezer schansen, vóór de Molenpoort gelegen, bemagtigd werd. Of de belegerden van dit plan wisten, is onbekend, maar het laat zich gissen, daar zij, op hetzelfde oogenblik, dat een aanval van buiten geschiedde, een uitval van binnen deden. Verdugo verloor hierbij 70 of 80 man. Men hield de Spanjaarden door schermutselingen bezig, herstelde de afgebroken brug over de gracht en wist op nieuw eenigen voorraad van levensbehoeften in de stad te brengen. Dat dit laatste noodig was, blijkt uit de eenvoudige woorden van Wagenaar, dat „men zich sedert eenigen tijd reeds met paardenvleesch beholpen had." De voorspoed, die de Staatschen genoten, maakten hen

stoutmoediger, vooral toen zij in één nacht nog twee schansen vermeesterden. Men besloot, om Verdugo, die zich op den nabij gelegen berg teruggetrokken had, aan te vallen. In drie hoopen verdeeld, trok men op de Spaansche krijgsmagt aan, doch dit geschiedde in zulk eene „slechte orde," dat Verdugo de zwakke schaar weldra deed uiteenstuiven. Een groot gedeelte der soldaten en eenige bevelhebbers vonden den dood op het slagveld, terwijl een ander gedeelte, ongeveer 800 man, zoowel door de vlugt als op Hohenlo's bevel zich in de stad terugtrok. Onder dit laatste gedeelte bevonden zich twee zonen van den graaf van den Berg en vele leden van den Gelderschen adel. Hohenlo, door dit verlies ter nedergeslagen, trok naar Zutphen, en liet den vijand tijd, om de verloren schansen te herwinnen.

Intusschen had de stad zich van nieuwen nooddruft voorzien en kon zij dus weder het beleg verduren. Daar evenwel het getal der ingeslotenen aanzienlijk vermeerderd was, begreep Verdugo, dat die behoeften ook te spoediger verteerd zouden zijn. Hij schreef derhalve om bijstand aan Parma, die hem Karel, graaf van Mansfelt, en den baron van Hautepenne, met omtrent 600 ruiters en 1500 voetknechten toezond. Dus versterkt deed hij, of liever, deed Mansfelt, wien het opperbevel door Verdugo was overgedragen, de stad opeischen. „Doch de belegerden, zegt Hooft, hoewel zij reeds ten einde van drie weken na de tweede spijziging, het paardenvleesch moesten aanspreken, toonden geen kommer." Manmoedig weerstonden zij den vijand, vertrouwende, dat te eeniger tijd de stad wel zou ontzet worden, of dat er ten minste redding zou opdagen. En hun vertrouwen werd niet beschaamd. Hohenlo was naar Antwerpen vertrokken, ten einde prins Willem met den stand van zaken bekend te maken, en schilderde den benarden staat der veste met zulke kleuren, dat hem op zijne vordering een nieuw leger werd toevertrouwd. Dit leger bestaande uit 2500 man voetvolk en 1500 ruiters, vertrok den 21 Sept. 1582 uit Deventer en vereenigde zich op de heide tusschen Zutphen en het huis te Dorth met het overige krijgsvolk, zoodat de sterkte tot 5000 voetknechten en 2500 ruiters klom. Weldra trok men nu op Lochem aan. „Zij sleepten," zegt Hooft, „met zich vier zware stukken geschut, getal van delvers, vijf wagens, op elken eene lange aak, vijf geladen met schipbruggen, zes met schanskorven, vele met andere krijgsgereedschappen en eetwaren, om

tevens den vijand en den honger te verdrijven." Naauwelijks had Verdugo's voorpost, die in eene sterkte bij het *Huis ter Wilde*, ongeveer een half uur van Lochem, lag, de aanrukkende troepen in het oog gekregen, of deze verliet de sterkte, waarop Hohenlo haar bezette, en onmiddellijk eene schans deed opwerpen tusschen twee van den vijand in. Hierdoor toegang tot de stad verkregen hebbende, sloeg hij eene brug over de gracht en voorzag de belegerden van mondbehoeften, terwijl hij voortging met meerdere schansen op te werpen. Des nachts liet hij de overtollige bewoners uit de stad vertrekken, de bezetting verwisselen en waagde nu, bij het aanbreken van den dageraad, een nieuwen aanval op de belegeraars. Deze weken naar den berg, waar zij tot den middag bleven, en vervolgens in slagorde naar Grol trokken, „een leelijk spoor van vuur en vlam, waar zij doortogen," achterlatende. Op den avond van den 22 September was de stad geheel ontzet en werd zij ruim voorzien van levensmiddelen.

Acht jaren later waagden de Spanjaarden eene nieuwe poging om de stad in hunne magt te krijgen, doch ditmaal niet met eene openbare belegering, maar met list. Op zekeren morgen werd ten 9 ure aan de Berg- of Smeepoort toegang verzocht voor drie hooiwagens, die den weg van Zutphen afkwamen, bij ieder van welke wagens twee of drie boeren waren, met hooivorken op de schouders: De portier, niets kwaads vermoedende, opende de poort en liet de wagens binnen. Met ongewonen spoed trachtten de voerlieden over de valbrug te komen, doch de zoon van den portier, naar oud gebruik, eenig hooi van den wagen trekkende, hield het been van een man in de hand, en begon nu uit alle magt te roepen: een laars! een laars! Spoedig ontdekte men nu wat den inhoud der vrachten was. De geleidende boeren waren niets anders dan vermomde soldaten, terwijl op de wagens nog meerdere verborgen waren. Op den kreet: verraad! sprongen de Spanjaarden uit het hooi, en bragten 16 man, die aan de poort de wacht hadden, om het leven. De aanvallers werden nu versterkt door andere troepen, die zich in het kreupelhout hadden schuil gehouden en weldra bevonden zich 300 man te voet en 150 te paard in de stad. Doch de bezetting der veste, aangevoerd door den wachtmeester François Ballochi, viel zoo kloekmoedig op de Spanjaarden aan, dat zij er hen weder uitdreef. De waagmeester

en een pastoor, beiden uit Zutphen, hadden dezen aanslag gesmeed. De waagmeester was dan ook de eerste, die in de stad was, doch verloor er het leven.

Vijftien jaren na dezen aanslag, in 1605, gelukte het echter den Spanjaarden onder Spinola, de stad bij verdrag te bemeesteren, doch zij zouden niet lang roem dragen op haar bezit. Reeds het volgende jaar werd zij onverwachts door het leger van Maurits van Nassau bezet, en Spinola's magt, die meende dat de graaf op Deventer getrokken was, en niets kwaads vermoedde, was genoodzaakt Lochem, na eene verdediging van vijf dagen op den 24 October 1606 aan graaf Ernst van Nassau over te geven.

Lochem moet dus eene sterke vesting zijn geweest, want nu eens was het de honger, dan weder list, en in allen gevalle eene zware belegering, die men moest aanwenden om haar te winnen. Wat de magt van menschen evenwel te sterk was, zou bezwijken voor de kracht van het vuur. Den 6 April 1618 ontstond er des avonds ten 8 ure brand, die zoo spoedig aanwakkerde, dat binnen 2 à 3 uren tijds, bijna de geheele stad eene prooi der vlammen was. Ook het stadhuis met al de archieven werd vernield, alleen werden een drietal huizen gespaard. Baudartien zegt van dezen brand: „Ik ben des anderen daags te Lochem gekomen, alwaar mij de miserie en ellende, die ik daar zag en hoorde, deze weeklagt over die arme verbrande stad en volk heeft uitgeperst:

O, Heer! o lieve God! wat is dat een elend!
Hier is een stad geen stad; waar men zich keerd of wend
Ziet men niet dan droefheid aan menschen en aan beesten,
Het is hier al bedroefd, den minsten met den meesten.
O God! ontferm u toch over dit arme volk,
O Heer! zie nederwaarts uit 's Hemels hoogste wolk;
Wilt des vromen gebed verhooren en haar kermen,
Wilt dit volk genadelijk ontfermen!

De stad werd evenwel weder spoedig opgebouwd en reeds in 1634 werd o. a. het stadhuis aan zijne bestemming toegewijd. Aan de deurposten prijken acht schilden; waaronder de namen der burgemeesters, die toen het bewind in handen hadden t. w.: W. Muyderman, D. I. Wentholt, W. Schomaker, B. B. Westenberg, S. B. Westenberg, N. H. Olmius, B. Verstege en J. V. Schuulenborg.

Dat Lochem van den krijgszuchtigen bisschop van Munster Christoph [Bernard] van Galen veel te lijden heeft gehad, zal

wel geen betoog behoeven. Deze bisschop, die een geheim verdrag met den markgraaf van Kassel Rodrigo gesloten had, verklaarde op den 19 September 1665 aan de staten van Holland den oorlog, als oorzaak daarvoor opgevende, dat de staten zich in een regtsgeding in Oost-Friesland hadden gemengd, 't welk alleen het Duitsche rijk betrof, terwijl zij hem geene voldoening wilde schenken op zijnen eisch omtrent Borculo. Met een leger van 18000 man vermeesterde hij Lochem en het kasteel den Wildenborgh, terwijl hij in het midden van October alle de plaatsen van den Achterhoek in zijne magt had. De vestingwerken, die zeer vervallen waren, deed hij zoodanig herstellen, dat het later aan de staten eene volslagen belegering kostte, om het stedeke weder te herwinnen.

In eene *Geographische beschrijving van de provintie Gelderland* leest men: „Terstond deden zij (de staten na de bovenstaande bemagtiging) alle de vestingen slechten, zoodat de bisschop het in 1672 wederom zonder moeite in bezit nam." Waarom dit slechten der wallen geschiedde is onbekend, maar wel heeft de geschiedenis ons bewaard, hoe van Galen er nu huis hield. „Van de kloosterkerk, die tot een school werd gebruikt, maakte hij wederom eene kerk ten dienste der roomsch-gezinden. maar hij liet den predikstoel, de banken, de glazen en wat er meer in de groote kerk was, omverwerpen en verbranden, zette daar zeven bakovens in ten dienste van zijn leger voor Deventer. Zijn verblijf alhier duurde echter niet lang, want hij moest het stedeke, Anno 1674 wederom verlaten."

In den nacht van 27 op 28 Augustus 1693, trof de stad eene nieuwe ramp. Bij een hevige wind ontstond er brand, die derwijze toenam, dat binnen één uur tijds vier en twintig huizen eene prooi der vlammen werden.

De onlusten in het laatst der achttiende eeuw deden zich ook hier gevoelen. Het oprigten eener burgerwacht, hoewel door het bestuur geweerd en zoolang mogelijk geweigerd, werd door de ingezetenen doorgedreven en de patriotische verdeeldheden zijn bij velen, volgens de verhalen hunner vaders en grootvaders overbekend, en worden daarin ook te veel namen betrokken van nog levende personen, zoodat wij daarover voor als nog het stilzwijgen bewaren.

Ten slotte daarom een paar woorden over de kerkelijke aangelegenheden.

De kerk was aan St. Gedula gewijd, en stond door gift van gravin Emgardis onder het patronaat van het kapi van Zutphen, terwijl zij in 1561 met de kapel te Laren en het bisdom van Deventer werd gebragt.

De Hervorming moet er laat zijn doorgedrongen. In 1 telde de gemeente slechts 93 communiecanten, terwijl er R. C. priesters doopten. In 1612 doopten er vroedvrou en werden de banken der kerk tot gastmalen en andere afl ringswaardige doeleinden gebruikt. De ergernis was zoo g dat deze aanleiding gaf tot het volgende schimpdicht:

Aenschou o berkelsvolk, wat u al nu gebeurd,
Omdat gij scherp verwierpt en hoog hebt uitgekeurt
U tempel wort bemorst met Venus offer hande
Regeerders zijn niet vrij, uw herders, het is schande,
Doen als de Moabiet; gaan Gods gemeente voor
Met ongeregtigheit op een verlaten spoor;
Besmette hoererij door Bileam bedreven,
Ontzien ze in geenen deel nog een ontugtig leven.
Zij dienen 't sondig saet, benevelt in 't gemoet,
In weerwil van Gods woort, door driften aangevoet
Hun saemen komts geschiet gemeenelijk bij nagten
aen 't hoer huis zeer befaemt, alwaar zij dan ook tragten,
naer Bacchus offerhand, op Venus haer altaer
sig neer te werpen en voor die afgoden haer
gaen buigen, om aldaar haer geile drift te smaeken,
En sig als dan te saem ontugtelijk vermaeken.
De koggel, die gaet voor, dan mee de fienst in schien,
Hoe kuis voor't oog haer hout wil 't daer wel mede lien.
Op heuvels wort hier mee geklaustert of gestegen,
Den olmen boom geplant, bij bos en natte weegen;
Den herder gaat ter stal in een verouderd schot,
Versaedigt sijnen lust uit een bemorste pot.
Voert ook sijn suster mee, die haer in iedel heeden
Onder de boom verlaet, en had geen kuise seden.
Dog melden kan 't ik niet, wat daer wort behandelt,
En wie daer niet meer, de sijd deur door in wandelt
Het blijft hier egter niet bij suipen en hoereeren,
Maer dit monstreuse volk komt mede te regeren,
in 't midden van de raet; set haer tot quaet doen aan,
en segt wraeksugtiglijk: keert walter van de baen,
ofschoon met hand en eedt, daertoe wel schient verbon
U agting kon hierdoor somtijds worden verslonden,
Waerom wij dan ook een groot getal der raeden,
door afgunst aangeset, met ontrouw zien belaeden.
Regent en priester dan, en de geheele bende,
Laet u gewaerschout zijn; denkt eens aan die elende,
Welk u ontmoeten kan, als Simri, die in lust
Van vuil ontugtigheit op Gods bevel ontrust
Wiert, en door Phineas den priester dootgestoken,

En soo sijn levens draed in sonden afgebroken.
Hoe kan men sulk propheet gemoetlijk vereren
Die snode lusten doet en selfs doet vermeren,
Hoe sal so dien regent met ordre gaen bestraffen
Quaet doenders bose daen terwiel sij selfs verschaffen
Voorbeelden van 't quaet trotslijk sond braveren,
Omhelst den afgodist, Kuis-heit om gaan keren
O wangedrogt, laet u sulk sond niet meer bekoren,
Want door sodaenen strik u sijlen gaen verloren.
Bekeert u saem bij tijts verlost Sodoms wallen
Of kerk en staet die moet plots in duigen vallen,
En Godes felle wraek daer moogt gij wel op letten,
Die sal u snoo misdrijf en geile lust verpletten.
Denkt ook aen Beltsasar, hoe dat, daer hij braste,
Godts regtvaerdigheit op 't schielijks hem verraste.
Ach hadt dien vromen strop het mogen overhalen,
En die verkeerde bend, haer driften neer gaen daelen.
Dan hadt men op 't altaer schere kunnen planten,
Waardoor de etterwont dan aen alle kanten,
Gesuivert soude sijn door haeren opregten klank
Daer nu integendeel vermeerdert wort haren stank
Alsoo die nu niet door bibels medicinen,
Oft goe voorbeelden getragt word te verdwienen,
Maer gants contrair van dien met onkuise gruweldaen
Een weg gewezen wort aen anderen in te slaan,
Terwiel blintheit dan de blijnden niet kan leijden
Omdat geen regt voor krom selfs weet te onderscheiden.
Kom dorsten leeraer dan spreekt haer veelroerent voeren
En segt dat sulke zond lichaam en ziel vermoren,
In dien niet bij tijts gestort wordt in 't vermoogen,
Want soo het lange duurt sluit harten en siels ogen.
Versuimt dan niet min u pligt alsoo gij seer wel kent
Die goddelosen loon als ook 's hemels dreigement;
Bidt luidt met 't vrome volk dat dit verkeeren mag
Onkuisheijt wordt gehaet Gots vrees com voor den dag,
Zoo sal u schaepstal nog en priester heil ontmoeten,
Wanneer haer maer bij tijts buigen voor 's Heeren voeten,
Ook in den laetsten ontvangen goeden loon,
Soo haer opregt bekeert als den verloren soon.

De kerkhervorming vondt niet zeer gereeden bijval. Nog in 1610 verzocht de kerkeraad om amotie van altaren, beelden met hunne huiskens enz., waartoe order werd gegeven bij resolutie van 28 Januarij 1610. Later werd de landdrost Dorth, als scholten van Lochem gelast om te doen demoleren die pauselijke reliquiën van altaren, beelden enz. en te doen wegruimen uit de oogen der menschen.

De predikant moest zich tevreden stellen met een tractement van ƒ 350, behalve huis, hof en koeweide, terwijl de kerk

twee maal eene subsidie van ƒ 600 ontving, tot herstel van haren slechten toestand.

Toen bij den brand van 1618, ook de kerk gedeeltelijk vernield was, werden de timmerkosten van kerk, klok en toren begroot op ƒ 12000, naar oud gebruik half door de stad en half door het schoutambt te betalen. In 1624 werd de kleine klok te Deventer gegoten en voorgesteld, het kerkhof, als slaapkamer der menschen zoo in te rigten, „dat varkens en swine van de- zelve geweerd konden worden."

HET SPEL OM DE VRIJHEID.

EEN VERHAAL UIT HET RUSSISCHE VOLKSLEVEN.

(Naar het Fransch.)

DOOR

C. TH. M.

Tijdens het congres van 1814 bevonden wij ons te Weenen en keerden juist van een bal naar huis. Het was een heerlijke zomernacht en daarom gingen wij te voet. — Toen wij het hôtel van den graaf Rosenberg voorbij kwamen, zagen wij het op de schitterendste wijze verlicht. Bedienden in groot liverei droegen schalen met fruit en ijs over het voorplein. Eene harmonieus muziek en vrolijke stemmen bewezen, hoe ongedwongen het daar binnen moest toe gaan.

„Het schijnt mij," zeide ik tot mijn vriend, een Engelschman „dat uw landgenoot, de heer Railly zijne vorstelijke gasten nog vorstelijker onthaalt dan anders. —Wanneer dat zoo voort gaat, dan zal zijn krediet bij den bankier Arnstein weldra uitgeput zijn."

„En dan zou er wel weêr hulp komen," antwoordde Griffon „De loopbaan van spelers van beroep wordt zoo dikwijls door onvoorziene omstandigheden, door wonderlijke voorvallen doorkruist, het geluk komt hun zoo dikwerf en soms op eene zoo grillige wijze te hulp, dat woorden als: armoede, rijkdom, geluk en ongeluk en dergelijken op elke bladzijde van hun levensboek geschreven staan. Nu en dan vindt men er ook edelmoedigheid, zelfopoffering en grootheid van ziel in te lezen. Ware het algemeen in de geheimen van deze soort van lieden ingewijd, dan zou de begoochelende tooverglans verdwijnen waarmede het hun lot omgeven ziet. De reden waarom de hee

ty zulk een groot krediet bezit, heeft hij te danken aan een val, dat hij mij zelf verhaald heeft. Het is nog lang eer morgen aanbreekt," vervolgde mijn vriend, „hebt gij lust eene sigaar bij mij te rooken — want van slapen komt niets in — dan zal ik u onder een glas wijn die interessante geschiedenis vertellen."

Daar mijne nieuwsgierigheid was op gewekt, besloot ik van vriendelijke uitnoodiging gebruik te maken. — Nadat de ren waren aangestoken en de glazen gevuld, ving mijn vriend zijn verhaal aan.

Op zekeren ochtend, dus deelde hij mij mede, hield voor hôtel, dat de heer Railly te Moskou bewoonde, een elegant vier prachtig opgetuigde paarden bespannen rijtuig stil. den bok zat een koetsier met gekroesten baard in een ntel gehuld, die door een rijken Kazanschen gordel werd gehouden. Van het voorspan liet en *jockey* van twaalf of tien jaar, niet veel grooter dan de stevel van een ruiter der elijke garde den schellen, lang gerekten kreet hooren, waarzij gewoonlijk hunne paarden aanvuren en de voetgann waarschuwen. De lakkei met den driekanten met zilver boorden hoed, in groot-liverei, deed de twee andere bedden geen oneer aan.

Een man van circa dertig jaren, in de nationale Russische gt, welke kleeding door eenige edellieden uit afgelegen promiën nog gedragen wordt, stapte uit het rijtuig. Hij trad n innemend gelaat; zijne blonde krullende haarlokken vermengden zich met zijn blonden baard — in een woord, zijn heele uiterlijk kenmerkte den man, die tot de hoogere klasse r maatschappij behoort. Hij liet zich aanmelden en kwam met het ongedwongen voorkomen, dat reeds op zich eene uitmuntende aanbeveling is, als men geene anders zit, om zich in de groote wereld een weg te banen.

„Verschoon mijn bezoek," zeide hij in het zuiverst Fransch den heer Railly. „Ik had daartoe wel vooraf om uwe vergunning behooren te vragen; doch ik was zoo gelukkig u eenige malen in gezelschap te ontmoeten: dit, hoop ik, mij tot verontschuldiging verstrekken."

De heer Railly herkende hem terstond, haastte zich, hem stoel aan te bieden en vroeg hem daarna, waarin hij hem dienst kon zijn.

„Wat ik u wensch mede te deelen, mijnheer, is voor mij van zoo groot aanbelang, dat ik mij veroorloof, alvorens ik u iets openbaar, van u de belofte van geheimhouding te verzoeken, hetzij dat gij meenen moogt, mij de gunst, die ik u vragen wilde, te kunnen toestaan, of die te moeten weigeren. Indien mijn plan, dat ik door uwe medewerking hoop te verwezentlijken wereldkundig werd, zou dit het misschien ook later onmogelijk maken; gij kunt echter de overtuiging koesteren, dat de aan-gelegenheid, waarin ik juist uwe hulp noodig heb, u in geenerlei wijze in gevaar kan brengen."

Zonder de minste aarzeling gaf de heer Raily hem zijn *parole d'honneur*, dat hij zijn geheim bewaren en hem, indien hij er toe in staat ware, zijne hulp zou verleenen. — Hierop gaf hij last, dat niets of niemand zijn onderhoud met den vreemdeling storen mogt.

„Ik heet Swerkow Feodrowitsch," begon nu deze, „en ben koopman van het eerste gilde. Voorzeker is het u bekend, welk een rang wij in den burgerstand bekleeden; thans woon ik hier bij u in de buurt; doch mijn handelshuis is te Tula gevestigd, waar ik gewoonlijk mijn verblijf houd.

„Gij, mijnheer, zijt, naar men mij zeide, een voornaam Engelschman, die sinds eenige maanden te Moskow vertoeft en, gelijk alle mannen van rang en aanzien bij u te lande hoog en nobel speelt. Men zegt ook, dat gij zeer gelukkig in het spel zijt. — En juist dit, uw geluk in het spel heeft mij de vrijheid doen nemen, mij uwe opwachting te maken."

„In welk verband kan mijn geluk of ongeluk in het spel toch met bezoek staan?" vroeg Raily met verwondering. „Mag ik u verzoek/u nader te verklaren; zijt gij gekomen om uw geluk of uwe bekwaamheid in het kaart- of dobbelspel met mij te beproeven?"

„Noch het een, noch het ander mijnheer. Ik speel nooit, en zelfs versta ik geen spel."

„Maar wat kunt gij dan verlangen?"

„Ik kom tot u," hernam de Rus op plegtigen toon, terwijl men in zijn gelaat eene uitdrukking van pijnlijken ernst kon opmerken, „ik kom tot u om eene hoogst gewigtige aangelegenheid, om eene aangelegenheid, die van u kan afhangen, doch waarbij het spel eene groote rol speelt."

„Verklaar u dan toch, mijnheer!"

„Ik heb uwe edele denkwijze hooren roemen; hierop heb mijn vertrouwen, hierop mijne hoop gevestigd! — Ik ben omen om mijne toekomst, mijn leven in uwe handen te gen: ik smeek u om het hoogste goed, dat de mensch r op aarde kan bezitten, ik smeek u om mijne vrijheid!" ak hij met steeds vermeerderende hartstogtelijkheid.

Toen het woord *vrijheid* van zijne lippen klonk, zag de heer illy den jongen man met verbazing aan en meende er bijna ı te moeten twijfelen, of niet alles, wat hij zoo even gehoord l, als scherts moet worden opgenomen.

De Rus die zeker de gedachten, welke bij hem oprezen in zijne kken las, voegde er haastig bij: „dit woord bevreemdt u ; mijnen mond, niet waar? Maar is dan niet *de vrijheid*, het leven, de grootste der weldaden, die God den sterveıg schenken kan, het beginsel van al wat edel en groot is? n van die vrijheid, zonder welke het leven zoo luttel waarde eeft, ben ik voor altijd verstoken! — Ik ben slechts een lijfigene, of liever: een slaaf. — Gij, mijnheer, zijt misschien stemd, om mijne vrijheid te schenken."

„Maar, ik bid u, zeg mij dan toch, mijnheer, hoe ik daarin n betrokken zijn."

„Gij ontmoet in de groote wereld dikwijls den graaf K..., ındrig bij een regiment der garde. Hij is een der jonıui, die in de club der Engelschen een groot aanzien geten; hij doet de vermeteldste spelers door zijne stoutheid bazen."

„Dat is waar; ik ken hem, en onze kennismaking heeft tot e zekere soort van vriendschap geleid."

„Ja, maar tot eene vriendschap, die, ik verstout mij het zeggen, zonder eenige innerlijke waarde is, omdat de ware ndslag: achting, daaraan ontbreekt. — Gij kunt voor den af geene achting koesteren, mijnheer, wanneer gij hem kent. den graaf werkelijk kent, zal het mij volmondig toestemı, dat het een man is vol van eigenwaan, zonder degelijk rip van iets goeds, trots op zijne meerderheid boven zoo n, ongevoelig voor het leed van anderen en een hartstogk speler. — Met zulk een mensch kan men wel omgaan — ır hem achting, ware vriendschap toedragen — neen dat niet denkbaar."

„Het is geen aangenaam beeld, dat gij mij daar van de graaf schetst; — maar nu verder?"

Met de uitdrukking der diepst gevoelde smart en het besef van zijne afhankelijkheid, antwoordde de jonge man: „zie, mijn heer, van zulk een man ben ik slaaf: hij is mijn meester!"

Bij deze woorden welden in zijne oogen, die zoo even nog van een inwendig vuur schitterden, tranen, bittere tranen op. — De heer Railly stond als verplet; want hij begreep terstond, wat zoodanig lot voor zulk een man zijn moest.

„Herstel u, en vervolg uwe mededeeling," zeide Railly, hem minzaam en bemoedigend de hand drukkende. — „Naar hetgeen ik van u vernomen heb, kan ik u nog slechts mijne deelneming te kennen geven; verhaal mij nu ook waarmede en op welke wijze ik u van dienst kan zijn."

De jonge man vervolgde:

„De vader van den tegenwoordigen graaf woonde op een zijner landgoederen in de nabijheid van Oremburg. Mijn vader, die hem, toen hij nog zeer jong was, tot zijne oppassing was toegevoegd, diende hem trouw en de graaf wist hem daarvoor niet beter te beloonen, dan door hem bij zijn sterven eene aanzienlijke som gelds te legateren; echter schonk hij hem de vrijheid niet. Even als andere nijvere lijfeigenen, begon ook mijn vader handel te drijven, en wel in pelterijen met het zuiden van Rusland. Het geluk begunstigde al zijne ondernemingen en zijn vermogen verdubbelde en verdriedubbelde zich weldra, en nu rigtte hij zijne huishouding naar zijne geldelijke omstandigheden in. Toen ik nog een kind was, had mijn vader een van de slagtoffers der Fransche revolutie, die de wijk naar ons land had genomen, mijnheer de B. . . ., een zeer beschaafd en hoogst bekwaam mensch, bij zich in huis opgenomen; deze belastte zich met de zorg voor mijne opvoeding. Hij was mij een tweede vader en alles wat ik heb en wat ik ben geworden, ik heb het aan dien edelen man te danken. Met onzen toestand als lijfeigenen bekend, deed hij mij meer dan eens het voorstel er mij aan te onttrekken, door met hem een ander, een beter vaderland te zoeken. Maar dan zou ik mijn geboortegrond voor altijd hebben moeten vaarwel zeggen; daarenboven zou toch mijn vader zich omtrent mijne vlugt hebben moeten verantwoorden, en de zachtste straf daarvoor zou bestaan hebben in: ontzetting uit al zijne bezittingen en veroordeeling tot den geringsten slavenstand.

„Doch een nog krachtiger beweegreden, dan het verstand ld mij in de banden der dienstbaarheid: ik beminde en werd der bemind. En zoo ik al het denkbeeld verre van mij zette, het lot van een jong, wel opgevoed, vrij meisje aan dat mij — van een slaaf te verbinden, koesterde ik niettemin hoop, dat de zeer onbillijke wetten toch eenmaal zouden rden afgeschaft en de keizer weldra ons ijzeren slavenjuk verbreken. Ik hoopte eindelijk vrij te worden en mijne rbare Eudoxia naar het echtaltaar te kunnen geleiden. — och tot heden heb ik te vergeefs gehoopt. — Mijn vader erf; ik zette zijne zaken voort met het gevolg, dat ik j thans in het bezit van een zeer aanzienlijk vermogen mag rheugen."

„Maar waarom doet gij den graaf het voorstel niet, u los te open?" vroeg Bailly.

„Dat voorstel ging van mij uit, maar werd van de hand gezen. Het is een aangenomen beginsel bij de edellieden, om nmer in het loskoopen van een lijfeigene toe te stemmen. or eenigen tijd is den graaf Scheremitoff door een lijfeigene vergeefs twee millioen roebels als losprijs geboden, en deze eigene moest hem toch slechts eene schatting van weinige ebels 's jaars opbrengen. Doch zij zijn er trotsch op, milliowirs onder hunne slaven te tellen; het streelt hunne ijdelsid, de aansnellende rijke en prachtige equipages, bij hunne nadering te zien ophouden, den lijfeigene zijn prachtig rijuig te zien verlaten, om voor hem te knielen. — Roept dat iet om wraak, mijnheer, zoo den mensch door zijn evenmensch te zien behandelen?!"

„Dit is het beeld van onzen toestand in het algemeen; ik ie de verontwaardiging op uw gelaat," vervolgde hij, „maar ooger zou die nog stijgen, wanneer gij alles tot zijne kleinte bijzonderheden wist!" — Hier zweeg hij een oogenblik, ls overmeesterd door de herinnering dezer donkere beelden; ervolgens ging hij op smartelijken toon voort: „welnu mijneer, het eind van al dien jammer, het bezit van een aangebeden meisje, dat even als ik diep ongelukkig is, zoo zij le mijne niet wordt, de vrijheid — dat voorwerp mijner vurigste wenschen — al die weldaden kan ik aan u te danken hebben," sprak hij langzaam.

„Wat moet er dan gedaan worden? Ik ben tot alles bereid.

Spreek slechts: verklaar u," riep hij, hevig ontroerd door den hem zoo even geschetsten deerniswaardigen toestand.

„Gij speelt, mijnheer. — Wat voor u misschien slechts tijdverdrijf is, dat is bij den graaf K..... in een teugelloozen hartstogt ontaard. Hij offert er alles aan op en het spel zal hem nog eens in het verderf storten. Van daar dat het u volstrekt geene groote moeite kan kosten, met hem aan spelen te komen. Beweeg hem, een klein dorpje, dat hij aan den oever van de Wolga bezit, op het spel te zetten; het bestaat uit slechts vijftig huizen, welks inwoners hun onderhoud vinden door het smeden van spijkers. Ik ben er zeker van: voor geen prijs zou hij dit goed willen verkoopen, hiervan ben ik zeker, anders ware het reeds lang mijn eigendom. Doch in de koortshitte van het spel zal hij het misschien wagen en dan kan hij het verliezen. — Hierop is mijn geheele plan gebouwd. In dat dorp werd mijn vader, werd ik geboren; daar wonen al mijne bloedverwanten. Het worde mijn eigendom en wij zijn allen vrij."

„Ik weet dat het geluk aan het lot afhangt. Doch het is in ieder geval meer dan een stroohalm, waarnaar de schipbreukeling nog zinkende grijpt, om het veege ligchaam aan den dood te ontrukken. — Thans kent gij mijn geheim en zijt gij meester van mijn lot. Zeg nu, of gij mij helpen wilt; uw woord is mij genoeg. — Wilt gij het, spaar dan niets, verdubbel, verdubbel meer dan honderdmaal den inzet — zegevier, het koste wat het wil. — Gij hebt een onbepaald krediet op mijn huis; maak er gerust gebruik van. Laat u, hoe groot het verlies ook zijn moge, laat u niet weêrhouden voort te spelen; al maakte gij mij ook doodarm, ik zou er u toch eeuwig dankbaar voor zijn, dat gij aan mijne bede gehoor verleend en pogingen in het werk gesteld hebt, om mij vrij en gelukkig te maken."

Baily beloofde hem, dat hij zou trachten om zijn wensch te vervullen en daarna verliet Feodorowitsch hem.

Twee kampioenen, die van begeerten branden, om elkander onder de oogen hunner uitverkorenen den prijs van het tournooi en het strijdperk te betwisten, kunnen niet vuriger wenschen naar den strijd, dan een paar spelers, wanneer zij geld en goed op het groene laken wagen.

Ten gevolge van het bezoek, dat de heer Railly van Feodowitsch had ontvangen, lokte hij den graaf K.... tot spelen t. De Engelschman wist het zoo in te rigten, dat hij in en beginne aanmerkelijk verloor. Hierdoor nog meer aangeaurd werd zijne tegenpartij nu letterlijk zijne schaduw en eze had steeds zijn edel doel voor oogen: den ongelukkigen jfeigene de vrijheid te verschaffen.

Het destijds te Moskou zoo zeer in zwang zijnde pharao-spel was het ook, waarmede de strijd van de vrijheid aanving. De raaf hield de bank, Railly had reeds 50,000 roebels verloen, en de vreugde sprak uit de oogen van den Rus. Eindelijk bekwam Railly de bank en nu verkeerde de kans en koos et geluk zijne zijde; het begunstigde hem zoo zeer, dat hij len graaf K.... alles afwon, wat deze in geld en roerende geldswaarde bezat, en Railly bleef nog steeds winnen. Zoo hadden zij den ganschen nacht doorgespeeld, en toen het zonlicht dat der waskaarsen deed verbleeken, lag een berg van goud en edelgesteenten op de tafel voor den gelukkigen speler — een schat, waarvoor hij bijna een koninkrijk zou hebben kunnen koopen, maar nog niet de vrijheid van den lijfeigene. — Er moest nog meer gewonnen worden!

Ofschoon de dag reeds lang voor de nacht had plaats gemaakt, wilde graaf K.... nog voortspelen. Daar hij echter geene roerende geldswaarde meer bezat, deed hij Railly het voorstel, om op krediet te spelen. Hiertoe toonde zich Railly echter niet genegen en scheen zijn bediende te willen schellen, om de stapels goud en de overige kostbaarheden naar zijn hôtel te brengen.

Toen de graaf dit voornemen meende te bemerken, beijverde hij zich nog dringender, om hem tot blijven te bewegen. Hij smeekte hem, om hem toch revanche te geven, en nu keurde Railly het oogenblik gunstig om eene poging aan te wenden, om den meester van den lijfeigene geheel en al te verslaan en te trachten als overwinnaar uit den strijd weder te keeren.

Hij schikte het goud, de edelgesteenten en het bankpapier bijeen, ten einde de begeerigheid van den speler nog meer te prikkelen en sprak:

„Hoe ongaarne in mijn hart, heer graaf, wil ik echter aan uw verlangen voldoen. Daar er echter geene roerende geldswaarde ter uwer beschikking staat, stel ik u voor, om uw klein dorp aan de Wolga op het spel te zetten tegen den schat, die daar voor mij ligt.”

Men moet de magt der speelwoede kennen, om te kunnen begrijpen, dat een hartstogtelijk speler op het oogenblik, waarin de laatste hoop, om zijn verlies te herstellen, hem ontzinkt, zonder bedenken alle voorstellen aanneemt; zonder zelfs den tijd te nemen om zich te bedenken snelt de graaf naar zijne sekretaire, neemt er den koopbrief uit, en werpt dien als inzet tegen de kostbaarheden die daarop gestapeld zijn, op de tafel. — Het geluk bleef den heer Bailly getrouw: geen tien minuten hadden zij op nieuw gespeeld, of het dorp behoorde hem toe — het zoo vurig gewenschte en nagejaagde doel was bereikt. — Nadat hij den koopbrief bij zich gestoken, en de in den beginne verlorene 50,000 roebels van de op de tafel liggende geldswaarde voor zich afgezonderd had, zeide hij:

„Wilt gij thans, heer graaf *quite ou double* om het overige?" — De graaf koos eene kaart en won.

„Zoo, nu is het wèl," sprak hierop Bailly, „ik vind mijne opgeofferde nachtrust voldoende beloond."

Daarna scheidden zij als de beste vrienden: de Rus verwonderd en verrukt over de hem zoo onbaatzuchtig gegeven revanche en de Engelschman verblijd over de voor den lijfeigene verworven vrijheid. — Dien zelfden dag nog zond hij Feodorowitsch de 50,000 roebels terug, waarover hij bij hem beschikt had, en meldde hem daarbij, dat de koopbrief van het dorpje aan de Wolga ten zijnent ter zijner beschikking lag. —

Weinige uren daarna zag hij hem met een jong en beeldschoon meisje, blozend en blond, zooals de meeste dochteren van het Noorden, bij hem binnen treden en haar aan hem voorstellen. Het was Eudoxia, de beminde van Feodorowitsch. — Beiden knielden neder voor hun redder, voor hem aan wien zij hun levensgeluk en de vervulling van hun vurigsten wensch te danken hadden, en de jonge man sprak:

„Gij zijt thans onze heer, onze vader — geef ons uwen zegen en voltooi daarmede het groote werk onzer wedergeboorte!"

Bailly rigtte hen op, sloot hen in zijne armen, terwijl vreugdetranen in zijne oogen schitterden. Vervolgens sprak hij, terwijl hij zich tot Eudoxia wendde en hij haar den koopbrief ter hand stelde:

„Moge hij zijn geluk geheel en al aan u te danken hebben, zelfs in de toekomst hard en onregtvaardig verbiedt de wet aan

roegere lijfeigenen nog het bezit van eenig heerengoed. Gij zhter, Eudoxia, zijt eene vrije, eene adellijke, en dezelfde et veroorlooft, dat een lijfeigene uwer goederen, wanneer gij et hem huwt, in het onbetwiste bezit van dat goed mag lijven. Gij zijt, krachtens het u overhandigde document, de genaresse van het dorp; leid nu Feodorowitsch naar het echttaar, en hij zal geene andere banden te dragen hebben dan e, waarmede het huwelijk hem aan u verbindt, en die banden j zullen hem zoet zijn."

Bij deze woorden verborg Eudoxia, buiten zich zelve van reugde, haar blozen en hare tranen van dankbaarheid aan het art van haren geliefde.

„Mijnheer," zeide de jonge koopman, „wij beiden Eudoxia zowel als ik hebben met den koopbrief een goed van niet te chatten waarde: mijne *vrijheid* uit uwe hand ontavngen. U e zeggen, hoe gelukkig gij ons gemaakt hebt, dit behoeven wij iet — gij leest het uit ons gelaat. Doch niet volmaakt gelukig zouden wij zijn, indien gij weigerdet dit klein bewijs onzer ankbaarheid aan te nemen." Met deze woorden bood hij den ngelschman eene kostbare portefeuille aan, op welker buiten jde zich beider portretten, omzet met eene keur van edelgen, bevonden.

Reilly weigerde aanvankelijk, dit geschenk aan te nemen; ndelijk, omdat zij steeds aanhielden, weerstond hij niet lanr, en eenige dagen daarna verliet hij Moskou.

De portefeuille bevatte, zonder de hooge waarde der edelgeeenten mede te rekenen een geschenk van 500,000 roebels. — n wanneer Reilly geld gebrek heeft — nimmer wendt hij zich vergeefs tot den jongen Rus, dien hij door middel van het el de vrijheid wist te verschaffen.

Hier eindigde mijn vriend. —

En ook de schrijver eindigt hier. Wij veroorloven ons nog n enkel woord. — Zoo als het onzen lezers bekend zal zijn, is lijfeigenschap door den tegenwoordigen keizer van Rusland, lexander II, opgeheven. Het is dus geen hedendaagsche estand zoo als ons verhaal dien schetst. — Doch juist om het ele en het goede van het opheffen der lijfeigenschap duidek te doen uitkomen, hielden wij u eenige oogenblikken met tgeen thans gelukkig tot het verledene behoort, bezig.

DE OORLOG IN SLEESWIJK.

(*Vervolg en slot van bl.* 145, *No.* 10.)

VI. EINDE DER KRIJGSVERRIGTINGEN. — HET ZEEGEVECHT. — BEGIN VAN DEN WAPENSTILSTAND.

Zoo het doel der conferentie eenigermate zou bereikt worden, moest in de eerste plaats eene schorsing der vijandelijkheden plaats hebben, dewijl de verbittering van beide zijden anders nog zou zijn toegenomen. Daar de bondgenooten intusschen als onderpand voor de eilanden Jutland in bezit hadden, konden zij gereedelijk toegeven aan een zoodanigen voorslag tot wapenstilstand, welke voor hen als overwinnaars geene nadeelige voorwaarden bevatte, en er werden dan ook werkelijk een tweetal dusdanige voorslagen gedaan, namelijk: óf wapenstilstand met opheffing der blokkade en ontruiming van het eiland Alsen door de Denen, terwijl daarentegen de troepen der geallieërden Jutland moesten verlaten, óf wapenstilstand met opheffing der blokkade en wederkeerige handhaving van het bezette terrein. Denemarken koos het laatste punt, waarin de beide duitsche mogendheden des te gereeder konden toestemmen, dewijl zij alsdan in Jutland gemakkelijk de uitgeschreven contributiën geheel konden invorderen, daar Alsen, benevens de overige eilanden, in geval van het sluiten des vredes steeds in hun bezit bleven.

Den 10en Mei werd alzoo voor den duur van één maand een wapenstilstand gesloten, die op 12 Mei een aanvang zou nemen. Indien gedurende dien tijd geenerlei overeenkomst mogt tot stand komen, zouden de vijandelijkheden den 12en Junij weder beginnen. Alvorens echter die schorsing nog van kracht was, had een gedeelte van het oostenrijksch-pruissische noordzee-eskader, onder bevel van den schout-bij-nacht von Tegethoff gelegenheid, zich met de vijandelijke zeemagt te meten. Op het berigt namelijk, dat eenige deensche oorlogschepen voor de monding der Elbe lagen, was de genoemde bevelhebber van Cuxhafen uitgeloopen, om dezelve aan te tasten. Den 9en stiet de gemelde afdeeling op twee deensche fregatten en eene korvet, die naar Helgoland koers zetteden, maar zoodra zij het duitsche eskader in het gezigt kregen, zich schielijk in slagorde schaar-

den. De strijd nam omstreeks half twee ure des namiddags een aanvang; de flotille der geallieërden, bestaande uit twee oostenrijksche fregatten, benevens drie pruissische kanonneerbooten, hoewel minder stukken geschut tellende, dan de Denen, ving desniettegenstaande den strijd met onversaagden moed aan. Nadat van weerszijden eenige schoten waren gewisseld en het fregat „Schwarzenberg" voornemens was, een der deensche fregatten te enteren, werd door een granaat der Denen deszelfs fokkemast in brand geschoten, waardoor het duitsche smaldeel genoodzaakt werd het gevecht te staken en naar Helgoland te stevenen. Maar ook de deensche schepen waren dermate beschadigd, dat zij evenmin gezind waren den strijd voort te zetten en zich dus insgelijks terug trokken. Het gevecht had ook nu weder niet het minste gunstige gevolg, behalve dat het vertrouwen der duitsche zeetroepen op hun moed en bekwaamheid daardoor werd aangewakkerd, zoodat dan toch in zedelijk opzigt ten minste eenig gevolg van dien kortstondigen strijd is verkregen.

In den nacht van 9 op 10 Mei zette het oostenrijksch-pruissische eskader weder koers naar Cuxhafen, waar het omstreeks 4 ure des morgens aankwam. De „Schwarzenberg" was deerlijk gehavend en was men genoodzaakt geweest de fokkemast te kappen; bovendien had men eene menigte dooden en gekwetsten te betreuren. Gesneuveld waren 2 officieren en 34 manschappen, benevens 5 officieren en 88 manschappen gewond, een bewijs dat de troepen van zeer nabij met den vijand waren slaags geweest. De Pruissen daarentegen hadden geene verliezen geleden, waarschijnlijk omdat de hooge deensche fregatten de lage kanonneerbooten niet konden bereiken. Dit was dan ook de laatste vijandelijke ontmoeting der beide partijen vóór den wapenstilstand. Een punt echter, hetwelk nog altijd opheldering behoeft, is de ontruiming van Fridericia door de Denen. Men kan zich dezelve echter eenigermate verklaren, wanneer men bedenkt, dat de deensche troepen geheel gedemoraliseerd waren, terwijl de Oostenrijkers de verschanste legerplaats met eene bestorming bedreigden en dat, zoo deze werd genomen, de Pruissen met hun getrokken geschut, dat naar het noorden op weg was, hen gemakkelijk den terugtogt naar Fünen hadden kunnen afsnijden.

De taak, die wij ons hadden voorgesteld, om namelijk den lezer een getrouw verslag te geven van de onderscheidene krijgsverrigtingen, kan als geëindigd worden beschouwd. De nog steeds gevoerd wordende onderhandelingen, omtrent eene minnelijke schikking van het deensch-duitsche geschil, hebben nog tot geene beslissing geleid en wij zouden te veel ruimte moeten vragen, zoo wij ook de verschillende punten dienaangaande in dit tijdschrift wilden mededeelen. Het pleit zal spoedig zijn beslecht, en wij besluiten dus deze bijdrage met den besten wensch, dat het belang der hertogdommen niet lang meer lijden moge door de verdeeldheid der denkbeelden van de gevolmagtigden ter conferentie en zij weldra onder een regtmatig bestuur een nieuw tijdperk van leven en welvaart zullen ingaan.

EEN WONDERDOCTOR BIJ DE HOTTENTOTTEN.

Na eene reis van bijna zes honderd mijlen waren wij in het land der Bechuanas aangekomen en hielden ons drie dagen op in het kleine dorp Thabes, in een vriendelijk en vruchtbaar dal gelegen. Onze ossen waren zeer vermoeid en dus zeer verheugd eenige rust te kunnen nemen na den langdurigen marsch. Het opperhoofd der streek, Bocco-Schuecz, was een reeds bejaard man, die ons met een minzamen groet welkom heette en zijn bijstand bood, zoo wij dien mogten noodig hebben. De bewoners van Thabes hadden veel te lijden van de gevolgen eener langdurige droogte en ook voor ons was men om die reden vrij bezorgd, daar het zeer moeijelijk viel, eene voldoende hoeveelheid water te bekomen voor onze paarden en ossen. Toen wij des avonds bij Bocco-Schuecz in zijne tent zaten, verhaalde hij ons den zorgelijken toestand van zijn stam. Het koorn, zeide hij, verdorde, en de vruchten aan de boomen en struiken konden niet groeijen. Een gedeelte zijner mededeelingen kon ik zeer goed verstaan, het overige werd mij door onzen leidsman verklaard. Ik vroeg dus aan het oude opperhoofd, of er niet een regendoctor in de nabuurschap was, waarop hij mij een toestemmend antwoord gaf en zeide, dat hij zijne komst elken dag te gemoet zag. Hij had reeds om hem gezonden, en zoo hij niet spoedig mogt komen, zouden eenigen zijner lieden heengaan om hem te halen.

„Gelooft gij," vroeg ik hem, „dat hij het kan laten regenen?"
„Zeer zeker!" antwoordde Bocco-Schuecz met nadruk.

Het was mijn voornemen niet, met den goedhartigen man te redetwisten, daar ik maar al te wel begreep, dat hem dit zou krenken en toch tot geen gunstig gevolg kon leiden. Ik wenschte alleen eenige vragen te doen tot mijn eigen onderrigt en mijn gastheer zeide, dat hij zich gelukkig zou rekenen, mij daarop zooveel doenlijk antwoord te geven. „Wij zullen tabak rooken," voegde hij er bij, „dan kunnen wij meer op ons gemak praten."

Hij riep een zijner knechten en beval hem, om pijpen te brengen. Ik gaf er echter de voorkeur aan, uit mijn eigen meerschuimen kop te rooken, maar Belus gaf mij te kennen, dat het het opperhoofd aangenamer zou zijn, indien ik uit eene zijner pijpen rookte, aan welk verzoek wij gereedelijk voldeden. Deze pijpen waren van keurig beschilderde en bewerkte klei gevormd, met een lang roer van rood hout en een barnsteenen mondstuk voorzien; ook de tabak was zeer goed, en werd ons in gedroogde bladen gebragt, waarvan wij zooveel afbraken als noodig was om de pijp te vullen.

Terwijl onze gastheer zijne pijp ontstak, zag ik, dat de meeste hutten van het dorp regelmatig waren gebouwd en uit stevige in den grond geslagen palen bestonden, van boven bij elkander gebonden en met gedroogd gras bedekt. De tent van het opperhoofd was aanmerkelijk grooter en ook van anderen vorm, nagenoeg als dien der engelsche tenten. Zij bevatte drie vertrekken of afdeelingen. Terwijl wij rookten en zamen praatten, werden de vrouwen weggezonden. De kleeding is in den hoogsten graad eenvoudig. Een stuk wollen stof om de lendenen gewonden, omstreeks tot aan de knieën reikende, was de meest algemeene dragt, waarbij sommige vrouwen nog een stuk stof over de schouders hadden geworpen. Ons opperhoofd had weinig, dat hem als zoodanig kon doen kennen, behalve dat hij eene menigte glazen kralen om hals en armen droeg en zijn hoofd met eene kroon van struisvederen bedekt was.

Zoodra de tabakswolken naar de kap der tent omhoog stegen, gaf Bocco mij te kennen, dat ik nu vrijelijk zoovele vragen mogt doen, als mij goed dacht.

„Gij verwacht alzoo een regendoctor?" begon ik. — „Ja!" was zijn antwoord, „wij wachten hem reeds sedert vele dagen." —

„Zou hij dan regen kunnen doen vallen, als hij komt?" — „O, zekerlijk." — „En van wien heeft hij die magt?" — „Z is met hem geboren." — „Gelooft gij, dat er nog eene grootel magt is, dan die van den regendoctor?" — „Gewis, en di groote magt is hem nabij, zoodra hij komt." — „Wat of wi is die grootere magt?" vroeg ik nieuwsgierig. — „Ik geloof dat het een geest is, die in de wolken woont." — „Hee: die geest ook menschen geschapen, denkt gij?" — „Neen de menschen groeijen op de aarde. De Bechuanas komen u een groot, diep hol in het land der Bakoni. De eerste ma is geschapen, toen de rotsen nog zacht waren, want zijr voetstappen zijn nog op de hoogten zigtbaar." — „Gelooft gi dat die groote geest magt heeft over de lotgevallen van u stam?" — „Gewis, maar die geest doet niets voor ons, zond de voorbede van onzen doctor." — „Alzoo gelooft gij niet dat de groote geest de lotgevallen der menschen bestuurt?" — „Alleen dan, wanneer hij daarom gebeden wordt. De gee bezit eene groote wijsheid. Hij weet, dat de menschen gaarn hun eigen wil volgen en als hij wilde beproeven hen te leiden dan zouden zij de wetten ontduiken en hem verstoord maken." — „Gij gelooft dus niet, dat uwe doctors bovennatuurlijke kracl bezitten door hun eigen wil?" — „Neen, de doctors zijn slecht de uitverkoren gunstelingen van die groote magt, die in d wolken zetelt. Die groote geest verschaft zijne gunst alle dan, als hem dat goeddunkt en zoo wij iets van hem wille afsmeeken, geschiedt zulks door tusschenkomst van onzen do tor." — „Maar ik heb vernomen, dat sommigen van uwe stam slangen, krokodillen en apen aanbidden?" — „Dat zoo!" — „En mag ik vragen, waarom zij zulks doen?" — „I zal het u zeggen: wij gelooven, dat onze doctors, als zij g storven zijn, in de gestalte van die dieren onder ons ver keeren." — „En toch worden er krokodillen en slangen doc uwe lieden gedood?" — „Welnu, als de geest van een doct in zoodanig dier mogt wonen, dat door hen gedood wordt zoo geschiedt dien geest geen kwaad, hij neemt alsdan een andere gestalte aan, welke hij zich kiest."

De antwoorden van het opperhoofd schenen mij te opregt dan dat ik aan de welgemeendheid zijner woorden zou twijfele Toen ik gedaan had met vragen, verhaalde hij mij, dat n een jaar geleden een mijner landslieden, een zendeling, gepoog

had hem tot het christendom te bekeeren. Hij schudde twijfelachtig het hoofd bij die mededeeling en gaf mij tevens te kennen, dat hij de godsdienstige denkbeelden van dien zendeling voor ijdel en dwaas hield. Daar ik echter geen lust had, met den ouden man te twisten, gaf ik mij geen moeite, die leerstellingen, op welke hij toespelingen maakte, te verdedigen.

De avond was reeds gevorderd, toen men ons in de tent van het opperhoofd, slaapplaatsen aanbood; wij wilden echter bij verkiezing in onze reiswagens slapen, waar de bedden reeds opgemaakt waren. Het was omstreeks tien ure, toen wij ons derwaarts begaven. De hemel was zeer helder, hoewel de lucht meer, dan de vorige dagen, van regen zwanger ging, en bij onze wagens komende, zag ik, dat het kwikzilver in den barometer aanzienlijk was gedaald. „Wij zullen morgen regen hebben," zeide ik tot Harry Rusk. — „Zoo," hernam hij, „en dat zonder hulp van den regendoctor." — Weldra sliep ik in, maar het was mij niet vergund lang te rusten; want even na middernacht werd ik door een luid geraas gewekt. Toen ik den wagen had verlaten, zag ik eene menigte lieden, met brandende fakkels, die zij woest rondzwaaiden, wild door elkander snellen. Harry en ik begaven ons dadelijk naar de tent van het opperhoofd, waar wij vernamen, dat de regendoctor was gekomen en dat hij had voorgeslagen, oogenblikkelijk een aanvang te maken met de geheimzinnige plegtigheid, die noodig was om den regen voort te brengen. Wij waren zeer nieuwsgierig die ceremoniën bij te wonen, en Bocco-Schuecz gaf ons, ten bewijze zijner hooge ingenomenheid, eene plaats nevens zich. Het was een indrukwekkend tooneel. Het uit kegelvormige tenten bestaande dorp werd door meer dan honderd brandende fakkels verlicht, de halfnaakte Bechuanas liepen onder woest getier heen en weder, en zagen er uit als ronddolende geesten. De vrouwen droegen drooge bossen rijshout naar eene ruime plaats, in het midden van het dorp, waar dan ook weldra een buitengemeen groot vuur brandde. Spoedig bemerkte ik den regendoctor, dien ik voor de eerste maal zag, en bij het heldere schijnsel der vlammen kon ik hem zeer goed gadeslaan. Hij was een klein, oud, gebogcheld man, die, in weerwil van die verhevenheid op zijn rug, vrij vlug was in zijne bewegingen. Zijne kleeding was zeer schilderachtig. Zijn hoofd was bedekt met eene soort van lederen muts, aan beide zijden

waarvan de uitgespreide bontkleurige vlerken van een grooten vogel waren aangebragt. Over zijne schouders droeg hij een mantel van het vel eens luipaards, waarvan de staart in vieren was gespleten, welke deelen achter over de schouders en voor over de borst hingen. Zijne beenen waren met een zacht lederen bedeksel geschoeid; om de enkels had hij insgelijks twee uitgespreide vlerken. Zijne armen waren bloot, met een versiersel van elpenbeen om de polsen. Zoodra hij bij het vuur trad, hield eensklaps het geschreeuw der menigte op en hij begon nu met zijne tooverspreuken. De eerste verrigting was iets, dat veel gelijkenis had op het blad van een boom, uit een aan zijne zijde hangenden zak te nemen, dit herhaalde malen door de handen te rollen en daarbij een dof geprevel te doen hooren. Nadat hij die bladen tot een kogel had gevormd, wierp hij dezelve in het vuur en begon nu met zijne lange armen door de lucht te zwaaijen en te schreeuwen, in welk geluid weldra een dozijn oude mannen instemden, die hij vooraf in een kring rondom het vuur had geplaatst. Met elkander bragten zij een oorverdoovend geluid te weeg. Dit duurde zoo lang, tot al het hout verbrand was, en zoodra de laatste vlammen in de asch waren uitgedoofd, hield het geschreeuw op; waarna de toovenaar de kolen met een langen stok nogmaals oprakelde. Toen maakte hij weder een kogel van bladeren en wierp die, even als de eerste, ook in het vuur. De Bechuanas hielden dit voor den wezenlijken kogel, dien de doctor in hun bijzijn had gevormd, doch naar mijne meening was het een andere; dit doet echter niets ter zake. Hij had nu ook een krans van frissche bladeren in de hand, en nadat hij eenige schreden was achteruit gegaan, kwamen de vrouwen op nieuw om het vuur aan te maken. Zoodra dit weder begon te branden, bragten eenige jonge mannen eene groote geit, die zij met een strik om de hoornen vast hielden. De doctor streek het dier eenige malen over den kop, en gaf hem een bos bladeren, welke zij gulzig opat. Het kwam mij voor, dat de geit zeer hongerig was en de bladeren met een zeker kruid vermengd waren, hetwelk aan dezelve een voor haar aangenamen smaak verleende; de lekkerbek zou zijne gulzigheid echter spoedig duur moeten betalen. Naauwelijks had zij het laatste blad verslonden, of het dier werd op zijde gelegd en terwijl twee stevige mannen hetzelve vasthielden, sneed de doctor met een

reet, den buik van de geit open, nam de maag, welke natuurlijk de tooverbladeren bevatte, daaruit en wierp dezelve onmiddelijk in het vuur. De vrouwen legden er andermaal hout bij en de mannen vingen op nieuw met hun geschreeuw aan. Nu werd de huid van het dier afgetrokken en die insgelijks in het vuur geworpen, vervolgens het ligchaam in vier deelen gesneden en eveneens in de vlammen gelegd. Daarna sloeg de toovenaar de armen kruiselings over elkander en liep langzaam den brandstapel eenige malen rond, onverstaanbare woorden prevelende en nu eens naar de wolken, dan weder naar den grond starende. De vrouwen stookten het vuur steeds op, de mannen vervolgden hun luid geschreeuw. Eerst hield ik deze toonen voor de woeste uitbarsting hunner begeestering, maar Bocco deelde mij mede, dat zij daarmede den grooten geest aanroepen, of het hem behagen mogt de pogingen van den doctor met een gunstig gevolg te bekroonen. — Na verloop van een uur waren de overblijfselen der ongelukkige geit verbrand en het vuur verdoofde; ook verstomde allengs het wilde getier der menigte en niet lang daarna heerschte weder de doodsche stilte van den nacht in het dorp, daar de fakkels waren uitgebluscht, zoodra het geheimzinnige vuur begon te branden.

Maar niet alleen was het door den toovenaar ontstoken vuur uitgedoofd en de fakkels gebluscht, ook de lucht had zich verduisterd; dikke wolken waren opgekomen en de dampkring werd vochtig. Toen ik des morgens mijn reiswagen verliet, viel er een verfrisschende regen. Zoodra ik het opperhoofd ontmoette, vroeg hij mij, wat ik nu van dat alles dacht, waarop ik hem vrijmoedig antwoordde, dat ik het zeer opmerkelijk vond. Ook vroeg hij mij, of ik nu geen vertrouwen stelde in den regendoctor? waarop ik hem natuurlijk zeide, dat ik alleen vertrouwen stelde in die hoogere magt, welke den regen gebood. Hij schudde ongeloovig het hoofd en verzekerde mij, dat de regengeest de wolken niet zou hebben geopend, om de verfrisschende droppelen te doen nedervallen, zoo de doctor hem daarom niet had gebeden.

DE ZWITSERS.

(Naar KAREL WEBER.)

De Zwitsers hebben zooveel van de schoonheid van hun land gehoord, dat ze elk plekje mooi vinden en gelooven: dat het

nergens zoo mooi is als bij hen. En toch — nooit was het het Arkadië, waartoe fanatieke reizigers het hebben verheven — dat zou ik eerder in de Alpen van Tirol, Salsburg en Oostenrijk zoeken, als het hier beneden te zoeken of te vinden was.

Intusschen zal de grootsche sterk afwisselende Zwitsersche natuur steeds elke gevoelvolle ziel aantrekken, en mijn geest doolt steeds in zijn fantazyuren om die goddelijke oevers van den Lemau — om het *pays roman*, zooals het Waadtland in Berns kanselarijtaal heet, om het volksfeest op de Dole, den hoogsten top van den Jura — en Genève blijkt steeds de roem voor het nieuwere Europa geweest te zijn, wat Athene voor het oudere was.

Hoe moet deze natuur hem aangrijpen, die uit het vlak Nederduitschland komt, of uit de Nederlanden! De vrolijke, kalme genoegzaamheid der Alpenbewoners, hoe aantrekkelijk is zij boven de ernstige, onrustige bedrijvigheid van die moerasbewoners!

Zwitserland is zoo arm als Zweden, en toch is er alles duur — en toch hebben de kantons *een openlijken schat* en de boer is rijk; dat maakt hunne *vrijheid*, d. i.: zij behoeven evenmin een hofstoet, als een armée. De reizigers, vooral de Engelschen, brengen veel geld in het land.

Zwitsersche boeren zijn de gelukkigste boeren, die ik ken, gelukkiger nog dan de Hollandsche en Engelsche. Als zij goed dronken zijn, zingen zij psalmen, omdat ze niet anders zingen kunnen. Als de dans op Zondag verboden is, zitten ze met hunne meiskens in de kroeg achter tafel — een speelman staat voor hen, en ze stampen op de maat af zachtkens met den voet en dansen zoo in de verbeelding, dat minder zondig en niet verboden is. Al wat in Zwitserland kunstig, zwaar of zeer oud gebouwd is, is van den duivel, of zelfs van Julius Caesar!

Gedurende het ontzettende schouwspel, dat Europa in het jaar 1813 speelde, gedroegen zich echter de Zwitsers, onder zichzelven verdeeld, niet zeer loffelijk. De geallieërden boden hun den magtigen arm — zij wilden liever liggen en rusten, en den heiligen kamp aanzien. — Uit de politieke lawine ontwikkelde zich echter toen nog een vrije Alpenstaat van tweeëntwintig Bondsstaten met ongeveer 1,700,000 zielen. — En Bazel en Bern, die zich in het bisdom Bazel deelden, wilden niet eens de oude staatsdienaren pensioneren? Ach, dat dit schoon land bewoners hebbe, die het ware schoon achten: Vrijheid door eendragt verkregen!

DE KLERK.

C.C.A. Last, del. Ged. bij H.J. Backer

DE KLERK.

DE KLERK.

(Oorspronkelijke Novelle.)

DOOR

P. VAN DE VELDE MZ.

(Met eene plaat.)

I.

't nog geen half zeven, Betje?"
en, jufvrouw! 't is op een best zes uur."
n loopt de klok toch zeker achter?"
usch niet; van middag heb ik ze nog gelijk gezet."
je zorgen, dat het water goed kookt?"
t spreekt jufvrouw!"
eft de bakker de taartjes nog niet gebragt?"
g niet, maar om acht uur is 't tijds genoeg."
;, heb je wel gedacht om kooltjes in de stoven te doen?"
l juffer! 't is nog zoo vroeg. U wilt 't al maar laat
. Heusch! de klok is persies gelijk."
or ik daar niet wat aankomen op straat?"
, er komen menschen, maar aan den stap kan ik wel
, dat 't mannen zijn."

e ging heen, terwijl ze in zich zelf zei:
b ik van mijn leven zoo'n ongeduld gezien!"
jufvrouw Marie de Haas bleef alleen in 't salonnetje.
zag er lief uit met die lange, donkere krullen en die blaauwe oogen. Ze had maar een eenvoudig japonnetje maar, zooals hare vriendinnen zeiden, alles stond haar ed.
ie had dezen avond een gelaat, glansrijk van genoegen rdoor met buitengewonen blos gekleurd. Ze kreeg visite ; was een belangrijk evenement. Vader en moeder waren lotterdam en nu was de gelegenheid zoo gunstig, want hield volstrekt niet van al die malligheid en moeder was zoo lastig op dat punt, en wou er altijd die hatelijke Verhulst bij hebben.

Marie was om half zes al klaar geweest. Ze had verzocht of de meisjes dood familjaar — aldus vroeg — zouden komen, en ze had al zoo lang zitten wachten en de krant kon ze van buiten en ze had verscheidene malen alles nog eens en nog eens nagezien en telkens was ze tot het besluit gekomen, dat alles in *optima forma* was.

Daar wordt gescheld. Marie vliegt naar de deur van de kamer. Bet doet open. 't Is om de krant!

Nog eens gescheld. Gelukkig, daar hoort ze eene wel bekende stem, die weldra in de kamer klinkt:

„Dag Marie! Daar ben ik! Nu kom ik zeker te vroeg, hè? Maar ge hadt laten vragen, of ik niet zoo laat kwam en moe zei ook: ga maar, want Marie houdt niet van laat?"

„O! 't is uitmuntend dat ge komt, Jane! Doe maar gauw je mantel af. Och! wat een lieve mantel! Bij Sinkel gekocht?"

„Zelf gemaakt. Ja, weet je, tante had een model gekocht, en daarnaar hebben moe en ik dezen gemaakt. 't Is mooi goed en een lieve kleur, hè?"

„Ik zal je gelooven, Jane; maar men zou stellig zeggen dat hij uit een voornaam modemagazijn kwam!"

„Ja! hij zit goed. 't Scheelt nog al veel in prijs met een nieuwen. Heb je een zondag dien bruinen van Anna Verhorst gezien? 't Was potsierlijk, om te zien! Die menschen moeten alles hebben, wat een ander heeft en ze heeft zoo niets geen slag, om iets te maken."

„Ach! Jane!" zei Marie vergoelijkend, „je moet toch wezenlijk medelijden met die menschen hebben! Ze moeten van een klein inkomen bestaan, en komen nog altijd zoo knap voor den dag."

„Ik zeg niet, dat ze slordig zijn, Marie! maar daar ze alles moeten namaken en daartoe allerlei stukken en lappen gebruiken, zien ze er ook altijd even gek uit."

Het gesprek werd afgebroken door de komst van de gezusters Koosje en Betje Dammers.

Koosje was eene lange brunette met groote, bruine oogen, maar eenen vrij misvormden neus. Zij ging voor zeer sentimenteel door, hield ijselijk veel van de verzen van van Beers en kon die met ten hemel geslagene oogen op eene roerende wijze voordragen. Zij had behalve hare jongere zuster op alle mogelijke visites steeds een getrouwe volgeling, die door de meesten

wij ongaarne gezien, maar om der beleefdheid wille geduld werd. 't Was hare guitare, die geregeld meê ging en altijd voor den dag werd gehaald, tenzij men door de eene of andere afleiding daarvan verschoond wist te blijven. Kwam die gewenschte afleiding niet, dan werd 't gezelschap meestal op een bekend air, vooral uit Robert, onthaald, waarbij 't geroep van grace! grace! tot boven op den zolder hartverscheurend doordrong. Zij was en bleef vijf en twintig jaar en droeg altijd zorg om door hare kleeding de waarheid daarvan te staven. Ze had een gebrek — wanneer 't namelijk een gebrek kan genoemd werden — zij verbeeldde zich namelijk altijd, dat een heer, die met geveinsde of ongeveinsde aandacht naar haar gezang luisterde, tot over de ooren op haar verliefd was, en hoe dikwijls hare beste plannen en berekeningen in dat opzigt schipbreuk hadden geleden, toch gaf ze den moed niet op, maar bleef met eene onbegrijpelijke volharding hopen, dat ook voor haar de ure wel eens zou aanbreken.

Betje Dammers kon niet zulk een muzikaal genie genoemd worden, bezat niet zulk eenen in 't oog vallenden neus en moest dus in vele opzigten voor hare zuster onderdoen. Daarentegen was zij met eene uitmuntende tong begaafd, en wist die meesterlijk te roeren. Daar men evenwel tot die manoeuvre een uitgebreid fonds van kennis of nieuwtjes of leugens noodig was, beijverde zij zich om steeds op de hoogte te zijn van alles, wat er in het stadje omging of zoude gebeuren, de aankomst en 't vertrek van vreemdelingen te weten; in 't kort al datgene in zich te vereenigen, wat men regtens van een nieuwsblad vorderen kan. Door dit een en ander had ze zich dan ook den vereerenden naam van „de courant van Dalenberg" verworven.

Na in zoo verre de beide nieuw aangekomenen behoorlijk geïntroduceerd te hebben, zullen wij ze de woning van Marie laten binnen gaan.

„Bonsoir, dames!" zei Koosje binnenkomende, terwijl zij haar volgeling op een stoel plaatste, hetgeen Jane aanleiding gaf, om Marie heimelijk toe te knikken. —

„Bonsoir! ten gevolge van je lieve invitatie, Marie! hebben wij pa van avond maar alleen gelaten. We hadden vroeger ook al eens bedankt en nu durfden we niet meer."

„Neem plaats! neem plaats!" zei Marie, „hoe maakt de oude heer het tegenwoordig?"

„Och! pa heeft nog al last van rhumatiek, en moet daarom veel in de kamer blijven. Zoo nu en dan heeft hij nog al afleiding, vooral als de jonge Bemmel komt. Verleden week heeft hij wel driemaal thee bij ons gedronken!"

„Driemaal!" riep Jane, „nu als dat niet wat te beduiden heeft, dan weet ik 't ook niet. Hoe is 't Koos! mag ik je feliciteren?"

„Foei Jane! wat kun je toch plagen! Papa heeft ook al gezegd, dat Bemmel zeker vues had, want hij kwam zoo vreeselijk druk."

„Gekheid!" riep Betje, „ik weet uit zeer goede bronnen, dat hij in Utrecht eene zeer goede kennis heeft; 't is de dochter van een notaris!"

„Och, kom! jij altijd met je berigten uit goede bronnen," antwoordde Koosje, ietwat beleedigd. „Wil ik je wat zeggen, Marie! hij houdt veel van zingen en zingt zelf magnifique. Gisteravond hebben we nog een duet gezongen."

„En Koosje accompagneerde met de guitare?" zei Jane tamelijk ondeugend.

„Ja, zeker!" hernam Koosje, „daar was Bemmel bijzonder opgesteld. 't Was een lief accompagnement. Hoe is 't Marie! doe je niets meer aan de muziek?"

„Om je de waarheid te zeggen," antwoordde Marie, „is mijne liefhebberij er geheel af. Vader was er altijd vreesselijk opgesteld, dat ik les zou krijgen op de piano, maar daar moeder er evenzeer opgesteld was, dat ik nu en dan aan de waschtobbe moest staan en des noods ander meidenwerk verrigten, heb ik het nooit tot eene zekere hoogte gebragt, en dan verleert men 't spoedig."

„Heb je al gehoord," vroeg Jane, dat ze bij Hogel, den notaris, een nieuwen huisgenoot krijgen?"

„Een logé?" vroeg Koosje.

„Een heer of eene dame?" riep Marie.

„Weet je dat nog niet?" zei Betje met tamelijk veel *air*, „dat is al oud nieuws."

„Dat is onmogelijk!" hernam Jane, „want eergister heb ik pas van mevrouw Hogel gehoord, dat het zoo was."

„Oud nieuws! oud nieuws!" herhaalde Betje; „je komt met de nachtschuit. Mijnheer Hogel krijgt het tegenwoordig zoo druk, dat hij een klerk op zijn kantoor noodig heeft. Daarom

heeft hij eene annonce in de Haarlemmer geplaatst, waarop vele brieven zijn ingekomen. Een kon de gelukkige zijn, en die een komt in de volgende week."

„Uit?" vroegen allen.

„Uit Vierbergen, een dorp bij Delft. Wil je nu ook nog meer van mij weten?"

„Als of je niet gaarne de eer hadt om alles wat er gebeurt mêe te deelen," zei Jane spottend. „Maar ja, als je dan zooveel weet, dan zal je ook den naam van dien gelukkige wel weten. Heeft hij een mooijen naam?"

„Zijn naam is van Rensburg. Dat klinkt nog al vrij goed, hè?"

„Zou hij muzikaal zijn?" vroeg Koosje.

Marie was ondeugend genoeg om Jane met den voet aan te stooten, waarop deze antwoordde:

„Hij moet zeer goed op de fluit spelen en eene zeer goede stem hebben!"

„Dat zou eene aanwinst zijn!" riep Koosje in verrukking, „ik heb eene prachtige collectie duetten voor fluit en guitare."

„Ik denk," zei Marie, „dat mijnheer Hogel hem wel niet zooveel vrijen tijd zal laten, men neemt toch geen klerk om te zingen. Maar in allen gevalle is 't te hopen, dat hij maar een moedig jongmensch is en een lid voor de letterkundige vereeniging Apollo, want die hebben wel een steun noodig."

„Hoe jammer!" merkte Koosje aan, „dat de dames daar geene voordragten of bijdragen mogen doen. Het zou voor mij een waar genot zijn, daar iets voor te dragen. Bij voorbeeld een vers van van Beers. Weet je, welk ik bedoel?"

„Neen!" zei Jane.

„Ik bedoel dat prachtige vers van „de Blinde," ken je dat, anders wil ik 't wel eens reciteren."

„Dankje! dankje!" riepen allen te gelijk. „Je moet toch al bedroefd weinig idee van ons hebben, om te denken, dat we dat nog niet zouden kennen. Dat is al zoo oud!"

't Is toch altijd mooi!" hield Koosje vol, „daar heb je bij voorbeeld die roerende passage...."

„Och neen, Koos! van avond niet! We wilden van avond liever onze oogen droog houden!" riep Jane, die schrikte bij 't denkbeeld, om al dien tijd dat vervelend reciteren te zullen moeten aanhooren.

„Nu! zooals je wilt! Ik heb zelden iemand gezien, die zoo weinig van verzen houdt als gij."

„Wel Jane! wat heb je daar een beeldig patroontje!" zei Betje, om 't discours eene andere wending te geven. „Dat is toch niet uit de Aglaja, wel?"

„Neen! 't is uit de Gracieuse! O! die geeft zulke lieve patroontjes. Ik vind dit tijdschrift bijzonder mooi."

„Wat is dat? de Grasjeuze! die heb ik nog nooit hooren noemen," zei Marie.

„O! toen ik een jaar geleden in de residentie logeerde, heb ik dat tijdschrift al gezien, en pa heeft dadelijk voor mij ingeteekend."

„Ja!" zei Bet ietwat spijtig, als er iets voor *jonge* dames uitkomt, moet Koos 't àltijd hebben."

„Nog een kopje, dames?" riep Marie zeer deftig.

De aangesprokenen bedankten, terwijl Koosje, als 't niet te veel gevergd was, gaarne een glas water zoude hebben. Tevens stelde zij als intermezzo voor om de guitare voor den dag te halen en het gezelschap op een air uit „la dame blanche" te onthalen, vooraf betuigende, dat men met hare stem wat consideratie moest nemen, dat ze wat heesch was.

De dames waren met die voorafgaande schikkingen tevreden en zouden misschien nog tevredener geweest zijn, wanneer de volgeling ontrouw was geworden.

Koosje deed haar best, zong als een lijster en niettegenstaande hare vooraf geannonceerde verkoudheid werden de hooge noten zoo uitgegalmd, dat de meid in de keuken er naar van werd en vond, dat die juffer vreeselijk gillen kon.

Klokke tien stonden de dames op. Elk had zich uitmuntend geamuseerd en zoo eindigde de damesvisite bij Marie de Haas.

II.

In de kom van het dorp Vierbergen stond of liever staat een huis van twee verdiepingen. 't Ziet er netjes uit; 't is geen heerenhuis en geene boerenwoning; 't is tusschen beiden in. 't Is goed onderhouden en goed in de verw en dat verwondert ons betrekkelijk niet, wanneer wij op een bordje naast de deur lezen: J. van Rensburg, mr. timmerman.

De baas — zoo wordt hij op 't heele dorp genoemd — is een stevige vijftiger. Jaren lang heeft hij als knecht gewerkt,

eindelijk heeft hij een patent genomen, en een bordje — zoo evengenoemde bordje, laten maken en hij was baas. t hem redelijk wel gegaan; nu en dan een bankroetje; nu dan eene aanbesteding, die niet zoo veel winst afwierp, hij wel had gemeend; maar toch ging hij niet achteruit en ımigen, die altijd van een muis een olifant willen maken, len zelfs, dat hij er warm begon in te zitten. Rensburg ze praten en ging bedaard zijnen gang.

ijn echt was met twee kinderen gezegend. De eersteling een zoon en deze was door eene dochter gevolgd gewor-. De zoon was naar zijnen grootvader Herman genoemd. jongen had hij niets, dat hem van de andere boerenjongens lerscheidde — vader was toen nog knecht — behalve dat hij goed leerde en eene mooije hand schreef. Toen Herman tien jaar was, was hij nummer een van de dorpschool en zekeren avond hadden de ouders omtrent hunnen oudsten navolgende gesprek:

Ik heb van daag meester Vlak gesproken over Herman. Hij , dat de jongen de knapste van de school is en dat hij meer weet, wat hij hem leeren zal."

Wel, dan moet je hem maar op 't timmeren doen, en ne- hem van de school af."

Hoor vrouw! je moet me dat niet kwalijk nemen, maar jongen is te goed voor een timmerman. Vraag hem steden landen, die hier ver vandaan liggen en hij noemt ze dadel. Laat ik hem wat uitrekenen, dan weet hij het nog eerder ik. En dan die jongen een krullejongen te laten worden, gaat niet. Hij kan de vreugd en roem van onzen ouden worden."

Maar wat wil je dan toch van hem maken?"

Ja, zie je! ik zou hem wel naar een ander school willen ten, bij voorbeeld naar een kostschool zooals de zoon van heer, die aan 't eind van 't dorp woont, maar ze zeggen, het zooveel geld kost en dat kan de bruin niet trekken. r ik kon toch wel eens onderzoeken. Nu en dan zie ik eens zoo wat in de krant."

Nu man!" zei de vrouw met volkomene onderwerping, „je het beter weten dan ik, maar ik dacht in mijne onnoozel-l, dat het zoo kwaad niet was, als Herman timmerman zoo als gij."

... Drie maanden later kreeg van Rensburg eene kleine erfenis en nu werd het bewuste bordje gemaakt en na lang zoeken en weerzoeken kwam Herman op eene kostschool in Noordbrabant, alwaar hij voor de hooge som van honderd zestig gulden per jaar alles leerde, wat volgens 't idee van zijn vader, een groot geleerde met mogelijkheid kon leeren, en daar was nog 't eten en eene massa andere zaken onder begrepen.

Dat was een drukte voor vrouw Rensburg! Hij moest zooveel van dit en zooveel van dat hebben en de moederlijke zorg had nog zooveel te bedenken en er nog zooveel bij te voegen. Eindelijk brak de dag van vertrek aan en na veel tranen van moeder ging Herman dat nieuwe tijdvak in zijn leven te gemoet.

Wij willen hem gedurende de drie jaren, welke hij aldaar doorbragt, niet volgen; hij was zestien jaar toen hij terug kwam en was goed uit de kluiten gegroeid, bezat middelmatige kennis, maar ging in de oogen van vader voor een wonder door.

Wanneer Rensburg, die nu ook lid van de kolfsocieteit was geworden, des avonds daarheen ging, om van de vermoeijenissen des daags eenige uitspanning te genieten, dan moest hij altijd over zijn jongen praten.

„Wel Rensburg," zei de notaris op zekeren avond, „ik heb je jongen zien loopen; dat is een stevige kerel geworden. Moet hij ook timmerman worden?"

„Neen, mijnheer Sterk; ik heb nu jaren in dat vak doorgebragt, en vroeger was 't goed, maar tegenwoordig zijn er zooveel beunhazen en knoeijers, dat er bijna niets te verdienen valt en dan heb ik mijn jongen niet zooveel laten leeren en zooveel geld voor hem betaald, om hem een timmerman te laten worden. Je moest eens lezen, welke mooije brieven die meester over Herman heeft geschreven; hij was een zijner beste leerlingen. Neen, ziet u, ik had al meer dan eens zoo gedacht of hij ook...."

„Nu! wat hadt ge dan met hem voor?"

„Ja, ziet gij, ik had al meer dan eens gedacht, of gij hem ook misschien op uw kantoor zoudt kunnen gebruiken! Wie weet, wat er naderhand nog van hem groeide! Misschien werd hij later nog wel notaris!"

„'t Is met die jongens nog al lastig. Ze hebben nooit geduld en verknoeijen menig stuk papier en zijn ze dan eenmaal zoo ver, dat men er werkelijk iets aan heeft, dan gaan ze weg."

„Nu mijnheer Sterk, gij zoudt het altijd eens kunnen proberen," antwoordde de timmerman, die wel wat geraakt was over die uitdrukking van verknoeijen, waartoe hij zijnen zoon niet in staat rekende, — „hij behoeft niets te verdienen en mogt het niet gaan, dan is er nog niets aan bedorven."

Nog menig woordje werd er gewisseld, tot dat de heer Sterk eindelijk zoo ver kwam, dat hij zeide:

„Welnu! laat de jongen maar eens bij mij komen, dan zullen we zien, wat wij met hem kunnen uitvoeren!"

En zoo werd de zaak bepaald.

Rensburg liet er geen gras over groeijen. Dat lievelingsdenkbeeld woog hem zoo zwaar op 't hart, dat hij den volgenden dag zijnen zoon reeds met de gemaakte afspraak bekend maakte.

Herman wist niet of het leven op een kantoor aangenaam was of niet, maar het denkbeeld: op een bankje voor een lessenaar te zitten met de pen achter het oor of deftig schrijvende, had iets uitlokkends voor hem. Een kantoorklerk zag er deftig uit, zag er uit als een heer, rookte een sigaar en had zoo volstrekt niets meer van een kwajongen en dat was voldoende, om met het besluit zijns vaders ten hoogste ingenomen te zijn. En hoeveel moeder er zich in den beginne tegen had verklaard, werd de moederlijke trots door het woord klerk eenigermate gestreeld. Het was eene fatsoenlijke betrekking, en ook bij haar kwam het denkbeeld op: wie weet, of mijn Herman nog niet eens notaris wordt!

Het bezoek bij den heer Sterk liep gunstig af en de jonge Herman werd klerk — alias loopjongen — op 't kantoor van den notaris.

En 't ging vrij goed. De jongen schreef eene goede hand, en was nog al gewillig en oplettend. Langzamerhand was er in zijn uiterlijk voorkomen verandering merkbaar. Een net jasje en een stijf gestreken boordje gaven hem een geheel ander air. Hij begon 't gewigt zijner betrekking te gevoelen, en toen hij zoo ver kwam, dat hij met den notaris meê ging op verkoopingen, en dan naast den notaris in de tilbury zat en de boeren voor den notaris den hoed afnamen, dan had hij immers ook zijn aandeel hier van.

Het achterkamertje boven was netjes behangen, en dat werd zijn kamertje. Daar kwamen langzamerhand boeken en een kistje

met sigaren, en een paar duitsche pijpen, en hier en daar — hoewel zeer tegen den zin van moeder — een fraaije plaat aan 't behangsel gespeld en zoo werd het een studeervertrek. En de oude Griet — die er al zoo lang had gediend — hield dat vertrek zoo schoon en zoo netjes, en sprak dikwijls over den jongenheer de klerk, die ze als een heel klein kind had gekend, en die nu erg in de boeken zat en studeerde, zoodat de arme jongen er bleek van werd. —

Herman is nu twintig jaar, en ziet er niet onknap uit. Hij heeft mooi zwart haar en een beginsel van een baard, draagt een rotting en houdt veel van gekleurde pantalons en gekleurde vesten. Hij is lid geworden van eene vereeniging van jonge lieden in 't naburige stadje, welke ten doel heeft, om door 't vervaardigen en reciteren van verzen den smaak voor 't schoone te veredelen en te bevorderen.

Dat vereischt studie en inspanning, want nu en dan is 't ook zijne beurt en als de muren van zijn kamertje konden spreken, dan zouden ze vertellen, hoe menigmaal het handboek voor notarissen werd terzijde geschoven en plaats moest maken voor een roerend dichtstuk; dan zouden ze vertellen, hoe de goede jongen zich vaak afsloofde en aftobde om een regel te vinden, die op een anderen lijmde en paste; hoe hij dan dat vertrek op en neer liep en menigmalen mistroostig de pen op de tafel wierp.

En dan dat studeren!

Die arme Griet! Daar stond ze aan den trap, en ze had toch niet gemerkt, dat er buiten den klerk iemand naar boven was gegaan, en toch hoorde ze praten, praten al luider en luider en ze hoorde, hoe de jonge heer eindelijk uitriep:

> *Verrader! sterf! uw giftig bloed*
> *Bespatte vrij deez' reine muren!"*

Nu hield ze het niet langer uit. Goede hemel! moest ze dat nog beleven? En ze had hem als een kleine onschuldige jongen gekend, en nu? Nu zou hij een moord begaan, en op 't schavot sterven!!

Neen! ze ijlt den trap op en stoot de deur open, hoewel ze anders altijd eerbiedig zou aankloppen. Maar haar verbaasde blik ontmoet niemand dan Herman, die met een knorrig gezigt haar aanziet, als eene onwelkome stoornis, maar overigens geene

moorddadige plannen schijnt te hebben, en ze kan niet anders zeggen dan:

„Om Gods wil, jongeheer! bega toch geen ongeluk! denk om je arme ouders!"

Tot dat Herman de zaak begrijpt en haar lagchende verzoekt, om hem met rust te laten en gerust naar beneden te gaan. —

Vader Rensburg was in de wolken, wanneer zijn zoon zich eene enkele maal verwaardigde, om in den huiselijken kring iets voor te dragen, en moeder gevoelde meer en meer, dat haar man toch gelijk had gehad, toen hij voorspelde, dat die jongen te knap was, om een timmerman te worden.

't Is Januarij en in en voor die maand zien verscheidene papieren kinderen het levenslicht; en sommigen hebben een sierlijk, rijk met goud bekleed gewaad aan en sommigen dragen een dood eenvoudig pakje. En sommigen dier kinderen zijn vrolijk en anderen zijn arm. Van sommigen kent men de ouders en van anderen zijn ze totaal onbekend. Voor sommigen ware het beter geweest, nooit het levenslicht aanschouwd te hebben, terwijl anderen de bewondering opwekken voor eenigen tijd en nog anderen eene blijvende plaats bekleeden.

Herman is naar de stad geweest en bij zijne tehuiskomst schittert zijn gelaat van ongekende blijdschap. De moeder bemerkt dit spoedig en is nieuwsgierig om te weten, wat haar kind zoo gelukkig kan gemaakt hebben. Herman lacht geheimzinnig en haalt vervolgens een pakje uit den zak. Met de meeste deftigheid maakt hij 't papier los en er komt eindelijk een boekje voor den dag, hetwelk hij zijner moeder aanbiedt. Het is een almanak en een van de zulken, die er eenvoudig uitzien en niet onder de sterren van de eerste grootte behooren. Maar voor hem is 't een helder lichtende zon, die eene menigte stralen verspreidt en onder die stralen is er een, die uit zijn brein is ontsproten! En met bevende handen doet hij die verzameling open en wijst zijn moeder op een versje, waar boven staat: „het tweegevecht" en hij slaat het blaadje om en...., zij kan hare oogen naauwelijks gelooven.... daar ziet zij met eigen oogen onder den laatsten regel den naam van haren zoon, van H. van Rensburg!

Dat is bijna meer dan ze dragen kan. Haar zoon, die timmerman zou geworden zijn door haar toedoen, die zoon is zoo

ver, dat hij verzen maakt! En 't staat er toch gedrukt met zijn naam er onder. En dat zal op 't dorp en in de stad en overal gelezen worden, waar maar almanakken verkocht worden. Dat gaat hare stoutste verwachting verre te boven.

Te midden van die verrukking komt de baas, de vader van 't genie te huis. 't Brandt haar op de lippen, 't moet er dadelijk uit en in verrukking roept ze:

„Man! man! onze Herman is een dichter geworden!"

„Een wat? Hij heeft toch geen onaangenaamheden met den heer Sterk gehad?"

„Och, beste man! je begrijp 't niet. Onze jongen heeft een vers gemaakt, en 't is gedrukt, hier in dit boek en zijn naam, zijn eigen naam staat er onder!"

De baas was verbluft. Eindelijk komt hij tot bedaren en zegt:

„Drommelsche jongen! Heb jij dat gemaakt? Daar zullen ze van opkijken. Jongen! je doet ons eer aan! Dat moet de notaris zien, dat moet hij zien!".

En Herman is in de wolken. Zoo'n schitterende uitslag had hij niet verwacht. Maar 't heeft hem dan ook moeite en inspanning gekost! Dat zouden die muren van zijn kamertje kunnen getuigen. Dat is de eerste proef en nu heeft hij den moed, om een veel grooter te maken.

Een paar maanden later stond er in de Vaderlandsche Letteroefeningen eene aankondiging van dien almanak, waarin onder anderen voorkwam:

„De dichtstukjes, die in dezen almanak voorkomen, zijn al zeer onbeduidend, sommigen zijn verre beneden het middelmatige. Als een proefje deelen wij er een mede, getiteld „het tweegevecht" waarin wij de volgende treffende regels vonden:

„Verrader! sterf! uw giftig bloed
Bespatte vrij deez' reine muren! —
Dan zal ik met verheugd gemoed
Op uw ontzield geraamte turen!"

de rijmelaar is nog zoo goed geweest, om er zijn naam onder te zetten."

Die recensenten!

Op zekeren morgen riep de heer Sterk zijnen klerk bij zich en zeide:

„Rensburg! ik moet u iets zeggen. Ik heb tot dusverre het genoegen gehad, om over u voldaan te zijn, en zoo lang gij u tot den arbeid van eenen klerk hebt bepaald, hebt gij mijne goedkeuring verworven. Het schijnt echter dat uwe eerzucht nog naar een hooger doel streeft. Is dat zoo of niet?"

„Wanneer gij daarmede bedoelt, dat ik mij tegenwoordig ook aan de edele dichtkunde toewijd, dan hebt gij gelijk."

„Juist; dit bedoel ik. Men heeft mij verhaald, dat gij aan 't verzen maken zijt."

„Ik ben een beoefenaar der edele poezij geworden en gevoel, dat ik daartoe eenen aanleg bezit, dien ik behoor aan te kweeken en tot volkomenheid te brengen."

„Maar, beste vriend! zijt gij wel zeker van dien aanleg?"

„Ik gevoel, dat er een dichtvuur in mij gloort, dat niet gesmoord mag worden. De poezij is eene hemelsche gave, waarmede slechts weinigen bedeeld zijn."

„Maar ik neem de vrijheid, om te twijfelen, of die gave u werkelijk is toebedeeld. Welk bewijs hebt gij daarvoor?"

„Ik kan daarvoor geen beter bewijs aanbrengen dan dat anderen die gave reeds op prijs beginnen te stellen en een mijner eerstelingen de eer hebben waardig gekeurd, om naast andere voortbrengselen van poetisch vernuft eene plaats te bekleeden."

„Gij hebt dan reeds een uwer verzen laten drukken?"

„Juist, mijnheer! Ik had het aan de redactie van eenen almanak ter plaatsing opgezonden, en 't is dadelijk geplaatst."

„*Faute de mieux!*" zeide de notaris glimlagchende.

Herman had nog wel zooveel van zijn fransch onthouden, om die bitse aanmerking te kunnen verstaan. Hij antwoordde daarom tamelijk verstoord:

„'t Schijnt wel, dat mijnheer aan mijne verzen geene zeer groote waarde toekent. Hebt gij 't wel eens gelezen?"

„Neen! dat heb ik niet!"

„Maar hoe kunt gij dan daarover een afkeurend vonnis vellen?"

„Anderen, die 't hebben gelezen, zijn zoo goed geweest, om hun oordeel uit te brengen, en ik geloof, dat zij gelijk hebben gehad?"

„En mag ik weten, wie zoo vermetel is, om mijn werk te bedillen? Zeker een afgunstige?"

„Daar!" antwoordde de notaris, terwijl hij hem het nummer der Letteroefeningen gaf; „lees dit eens bedaard na. De recensenten kunnen wel eens iemand onverdiend doorhalen, en aanmerkingen maken, die kleingeestig mogen genoemd worden, maar ik geloof, dat in dezen hun oordeel juist is, en zij den spijker op den kop hebben geslagen."

Met deze woorden verliet hij het vertrek en liet Herman met de hatelijke recensie alleen.

Woedend kwam Herman te huis. Zijn „tweegevecht," waarin zoo menige schoone, treffende passage voorkwam, zóó gering te schatten, en dan juist die aangehaalde. Eene der roerendsten! 't Was onbegrijpelijk, hatelijk. Maar hij zou die onbeschaamden teregt zetten, en dan later, dan zou mijnheer Sterk nog wel eens anders praten.

III.

Het magazijn van Springer & Cie. was een van de voornaamsten in 't stadje Noordam. 't Was een winkel die eene grootere stad geene oneer zou hebben aangedaan. Groot waren de ruiten, waarvoor de uitgezochtste stoffen zoo uitlokkend waren uitgestald. Van binnen heerschte eene weelde, waarvan een vroeger geslacht geen denkbeeld zou hebben gehad. Prachtige gaslampen verspreidden des avonds een schitterend licht; sierlijk waren de toonbanken; alles glom de bezoekers tegen en niettegenstaande die pracht waren de prijzen der artikelen vrij goedkoop. Een groot getal mannelijke en vrouwelijke bedienden vlogen op de wenken der klanten en allen zagen er zeer fatsoenlijk uit, ja menigeen had het voorkomen van een heer of dame, en allen konden uitmuntend praten.

Men kon verzekerd zijn, daar altijd menschen te vinden, al waren al die bezoekers ook niet juist altijd koopers. En daar de nieuwste modes daar onmiddelijk te verkrijgen waren, moest elk, die eenige aanspraak op goeden smaak (?) wilde maken, zich in dat magazijn de noodige artikelen aanschaffen.

't Is 12 uur en als wij een kijkje in bovengenoemd magazijn nemen, zien wij een heer bij eene der toonbanken zitten. Hij heeft een zeer peinzend voorkomen en rust met zijne kin op

een elegant rottingje. Hij heeft een deftigen, zwarten hoed op, geen Cavourtje of Garibaldi of Tyroler; niets van dat alles. Zijne kleeding is net. Een toegeknoopt jasje omgeeft zijne rijzige gestalte en bedekt grootendeels het witte vest, terwijl de geruite pantalon met sous-pieds hem vrij naauw om de beenen sluit. Voeg hierbij een paar lichte handschoenen en het toilet is volkomen. Met den elboog op de toonbank leunende, rust het eene been op den stoel waarop de eigenaar van dat been zit, terwijl het andere een steun heeft gevonden op een voor hem staand stoeltje.

Niet verre van hem af staat zijn vriend, een der winkelheeren — alias bedienden — ook een lid der letterkundige vereeniging en een der eerste vernuften. Hij is bij uitstek chique in zijne kleeding, draagt een wollen pantalon met sous-pieds, dito vest, ver open, zoodat het half hemd met monsterachtige knoopen sterk uitkomt en om zijn langen, dunnen hals is een das met een verbazende strik bevestigd, zoo ver uitstekende, dat een blik van welgevallen over dien sierlijk gelegden strik, daarop rusten kan. Zijn haar is alles behalve krullend, maar met veel moeite en taai geduld is 't hem gelukt, om daarin van voren een lok tot een krul te dwingen, die hij, om bijzonder te zijn, steeds op zijn voorhoofd laat rusten. Zijn gelaat teekent innig welbehagen met zichzelven en een glimlach van tevredenheid plooit den wijden mond nog wijder, zoodat hij zich bijna tot de ooren uitstrekt en dus nog verder dan de natuurlijke grenzen gaat, hetwelk een Napoleon hem zou kunnen benijden. Een' arendsneus heeft hij niet; dit ligchaamsdeel heeft bij hem een onnatuurlijk ronden vorm en aan dien neus en aan dien krul op het voorhoofd is hij kenbaar onder duizenden.

„Bonjour, Herman!" hooren wij hem zeggen. „In geene veertien dagen heb ik u hier gezien. Zeker weer druk bezig geweest in de dienst van Apollo?"

Herman heeft een antwoord op de lippen, maar schijnt zich te bedwingen. In plaats van te antwoorden, zegt hij:

„En gij, Hoek! hebt gij 't vers al klaar voor de volgende vergadering?"

„Stil! wees voorzigtiger! laat toch die anderen niet hooren, dat ik in mijne nachtelijke uren, in de uren, aan Morpheus ontwoekerd, dat prozaische winkelstof van mij afschud, om mij

in hooger sferen te bewegen, en die zuivere lucht in te ademen, terwijl ik op de vleugelen der verbeelding gedragen, hooger en hooger stijg, tot dat de god des slaaps eindelijk zijne heerschappij herneemt en mij weêr tot het proza terugbrengt."

„Maar is 't klaar?"

„Neen, nog niet! Reeds drie avonden heb ik mijne gewone positie ingenomen, dat is: regt uit op twee stoelen en naast mij op het nachttafeltje een rein stuk papier en een potlood, wachtende op de ingeving der alles bezielende poezij, maar de een of andere booze geest mengt er zich onder, want elken morgen is 't papier nog even zuiver gebleven."

„En 't onderwerp?"

„Het is eene ode aan de maan, die zoo menigmalen mijn dakkamertje tot een feeënpaleis maakt, wanneer de vriendelijke stralen van hare zilveren schijf door het kleine raam dringen en een tooverachtig licht werpen op mijne sponde. Zoodra mijne ode gereed is en ik ze voorgedragen heb, zend ik ze naar een almanak."

„Naar een almanak? Doe dat nooit!"

„Waarom niet?"

„Wilt gij u dan door laaghartige, ijverzuchtige recensenten laten bespotten, aan de kaak stellen en belagchelijk maken bij 't publiek?"

„Hoe weet gij dat?"

„Hoe ik dat weet? Gij kent mijn vers „het tweegevecht?"

„Zou ik dat niet kennen? Herinnert gij u dan niet meer, hoe opgetogen ik was, toen gij het hebt voorgedragen?"

„Welnu! datzelfde vers is opgenomen in een almanak en omdat er nu misschien anderen van minder waarde in zijn, heeft een laag beoordeelaar goedgevonden om mijn werk daarmede gelijk te stellen, ja! geheel af te keuren!"

„Is 't mogelijk!"

„'t Is zeker. En om u te bewijzen dat die wijze man er geen greintje verstand van heeft: juist eene der schoonste passages is door hem uitgefloten!"

„Welke?"

„Die passage, waarin Bertram zegt:

„Verrader! sterf!"

„Die zooveel furore maakte op dien avond, toen gij met eene doordringende stem ze hebt voorgedragen?"

„Dezelfde. Ik heb mij dan ook bepaald voorgenomen, om geene losse stukjes meer uit te geven en ze zoo doende weg te werpen, maar ze in eenen bundel vereenigd, het publiek aan te bieden. Dan eerst zullen zij beter naar hunne waardij geschat worden!"

„'t Idee is uitmuntend. Als we er zamen een uitgaven? Dat zou goed klinken. Eerste gedichten van v. Rensburg en Hoek! hè?"

„We zouden kunnen zien of ze voor eene vereeniging vatbaar waren. In allen gevalle zal ik 't in gedachten houden."

Hun belangrijk gesprek werd afgebroken door de komst eener jonge dame, die blijkbaar eenen verbazenden indruk op Hoek maakte. Hij zette zijn gelaat in de allerminzaamste plooi, streek de krul op het voorhoofd nog eens op en gelijk en nam eene zeer theatrale houding aan. Herman bewaarde nog eenigen tijd zijne peinzende houding, welke hij voor zich zeer interessant vond en na ter sluik eenen blik op de jonge dame geworpen te hebben, stond hij op en trok zijnen vriend ter zijde, die aan een paar collega's de zorg overliet om de schoone bezoekster te voorzien van 't noodige, daar hij zich daartoe op dit oogenblik te zenuwachtig, te gejaagd bevond.

„Hoek! kunt gij mij zeggen, wie die jonge dame is?"

„Gij bedoelt die schoone, met die ravenzwarte lokken en dien hemelschen oogopslag?"

„De dame, die daar zoo even is gekomen en nu aan de toonbank zit."

„Ik ken haar, helaas! niet. Alleen kan ik u zeggen, dat zij een paar malen met de dochter van mevrouw Dammers hier geweest is. 't Is *waarschijnlijk* eene logée, maar ze is *zeker* een engel!"

„Gij schijnt bijzonder met haar ingenomen te zijn?"

„Ingenomen! welk eene zwakke, flaauwe uitdrukking voor dat zalig gevoel, dat mijne ziel doortintelt, mij in zalige verrukking op haar doet staren, die hier midden in dit prozaische magazijn als eene hemelsche verschijning is neergedaald!"

„Maar waarom dan niet toegevlogen, om hare wenschen te voorkomen of te vervullen?"

„Daartoe ontbreekt mij de moed!"

„Die waagt, die wint!"

„Op zulk eene wijze wil ik hare toegenegenheid niet verwer-

ven. Ik zal een gedicht maken, dat haar moet treffen, dat haar moet doen zien, wie ik ben, wat ik kan en welke mijne gevoelens zijn. Mijne ode aan de maan zal ik aan haar opdragen en haar een afschrift daarvan doen toekomen."

„Maar weet gij dan zeker, hoe lang haar verblijf alhier nog zal duren?"

„Neen! dat weet ik niet, maar ik zal mij haasten. Misschien is mij deze avond gunstiger."

Te midden van zijne poëtische uitboezemingen werd hij eensklaps tot het dorre proza teruggeroepen door de stem des boekhouders, die hem naar de afzending van eenige ellen katoen kwam vragen.

Hij wierp zijnen vriend Herman eenen wanhopigen, en den hoed der dame eenen verliefden blik toe, daar zij juist met haren rug naar hem was toegekeerd en ging om zich aan zijn lot te onderwerpen.

Al had Herman zijn gevoel niet in zulke verhevene bewoordingen lucht gegeven, toch was hij getroffen geworden door het voorkomen der onbekende. Tot dusverre was hij nog weinig in aanraking gekomen met dames en ging hij uit, dan was 't naar de letterkundige vereeniging, alwaar alleen heeren werden toegelaten.

Hoewel juist niet schoon te noemen, bezat de dame eene zeer smachtende uitdrukking in hare groote, bruine oogen. Zij bezat daarenboven eene bijzonderheid in haar gelaat, die slechts aan enkelen kon behagen, aan hen, die op iets buitengewoons gesteld waren. Die bijzonderheid bestond in haren neus. Ieder die met den levensloop der dame niet bekend was, zoude waarschijnlijk tot de veronderstelling komen, dat de een of andere vijandige geest dien neus een weinig had omgedraaid en hem daardoor eenen vorm had gegeven, afwijkende van de Grieksche of Romeinsche medebroeders. In één woord, hij was zoodanig, dat men hem onder honderd anderen herkende.

Had Herman het genoegen gehad, met haar bekend te zijn, dan zoude hij geene betere pose hebben kunnen aannemen om haar te behagen, dan die, waartoe hij na 't vertrek van zijnen vriend Hoek terug keerde. Juist die peinzende, den denkenden mensch kenmerkende pose maakte op haar een' zeer gunstigen

indruk en zij hield zich overtuigd, dat die haar onbekende heer een zeer denkend jongmensch was, of iemand, die onder leed ging gebukt, en zij gevoelde zich onwillekeurig als tot hem aangetrokken.

Eindelijk verliet Herman het magazijn, zich voornemende, om alles aan te wenden, ten einde meer bijzonderheden aangaande de dame te vernemen, en zoo mogelijk met haar in kennis te komen.

Arme Hoek! Gij waant eenen vriend te hebben, en die vriend zal uw medeminnaar worden, eene tegenpartij, die waarlijk niet gering is te achten!

Gelukkige Hoek! de Muze is al weer eene roos op uw zoo doornig levenspad en gelukkig zijt gij in uwe onwetendheid. Schep vrij idealen en maak ode bij ode. Uw leven zal er waarschijnlijk des te aangenamer door zijn. Een winkelbediende, hoe deftig ook gekleed, die elk oogenblik van de luimen der bezoekers afhangt, wiens kleeding behalve een onderkomen en voeding bijna de eenige verdienste is; hard is vaak uw lot!

IV.

Niettegenstaande de welgemeende waarschuwing van den heer Sterk ging Herman voort met zich aan het rijmen toe te wijden, en daaraan verscheidene uren te besteden, die hij zoo nuttig had kunnen gebruiken. Hij had zich niet gestoord aan de waarschuwende stem, die tot hem gekomen was en beschouwde ze als een uitvloeisel van nijd en wangunst. Vader Rensburg was zeer ingenomen met de gaven van zijnen zoon, die in huis voor een mirakel doorging en wiens advies meer dan eens werd ingewonnen, en moeder? ja moeder was zoo blijde, dat het haar zoon was, die zoo roerend wat kon voordragen; en zoo geheel een mijnheer was.

Had ze dat ooit van haar zoon kunnen denken? En zij had medelijden met hem, wanneer hij sprak van de afgunst van anderen en zij had den moed of liever het doorzigt niet, om den heer Sterk gelijk te geven en Herman tot nuttige werkzaamheid aan te sporen.

„Rensburg! zijn de stukken gereed?" vroeg de notaris.

„Welke bedoelt gij?"

„Wel die stukken aangaande de verkooping van stuk het wei-

land. Gister avond hebt gij ze meêgenomen, om ze te huis in orde te maken; gij weet, er is haast bij!"

„Neen, mijnheer! ze zijn niet af!"

„En wat moet ik dan beginnen? Gij weet zoo goed als ik, dat wij van daag houtverkooping hebben; daar gaat de grootste helft van den dag meê heen, en wanneer moet dat werk dan gemaakt worden?"

Herman keek verlegen voor zich.

„Ja, Rensburg! dat is nu binnen kort reeds de derde keer. Ik heb je al meer dan eens gewaarschuwd! Dat ellendige verzen maken zal je den hals nog breken. Lees een vers en maak er een, daar is geen kwaad bij, maar verzuim daardoor je studie niet. Je hebt een goed hoofd; waarom gebruikt ge dien tijd niet om je voor te bereiden voor 't examen? Ben je eenmaal kandidaat, wel nu! al moest je dan nog jaren wachten, tot dat je notaris wordt, dan komt er toch nog al ligt de eene of andere betrekking, die je lijken zou! Denk maar eens, wiens huis heb ik verleden week verkocht!"

„Van Steenman, den kruidenier!"

„Juist; nu die man zat er vrij goed in en 't ging hem voorspoedig; maar wat gebeurt er? Daar zijn eenige van die snoeshanen in de stad, welke eene vereeniging vormen; 't was een liefhebberijtooneel, schijnbaar was 't maar ééne voorstelling voor de armen, maar toen was 't zoo bevallen, en de menschen hadden er zóó op aangedrongen, dat ze eindelijk voor de tweede maal eene uitvoering gaven, welke, helaas! nog beter beviel dan de vorige. Nu was er geen houden meer aan. Nu moesten de vergaderingen elke week gehouden worden; dat was elke week een avond weg, behalve de tijd, die er vereischt werd om die rollen goed in 't hoofd te krijgen, en zoo kwam 't langzamerhand, dat hij bij dat liefhebberijtooneel veel gelds aan kostumes verknoeide, en eindelijk zoo geheel en al geabsorbeerd was, dat menigeen hem achter de toonbank had zien zitten, terwijl hij zijne rol bestuurdeerde en somtijds niet wist, of er klanten bij hem kwamen of niet. Meer dan eens is hij gewaarschuwd geworden, maar hij sloeg alle vermaningen in den wind, en dikwijls heb ik, wanneer ik zijne schuur voorbij ging hem daar overluid zijne rol hooren leeren, terwijl de klanten ongeduldig werden en naar eenen anderen winkel gingen.

En zoo zal het u ook gaan. Het noodzakelijke verwaarloost gij, en datgene, wat desnoods niets meer dan eene uitspanning behoorde te zijn, is voor u eene behoefte geworden. Geloof mij op mijn woord, gij zult het u later nog bitter beklagen!"

Voor eene poos scheen de vermaning van den notaris indruk op hem te maken. Hij begon aan de studie en hoe droog en vervelend dit ook ware, hij liet zich hierdoor niet afschrikken. 't Gevolg hiervan was, dat men hem miste op de vereeniging. 't Ging gemakkelijk om eene eerste en tweede keer fameuse drukte op 't kantoor en eene andere maal ongesteldheid voor te wenden, maar toen die hulpbronnen waren uitgeput, toen moest eigenlijk het hooge woord er uit en zoo als hij wel had gevreesd, men spotte met zijnen afval en eenigen, die hem bespotten, en anderen in hunne onnoozelheid beweerden, dat dit een verlies voor de vereeniging zoude zijn; 't was ook niet noodig, om daarom geheel weg te blijven; hij kon immers nu en dan komen, nu en dan iets maken en voordragen en het bedaard aanleggen.

Herman liep met al zijne wijsheid in den val, waarin reeds zoo menigeen is geraakt. Hij wilde twee heeren dienen en moest ondervinden, dat hij er slechts een kon dienen. De eerzucht en beleedigde trots; 't gevoel, van niet meer een jongen, een loopjongen te zijn, dat alles werkte zamen. Hij zou dan maar eene enkele keer op de vereeniging komen, en zelden iets voordragen, maar 't gevolg was natuurlijk te voorzien en liet zich niet lang wachten. Het wetboek en het handboek moesten den strijd opgeven; het heen en weer loopen op de kamer begon met nieuwe woede, en meer dan eens luisterde de oude Griet aan den trap, wanneer de jonge heer weer zoo erg onrustig begon te worden, en zoo druk met *zijn eigen* aan 't praten was, al maakte ze zich niet meer ongerust voor moord en doodslag en het andere natuurlijk gevolg bleef ook niet achter. Andermaal was zijn kantoorwerk niet in orde, en nu nam de heer Sterk de vrijheid, om Herman te verwittigen, dat hij zijne diensten niet langer behoefde en naar eenen anderen klerk zoude omzien.

Dat was een harde slag voor Herman; dat had hij niet verwacht! hij had nooit gedacht, dat de heer Sterk de zaak zoo ernstig zoude opvatten, en daar hij in den grond geen kwaad hart had, gevoelde hij zich nu beschaamd.

Op kleine plaatsen is men in den regel nog al tamelijk kwaadsprekend en men zegt algemeen, dat dit komt, omdat de meeste menschen gaarne veel praten en wat nieuws vertellen. Op eene kleine plaats valt niet veel voor en wanneer men nu niet veel weet en toch veel wil praten, dan moet men noodzakelijk veel liegen.

Waarom zou het dorp Vierbergen hierop eene uitzondering maken? Uitzonderingen zijn zeldzaamheden, en die vindt men ten goede zoo bijzonder weinig. Geen wonder dan ook dat Teunis de molenmaker 's middags tot zijn vrouw zeide:

„Wil ik je wat vertellen, Mie? De zoon van van Rensburg is bij den heer Sterk, den notaris, van daan. Ze moeten woorden gehad hebben. 't Verwondert me eigenlijk niet, want die jongen heeft nog al veel drukte en vergeet wel, dat zijn vader ook maar timmermansknecht is geweest. Hij loopt er altijd als een groote meheer bij, en zoo dik zal de ouwe er dan ook wel niet inzitten. 't Is wel eens goed voor hem, dat een ander hem eens op zijn plaats zet."

„Heb je 't al gehoord, Gerrit!" sprak de barbier tot zijn buurman, „mijnheer Sterk heeft zijn klerk weggejaagd. 't Was me dan ook een windmaker, die jongen! Ik heb dikwijls gezegd: dat loopt nooit goed met hem af!"

„Zou hij zijn handen uitgestoken hebben? je begrijp me wel?" zei Gerrit.

„Dat weet ik juist niet; maar 't was niet onmogelijk, als je nagaat, hoe menheerachtig hij er altijd bijloopt. Jongen! jongen! 't is toch wat voor den ouden baas!"

Gerrit kwam 's middags thuis en 't eerste nieuwtje, dat hij zijne vrouw mededeelde was:

„Die jonge van Rensburg is bij den notaris weggejaagd; hij kon zijn handen niet thuis houden."

„Dat spijt me voor zijne moeder," antwoordde de vrouw; „wat zal dat mensch aangaan! Dat kan nog leelijk voor hem afloopen."

En zoo ging het als een loopend vuurtje, telkens vergroot en telkens verergerd, zoodat sommige huisvrouwen, die somtijds den geheelen dag in huis niets te doen hebben, of den

schijn aannemen, van niets te doen te hebben, reeds op den uitkijk stonden, of de veldwachter nog niet kwam, om hem, den misdadiger, weg te brengen.

Na verloop van eenige dagen kwamen die geruchten den notaris ter ooren en hij haastte zich, om ze tegen te spreken, en zij werden dan ook verstikt en hielden op, maar ze hadden toch doornen nagelaten, waaraan Herman's moeder zich had gestoken, en Herman's vader had er door geleerd, dat de bekwaamheden van zijnen zoon nog niet zoo algemeen gewaardeerd werden als hij wel vermoedde, en voor hem was 't eene goede les, hoewel hij 't niet als zoodanig erkende maar zich verstoord betoonde over den notaris, die in zijne oogen de oorzaak van al die onaangenaamheden was.

Zoo verliepen er eenige dagen, toen Herman het besluit nam, om Vierbergen te verlaten en pogingen aan te wenden, om op een kantoor, waar dan ook, geplaatst te worden, want al hadden de booze praatjes geheel opgehouden, toch verbeeldde hij zich, dat iedereen op 't dorp hem verdacht hield en er hem op aanzag, en dat was hem onverdragelijk. Dan maar liever de wijde wereld in; zijne ouders keurden, na eenig beraad, zijn plan goed, en zoo werd er dan besloten om naauwkeurig de nieuwsbladen na te gaan, in de hoop, dat zich spoedig eene goede gelegenheid zoude opdoen.

„Ik geloof Herman! dat dit iets goeds voor u zoude zijn," sprak baas van Rensburg op zekeren morgen, terwijl hij het Handelsblad aan zijnen zoon gaf.

„Wat is dat?" vroeg zijne moeder.

„Eene advertentie," antwoordde Herman. „Men vraagt op een notariskantoor een geschikten klerk en daar er juist niet bij opgeven staat, dat de gevraagde reeds candidaat-notaris behoeft te zijn, zal ik er dadelijk werk van maken."

Hoezeer moeder er tegen opzag, om van haren zoon te scheiden, begreep zij toch, dat er maar één middel bestond, om hem weder geregelde werkzaamheid te bezorgen. Op het dorp was daartoe geene gelegenheid; er was geen denken aan, om weder bij den heer Sterk geplaatst te worden en niets bleef hem dus over, dan in den vreemde te gaan. De oude van Rensburg was van 't zelfde gevoelen. Het zou den jongen

goed doen, meende hij, om eens onder anderen te gaan; zo
moest hij ondervinding en menschenkennis opdoen, en dan
zou 't met hem nog wel teregt komen.

Om kort te gaan, de brief werd verzonden en nu wachtte
Herman met ongeduld op een antwoord!

Een antwoord! Het was de eerste maal, dat hij op een
annonce schreef, en men moet het hem niet kwalijk nemen
dat hij niet kon begrijpen, dat er een legio menschen bestaa
van allerlei stand en rang, die hunkeren naar eene betrekking!
O! als we eens konden doordringen in zoo menig huis, wat
zouden we dan menig verlangende, menig wachtende ontmoe-
ten! Hier eene wees, die genoodzaakt is, eene betrekking al
gouvernante of secondante of jufvrouw van gezelschap te zoeken,
die reeds op zoo menige annonce te vergeefs heeft geschreven
en zoo menige annonce te vergeefs heeft geplaatst! Daar een
huisvader buiten betrekking, die alles aanwendt, om op een
fatsoenlijke wijze in het onderhoud der zijnen te voorzien en
gedurig zijne vurigste verwachting in rook ziet vervliegen. En
waar zouden wij eindigen, als wij al die mogelijke gevallen
wilden opnoemen! Dan eerst leert men beseffen, welk een
tooverkracht kan gelegen zijn in een stukje papier, dat vaak
over geluk en ongeluk kan beslissen.

Zonderling genoeg maakte Herman in dat geval eene geluk-
kige uitzondering.

Naauwelijks was er eene week verloopen of de bode bragt
eenen brief voor den heer H. van Rensburg.

„Een brief uit?" vroeg de moeder.

„Uit Dalenberg!" antwoordde Herman. „Van wien mag di
zijn? Daar ken ik niemand."

„Wel nu! doe maar open, jongen! Wie weet, of 't geen goed
tijding is! Misschien het antwoord op den uwen! misschien
over die betrekking!"

Met bevende handen brak hij den geheimzinnigen brief open
en dadelijk zag het bespiedend moederoog, dat het eene goed
tijding was.

„Moeder!" riep Herman, „ik heb de betrekking! 't Is een
brief van den notaris Hogel te Dalenberg. Wanneer ik hem
een getuigschrift van mijnen vorigen patroon zend, is de zaak
geklonken. Ik zal daar geheel in huis zijn en daarenboven een
salaris van driehonderd gulden krijgen."

Groot was de vreugde der ouders en niet minder die van den jongen klerk. Het getuigschrift van den heer Sterk was nu de eenige swarigheid, maar deze was gemakkelijk te boven te komen. Herman had zich immers aan geen wangedrag, aan geen misdrijf schuldig gemaakt. De heer Sterk zoude hem dit niet weigeren. En zoo was 't ook. Hij verklaarde zich terstond bereid, om het gevraagde te geven. Zoo kwam de zaak zeer spoedig in orde en de dag werd bepaald, waarop Herman het ouderlijk huis zoude verlaten en bij den heer Hogel de betrekking aanvaarden.

V.

'T Was een heerlijke morgen, toen Herman de ouderlijke woning verliet, toen hij dat achterkamertje vaarwel moest zeggen, dat hem lief en dierbaar was geworden. De boeken waren weggenomen, de platen waren weggenomen en de pijpen en al die menigte kleinigheden, die zulk een vertrek van een vrijgezel echt comfortable kunnen maken.

Den vorigen avond hadden de koffers meer dan eens de revue gepasseerd en de moederlijke zorg had zich met alle mogelijke naauwkeurigheid overtuigd, dat er niets ontbrak, om het hem in den vreemde aangenaam te maken en toch nog aan huis te doen denken.

En Griet had geloopen en gedraafd als een postpaard en zij kon het maar niet op, dat de jongeheer nu maar zoo pardoes weg ging en ze mogt hem zoo lijden en ze had hem zoo gekend als een kleine jongen en wie weet, of ze hem nog zou weer zien.

Herman hield zich goed; hij nam afscheid van zijne ouders en de vrolijke morgenzon lachte hem zoo vriendelijk en bemoedigend toe, dat hij vol vertrouwen de diligence instapte, die reeds versche paarden had gekregen. De koffers waren bovenop, nog een handdruk van vader en moeder; nogmaals de belofte van spoedig te zullen schrijven; nog een groet van Griet, die haar boezelaar voor 't gezigt hield, want ze schaamde zich voor de anderen, die er omheen stonden.

„Alles klaar! vort jongens!" riep de voerman, legde er fiks de zweep op en de wagen rolde voort. Nog een paar malen aan 't portier gekeken, nog een hoed afgenomen, nog eens met de hand gewuifd. Dan gaat de wagen het huis van den

bakker voorbij, nog een paar huizen en nu een nijdigen hoek om en weg, dit 't gezigt is het rijtuig.

Dat zijn zoo van die momenten, die men nooit vergeet. Zulk een scheiden schijnt voor eeuwig en die er meê spotten wil, die 't niet manlijk, niet ferm noemen wil; 't zij zoo; maar hij is te beklagen, want waar 't gevoel zijne stem verliest, dan zwijgen spoedig andere edele stemmen.

De reis was al juist als de meeste togten in eene diligence. 't Is een togt, om lusteloos en slaperig en hypocondre te worden, als daar buiten de zon zoo lief schijnt en negen personen zich op elkander stapelen en pakken en zich niet kunnen verroeren, al heeft de conducteur ook verzekerd, dat er plaats genoeg is.

Eerst eene pauze, dan eene poging om een gesprek aan te knoopen, dat meestal spoedig kwijnt en eindelijk geheel uitgaat; een paar dames, die vriendelijk verzoeken, om niet te rooken of een paar, die vinden, dat het zoo ijselijk togt, als dat raampje open is, en met alle geweld de frissche lucht er uit willen houden, om bijna te stikken in dat digt bevolkte naauwe hokje; kortom, al die kleine misères, die het reizen in eene diligence kunnen opleveren, ondervond hij ook, maar hij was niet in eene stemming, om er zich boos of verdrietig om te maken, en daar onder zijne reisgenooten bepaald niemand was, die hem bijzonder beviel, bewaarde hij 't stilzwijgen.

Na eenen zeer vervelenden rid kwam de diligence in den namiddag te Dalenburg aan, en de paarden, gewend om dezen togt te maken, hielden werktuigelijk stil voor eene herberg, die met een uithangbord versierd was, dat een zwart paard voorstellen moest. Hierin kon men zich onmogelijk vergissen, daar er duidelijk te lezen stond: „in 't zwarte paard, logies en stalling.” Het portier werd geopend en de passagiers konden weer ruimer adem halen.

't Is altijd een eigenaardig gezigt, dat aankomen en vertrekken eener diligence. Iemand, die rentenier is, en letterlijk niet weet, wat hij zal uitvoeren, kan daarin altijd ruime stof tot afleiding vinden; geen dag is het gezelschap hetzelfde; nu eens talrijk, dan weder is de wagen slecht bezet; en als men dan nog eens al de verschillende motiven wist, waarom die reizigers hunne woningen hebben verlaten, wat zou dat eene belangrijke bijdrage voor onze menschenkennis kunnen worden!

Op de stoep voor het zwarte paard stond een heer, die er zeer welvarend uitzag. Zijn gelaat vertoonde een paar bolle roode wangen, tusschen welke zich, als in eene diepte, een neus van eenen ronden vorm en vrij roode kleur bevond, als zakte die daarin weg. Boven dien neus stonden een paar kleine, ronde openingen, die de dienst van oogen waarnamen en eene goedige, prettige uitdrukking aan dat bolle gelaat gaven. Tegen die wangen, als om de verdere uitzetting te voorkomen, stonden een paar hagelwitte ijsplanken, bijeen gehouden door een zwart zijden das. Zijn zwart haar was kort afgesneden als wilde de eigenaar de gevuldheid en rondheid van gelaat nog meer doen uitkomen. Daarbij had hij de gewoonte, om den hoed in de hand te houden, zoodra hij meer dan gewone beweging had gemaakt en dit was heden het geval, daar hij, bij 't laat arrivement der diligence, verscheidene malen de straat op en neer had gewandeld. Door die manoeuvre had hij een nog onschuldiger voorkomen en had hij geen zwarten rok en een ligt vest aan gehad, dan zoude men hem voor een uit het achterland hebben gehouden, die vol verbazing eene diligence zag aankomen.

De dikke heer stapte naar 't voertuig en naauwelijks hadden de passagiers hunne gevangenis verlaten, of de eerstgenoemde klopte Herman op den rug en zeide:

„Heb ik 't pleizier om mijnheer van Rensburg te zien?"

„Die ben ik!" antwoordde Herman, terwijl hij verwonderd in de volle maan staarde.

„Dat is mij zeer aangenaam; ik ben de notaris Hogel. — Volgens onze gemaakte afspraak rekende ik heden op uwe komst en begaf mij daarom naar 't kantoor. Warm van daag, hé? Mij dunkt, gij zult het in die kast ook fameus warm gehad hebben?"

„O, mijnheer! 't was geducht benaauwd. 't Is van daag dan ook zoo drukkend!"

„Dat is 't," — en de zakdoek werd uitgehaald, om nogmaals 't zweet van 't voorhoofd te wisschen — „maar waar zijn uwe koffers! De knecht is zoo juist gekomen, en zal ze wel thuis brengen. Ben je daar Jacob?"

De aangesprokene verscheen in de gedaante van een mensch, wiens gelaat ten duidelijkste aantoonde, dat de afstand tusschen den mensch en den aap niet zeer groot is. Jacob was huis-

knecht en rijknecht en tuinman en koetsier. Op uitdrukkelij verlangen van de wederhelft van den notaris, had Jacob een liverei gekregen, die weinig verschilde van die van andere mea schen, behalve dat hij een zeer hoogen hoed droeg, waarop te regterzijde eene fameuse kokarde prijkte. Jacob was gewoonlijl knorrig en werd hij kwaad, dan kwam men hoe langer ho meer tot de overtuiging, dat zijn gezigt sprekend op een aa geleek. Hij zorgde voor de twee paarden van den notaris ging mêe uit rijden, harkte Zaturdagsavonds den tuin netje op, sleep messen voor de meiden, maakte lange praatjes in de keuken, vooral als de linnenmeid beneden was, en was nu zijnen meester gevolgd, om de bagage van den verwacht wor denden heer naar het huis van Hogel te vervoeren.

„Alles klaar Jacob?" vroeg Hogel, „vooruit dan maar."

De dikke, rolronde machine geraakte weder in beweging de knecht ging vooruit en Herman volgde den notaris. Zij kwamen eindelijk aan een deftig huis met drie verdiepingen dat er roijaal uitzag. Op de deur was een koperen plaatje en daarop stond te lezen: W. Hogel, Notaris.

Wel wat verlegen stapte Herman den stoep op, terwijl de notaris hem vooraf ging en riep: „kom, mijnheer Rijswijk.. ik wil zeggen van Rensburg. Gij moet maar dadelijk met de huisgenooten kennis maken."

„Met veel genoegen," sprak Herman en volgde den oudei man, die inmiddels door 't afzetten van den hoed zich eeniger mate bekoeld had, naar binnen.

Daar zaten de huisgenooten, voor zoo verre zij niet absent waren, bestaande uit mevrouw, haar jongsten zoon en nog eene dochter.

Mevrouw Hogel vormde een scherp kontrast met haren echt vriend. Terwijl bij mijnheer alles aan een' steeds voortrollen den bal deed denken — zoo drong zich bij hare aanschouwing het beeld van een snijboonenstaak met alle geweld voor den geest. Zij was ook zoo slank van figuur en dat gaf misschien aan haar gelaat eenen langwerpigen, spitstoeloopenden vorm, waardoor de gedaante eenen onaangenamen indruk maakte. Zij was, zoo als men zegt, bij de hand en eigenlijk 't hoofd van 't huisgezin; de spil, waarom alles draaide.

Zoodra Herman binnenkwam, stond mevrouw zeer beleefd op en wierp eenen onderzoekenden blik op den nieuwen huis

genoot, iemand, dien zij natuurlijk ook onder haar kommando zoude moeten plaatsen. Dat eerste onderzoek scheen nog al niet geheel en al ongunstig uit te vallen, ten minste, ze vroeg zeer minzaam naar zijne reis en schonk hem een kopje thee.

Een kop thee in eene prettige, gezellige huiskamer is een uitmuntend middel, om zich spoedig te restaureren en te huis te gevoelen. 't Is een middel, om de tongen los te maken, en niets is een aangenamer en huiselijker tooneel dan eene kamer, waarin eene lamp haar zacht licht verspreidt of nog beter een schemeruurtje met een zingenden waterketel en een komfoortje met lieve transparentjes, die zoo dikwijls stof voor een discours opleveren.

Hoe ook sommige zaken bij den heer Hogel minder aangenaam mogten zijn, één ding was zeker, het theeuurtje vergoedde veel onaangenaams.

„Is u vroeger meer in deze streek geweest, mijnheer Rensburg?"

„Neen, mevrouw! 't schijnt eene lieve streek te zijn!"

„O ja! charmante wandelingen, vooral sedert men die touwbaan heeft weggedaan, die hier vroeger even buiten de poort was. Ik heb in der tijd nog al bijzonder mijn best gedaan, om er dat door te krijgen."

„Gij, lieve!" zei mijnheer Hogel.

„Wel zeker! als ik u zoo gedurig niet had aangezet, was er weer niets van gekomen. Je weet nog wel, die laatste vergadering van den raad!"

„Nu, ja! maar de dames hebben in den raad toch niet veel te vertellen, vrouwtje!"

„Wel nu nog mooijer. Ik geloof integendeel, dat wij vrouwen dikwijls vrij wat scherper oog en vlugger oordeel hebben dan de mannen en wij op menig besluit nog al zoo eens geïnfluenceerd hebben."

„Zijn hier nog al amusementen, mevrouw?" vroeg Herman.

„Dat gaat vrij wel, als men bedenkt, dat Dalenberg niet zeer groot is. Er is hier onder anderen eene vereeniging, Apollo genoemd, die sedert drie jaar bestaat en ons reeds menigen gezelligen avond heeft verschaft. Declameert u ook, mijnheer Rensburg?"

„O, ja! mevrouw!" antwoordde Herman, en 't speet hem bijna, dat hij 't gezegd had, want hij dacht aan Sterk en aan zoovele andere zaken.

„Maakt u misschien ook verzen?" vroeg mevrouw verder.

De voorzigtigheid zei neen! maar de eigenliefde zei: „Nu en dan, mevrouw! waag ik het, om het gebied der poëzij te betreden."

„O! dat treft heerlijk! Ik heb weinig tijd, maar toch breng ik somwijlen een nederig offer op 't altaar der dichtkunde. Onlangs heb ik nog een gedichtje van zes regels vervaardigd op den dood van mijnen hond. Dat heeft zoo algemeen voldaan, dat kunt u niet begrijpen. 't Was nu zoo veel bijzonders niet, maar 't werd toch algemeen zeer aardig gevonden. Elk, die hier kwam, moest het lezen en mijn kleine Frans heeft het toen van buiten geleerd. Ken je 't nog, Frans!"

„Welk, mama? Dat vers, daar ze toen op dien avond zoo vreeslijk om zaten te lagchen? meent u dat?"

„Kom, jongen! je weet het wel. Het begint immers: mijn kleine, zwarte . . . . ."

„Ja, dan is 't zelfde."

„Nu, zegt het dan nog eens op."

Frans was eerst verlegen, maar herstelde zich spoedig en zei:

> Mijn kleine, zwarte lotgenoot,
> Heeft nu den adem uitgeblazen!
> En gister zat hij nog voor de glazen;
> Ach! gister nog! en nu..... reeds dood!
> De allerfelste zielesmarte
> Doorvlijmt nu keizer Bonaparte!

Herman wist niet hoe hij 't had, of hij lagchen zou of zijne verbazing betuigen.

Mevrouw kreeg eene kleur als een kalkoensche haan, maar hield zich toch vrij goed en zeide:

„Wel Frans! hoe dom! je verwart 't eene vers met het andere."

„Wel mama! dat komt, omdat oom Karel mij geleerd heeft, dat ik 't zóó moest opzeggen."

„Ja, weet u, mijnheer Rensburg, mijn broer Karel is nog al grappig en daarom heeft hij zeker dien laatsten regel zoo jammerlijk verminkt!"

„Wie mag daar zijn?" vroeg mevrouw een oogenblik later, toen er gebeld werd.

„Mama!" antwoordde Chrisje, de dochter, „wie weet, of 't Keesje Dammers niet is. Een paar dagen geleden was ze al van plan, om een uurtje te komen praten."

„Ik heb er ook volstrekt niets tegen, maar van avond kwam nu wel wat minder gelegen.”

„Och mama! maar nu zij eenmaal hier is, kunnen wij ze en belet geven.”

„Dus weet gij zeker, dat zij het is?”

„Ik geloof het ten minste wel. Ja! ik hoor hare stem reeds den gang.”

„Goeden avond!” klonk weldra de stem van mejufvrouw oosje Dammers in de kamer. „Ik hoop niet, dat ik u belet l doen, maar Chris had me al zoo dikwijls gevraagd, of ik et een uurtje kwam praten, dat ik niet langer durfde wachn. Hoe vaart mijnheer? O! neem mij niet kwalijk, ik geloof, at ik mij in de scheemring totaal vergis.”

„Wanneer gij denkt, dat de heer Hogel daar zit, ja! dan ergist gij u geducht. ’t Is de heer Renesburg, de nieuwe klerk. Vas ’t zoowel dag geweest, dan had ik u behoorlijk aan elkaner gepresenteerd . . .”

„Och, mevrouw!” hernam Koosje, „dat ’s volstrekt niet noolig; maar ik meende heusch, dat de heer Hogel daar zat. Mijnheer is toch immers niet ziek?”

„Volstrekt niet; hij is zoo gezond als een visch. Mijnheer moest noodzakelijk uit. Er is nog zooveel te beredderen tegen het aanstaande feest. Je weet wel, onze burgervader is binnen kort 25 jaar burgemeester geweest, en nu is de raad er bijonder op gesteld, om dien merkwaardigen dag op eene gepaste wijze te vieren. Mijnheer is ook in de kommissie. Wat het even zal, weet ik nog niet, maar wel, dat het veel zal kosten n misschien weer menige onaangenaamheid veroorzaken! Enfin! onder moeite krijgt men niets en ondank is gewoonlijk het oon. Daar Hogel nog al gewoon is, om mij bij zulke zaken e raadplegen, deel ik ook eenigermate in die drukte en zal aarom regt blijde zijn, wanneer alles naar wensch en zonder ngelukken zal afgeloopen zijn.”

„Dat zal eene ongewone levendigheid in ons anders zoo stil)ldenberg geven.”

„Dat zal ’t wel, vooral als men ’t eens kan worden over de aak. Ik heb op een volksfeest aangedrongen, omdat ik het eer onbillijk vond, dat alleen de notabelen daarvan jouisseren.)e mindere stand wil ook wel eens genoegen hebben.”

„Dat is eene zeer juiste opmerking, mevrouw! Dat denk ik

ook wel eens met ons genootschap Apollo. Als ik daar zulk een genotvollen avond heb, dan zou ik den minderen stand ook zoo gaarne daar eens brengen, hoewel ik niet weet, of hun verstand genoeg gecultiveerd is, om het voorgedragene te begrijpen."

„Dat zou ik zeer betwijfelen. A propos! Koosje! doe je ook nog tegenwoordig aan de kunst?"

„Ach mevrouw! ik wenschte, dat ik meer gelegenheid had, om mij daarin te oefenen. Maar mijne guitare neemt mij ook veel tijd, want ik zing tegenwoordig veel. 't Spijt mij, dat ik ze niet bij mij heb, anders zou ik u een zeer schoon air zingen. Zonder accompagnement gaat het minder goed."

„Nu, dan recommandeeren we ons voor eene volgende keer. Mijnheer Rensburg! doet gij ook aan de muziek?"

„'t Spijt mij, mevrouw! Andere bezigheden hebben mij daarin verhinderd en daarenboven was er bij ons geen goede muziekmeester. Toen ik nog op de kostschool was, had ik er niet veel ambitie in en later speet het mij, het niet geleerd te hebben."

„Wel Koos! maak je nog verzen?"

„Hemel! neen, mevrouw! Ik houd dol veel van verzen en van reciteren, maar ze maken! neen! dat gaat niet. Ik weet niet, hoe u somtijds zoo gaauw iets bij elkaar kunt krijgen."

„Weet je nog bij den dood van mijn hond?"

„Gunst, mevrouw! dat 's waar ook! Ja! gij zijt er vlug meê."

„Mij dunkt, dat we nu toch de lamp maar eens moesten opsteken, dan kan ik je meteen dat nieuwe borduurpatroon laten zien."

Chrisje stak de lamp aan. Licht! Einde der duisternis! Oplossing van geheimen! Hoe verschillend is de uitwerking, die gij voortbrengt? Waarom zouden wij 't verzwijgen, dat mejufvrouw Koosje zeer nieuwsgierig was, om den nieuwen klerk te zien? Waarom zouden wij ontkennen, dat Herman niet minder nieuwsgierig was? De naam Dammers had bij hem herinneringen opgewekt. Hij dacht aan 't magazijn van Springer en aan die jonge dame, welke naar 't zeggen van Hoek, eene logée van den heer Dammers was. Zou 't mogelijk zijn? En waarom niet? In zoo menig boek leest men van toevallige ontmoetingen, die ons bij de eerste lezing ongerijmd en verschrikkelijk gezocht voorkomen, en hoe menig-

len ontmoeten wij dergelijke toevalligheden niet in ons eigen
en? Beiden verlangden dus naar licht in den ruimsten zin
woords.

Het licht kwam en men was in staat elkander naauwkeurig
te nemen. Herman was verbaasd, want dadelijk herkende
de jonge dame, welke op dien dag zoo veel impressie op
n had gemaakt en Koosje zag dien peinzenden heer voor
h, die hare belangstelling had opgewekt, zoodat de herken-
ig wederkeerig was.

Had mevrouw Hogel toevallig Koosje aangekeken, ze zou
zien hebben, dat jufvrouw Dammers een kleur kreeg en eene
kere verwarring zich in haar spreken vertoonde. Dat Herman
l was, kon niemand hem kwalijk nemen. Alles was nog zoo
eemd, en daarenboven was mevrouw gewoon, den boventoon
alles te hebben.

Zoo had de tweede ontmoeting van Herman van Rensburg
n Koosje Dammers plaats.

Koosje vertrok vroeg en droomde dien nacht van den pein-
enden jongeling, den klerk van mijnheer Hogel en toen Her-
an zich des avonds op zijn kamertje bevond, dat hem zoo
reemd en niet zoo prettig en niet zoo huiselijk voorkwam,
s 't achterkamertje te Vierbergen in de ouderlijke woning,
en zat hij daar toch niet eenzaam en verlaten, want om hem
veefde een vriendelijke genius, die de trekken vertoonde van
ejufvrouw Koosje Dammers.

VI.

Meer en meer naderde de dag, waarop Dalenberg feest zou
ren ter eere van den waardigen burgervader. Menigvuldig
waarlijk aftobbend en hoofdbrekend waren de toebereidselen,
ar nog meer tijd en moeite en gehaspel en gekibbel hadden
beraadslagingen gekost. Zooveel hoofden, zooveel zinnen;
een verwierp wat de ander voorstelde, ten einde zelf een
heel ander plan te opperen, dat evenwel met nog meer vuur
or den eersten verworpen werd. Maar eindelijk was er dan
ch een einde gekomen aan al die verschillende kibbelpartijtjes
het programma werd vastgesteld.

Ten einde ook het zoogenaamde volk eenige pret te verschaf-
n en die pret voordeelig voor de plaats zelve te doen zijn,

had de heer Hogel of liever mevrouw Hogel bij monde van haren man voorgesteld, om in den namiddag van dien feestdag eene groote harddraverij te doen plaats hebben, terwijl er ook gelegenheid zoude gevonden worden voor de amusante aardigheden van ring rijden, in den zak loopen, den paling den kop aftrekken enz. enz., terwijl ook het mastklimmen niet vergeten was.

De heer Hogel ijverde bijzonder voor al die festiviteiten, want al had hij er persoonlijk daarmede niets uit te staan, als kommissaris moest men geducht toezien dat alles goed en ordelijk geschiedde. Het idee van eene harddraverij was van mijnheer en mevrouw uitgegaan. De heer Hogel had namelijk bijzonder veel liefhebberij in paarden en al was hij nu juist de man niet, die er harddravers op na kon houden, toch had hij een span zeer goede paarden, die in elk geval konden mededingen, daar Dalenberg niet veel paarden onder de bevolking telde en met de boerenpaarden uit den omtrek was er toch, meende hij, nog wel uithouden aan.

De goede man was geheel vervuld met die harddraverij en niets moest er verzuimd worden, opdat die dag in de jaarboeken van Dalenberg zoude kunnen en mogen vermeld worden. Het terrein werd uitgezocht en afgebakend, de noodige schikkingen werden gemaakt tot het oprigten van tribunes, de prijzen werden ontboden en bezigtigd: in één woord, er viel zoo veel te doen, dat men vragen moest: waar haalt de man dat alles van daan.

Men moet zich bij zulke gevallen verwonderen over de vlugheid, levendigheid en het doorzigt, die sommige menschen bij zulk eene gelegenheid ontwikkelen, en dat menschen, wien het anders te veel moeite kost, om zich uit den gewonen kring te rukken en zich nooit kunnen verbeelden dat zij, zonder te bezwijken, zoo iets en zoo iets zouden hebben kunnen doen. En zoo ging 't dan ook met den heer Hogel. Hij was opgewonden door den sleutel der eerzucht en de gedachte, dat hij dien dag genoemd zoude worden als de ontwerper van dat plan, was meer dan voldoende om hem uit zijne sluimering te wekken.

Het programma was nagenoeg het volgende:

Optogt van de leden van den raad naar het huis des burgemeesters, voorafgegaan door twaalf jonge dames, van welke er eene, met name Koosje Dammers, de eer zoude hebben,

om zijn edel achtbare geluk te wenschen en bij die gelegenheid een gedicht voor te dragen, vervaardigd door den heer van Bemsburg, klerk op 't kantoor van den notaris Hogel.

Daarna aanbieding van een zilveren inktkoker door de leden van den raad.

Harddraverij buiten de Westerpoort opgeluisterd door de muziek van de schutterij.

Des avonds concert in de zaal van de vereeniging „Apollo."

Vervolgens eene serenade aan den burgemeester en aan de vier oudste raadsleden.

Eindelijk: een schitterend vuurwerk.

Welke dagen van agitatie waren die voorafgaande dagen, waarop alles moest in orde gemaakt worden.

Herman had zich aangeboden om het vers te vervaardigen en reeds dadelijk zweefde de gedachte hem voor den geest, dat zijne onbekende, nu bekend gewordene dame, de eer van het voor te dragen moest geschonken worden. Dat zou hem een uitmuntend middel aan de hand geven, om nader met haar in kennis te komen! Wat zou er dan niet veel te bepraten vallen!.

Hij zou 't haar voorlezen, zij zou 't voor hem opzeggen, hij 't haar overhooren, naar haar luisteren, haar met de meeste bescheidenheid en in zijne hoedanigheid van ex-kommissaris van de vereeniging te Vierbergen, eenige nuttige wenken geven. Geene betere gelegenheid kon zich voordoen.

En Koosje? ook haar was de gemaakte schikking hoogst aangenaam. Ook zonder hare ingenomenheid met den notarisklerk zou zij reeds alle moeite hebben aangewend, om met de eer der voordragt beschonken te worden, en nu was haar zulks dubbel aangenaam. En wat viel er na niet veel te bestellen! Opzettelijk werd het oude kransje ten huize van den heer Dammers bijeengeroepen, ten einde eenige belangrijke punten aangaande het toilet te regelen. Het spreekt wel van zelve, dat dit tot hoogstbelangrijke discussiën aanleiding gaf, en het spijt ons, bij gemis aan stenografen, die niet te kunnen mededeelen.

Jane, die op de theevisite bij Marie de Haas zoo ondeugend was geweest, om Koos met van Bemmel te plagen, meende nu alle redenen te hebben, om te kunnen en te mogen zeggen:

„Wel Koos! nu zal ik je toch wel mogen feliciteren, niet waar? Nu valt er geen ontkennen aan."

Koosje kreeg eene vreeselijke kleur en antwoordde vrij verlegen en toch inwendig gestreeld met het vooruitzigt:

„Foei, Jane! wat ben je toch ondeugend!"

Meer zei ze niet en juist daarom werden de anderen in hare opinie versterkt.

De gewigtige dag brak aan. 't Was de 10e September. Heerlijk was de zon opgekomen, er woei een stevige noordooster en alles beloofde eenen schoonen dag. Geheel Dalenberg vierde feest. Hier en daar waren in de straten eerebogen opgerigt en al wie maar kon, had schatting en contributie betaald, hetzij in klinkende munt, hetzij in groen of in vlaggen en menigeen had zichzelven overtroffen.

De optogt had in geregelde orde plaats. De twaalf jonge dames waren in 't wit gekleed met een blaauwe ceinture en Koosje was met een kloppend hart onder de eersten. Altijd was 't haar vurige begeerte geweest, om een man te zijn en in 't openbaar te mogen spreken. Nu was haar dat lang begeerde geluk te beurt gevallen en... eene zekere beschroomdheid, een ongekend gevoel, als zat er een „en ik en weet niet wat" in haar keel, had zich van haar meester gemaakt. Hoe zouden aller oogen op haar gevestigd zijn! Zij wist, zij gevoelde het, dat zij de heldin van den dag was. Somtijds kwam de gedachte nog bij haar op, om hare taak aan een ander af te staan, maar even spoedig verwierp zij die, niet alleen om hare eerzucht te bevredigen, maar ook en wel in de voornaamste plaats, omdat Herman de vervaardiger der dichtregelen was en zij hem niet wilde duperen.

Voor het huis van den burgervader hield de optogt halt. De deur, de breede deur werd geopend en de stoet ging gedeeltelijk naar binnen. Daar trad Koosje voor en bevend en als stokte hare stem kwam eindelijk de eerste regel:

Wij groeten u! o, achtbaar hoofd!

uit hare beklemde borst. Het eerste schaap was gelukkig over den dam en nu volgden de anderen met meerdere bereidwilligheid.

De burgervader was zigtbaar aangedaan en met de meeste

atisfactie vertrokken de aanwezigen, nadat de jubelaris had etuigd, dat deze dag een der gewigtigste zijns levens was en een immer onvergetelijk zoude zijn.

Intusschen zag men hier en daar reeds eenige groepjes naar e Westerpoort gaan. Daar vertoonde zich een belang wekkend chouwspel, zooals de oudste Dalenbergers nog nooit hadden ijgewoond.

Er waren reusachtige tribunes opgerigt, waarop de vaderandsche vlag wapperde; overal stonden kramen, rijkelijk voorzien met alles, wat hongerige magen en drooge keelen konde bevredigen, zoodat het ruime veld het voorkomen had van eene kermis. Hier en daar reden sierlijk met rozen of strikken prijkende paarden, die eene pantoffelparade hielden en het air aannamen, als hadden ze den prijs reeds behaald. — Ten einde alle mogelijke staatsie aan het tooneel bij te zetten, waren eenige stalknechts geheel als jockeijs gekleed en niet weinig trotsch op hun kostum, slenterden zij langs de baan of reden op de hun toevertrouwde paarden. Geene beroemde engelsche davers noch arabische paarden waren daar aanwezig. Men zag er menig boeren werkpaard en eenige heeren paarden, hetzij van Dalenbergers of van heeren uit den omtrek.

Het spreekt wel van zelf, dat het paard van den heer Hogel niet achterbleef. Hoewel eigenlijk niet meer dan een koetspaard, moest het toch mededingen en had door zijne lange pooten altijd in de oogen van velen kans, om den prijs met goeden uitslag te betwisten. Jacob, de koetsier, tuinman enz., had zich dien dag bijzonder veel moeite gegeven, om èn zijn paard èn zich zelven zoo mooi mogelijk aan te kleeden. Als men het paard zag, zou men gezegd hebben, dat het geheel in eene geruiten japon was gedoken, waaruit de ooren te voorschijn kwamen, en Jacob had dien dag een korten, lederen broek en kaplaarzen aangetrokken, maar daar de eerste wel wat naauw en kort was, werd de geregelde beweging zijner onderdeelen eenigermate belemmerd, zoodat hij met vreeselijke kromme knieën liep en er alles behalve vlug uitzag; zoo verscheen hij op de kampplaats, terwijl hij het edele paard bij den toom hield. Naauwelijks was hij daar aangekomen, of Dries, de knecht uit het zwarte paard, en voor den feestdag in een jockeij herschapen, bood zijne diensten aan, hetwelk door Jacob ten stelligste geweigerd werd.

De kosten der kommissie hadden voor dezen dag een zeker aantal menschen, die bekend stonden als goed te kunnen rijden en die meestal stalknechts of paardenkoopers waren, aangeworven, om bij de harddraverij de funktie van rijders waar te nemen, waarvoor hun de noodige belooning was toegezegd. Dries, bijgenaamd het tonnetje, een vent, die drommels goed rijden, uitmuntend drinken en daarbij praten kon als de beste advokaat, schoot dadelijk toe, toen hij het paard van den heer Hogel bemerkte, en schreeuwde en zwoer bij kris en kras, dat niemand dan hij het paard zoude berijden, en dat men dan wel eens zou zien, wie den prijs zoude behalen.

Nu had Jacob, die volstrekt geen rijder was en daarbij een vrij vreesachtig karakter bezat, zich dien dag met allen mogelijken moed gewapend en bij zich zelven de gelofte afgelegd, dat hij zijn best zou doen, niet bang zijn en niemand dan hij, de eer zoude genieten, om Juno — het paard — in 't strijdperk te brengen, al moest het hem dan ook een paar ribben kosten.

Dikke Dries was er evenwel de man niet naar, om een opgevat plan te laten varen, maar Jacob hield het paard zoo stevig vast, en zijne knieën stonden met gevaar van te zullen doorbreken, zóó krom, dat hier aan geene transactie te denken viel. Een vrij hevige twist was hiervan het gevolg, waarbij Jacob ruimschoots gelegenheid had, om zijne overeenkomst met eenen aap ten duidelijkste te doen blijken. Er bestond alle vrees, dat zij handgemeen zouden raken, daar Dries ter eere van het feest nog al vele toasten op den burgervader had ingesteld, toen gelukkig de heer Hogel gevolgd door Herman, mevrouw, koosje Dammers en verder gevolg op de kampplaats verscheen.

Naauwelijks had Dries den notaris in 't oog gekregen, of hij ging met alle deftigheid op hem af, om zijne grieve mede te deelen, geassisteerd door den kastelein uit het zwarte paard, welke dien dag bijna niet te herkennen was en een volkomen gentleman poogde te zijn.

De heer Hogel, welke het dien dag vooral famieus warm had, 't welk trouwens niet te verwonderen was, had tot zijne gewone remedie — het ontblooten van zijn hoofd — de toevlugt genomen, en zijn goedaardig gelaat vormde een scherp kontrast met het opgewonden voorkomen van Dries en het

nijdige gezigt van Jacob. Verscheidene nieuwsgierigen hadden zich om en bij de twistenden verzameld, en uit hunne uitroepingen bleek duidelijk, welke partij de notaris moest kiezen.

Het was eene grievende teleurstelling voor Jacob, toen zijn meester het harde vonnis uitsprak, dat Juno door dikke Dries bereden moest worden, daar de jockeys door de kommissie waren aangesteld, en Jacob daarenboven geen volbloed rijder was. — De menigte juichte de uitspraak bijzonder toe en gelukkig veroorzaakte deze kibbelpartij geene verdere stoornis.

Jacob smaakte eene boosaardige vreugde, toen de Juno den prijs niet behaalde en voor een paard van een boer uit den omtrek moest onder doen, terwijl hij bij herhaling verzekerde, dat niemand anders dan Dries daarvan de oorzaak was, en hij, wanneer hij de Juno had bereden, zijnen heer zonder twijfel de zilveren koffijkan had bezorgd.

De tijd stond niet stil en het oogenblik naderde, waarop men zich naar 't concert zoude begeven. Jane was bij Marie de Haas blijven dineren en zou met haar naar 't concert gaan. Beiden zaten in het voorkamertje. 't Was nog wat vroeg, om zich klaar te maken. Op eens riep Jane:

„Marie! Marie! kom eens gaauw hier! gaauw dan toch!"

„Mijn hemel, Jane! wat is 't?"

„Kom dan toch! Wie komen daar aan? Kijk eens goed!"

„Waarachtig, dat is van Rensburg met Koos; gearmd!"

„Dat verwondert me volstrekt niet; te meer daar Koos zich verledene week zoo stil hield, toen ik haar vroeg, of ik haar mogt feliciteren!"

„Nu kan 't, dunkt mij, toch niet lang meer geheim blijven."

„Wie weet."

„Of," zei Jane, „'t moest maar pro forma zijn, alleen beleefdheid."

„Kom! hoe heb ik 't nu? Koos was al zoo lang op hem gecharmeerd. Maar ik zou liever van Bemmel genomen hebben!"

„'t Is nog altijd de vraag, of ze hem heeft kunnen krijgen!"

't Concert voldeed uitstekend, te meer daar de eischen der Dalenbergers niet zeer hoog waren. Algemeen voldaan ging

men, na afloop van 't vuurwerk huiswaarts; Koosje ging andermaal aan den arm van Herman, en wat zij spraken weet ik niet. De maan zag zoo vriendelijk op hen neder en menigeen weet misschien, hoe aangenaam men in dat schijnsel somtijds met een zeker iemand aan den arm daar henen wandelt. De maan is evenwel ook eene spion, en al zijn de woorden, tusschen die twee gewisseld, niet tot haar doorgedrongen, zeker heeft zij gezien, wat Herman deed, toen ze eindelijk voor de woning van den heer Dammers stonden en zeker zou zij ons kunnen zeggen, om welke nu nog verborgene reden, Hermans zwarte haren de bruinen van Koosje aanraakten.

Drie weken later was ook dat raadsel opgelost, toen men bij den heldersten zonneschijn een heer en dame gearmd door de straten van Dalenberg zag wandelen, welke bij onderscheidene families visites gingen maken, en daarbij Marie de Haas en Jane ook niet vergaten.

Hartelijk was de felicitatie van Jane; geen greintje van afgunst straalde daarin door, hetwelk Koosje ten sterkste verbaasde, vooral daar zij vast overtuigd was, dat Jane op dit punt nog al ijverzuchtig zoude zijn. Zij kon niet nalaten, om Jane, die haar zoo dikwijls geplaagd had, nu op hare beurt eene kleine pique te geven en zei daarom:

„Wel Jane! goed voorbeeld doet volgen; wanneer zullen we nu het groote nieuws van u hooren?"

„Ach!" antwoordde Jane, „dat is zoo moeijelijk te bepalen. Wie weet hoe spoedig!"

Koosje glimlachte ietwat ongeloovig als wilde ze zeggen: dat kan je begrijpen!

„A propos! Koos! komt Bemmel nog zoo druk bij je aan huis?"

„Bemmel? Neen! Als ik daar nog om denk! Je hebt me vroeger ook wel met hem geplaagd en 't had dan ook wel wat den schijn alsof hij vues had, hoewel hij zich nooit gedeclareerd heeft!"

„Dat zal hij ook wel gelaten hebben. Hij weet wel, dat er eene strenge straf staat op bigamie!"

„Wat!" riepen Koosje en Herman te gelijk uit, „is Bemmel dan getrouwd?"

„Neen! dat niet, maar hij hoopt toch spoedig te trouwen, en kon daarom zijn hof niet maken aan Koosje Dammers!"

„Is 't eene vreemde dame?"

„Volstrekt niet, gij kent ze even goed als ik."

„Marie de Haas?"

„Mis geraden!"

Maar wie dan? Gij? Maar neen! dat idee is al te dwaas!"

„Wel nu nog mooijer! Denkt gij dan alleen het regt te hebben, om u te engageren?"

„Maar...."

„Kom! geen maren meer! Gister avond is 't er doorgegaan, en op dezen stond is Jane, uwe oude vriendin, geëngageerd met den heer Willem Bemmel, die eene week geleden eene voordeelige betrekking bij 't centraal spoor heeft gekregen. Nu was 't de beurt van Koosje om te feliciteren, maar of 't confusie was of dat zij werkelijk vues op den bewusten heer had gehad, dit zullen wij daar laten, maar de gelukwensch kwam er wel wat flaauw uit."

Herman en Koosje bleven elkandar getrouw. Nu en dan bragt de eerste nog een offer op 't altaar der poëzy, maar hij had toch leeren inzien, dat hij van loutere poëzy niet kon leven en nu een bepaald doel hebbende, legde hij zich met allen ijver op de meer drooge en vervelende studie toe, die hem dat doel moest doen bereiken.

Wel werd hun geduld op eene vrij groote proef gesteld, maar nadat hij met glans zijn examen als candidaat-notaris had doorgestaan, kreeg hij langzamerhand meer dan eene betrekking, en al waren ze nu, op zich zelve beschouwd, niet zoo voordeelig, vele kleintjes maken een groot, en zoo doende werd hij in staat gesteld, om zich met Koosje door den band des huwelijks te vereenigen, terwijl hij de hoop nog niet opgeeft, om eenmaal een bordje te kunnen laten maken; een zwart bordje, waarop alsdan met gouden letteren te lezen zal staan:

H. van Rensburg,
notaris.

MICHAËL GLINSKI.

EPISODE UIT DE GESCHIEDENIS VAN POLEN.

(Eerste helft der XVIe eeuw.)

I.

Het was in het begin van de lente des jaars 1506. De zon was reeds achter de westerkimme gedaald, en de nacht maakte zich gereed om zijne vleugelen over de aloude stad Krakau uit te spreiden. Niettegenstaande de maand April reeds verre gevorderd was, heerschte in de natuur geenszins die kalmte, welke men op dezen tijd des jaars zou kunnen verwachten; de wateren van den Weichsel sloegen met geweld tegen de glooijende oevers; de wind loeide hevig, en het kon geene verwondering baren, dat twee ruiters, welke zwijgend hun' weg vervolgden langs den stroom, alwaar deze gereed is Polens hoofdstad te besproeijen, zorgvuldig hun gelaat achter hunne wijde mantels verborgen.

Dat huilen van den wind, dat klotsen der golven, die graauwe schemering, weldra vervangen door de schaduwen van den nacht., schonk aan onze beide ruiters iets geheimzinnigs, iets geestachtigs, zouden wij haast zeggen. Toen dus alles rondom hen stikdonker was, vertoonden zij niets meer dan eene voortbewegende massa, terwijl de kermende toonen, die de natuur als in doodsangst deed hooren, de hoefslagen hunner rossen overstemden. Reeds geruimen tijd was de weg aan beide zijden open geweest, en het ongunstig weder liet dan ook niet na zich aan de arme paarden te doen gevoelen, te oordeelen naar hun hijgen, dat de berijders met bezorgdheid gadesloegen. Nu echter waren zij genaderd aan eene plaats, waar de weg meer landwaarts inliep, en aan beide zijden door eenig geboomte of een eenzaam staande boerenhuis omzoomd was. Hier brak een hunner het stilzwijgen af.

„Bij St. Olaf, onze togt mag alles behalve een pleiziertoertje heeten, en ik wenschte om een lief ding, dat ik straks kon blijven waar ik was."

„Moed en voorzigtigheid," hernam de ander, met eene stem, die nog weinig door het gure weder scheen geleden te

ben. De balling kan alleen zijne woning weder zien als geestenkoor met den strijd der elementen instemt. De ende dag drijft hem, als den gluipenden wolf, naar zijne uilplaats terug."

„Ik vind het echter niet zeer dichterlijk, dat wij nog een ıd bad moeten genieten. Dat water maakt zulk een akelig ıid."

„Dan moet gij maar denken aan den man, die alle avonden r een nog veel wijderen stroom zwom, om zijn liefje eens groeten; Leander heette hij, geloof ik."

„Verduiveld, dat was een malle vent. Daarmeê zal ik ter wachten, tot ik ook verliefd word. Maar is die Salander er altijd heelhuids afgekomen?"

„Neen, op zekeren morgen vond men hem verbrijzeld tegen rotsen van Abydos."

„Kijk, als ik aan zulke dingen wat sterk denk, vrees ik t eens de edele zwemkunst op deze wijze te zullen verleeren. ıar ik geloof, dat het juist tijd is om voor eend te gaan len."

Inderdaad, zij waren tot digt onder de muren van Krakau ıaderd, en een' donkeren hoek omslaande, bevonden zij zich der aan den oever van den stroom. Zij deden de paarden water gaan, en hij, dien wij al meer wijsgeerige opmerıgen hebben hooren maken, gaf nog eens een blijk van zijne itengemeene spraakzaamheid, zeggende:

„Het is ook veel beter deze karwei te paard af te doen, nt met een schuitje zouden wij nog al moeite hebben om ır dien verwenschten boom te komen."

Nu stortten zij zich in den bruischenden vloed, die op deze ats doorwaadbaar was. Hun doel was enkel langs dezen dachten weg in de stad te komen, want, na op hunne ırden een eind weegs voortgegaan te zijn, stapten zij aan d, en hadden nu de sombere poort van Krakau achter zich gen.

„Zulk een watertogtje is juist geschikt om een christenmensch den slaap te houden. Kom, heer, bedien u nu eens van ten hartverwarmer, dat houdt den schrik uit het lijf."

Daar zijn medgezel in diepe overpeinzingen gedompeld scheen, te hij zijne veldflesch aan de lippen en nam er eene frissche ıg uit, zeggende:

„Dat smaakt toch beter dan water, dat onze lieve Heer eigenlijk maar voor kikvorschen en visschen geschapen heeft."

Den ander scheen de spraakzaamheid van zijn' makker niet bijzonder te bevallen, want op een' scherpen toon voerde hij hem te gemoet:

„Bedenk, dat wij in de stad en van alle kanten door gevaren omringd zijn; wees dus zoo goed uwe praatzucht voor eene wijl te bedwingen."

Hierop reden zij zwijgend eenige donkere straten door, waarvan sommigen op den Weichsel uitkwamen. De anders tamelijk levendige straten van de oude hoofdstad waren eenzaam, en de klok der hoofdkerk verkondigde met holle stem het late avonduur. Geruimen tijd hoorde men geen ander geluid dan de onstuimige windvlagen en den somberen nagalm van de hoefslagen der beide paarden. Plotseling werd hun zwijgende gang gestuit — zij hooren een kreet, die hun akelig in de ooren klonk: het was de stem eener vrouw, die om hulp riep. Met spoed snelden onze ruiters op het geluid toe, en kwamen nu voor een schamel huisje, waarvan de deur aanstond; zij stegen af, en door een weifelenden lichtstraal geleid, kwamen zij in een vertrekje, waar zich de persoon bevond, die dit angstgeschrei geslaakt had. Het tafereel, dat zich thans aan hunne blikken vertoonde, was wel geschikt, om het bloed in de aderen van den onversaagdsten te doen stollen.

Een man, reeds in den wintertijd des levens, lag, blijkbaar vermoord, in zijn bloed te wentelen; een meisje, bloeijende van jeugd en schoonheid, beveiligde zich jammerende achter eene soort van tafel voor de woede eens jongen mans, die haar met hevigheid vervolgde, terwijl de wellust, die uit zijne oogen straalde, aan zijn gelaat iets duivelachtigs mededeelde. Het vertrekje zelf was zeer sober gemeubileerd; eenige netten en ander vischtuig hingen aan den wand, en het krukje, benevens de oude bank, die bij de verwelooze tafel moesten gestaan hebben, maar thans omvergeworpen waren, gevoegd bij eene aarden lamp, die over dit alles een schemerend licht verspreidde, duidden geene zeer groote mate van bemiddeldheid aan.

Een der beide vreemdelingen wierp den mantel, die zijne leden tegen het gure weder beschermd had, een weinig neder, en thans kon men een blik slaan op zijne gestalte, die aller voordeeligst was. Zijne kleeding, die schitterde van gouden

borduursels, deed den man kennen, die eene zeer hooge betrekking in het leger vervult. Zijn blik was gebiedend, zijn oogopslag edel; de eenigzins gebogen neus, de gekrulde lip, duidden eene zekere mate van trots aan, die hem zoo wel stond; zijne ravenzwarte lokken hingen onbedwongen op de forsche schouders. Zijn medgezel scheen reeds den middelbaren leeftijd overschreden te hebben en vertoonde geheel den ouden Poolschen soldaat, welke veronderstelling nog meer grond erlangde, door den gemeenzamen toon, waarop wij hem zijn' togtgenoot hebben hooren aanspreken.

De binnenkomst der beide vreemdelingen scheen niet bemerkt te zijn, want de woesteling staakte zijne vervolging niet; de veldoverste (als zoodanig toch doet zijne vorstelijke houding hem kennen) oordeelde het dus noodig zijne tegenwoordigheid bekend te maken, en met eene stem, waarvan de nagalm tot in de ziel van de zich daar bevindenden weêrklonk, riep hij uit:

„Hoe, Jan Zabrzezinsky . . . gij!"

Als door den bliksem getroffen bleef de aangesprokene roerloos staan; eene doodelijke bleekheid overviel hem, en hij stotterde:

„Michaël Glinski!"

Het ongelukkige meisje maakte zich dit oogenblik ten nutte, om zich aan de voeten van Glinski te werpen, en uit te gillen:

„In naam des hemels, edel heer! bescherm mij tegen de woede van dien onverlaat, die mijn' vader vermoord heeft!"

„Wees gerust, meisje," hernam Glinski, haar opheffende, in mijne tegenwoordigheid zal u geen haar gekrenkt worden."

Vervolgens zeide hij op vergramden toon tot Zabrzezinsky, die zich nog niet geheel van den schrik hersteld had:

„Ellendeling! ik kende u reeds als een snoodaard, maar gij overtreft alle verwachtingen."

Misschien ziende dat het hem geen nadeel zou doen zich met eene glimp van onverschrokkenheid te dekken, riep de andere al zijne onbeschaamdheid te hulp, en zeide:

„Hadden die deern en haar oude zoo verduiveld niet gejankt, dan zoude de laatste er het hachje niet bij ingeschoten hebben, en alles zou in der minne geschikt zijn; het is hunne eigene schuld, dat het zoo ver gekomen is."

„Zijt gij edelman, en durft gij u vermeten op eene zoo

schandelijke wijze de onschuld te belagen?" hernam Glinski. „Ik zou u op deze plaats kunnen dooden, maar ik wil mijn goed zwaard niet besmetten met uw verraderlijk bloed. Van hier, onverlaat! en waar wij elkander weder ontmoeten, zal de wereld voor ons beiden te klein zijn!"

Zabrzezinsky liet zich dit geen tweemaal zeggen, maar sloop weg als een hond, die op diefstal betrapt is. Het meisje zag zich gered, en op den toon der innigste dankbaarheid snikte zij: „Heb dank, edel heer! voor uwe genadige tusschenkomst!"

„Geen dank," hernam Glinski, „zeg mij liever eens hoe het kwam, dat die man uwe woning betrad!"

„Helaas!" zeide de maagd, „mijn vader kwam heden avond thuis in den droevigsten toestand. De vermoeijenissen van zijn beroep hadden hem ziek gemaakt, en ik ging zoo spoedig mogelijk heen, om hulp voor hem in te roepen. Op weg ontmoette mij de man die zoo even vertrokken is, en hield mij staande met de vraag: Wel, mijn liefje! waarheen met zooveel spoed? Ik smeekte hem mijn weg te mogen vervolgen, daar mijn vader misschien stervende was, doch hij hield aan en drong aan mij te mogen geleiden. Ik werd angstig en ging met meer haast verder, maar hij versperde mij den doortogt. Nu nam ik de vlugt naar mijne woning terug; doch ook hier vervolgde hij mij, en toen mijn vader hem rekenschap van zijn gedrag wilde vragen, stiet hij den man onbarmhartig ter neder. Mijn vader stierf met de bede op de lippen: God! neem mijne Cecilia in uwe bescherming. O! mijn God! hij is niet meer, wat zal er van mij, arme weeze worden!"

„Die eerlooze!" mompelde Glinski, . . . „maar, schoon uw vader niet meer bij u is, Één is er nog, die u tot vader zal verstrekken. Hij bestuurde mijne schreden ter uwer hulpe, en ik zal u nog verder helpen. Vaarwel! spoedig zult gij nader van mij hooren."

Met deze woorden vertrok hij, en liet den krijgsman, die hem vergezeld had, achter, ten einde Cecilia verdere hulp en des noods bescherming te verleenen.

„En nu tot ons doel." Dus sprekende besteeg Glinski zijn ros en vermande zich, om tot het oogmerk van zijn' nachte-

lijken togt te geraken. Spoedig verloor hij zich in de donkere straten, en binnen weinige minuten bereikte hij het oude paleis, dat later door de schendende handen der Oostenrijkers in eene kazerne is herschapen, maar ten tijde van ons verhaal de verblijfplaats was van den toenmaligen Poolschen monarch, Alexander. Vóór den somberen ingang gekomen, werd hij staande gehouden door een' schildwacht, wien hij den ring overhandigde, met last, om dien den vorst te doen geworden. Korten tijd daarna werd hij binnengeleid, en, na zijn paard aan de zorg van een' lijfeigene te hebben overgelaten, trad hij een kabinet binnen, waarin de koning hem gehoor zoude verleenen. Hij wierp zijn' mantel af, en stond daar in al den luister van zijn persoon, toen kort daarop koning Alexander zelf verscheen.

Glinski boog eene knie voor den regeerder, die hem met een' blik van verrassing aanstaarde.

Hoewel de zoon van Kasimir IV nog in den bloei zijner jaren was, kon een opmerkzaam waarnemer wel zien dat de gebreken des ouderdoms — vóór den tijd wel is waar — zich bij hem begonnen te doen gevoelen. Zijn haar grijsde reeds, en ofschoon zijn gelaat nog frisch was, miste zijn oog echter dien vasten helderen blik, die zijn' vader had gekenmerkt. Zijne driejarige regering was ook niet zonder schier onoverkomelijke moeijelijkheden geweest. Toen zijn broeder Jan Albert hem in 1501 den troon van Polen had nagelaten, vond hij het rijk verzwakt door een' nutteloozen krijg met den Russischen czaar Iwan den Grooten, terwijl de ridders van de Duitsche orde aan de eene, en de Turken aan de andere zijde gereed waren om van den uitgeputten staat des lands gebruik te maken. Alexanders eerste werk was, met de Russen vrede te sluiten; doch het Poolsche rijk kon tot geen bloei komen, maar dien hevige twisten tusschen de edelen het teisterden. Zoo stonden de zaken omstreeks den avond, waarop Michaël Glinski gehoor verzocht bij den koning van Polen.

Als bewonderde hij de stoutmoedigheid van Glinski, staarde vorst Alexander hem aan met een blik van verrassing; eindelijk rigtte hij tot hem het woord en zeide:

„Gij hier, prins!"

„Mijn vorst," zeide Glinski, „vergeef mijn indringen, maar ik ben een Pool, en Polens welzijn ligt mij zeer ter harte."

„Ik weet het, Glinski, en daarom waart gij steeds mijn vriend; het is u maar al te zeer bekend, dat de drang der omstandigheden het tot mijn leedwezen noodzakelijk maakte, met uwe verwijdering in te stemmen."

„En toch, vergeef mij mijne stoutheid, maar uwe Majesteit had dit niet moeten doen; zij had geen gehoor moeten verleenen aan de drogredenen der rebellen, die mijne verwijdering eischten, en die dit blijk van toegevendheid des te driester heeft gemaakt. Het is waar, zulk eene taal uit mijn' mond moet noodwendig baatzuchtige oogmerken verraden; echter — mijn hart is zooverre verwijderd van zelfzucht, dat ik gaarne het ijzige Noorden als mijne woonplaats zoude kiezen, als ik slechts daardoor mijn vaderland bloeijende kon zien."

„Ik ken uwe edele gevoelens, doch ik moest den aanhangers van Zabrzezinsky eindelijk wel hun eisch toestaan."

„Helaas! dat het juist die man was! Ik voorzie het, hij zal het zijn, die Polen ten gronde zal rigten."

„Wat geeft u reden tot deze onderstelling? Zijne daden pleiten zeer tot zijn voordeel."

„Dat is het masker der huichelarij, waarmede hij zich dekt;... wat moet men denken van een' man, die voor het oog de godvrucht zelve is, maar die, wanneer de nacht zijn sluijer over het aardrijk heeft uitgespreid, als een booze geest rondwaart; die een meisje vaderloos gemaakt heeft, om aan haar zijne onreine lusten te voldoen?"

„Hoe! gij spreekt in raadsels — verklaar u duidelijker!"

„Ik spreek zonder verdichtselen, mijn vorst! ja, dat zulks het geval ware! — de Beschermer der onschuld bestuurde mijne schreden, en ik had het geluk de dochter van den door Zabrzezinsky vermoorden visscher uit zijne klaauwen te redden. En," vervolgde hij met klimmend vuur, terwijl eene edele geestdrift uit zijn mannelijk oog straalde, „kan men van zulk een onmensch verwachten, dat hij, gelijk hij eenmaal zwoer, al zijn pogen zal aanwenden ten nutte van het vaderland? Van hem, die Polens kinderen van hun kostbaarst goed berooft, en weldra het mom zal afwerpen, om den grond, waarop hij geboren is, in een altaar voor zijne hartstogten te verkeeren? Als het geluk van den staat aan zulke mannen is toevertrouwd, wee dan, driewerf wee, den grond waarop ik het eerste levenslicht aanschouwde!"

Hier zweeg Glinski. De vorst was plotseling verbleekt en al zijne wezenstrekken beefden van verontwaardiging.

„Die ellendeling!" — sprak hij na een oogenblik van pijnlijk stilzwijgen: — „Glinski, gij hebt mij op den juisten tijd gewaarschuwd; van nu af aan wil ik mij slechts op u verlaten, want ik weet het, gij waart steeds een waardigen steun van den staat. Spoed u nu henen, binnen weinige dagen zult gij in het openbaar terug geroepen worden."

„Heb dank, grootmagtig vorst!" hervatte Glinski; „van af dezen stond zal mijn leven, tot den laatsten ademtogt, mijn vaderland gewijd zijn!"

„Er moge dan van komen', wat wil," vervolgde Alexander, in wien eensklaps de geestkracht der Jagello's ontwaakt scheen; „de onedelen, die den naam van Polen op de lippen en hun eigen belang in het hart hebben, zullen niet meer zetelen naast mijnen troon."

„Wat nood, o koning! het leger is op mijne hand en zal volgaarne weder de vanen van zijn bevelhebber volgen — en het volk, o! het volk zal zich met vreugde van zijne boeijen verlost zien."

Na deze verzekering was de bijeenkomst tusschen den vorst en zijn onderdaan afgeloopen, en de laatste vertrok even geheimzinnig als hij gekomen was.

Glinski's welsprekendheid had gezegevierd over de onstandvastigheid van Polens koning.

En toen de zon den volgenden morgen boven de Oosterpoort verscheen en hare lichtstroomen verheugend en koesterend over Krakau uitspreidde, toen duizenden stemmen zich verhieven tot lof des Oneindigen, bescheen de fakkel des daags, met zoovele door rouw ter neder gedrukte wezens, ook de schoone Cecilia, neêrgeknield bij haars vaders bloedig lijk.

Zij was schoon, die treurende maagd, in weerwil van de doodelijke bleekheid van haar gelaat. Hare blonde lokken golfden achteloos langs den blanken hals en hare blaauwe oogen, nu zonder glans, staarden als wezenloos op die geliefde overblijfselen. In dat oog welde geen traan; de vlijmende smart, die haren boezem doorgriefde, was te hevig, dan dat zij zich in tranen lucht kon geven.

II.

Wij hebben in ons eerste hoofdstuk kennis gemaakt met een' man, die door de geschiedschrijvers van zijn' tijd zeer verschillend wordt beoordeeld, met Kneez Michaël Glinski. Het nageslacht heeft hem met den naam van verrader gebrandmerkt, en het vervolg van ons verhaal zal doen blijken, dat deze beschuldiging niet geheel en al zonder grond is. Neen, zij is niet ongegrond, die aantijging, maar zij is in de hoogste mate liefdeloos. Het is immers waar, dat men, om een' persoon, wiens daden door de historie geboekt zijn, billijk te beoordeelen, zich vooral rekenschap moet geven van de oorzaken en omstandigheden, die hem hebben doen handelen. Glinski was, zoo zeggen eenparig alle historieschrijvers, een man van rijk begaafden geest en uitstekende hoedanigheden, daarbij bezield met eene onkreukbare vaderlandsliefde. Als het dan waar is, dat hij later zijn vaderland groot nadeel toebragt en het bijna in 's vijands handen deed vallen, dan moeten wel verschrikkelijke verguizingen hem er toe hebben genoopt, om de hand op te heffen tegen zijne bakermat, die hem zoo boven alles dierbaar was.

Zware tegenspoeden moeten het wel geweest zijn, die zijne hartstogten zóó in beweging bragten — die den held in een' verrader hebben veranderd. Maar zetten wij ons verhaal voort.

Michaël Glinski, in meer dan één opzigt de Poolsche Alcibiades te noemen, behoorde tot eene der edelste familiën in Litthauwen, die in 1386 door het huwelijk van Hedwig met Jagello, grootvorst van Litthauwen, met Polen vereenigd was. Reeds lang had er eene onverzoenlijke veete bestaan tusschen hem en den magnaat Jan Zabrzezinsky, Woïwode van Troki. Daar Glinski zeer in de gunst van koning Alexander stond, voegden eenige ontevredenen zich bij Zabrzezinsky, en eene zamenzwering kwam tot stand ten einde den gunsteling te doen vallen. Alexander had de zwakheid aan hunne eischen toe te geven, en Glinski werd van het hof verwijderd. Wij hebben gezien hoe deze, begunstigd door den nacht, binnen Krakau drong om zijnen vorst te overreden zich los te maken van Zabrzezinsky en diens aanhang, en hoe Alexander met gretigheid de gelegenheid aangreep om Glinski in zijne eer te herstellen. Dit was hem nog niet genoeg — hij drong zoolang bij

den koning aan dat het bestuur over het woïwoodschap aan Zabrzezinsky ontnomen werd.

De val van Zabrzezinsky had Glinski's vijanden nog meer verbitterd en menige toeleg werd gevormd om ook hem weder den voet te ligten. Al deze tegenstand was niet geschikt om hem tot meerdere gematigdheid te stemmen; integendeel, hij verdubbelde zijne gestrengheid, en maakte daardoor wel eens misbruik van zijne magt. De woede zijner vijanden steeg ten top; zij was als eene mijn, gegraven om hem te vernietigen, die nog slechts wachtte op den dood en verderf aanbrengenden vonk. Ongelukkig bleef deze niet lang achterwege.

De invloed van Glinski was niettemin weldadig voor Polen; eene algeheele herziening der wetten door Alexander was er het gevolg van. Hij had den vorst opmerkzaam gemaakt op de menigvuldige leemten die er in het bestuur bestonden en op de middelen om daarin te voorzien. Veel goeds werd er in die wetten bepaald en een meer constitutionele vorm aan de regering gegeven; de wetgevende kamers verkregen het stemregt; ook werd het innen der imposten, het regt van oorlogvoeren en de munt, benevens vele andere takken van het bewind aan die vergadering toevertrouwd, terwijl de koning zijne magt vrijwillig zeer beperkte.

Sedert den nacht waarin Glinski Cecilia eene zoo gewigtige dienst had bewezen, had een tot nog toe ongekend gevoel zich van hem meester gemaakt, de liefde namelijk, die door het pantser van den krijgsman even gemakkelijk heendringt als door het keurslijf eener gezelschapsjuffer. Ja, zijn hart, van nature zoo ligt ontvlambaar, had zich hartstogtelijk aan haar gewijd, en de wanhopige gedachte, dat de Magnaat er nimmer aan kon denken, zich in het huwelijk te verbinden met de dochter van een' visscher, zette aan die liefde iets ongemeen tragisch bij. Immers in Polen, waar de geboorte zulk een' onoverkomelijken scheidsmuur had opgetrokken tusschen edelen en dienstbaren, waar de lagere klassen der maatschappij schier als lijfeigenen werden behandeld, was deze hinderpaal onbedenkelijk groot. Zoodra Glinski in de gunst van Alexander was hersteld, had hij van zijn' invloed gebruik gemaakt om Cecilia in het gevolg der koningin te plaatsen, doch dit verminderde geenszins de kloof, die er tusschen hem en haar bestond.

Cecilia's leven snelde nu rustig daarhenen en zij genoot een geluk, waaraan zij vroeger nimmer had durven denken; daarbij het vertrouwen der vorstin, die bijna bij haar de plaats harer reeds vroeg gestorvene moeder vervulde. Glinski daarentegen was immer aan den hardnekkigsten innerlijken strijd ter prooije; twee dierbare belangen stonden in zijn hart lijnregt tegen over elkander: zijn hartstogt voor Cecilia en zijne vaderlandsliefde. Want hij moest, of zich aan de zorg voor Polens welzijn onttrekken en zijn' geboortegrond overlaten aan de onlusten die het verscheurden, om als vergeten burger aan de zijde van Cecilia zijne verdere levensdagen te slijten, — of hij moest voor altijd zijne hoop op de hand van Cecilia vaarwel zeggen en eenzaam zijn met doornen en distelen zoo rijkelijk bezaaid levenspad vervolgen. Het baart dus geene verwondering, dat nog geen enkel woord, geen enkele beweging dezen hartstogt aan het beminde voorwerp had geopenbaard.

Nog eene omstandigheid was er, die aan de liefde van Glinski, zoo er al geene andere geweest waren, een niet geringen hinderpaal in den weg legde: het hart der schoone Cecilia was niet meer vrij. Sedert meer dan een jaar behoorde het reeds aan Matthias Nameslowsky, een jeugdig visscher, die dagelijks aan de zijde van haren vader zijne netten in de wateren van den Weichsel had uitgeworpen en die zijne geliefde, zoodra hij slechts door zijne vlijt eene schuit en het noodige vischtuig zou verworven hebben, naar het altaar wilde voeren. De boosaardige toeleg van Jan Zabrzezinsky had al die luchtkasteelen in puin doen nederstorten. Deze betrekking was Glinski echter onbekend.

Sedert Cecilia bij de koningin was geplaatst, zwierf Nameslowsky somtijds uren achtereen om het paleis rond, en keerde uiterst gelukkig huiswaarts, als hij slechts éénen, hem door de vensters toegeworpen blik had kunnen opvangen.

Wij moeten over een kort tijdsverloop van twee jaren heenstappen, en zijn genaderd tot het gebeurtenisvolle jaar 1506. De gezondheid van Alexander, die nimmer krachtig was geweest, nam zigtbaar af, zoo zelfs, dat eene ernstige kwaal hem aan het ziekbed gekluisterd hield. Reeds in het vorig jaar had hij zijn' zetel verplaatst naar Wilna, daar de genees-

heeren deze landstreek gunstiger rekenden tot herkrijging zijner krachten. De vijanden van Glinski oordeelden thans het tijdstip gekomen om hun laaghartig doel te bereiken — doch eensklaps werden hunne armen als verlamd, naardien zich de schrikverwekkende tijding verspreidde, dat de Tartaren met eene ontzettende magt in het land gevallen waren, elke plaats welke zij doortrokken te vuur en te zwaard vernietigden, en de ongelukkige inwoners als slaven achter zich mede voerden. Reeds waren zij tot ver in Litthauwen doorgedrongen. Geen wonder dat den nijdigaards spoedig het hart in de schoenen zonk, want door hunne vroegere strooptogten tot in het binnenste van Polen, hadden de Tartaren eene treurige vermaardheid verkregen, en de geest van Tamerlan was nog geenszins uit hen geweken. Een was er echter, wien de moed geen oogenblik ontzonk, en deze één was Glinski. De vorst aarzelde ook niet om het welzijn des lands aan het zwaard van zijn' gunsteling toe te vertrouwen, en dagelijks kwamen geheele drommen zich onder den Witten Adelaar scharen.

Ook Nameslowsky behoorde onder dit getal; de zucht naar roem had hem naar de wapens doen grijpen tegen de verwoesters van Polen; hij droomde reeds van lauweren op het oorlogsveld behaald, en in zijne fantaziën mengde zich het beeld van een meisje dat in zijn triomf deelde en hem tot loon hare hand schonk. Aandoenlijk was het afscheidstooneel dat er plaats vond tusschen hem en Cecilia; het viel voor in den tuin achter het vorstelijk kasteel van Wilna, werwaarts zij hare koninklijke meesters gevolgd was. Reeds meer dan eens was het den jongen Pool gelukt eene geheime bijeenkomst met haar te hebben; en ook thans waren de sterren aan het uitspansel en de nachtvogels in de boschjes de eenige getuigen van de uitboezemingen hunner liefde.

„Het is al vergeefs, Cecilia, het tijdstip is genaderd, wij moeten scheiden.”

„Ik kan er niet aan denken — aan de gevaren die u zullen bedreigen, aan de mogelijkheid, dat gij nimmer terug zult komen, dat gij het lot van zoo velen deeleu, en misschien uw gansche leven slavenboeijen dragen zult!”

„Maar gij denkt aan den anderen kant niet aan den roem, die mij na eene zegenrijke overwinning wacht, aan de lauweren die er op het oorlogsveld te behalen zijn, — of ook aan het

schoone van een' heldendood op het bed van eer, die een eind maakt aan een leven vol teleurgestelde hoop, bedriegelijke schaduwbeelden, grievend zieleverdriet."

„O! herhaal dat woord niet meer, gij doet mij beven — zou het mogelijk zijn? Ik bid u, leef, getroost u ten minste te leven voor mij, voor uwe Cecilia?"

„En ben ik niet overal in Gods hand? Wanneer ik vreedzaam mijne netten in den Weichsel uitwerp, kan dan niet de wind mijne schuit doen omslaan, kan dan niet de storm mij in den afgrond nederstorten? En als de Voorzienigheid besloten heeft, dat een Mongoolsche kogel een einde aan mijn bestaan zal maken, kan dan iets ter wereld eenige verandering hierin te weeg brengen? — Daarenboven, het zou mij dooden, nog langer zoo roemloos mijn leven voort te slepen, van den morgen tot den avond hetzelfde plantenleven te leiden — dat denkbeeld zou mij krankzinnig maken."

„Het is dus om aan uwe zucht naar roem te voldoen, dat gij mij meêdoogenloos aan de wanhoop prijs geeft, baatzuchtig mensch! en gij durft mij zeggen dat ik u alles ben, dat gij uw gansche aanzijn voor mij ten offer zoudt brengen?"

„Gij miskent mij, Cecilia! Ik zal mij onderscheiden, ik zal den vijand voor mij doen sidderen, en dan zal ik naar den veldheer gaan en zeggen: Gij, die Cecilia reeds éénmaal zoo edelmoedig gered hebt, voltooi haar geluk, en schenk mij haar tot vrouwe, want ik ben harer waardig."

„IJdele luchtkasteelen!"

„Zeg dat niet, Cecilia! met Gods zegen zullen wij alle hinderpalen te boven komen, en na ons huwelijk neem ik mijne netten op, en visch weder even als te voren."

„Helaas! mijn hart zegt het mij, dat ik u nimmer meer zoo als voorheen de hand krachtig aan het roer zal zien slaan, terwijl de wind u zachtkens den stroom afvoert."

„Foei, Cecilia! gij zoudt mij op het eind geheel weekhartig doen worden, en dat moet niet gebeuren. — Maar zult gij, terwijl ik mij in het krijgsgewoel stort, nog regt dikwijls aan mij denken, zal uwe voorbede mij in de ure des gevaars ten zegen verstrekken?"

„Matthias, mijn vriend, mijn alles! hoe kunt gij zulks nog vragen?"

„Vaarwel dan, Cecilia! mijne geliefde, in leven en in sterven!"

En met kracht den stroom van weemoedige gedachten, die onwillekeurig in zijn' boezem opwelden, terugdringende, verwijderde zich de jongeling en liet Cecilia achter, ter prooije aan de diepste smart....

Vrolijk bescheen de glinsterende Septemberzon de wapperende vanen des Poolschen legers, en verheugend verhief zich de Witte Adelaar boven de vlakte in de nabijheid van Krakau, die tot plaats van bijeenkomst diende aan dat deel van de legerbende, dat Glinski in persoon zoude aanvoeren. Er was namelijk bepaald, dat de verschillende deelen des legers, bestaande uit de troepen die in ieder woïwoodschap te wapen waren gesneld, te Lublin bijeen zouden komen, en, daar de vijand in het noordwestelijkst gedeelte des lands gevallen was, zou men vereenigd van daar hem te gemoet trekken. Glinski, gezeten op een fier strijdros, reed voorbij zijne legerafdeeling; zijn edel gelaat schitterde van geestdrift, en het was duidelijk te zien dat hij hier juist op zijne plaats was. Het sein werd gegeven, en met den kreet: „Leve Polen!" stelden de troepen zich in beweging.

Wij zullen deze strijders niet op hunnen marsch volgen, daar niets ongewoons hen bij dien togt bejegende; alleen willen wij melden dat zij zonder tegenspoed Lublin, de bepaalde verzamelplaats bereikten, alwaar Glinski het bevel op zich nam van de duizenden, die gereed waren voor hun vaderland te strijden.

In gezwinden marsch ging het toen verder tot aan Brescisi, alwaar men van eenige vlugtelingen vernam, dat de Mongolen hunne tenten hadden opgeslagen bij Kleçk, een stadje, behoorende tot het woïwoodschap Novogrodek, en van daar den omtrek teisterden door hunne plunderingen en brandschattingen. Zonder lang beraad trok Glinski daar heen, en had weldra het voornoemde stadje in het gezigt. Hier hield men halt. Aan het einde van den weg, die naar Kleçk geleidt stond nu het Poolsche leger geschaard; de zon wierp haren vollen glans over de krijsliedden, wier wapenrusting zich spiegelde in de gouden stralen. Het bewustzijn van zich kort bij den vijand te bevinden, met wie een treffen, op dienzelfden dag nog, onvermijdelijk was, schonk hun eene zekere spanning, die anders

de gemoedsgesteldheid van den luchthartigen Pool niet is. De weinige stonden die er nog overbleven, voor men den aanval zou beginnen, werden besteed om des hemels zegen over hunne wapens af te smeeken. De bisschop van Sandomir, die met een twintigtal geestelijken het leger gevolgd was om te verplegen en te vertroosten waar zulks noodig mogt zijn, deed met de ontrolde kruisbanier eene processie langs het front der troepen, en de krijgers, op het punt van zich in den bloedigsten kamp te wagen, knielden neder op het gezigt van dit teeken des vredes.

De processie was voorbij, de soldaten waren opgerezen; thans reed Glinski op zijn melkwit ros de gelederen langs: — „Makkers!" riep hij, en zijne woorden vervulden hen allen met vastberaden moed; „Makkers! wij gaan een' beslissenden dag te gemoet. Onzer aller moeder, de grond, waarop wij het eerste levenslicht aanschouwden, is in gevaar — en wie zou weigeren het vaderland zijn' arm te leenen! Velen onzer zullen dezen dag niet overleven, velen zullen hun leven aan de goede zaak ten offer brengen, maar hun dood zal roemvol zijn, grootscher dan eene lafhartige onttrekking aan zijne pligten. Wie zich echter door deze gedachte aan het wankelen voelt gebragt, wien zulk een offer te zwaar zou toeschijnen, hij verlate onze banieren, en late ons alleen den vijand verdrijven."

Eene plegtige stilte heerschte zoolang de veldheer sprak; doch naauwelijks zweeg hij of het daverde door het luchtruim:

„Voor God en Polen!"

De Mongolen waren in dien tusschentijd ook niet werkeloos gebleven; hun aanvoerder had de zijnen in de meest voordeelige positie geschaard, en de hoogten doen bezetten, die de vlakte, waar het treffen moest plaats hebben, omzoomden. Hun aantal was ontzettend, als een zwerm sprinkhanen, die den omtrek van alle groen berooven; en aan hunne houding, die een' zekeren overmoed kenmerkte, was te bespeuren, dat zij van hunne meerderheid niet onbewust waren. Aldus wachtten zij de Polen af.

Deze waren inmiddels door Kleçk heengerukt, en hadden de vlakte bereikt. Glinski liet in allerijl een gedeelte zijner manschappen de omringende boschjes betrekken en in hinderlaag liggen, om van daar ongezien met hunne vuurroeren den

vijand te bestoken. Ook had hij de voorzigtigheid van niet terstond zijn gehcele leger tegenover de Tartaren te stellen, opdat hij in het heetst van het gevecht versche troepen in het vuur konde voeren.

De strijd nam een aanvang; van beide zijden werd met leeuwenmoed gevochten — Doch daar de Polen streden voor eene heilige zaak, en de Tartaren de wapenen slechts voerden uit gouddorst, uit lage zucht naar buit, gaf dit aan eerstgenoemden een overwigt, dat echter door het aantal der Mongolen weder in evenwigt gehouden werd. Van uit de boschjes vooral werd dapper gevuurd, en de buitenste liniën der vijanden grimde de dood allerwege tegen. Glinski was overal — zijn adelaarsoog zag de zwakste punten, en hij snelde daar henen om den wijfelenden moed in te spreken. Slechts één blik op de wapperende banier, en al wat Pool heette vocht met eene ontembare onstuimigheid. De bevelhebber waagde zich in het heetst van den strijd; hij zocht het opperhoofd der Tartaren — hij vond hem weldra. Deze was van een ontzaggelijken ligchaamsbouw; zijne gespierde handen en beenig gelaat duidden eene groote mate van kracht aan, en zijne dunne lippen plooiden zich smadelijk op het zien van den Pool die, naar het scheen, den kamp met hem wilde wagen. Beide strijders maten elkander met een' uitdagenden blik, en weldra kruisten hunne klingen elkander. Het was een grootsch tafereel, die beide mannen daar te zien strijden; het was eene worsteling tusschen kracht en behendigheid, tusschen den olifant en den leeuw; het gold hier vrijheid of dwang, leven of dood. Een, geruimen tijd kon men moeijelijk beslissen, wie het voordeel op zijne zijde had; nu eens scheen de Tartaar in zijn zelfvertrouwen de noodige omzigtigheid uit het oog te zullen verliezen, dan weder scheen de Pool niet tegen zijne krachten bestand, en op het punt van te bezwijken. — Doch eensklaps struikelde het paard van Glinski op den met bloed doorweekten grond — de held wankelde in den zadel — met opgeheven arm slaakte zijn tegenstander een' bloeddorstigen kreet — een' kreet, die door merg en been drong — Glinski hief den arm op, en verwachtte den doodelijken slag — toen de Mongool, door een snaphaanschot getroffen, stuiptrekkende op den hals van zijn paard nederstortte. De Poolsche bevelhebber, als in het leven teruggeroepen, sloeg een' dankbaren blik op

zijn bevrijder, — het was Matthias Nameslowsky, die zich terstond weder in den drom der strijdenden verloor.

Met den dood van den vijandelijken aanvoerder was de zegepraal nog geenszins beslist; van beide zijden werd met ontembare verbittering gestreden. De schaduwen begonnen zich te verlengen, en nog dacht geen der beide legers aan wijken. Tegen den avond scheen het aantal te zullen zegevieren — hoopen van lijken stapelden zich op een — de Polen waren moede gestreden .... dan, nu liet Glinski zijne reserve aanrukken — met den kreet: *viva Polonia* stortten zij zich op de Tartaren, en, als door een' panischen schrik getroffen, gingen de vijanden op de vlugt, met achterlating van al hetgeen hunnen aftogt slechts eenigermate kon belemmeren.

De goede zaak had gezegevierd, en de overwinning was alleen te wijten aan Glinski's beleid. Twintig duizend lijken der vreemdelingen bedekten de vlakte; onmetelijke buit, zoowel schatten als gevangenen, de vruchten van de vroegere strooptogten der Barbaren, viel den overwinnaars in handen, een aantal geliefde bloedverwanten werden aan hunne betrekkingen teruggegeven.

De avond was gevallen. De zilveren maan bescheen met hare liefelijke stralen de bloedige vlakte, waarop de overwinnaars van den dag bij groepen om het bivouakvuur gezeten waren. In het verschiet wierp de vorstin van den nacht een fantastisch licht over de tenten van den afgetrokken vijand, welke voor het grootste gedeelte door de Poolsche officieren in bezit waren genomen. Naast een daarvan wapperde de Poolsche standaard, het was die waarin Glinski zich bevond. De held liep aanhoudend in zijn eng verblijf heen en weder, en sloeg van tijd tot tijd een' onrustigen blik naar den ingang, als ware hij iemand wachtende. Op een teeken verscheen een schildwacht; Glinski vraagde hem: „Heeft men hem kunnen vinden?"

„Het is gelukt, heer! en oogenblikkelijk zal hij hier zijn." Inderdaad, kort daarop werd de voorhang der tent weggeschoven en trad een jongeling binnen. Hij droeg den linkerarm in een verband — zijn gelaat duidde afmatting aan.

„Mijn vriend," sprak Glinski tot hem, terwijl hij hem de hand reikte, „gij hebt een groot aandeel in den roem van het slagveld. Niet alleen omdat gij mij het leven hebt gered, maar ook om de onwaardeerbare dienst die gij daardoor uw vaderland hebt bewezen."

„De Heer der legerscharen bestierde mijne schreden," antwoordde Matthias Nameslowsky; „ik deed niets meer dan mijn schuldigen pligt."

„Maar ik ben u dank schuldig," hervatte Glinski; „daartoe heb ik u laten roepen. Zeg mij onbewimpeld, of ik u in iets van dienst kan zijn."

Deze woorden deden het oog van Matthias vonkelen van blijde verwachting, en hij antwoordde op vrolijken toon:

„Heer! ik heb geenszins regt op eenige belooning aanspraak te maken, doch daar uwe goedheid tot mij zich zoover uitstrekt, heb ik een' wensch te uiten, waaraan het geluk mijns levens is verbonden."

„Spreek vrij uit; als het in mijn vermogen ligt, zal ik aan uw verlangen voldoen."

„Twee zielen kunt gij gelukkig maken, edel heer! want ik bemin, en verheug mij in het genot van wederliefde. Mijne beminde is in het gevolg van hare majesteit; zij heet Cecilia."

Wanneer een bom voor Glinski's voeten ware losgebarsten, zijne ontsteltenis zou niet grooter geweest zijn. Hij verbleekte en was genoodzaakt zich vast te houden, ten einde niet te vallen, terwijl hij mompelde: „Cecilia!"

„Vereenig ons," vervolgde Nameslowsky, te zeer met zijn eigen geluk bezig, dan dat hij de ontroering van zijn' aanvoerder zou hebben opgemerkt, „en de dank van twee gelukkigen zal u ten zegen verstrekken."

In den boezem van Glinski werd inmiddels een bangen strijd gevoerd. Ook hij beminde Cecilia met al het vuur eener eerste liefde, zijne hartstogt was als eene vlam, die zijn binnenste verteerde, zonder dat zij zich immer uitwendig deed vermoeden; want nog nooit had hij het gewaagd Cecilia daarvan het minste te doen blijken; zou hij thans zijne dierbaarste droomen aan den pligt der dankbaarheid opofferen? Aan den anderen kant fluisterde eene stem hem in, dat hij toch nimmer de gade van de visschersdochter zou kunnen worden, zonder het vaderland aan zijn lot te moeten overlaten; en zijn geboortegrond, waarvoor hij nog dienzelfden dag zijn leven in de waagschaal had gesteld, had toch grootere regten op hem.

Terwijl zijne ziel door zulke tegenstrijdige denkbeelden werd geschokt, verliep er een oogenblik van stilzwijgen. Een zware strijd werd daar binnen gestreden — deze stond was misschien

de pijnlijkste zijns levens. Eindelijk toch behielden dankbaarheid en vaderlandsliefde de overhand, en met eene gesmoorde stem zeide hij tot Nameslowsky, die hem angstvallig gadesloeg:

„Gij hebt mijn woord, mijn vriend! Cecilia worde de uwe."

In namelooze verrukking wierp hij zich aan de voeten van zijn' weldoener en kon geene woorden vinden, in staat om zijne gewaarwordingen te schetsen. Glinski gevoelde zulks, en den jongeling opheffende reikte hij hem stilzwijgend de hand en gaf hem een' wenk om te vertrekken. Matthias verstond dien wenk, en weldra was Glinski alleen met de verscheurende gedachten die hem teisterden. Langen tijd zat hij schier gevoelloos daar neder — eindelijk stond hij op, rigtte het mannelijk oog ten hemel, en riep uit:

„De teerling is geworpen — mijn vaderland — u alleen wijd ik mijn aanzijn tot den jongsten snik."

Het gerucht van de schitterende overwinning door de Polen behaald bereikte weldra Wilna, waar koning Alexander lag te zieltogen. Hij was niet meer in staat één woord uit te brengen — de kille adem des doods had hem reeds de spraak benomen, doch hij sloeg een' dankbaren blik ten hemel. O! in dien blik sprak zooveel! Het was eene dankzegging aan den Allerhoogste voor de behaalde zegepraal — het was een afsmeeken van Zijne bescherming over het hoofd van zijn' gunsteling — het was ook den laatsten blik, dien den koning hier beneden vergund was.

Twee dagen daarna deed Glinski zijn' zegevierenden intogt te Wilna. Aan de poort werd hij verwelkomd door eene rei Poolsche maagden, die hem met de lauweren der overwinning en den palm des vredes bestrooiden. Onder deze bevond zich ook Cecilia. Toen de blik der liefde haar ontdekt had, snelde Matthias haar te gemoet — beiden zonken in elkanders armen en hunne tranen vermengden zich. Het waren tranen van blijde verrukking, zooals er in den hemel geschreid worden.

Men zou mogen verwachten, dat de bevochten zegepraal den held van Kleçk in het vertrouwen der edelen zou hersteld hebben. — Verre van daar! Het lijk des konings werd in alle stilte en zonder praal te Wilna begraven, want de Litthauwsche

magnaten vreesden, dat Glinski, zoo zij zich verwijderden om den lijkstoet naar Krakau te begeleiden, van hun afzijn gebruik zou maken om dit groothertogdom te overweldigen.

III.

Sigismund I, broeder van Alexander, was koning van Polen geworden, en de vijanden van Glinski maakten van deze omstandigheid gebruik om den gehate te doen vallen. Zij wisten den nieuwen koning, die van een ergdenkend en wantrouwend karakter, maar overigens een goed vorst was, Glinski voor te stellen als een man die hoogst gevaarlijk was voor de Poolsche monarchie, en Jan Zabrzezinsky ging hierin zoover, dat hij hem openlijk beschuldigde met eenige rebellen zamen te spannen, om voor zich een onafhankelijk koningrijk te stichten. Sigismund was nooit Glinski's vriend geweest, en gaf maar al te gereedelijk aan hunne inblazingen gehoor. Glinski wilde zich regtvaardigen en beproefde daartoe onderscheidene stappen bij den koning, maar alles was vruchteloos — men sloot de poorten van het kasteel voor den getrouwen vriend van den overleden vorst, voor den man, aan wien Polen zijnen jongsten wapenroem verschuldigd was. Het trotsche karakter van Glinski was hevig door deze blijken van verachting en onverschilligheid getroffen; niettemin hield hij zich in en trachtte door tusschenkomst van Wladislaus, koning van Hongarijë en Bohemen, een vergelijk daar te stellen. Maar Sigismund, daartoe aangespoord door de edelen, die niets zoo zeer vreesden, als Glinski in 's konings gunst hersteld te zien, bleef onbewegelijk. Toen keerde zich de verbolgenheid van Glinski geheel en al tegen zijne verbitterde vijanden, en verschrikkelijk nam hij wraak, zooals het vervolg van ons verhaal zal doen blijken.

Dáár, waar de Weichsel hare zilveren golven buiten de stad Krakau, tusschen lagchende graanvelden voortstuwt, stond twee jaren na den veldslag bij Kleçk de woning van den visscher Nameslowsky, die zich met zijn vaartuig ter vischvangst had begeven, en zijne Cecilia, met een' frisschen knaap, de vrucht van hunnen gelukkigen echt, had achtergelaten. Juist maakte hij zich gereed om den steven te wenden en zich met zijne vangst huiswaarts te spoeden, toen een prachtige galei, door slaven geroeid, regt op hem aankwam. De kapitein riep hem

toe, bij te leggen. Hij gehoorzaamde, en op een' gegeven wenk ging hij aan boord van het vreemde vaartuig, in den waan, dat men inlichtingen van hem wilde inwinnen nopens den te volgen koers. Naauwelijks echter had hij het dek betreden, of hij zag zich omringd door eene bende woestelingen, die hem stevig knevelden en hem in het onderdek bragten. Hierop wendde de kapitein zich tot zijne schepelingen, zeggende: "Gij kent de bevelen van heer Zabrzezinski; zorg dat alles vóór middernacht gereed zij. Een achttal ging met de boot van den visscher aan land en sloeg den weg in die naar Krakau geleidt.

Reeds was de avond gevallen, en Cecilia zat met den eenvoudigen maaltijd verlangend te wachten op de terugkomst van haren echtgenoot. De wind stak hevig op, en met ongerustheid hoorde zij naar het klappen der in lood gevatte vensterruiten en den golfslag tegen de rivieroevers. Eindelijk wordt de klink opgeligt — dat zal hij wezen — maar neen, een viertal mannen dringen op haar aan, ontrukken haar het kind, dat op haren schoot in slaap was gevallen, en sleuren haar naar buiten, terwijl zij hare luide jammerkreten versmoorden door haar een' knevel in den mond te wringen. Twee hunner voerden de bewustelooze naar den zoom van het graanveld, alwaar een rijtuig hen wachtte — de beide overigen voltooiden het helsche werk door het in brand steken der woning, die weldra door den hevigen wind in een' vuurpoel werd herschapen.

Een uur daarna opende zich de poort van Zabrzezinsky's woning voor eene vrouw wier wankelende schreden door twee harer schakers werden ondersteund.

Weder was eene maand verloopen. — In eene schamele hut nabij Krakau vinden wij Glinski. Maar was dat dezelfde man, wiens heldenoog wij hebben zien schitteren na eene bevochten zegepraal? Uit datzelfde oog blikte thans een helsch vuur; de gloed der wraakzucht had zijne gelaatstrekken geheel veranderd. Naast hem stond Nameslowsky, wien het gelukt was in den nacht van de ontvoering zijner gade in een oogenblik dat men hem niet bewaakte, zich van zijne banden te bevrijden en van de galei waarop men hem gevangen hield te water te begeven. Spoedig had hij zijne tot puin verteerde woning bereikt, en vruchteloos dagen lang angstvallig de naauwkeurigste nasporingen in het werk gesteld om zijne vrouw en zijn kind weder te

vinden; hij verkeerde in den waan dat beiden in de vlammen, die hij aan een ongeluk toeschreef, het leven hadden verloren. Helaas! hij kon den omvang niet vermoeden van de vreeselijke ramp die hem getroffen had. Verbittering over zijn noodlot had zich van zijne ziel meester gemaakt; hij had zijn' ouden bevelhebber weder gevonden, en deelde volijverig in diens wraakzuchtige oogmerken.

Van tijd tot tijd voegden zich eenige zorgvuldig vermomde en gemaskerde mannen bij hen, en zwijgende verlieten die allen met Glinski aan hun hoofd te middernacht de hut. Zij spoedden zich naar de woning van Zabrzezinsky. Met geweld drongen zij daar binnen, en als de vreeselijke engel der vergelding stond weldra Glinski voor de legerstede van zijn' vijand, die vol schrik van zijne sponde was opgerezen. O ja, thans kromde zich de verraderlijke lafaard wel voor Glinski's voeten, thans smeekte hij hem wel onder de duurste eeden om erbarming. — Slechts een duivelachtige schaterlach was al het antwoord dat hij uit Glinski's lippen vernam. Een ponjaard flikkerde in het flaauwe licht der nachtlamp. Een raauwe gil — en men hoorde niets meer. En toen de begeleiders van Glinski, met een' brandenden fakkel, door Nameslowsky voorgegaan, de woning doorzochten, alles vernielend wat hun onder de handen kwam, trad eene vrouw hun te gemoet, die als een spooksel daar rondwaarde. Met een' kreet van vreugde wilde Nameslowsky zich in hare armen, in de armen zijner wedergevonden Cecilia werpen — maar zij trad als wezenloos eenige schreden terug, zonder een woord te uiten — zij was krankzinnig.

Doch toen zij nog eenmaal door eene welbekende en teederbeminde stem haren naam hoorde uitroepen, — toen vloog er een gloed over hare bleeke en akelig verwrongene gelaatstrekken — het vuur der rede gloorde voor een oogenblik in hare hol starende oogen. Zij stortte zich aan zijne borst — eenige snikken volgden — en zij gaf den geest in de armen van den man, die haar zoo innig had lief gehad.

Wij zijn nu genaderd tot de schaduwzijde van Glinski's loopbaan. Door den moord van Zabrzezinsky had hij alle hoop verloren op eene schikking met koning Sigismund, en nu trad hij in openlijken strijd met zijn' wettigen souverein.

Het eerst zette hij de bewoners van een gedeelte van Litthauwen in opstand, door hun uitzigt te geven op het vormen van een onafhankelijk hertogdom; hij belegerde de stad Minski, maar werd weldra van daar verdreven door Sigismund aan het hoofd van zijn leger, waarop hij tot aan den Dnieper terugtrok. Inmiddels trokken de Russen van deze verdeeldheid partij, en kwamen hem te hulp met een leger van zestig duizend Moskoviten. Deze bende, door de Polen onder Sigismnnd geslagen, moest haar heil in de vlugt zoeken, en werd achtervolgd tot voor de muren van Moskou door de overwinnaars, die alle omliggende landen te vuur en te zwaard vernielden.

De czaar, voor zijne hoofdstad vreezende, verzocht om vrede en verkreeg dien, tegen teruggave van alle in Litthauwen veroverde plaatsen. Glinski werd tot verrader des lands en vogelvrij, zijne goederen verbeurd verklaard.

Juist was de zon opgegaan over het schoone landschap aan den regteroever van den Dnieper. Alles ademde kalmte; de golven der rivier werden door een zacht koeltje gestreeld; men zag er slechts een bootje, waarin de roeijers rustig op hunne riemen gezeten waren, als wachtten zij iemands komst. Daar, achter die heuvelenrij naderde een kleine stoet; vooraan liep een man, wiens blik niets scheen te ontwaren van de schoonheid van het landschap rondom zich; hij was in zichzelven gekeerd en zweeg.

De kleine schare rigtte hare schreden naar de boot, maar alvorens er in te treden, beklom de aanvoerder een heuveltje en liet den blik weiden over het land dat hij op het punt was te verlaten. De volle stralen der morgenzon vielen thans op zijn schoon maar bleek gelaat, dat als door eene lijst van zwarte verwarde haren werd omgeven. Terwijl hij daar stond, de arme balling, die voor eeuwig misschien zijn' dierbaren geboortegrond zou verlaten, was het alsof het ruischende morgenkoeltje hem een' profetischen geest influisterde. Er schoten weder spranken van eene hoogere geestdrift uit zijn oog, en op den toon der bezieling riep hij uit:

„Polen! mijn arm vaderland! ach, ware het mij vergund als de minste uwer zonen, strijdende in uwe gelederen, te sterven! Maar meêdoogenloos werpt gij mij uit, omdat ik getracht heb den band, dien uwe onderdrukkers u om de leden hebben vast-

gesnoerd, te verbreken. Polen, nog wapperen uwe vanen hoog aan den hemel, nog zijt gij groot onder de dochteren van Europa, maar aan uw ingewand knaagt de worm, die uw verderf zal berokkenen, die u magteloos zal doen nedervallen aan de voeten uwer hateren. De démon der tweedragt heeft zich in u genesteld, en zijn giftige adem zal dood en verderf over u verspreiden; tweedragt zal den eik vernederen tot een gekrookt riet, en eenmaal zult gij den stond beleven, dat een vreemde u den voet vast op de keel zet. Maar gelijk er stormen noodig zijn om het luchtruim van verstikkende dampen te zuiveren, zoo is een krachtige hand noodig om u van uwe onderdrukkers te verlossen; ik zal de tuchtroede over u zwaaijen, en zoo de hemel mijne pogingen bekroont, zal Europa met verbazing staren op een verjongd Polen, op een Polen, dat de zetel der vrijheid is geworden.

Dus sprak hij. Slechts de vogelen des hemels beantwoordden zijne uitboezeming door hunne lofzangen, en zwijgende begaf hij zich van den heuveltop naar omlaag, besteeg met zijne gezellen de boot, en verwijderde zich met krachtige riemslagen.

Zoo verliet Glinski zijn' geboortegrond, om zich als balling te begeven aan het hof van Moskou.

Het overige van Glinski's leven is eene aaneenschakeling van opstand en strijd tegen zijn vaderland. Hij zette Rusland aan tot een' nieuwen inval in Litthauwen; in 1514 maakte hij zich meester van Smolensko, dat sedert dien tijd immer aan Rusland gebleven is. Niettemin vond hij in dat verbond met de Moskovieten niet datgene wat hij er van verwachtte. Hij wilde namelijk de bestaande orde in Polen omverwerpen, en een ander vrijzinnig bestuur daarstellen, onafhankelijk van den invloed der edelen. Integendeel bemerkte hij tot zijne grievende teleurstelling, dat de Russen slechts van zijne krijgsmanstalenten gebruik maakten tot hun eigen voordeel. Daarom schreef hij uit Smolensko aan koning Sigismund een' zeer onderdanigen brief; en de koning van Polen was op het punt van hem vergiffenis te schenken, toen Glinski's erfvijanden, de Litthauwsche heeren, den inhoud van dien brief aan den czaar van Rusland overbragten. Glinski werd toen in een' kerker geworpen en op de gruwzaamste wijze van het leven beroofd. Zijn lijk werd in ongewijde aarde begraven.

In latere jaren verhief zich aan den oever van den Dnieper op de plaats waar Glinski eenmaal zijn vaderland had vaarwel gezegd, eene kluis, uit ruwe planken vervaardigd. Deze werd bewoond door een grijsaard, die in den ganschen omtrek bij de landlieden in een' reuk van heiligheid stond. Zijn huisraad was zeer eenvoudig; maar één ding verdiende opmerking: aan den wand hing het zwaard, dat Glinski in den slag bij Kleck had gebezigd. Telkens wanneer het middernachtelijk uur genaakte, begaf de kluizenaar Nameslowsky zich naar een' kleinen heuvel van graszoden, waaronder het ligchaam van Glinski rustte; want hij had dit overschot niet in den vreemde gelaten, maar het overgebragt naar deze eenzame plaats op het grondgebied van Polen. Dus rustte toch Glinski's gebeente in den schoot van zijn vaderland; zoo hield Cecilia's echtgenoot de nagedachtenis van zijn' veelgeliefden bevelhebber in eere, tot aan het einde zijner dagen.

W., Julij 1864. H. C. v. d. Heijde.

STUDENTEN IN CHINA.

In elk ook maar eenigzins aanzienlijk huis in China vindt men een studeervertrek, hetwelk op de binnenplaats uitzigt heeft. Behalve in den winter, staan de deur en vensters bijna het geheele jaar door bestendig open; de vensters zijn echter, ter beschutting tegen wind, regen en zonneschijn met traliewerk voorzien. De schrijftafel, waaraan de heer of de zoon des huizes arbeidt, staat voor het venster; van daar beteekent: *hij zit onder het venster*, zoo veel als: *hij studeert; zij zitten aan hetzelfde venster*, wil zeggen: *zij zijn schoolmakkers;* terwijl men eindelijk door de uitdrukking *venster* een student aanduidt. — In de eerste plaats alzoo willen wij, om eene chinesche uitdrukking te bezigen, de *vensters* van het keizerlijke paleis in oogenschouw nemen.

De regering is op de aartsvaderlijke inrigting gegrond. De keizer, de zigtbare godheid, bevat in zijn persoon alle magt; vader en moeder zijns volks zijnde, is hij de overste leidsman en bestuurder van den staat en der godsdienst. Bij deze uitgebreide magt is het zijn pligt, persoonlijk te regeren, alle wetten te kennen, alles te onderzoeken; van daar ook dat de erfgenamen van den troon met de grootste zorg opgevoed, ge-

geregeld over hunne vorderingen berigten uitgegeven en deze door het gansche rijk verbreid worden. Natuurlijk moet *een zoon van het hemelsche rijk* in de eerste plaats leeren lezen. Het chinesche alphabet is echter het meest ingewikkelde van alle volken; wel heeft de taal zelve slechts 300 louter eenlettergrepige wortels, maar om de verschillende en niet zelden logisch onzamenhangende beteekenissen van hetzelfde woord uit te drukken, bezigt men de menigvuldigste buigingen der stem en der vier soorten van toonklanken, hetgeen naauwkeurig door schrijfteekens wordt aangegeven, zoodat deze het ongehoorde aantal van 80,000 bereiken. Dit register moet men in het hoofd hebben, wanneer men genoodzaakt is of in staat zal zijn alles te lezen, wat in den officiëlen stijl kan geschreven worden; de prinsen moeten alzoo met onvermoeide inspanning de jaren hunner jeugd doorbrengen, als zij enkel de staatsoorkonden zullen verstaan. Een ambteloos man kan, streng genomen, met een gedeelte van dien woordenschat volstaan: de keizer moet met het gansche lettergebied bekend zijn.

„Men moet weten," schrijft pater Benoit in de *Lettres édefiants*, 1775, „dat zich in de nabijheid van het gewone keizerlijke vertrek, zoowel te Peking als op zijn lustverblijf, de zoogenaamde hoogste klasse, eenig en alleen voor de prinsen bevindt. Zoodra zij den leeftijd bereikt hebben dat zij in staat zijn om onderwijs te ontvangen, moeten zij deze klasse van den morgen tot den avond bezoeken, waarvan noch een rijperen leeftijd, noch de bekleeding van staatsambten hen kunnen vrijmaken. Zelfs die dagen, dat zij ambtsbezigheid hebben, moeten zij zich, na volbragt werk, naar de klasse begeven. Elk ongegrond verzuim zoude de keizer, zonder op leeftijd of waardigheid te letten, nadrukkelijk bestraffen. Behalve dat de keizer, als hij ledigen tijd heeft, bij het onderwijs tegenwoordig is, laat hij de prinsen meermalen in zijn kabinet komen en doet persoonlijk onderzoek naar hunne vorderingen. Op zekeren feestelijken dag was ik getuige, hoe de keizer, die eene vertooning in den schouwburg bijwoonde, eenige zijner zonen, die zelve reeds kinderen in de klasse hadden, liet roepen, hen een opstel opgaf, hetwelk zij in een aangrenzend vertrek moesten uitwerken en dat zij niet eerder aan de genoemde vertooning mogten deelnemen, alvorens zij het werk tot zijne tevredenheid volbragt hadden!"

Arme chinesche prinsen! arme chinesche beambten! Wat behoort er eene inspanning, welk een reuzengeheugen toe, om iets te worden! Daarvoor heeft dan echter ook ieder Chinees het regt, naar de hoogste waardigheden te streven, want buiten de keizerlijke familie is er geen bevoorregte stand. Ieder Chinees kan naar de eere dingen, *het gouden paard te bestijgen* en *in de jaspiszaal te zitten*, d. i.: lid der hoogeschool te worden. Heeft hij dit eenmaal bereikt, zoo zijn voor zijne eergierigheid alle wegen gebaand voor burgerlijke of militaire plaatsen; naar gelang van den graad zijner geleerde ontwikkeling rijst hij. Maar hoe vele mededingers blijven gedurende hun gansche leven, armzalig en zuchtend, aan den voet der hierarchische ladder staan!

De chinesche schouwburgstukken en romans, die zich, als in geene andere litteratuur, streng aan de werkelijkheid houden, en de zekerste getuigen der volkszeden zijn, schilderen ons doorgaande met hoeveel inspanning des geestes en van moed de kandidaten te worstelen hebben, om hun graad te bereiken. Bij den afmattenden arbeid der eergierigheid voegen zich almede de harde beproevingen der nooddruft.

In een tooneelstuk: *de gierigaard*, sleept zich een ongelukkige reiziger met vrouw en kind, dood afgemat, uitgehongerd, van koude verstijfd voort. Hij is een student, die uit de hoofdstad, waar hij op het examen gedropen is, naar zijne geboorteplaats terugkeert; om niet van honger om te komen, ziet hij zich genoopt zijn jongsken voor twee onsen zilver (omstreeks zeven gulden holl.) te verkoopen.

De reizen, welke de examina's vorderen, putten niet zelden alle middelen eens mededingers en zijner familie uit.

Laat ons nu een blik werpen op de zamenstelling van het onderwijs-stelsel. De duur van het school-onderrigt is niet bepaald; bovendien, ofschoon het in geene stad, zij moge groot of klein wezen, aan eene soort van gymnasium ontbreekt, hetwelk door een of twee mandarijnen bestuurd wordt, bereidt men zich toch in de openbare leerscholen niet tot eenigen graad voor. Welgestelde jonge lieden bezoldigen uit eigen beurs een huisonderwijzer; minder bemiddelde nemen, met hun achten of tienen, een onderwijzer en betalen hem gemeenschappelijk; zoo dit getal grooter was, zoude de leeraar, in aanmerking genomen de menigte en moeijelijkheid

der letterteekens niet de behoorlijke zorg en opmerkzaamheid daaraan kunnen toewijden.

Men maakt een begin met het lezen van zulke schriften, waaraan de meest gemakkelijke karakters voorkomen; daarna gaat men over tot de *vier boeken*, tot het schrift en later tot de oefening in kleine opstellen.

De *vier boeken* (Sze-schu) zijn: *de groote studie*, *de onveranderlijkheid in het midden*, *de wijsgeerige zamenspraken* (alle drie van Confucius) *de Mengtseu*, die korten tijd na Confucius leefde en diens philosophische leer voortzette.

Als de leerling de *vier boeken* behoorlijk kent, dan legt hij zich met de meeste vlijt toe op de *kings*, de *heilige boeken*, wier aantal vijf is, namelijk: *het boek der veranderingen*, *het verhevene boek* (de geschiedenis der oude dynastiën), *het boek der liederen*, *het boek der gebruiken*, van *de lente* en *den herfst.*

Hij kan zich nu aanmelden ter verwerving van den eersten graad eener faculteit. Daartoe heeft eene soort van voorbereidend onderzoek plaats, waartoe de studenten door de stadhouders der provinciën opgeroepen worden. Deze geven de themata der schriftelijke werkzaamheden, spreuken uit *de vier boeken*, op; zij doorlezen de afschriften, verwerpen de slechte en ordenen de betere naar hunne innerlijke waarde. Naar dit vervolg worden de namen der kandidaten, die tot het geregeld examen worden toegelaten, openlijk bekend gemaakt.

De mededingers worden bij elkander in eene groote zaal van het paleis des gouverneurs opgesloten, welke zaal zij niet mogen verlaten, noch zich met elkander onderhouden, alvorens zij den opgegeven arbeid gereed hebben; zij worden door tartaarsche soldaten bewaakt, die hen voor het binnentreden doorzoeken, opdat zij geene boeken, uit welke zij bij hun arbeid raad zouden kunnen putten, heimelijk medevoeren. Als zij gereed zijn, worden zij door den president met bijstand der geleerden onderzocht, die hij uitsluitend te dien behoeve bezoldigt. Hij kiest er de besten uit en benoemt hen tot den eersten graad.

Zoo zij hun rang willen bewaren, zijn zij gehouden, zich alle drie jaren aan een nieuw onderzoek te onderwerpen, waarna zij in zes klassen verdeeld worden; die der eerste en tweede worden als bekwaam, die der derde als middelmatig aangewezen; in de vierde of vijfde te komen, geldt als smaad; zij echter, die tot de zesde verwezen worden, verliezen graad en

ambt. Wie zonder krank te zijn of treurende om zijne ouders, voor den door het hof afgevaardigden examinator op het driejaarlijksch onderzoek niet verschijnt, wordt tot de rijen des volks terug gesteld. Bejaarde lieden, die den eersten graad verkregen hebben, worden van dit onderzoek vrijgelaten, maar behouden het gewaad, de baret en de eerregten, die aan den stand eens gepromoveerden verbonden zijn.

Na het onderzoeken tot de toelating en behouding heeft men er nog een drietal te doorstaan, om het licentiaat te verkrijgen. De twee eerste zijn enkel voorbereidend, het derde is des te strenger; het heeft telken drie jaren eenmaal in de hoofdstad van elke provincie plaats. Als onderzoekers vaardigt de keizer twee mandarijnen af, die bij het onderzoek den voorzitterstoel bekleeden. Zij mogen niet in de provincie, werwaarts zij afgevaardigd werden, geboren zijn; een regel, die door het gansche rijk streng wordt in acht genomen. In weerwil echter van deze en nog een tal andere maatregelen van voorzigtigheid is de titel van licentiaat zoowel hier als ergens elders voor geld te koopen; hoewel de mandarijnen met den dood gestraft worden, wanneer de keizer zulks te weten komt.

Het gebouw, waarin het onderzoek gehouden wordt, is van grooten omvang. Eene lange galerij van kleine cellen loopt op eene zaal uit, waar de onderkoning zijne zittingen houdt. Aan beide zijden van die zaal bevinden zich zes kamers, voor zes onderzoekers. De stadhouder der provincie waakt over de handhaving der goede orde. Tartaarsche soldaten voeren de naar een graad dingende personen ieder in zijne cel, die daarna gesloten en met het zegel van den onderkoning verzegeld wordt.

De themata van den schriftelijken arbeid worden uit de *vier boeken* en de *kings* ontleend. Het afgegeven werk wordt door daartoe bijzonder aangestelde copiïsten afgeschreven, opdat de examinatoren de hand der mededingers niet zouden herkennen. Deze afschriften worden dan aan de commissie van onderzoek overgelegd, die ze doorleest en den mandarijnen hun oordeel daaromtrent mededeelt. Deze geven den keizer van de namen der gekozenen kennis, en de lijst derzelve wordt dan op een daartoe bepaalden dag openbaar gemaakt. De onderkoning geeft hen, die tot een graad benoemd zijn, een groot feest, vereert een ieder hunner in naam des keizers een geschenk, hetwelk in eene zilveren schaal en in eene met een knoop van émail

versierde muts bestaat. Den volgenden dag ontvangen zij een bezoek van alle mandarijnen der hoofdstad, dat zij nog denzelfden dag met groote plegtigheid beantwoorden.

Het onderzoek voor de doctorale waardigheid verschilt zeer weinig van het bovenstaande; dit wordt echter alleen in Peking gehouden. Nagenoeg 150 doctoren worden te gelijk gepromoveerd, die in drie klassen verdeeld worden; de eerste bestaat slechts uit drie, die door den keizer persoonlijk onderzocht zijn geworden, bij de tweede en derde is het getal niet bepaald.

Ook in de wapenkunde geeft het eerste geraden, licentiaten en doctoren, die allen of Tartaren of zoons van Tartaren zijn. Hier wordt meer op vlugheid dan op wetenschap gelet. Dit onderzoek vindt alle drie jaren in de hoofdstad plaats, en wel twee maanden na het onderzoek der literaten bij het begin van de tiende maan. Ook dit bestaat in drie afdeelingen, onder het voorzitterschap des onderkonings. In de eerste afdeeling laat men de candidaten met pijlen schieten; in de tweede onderzoekt men hunne bekwaamheid in het rijden; in de derde eindelijk moeten zij schriftelijke opstellen over militaire onderwerpen bewerken. De namen dergenen, die het beste voldaan hebben, worden openlijk bekend gemaakt. Het examen der doctoren in de wapens wordt door het hof afgenomen en wel in hetzelfde jaar, waarin de doctoren der litteratuur hun onderzoek doorstaan. Die den doctoralen titel verkregen hebben, kunnen alle militaire betrekkingen bekleeden, welke met de burgerlijke ambten, waartoe de literaten uit kracht van hun graad geregtigd zijn, gelijk staan. Overigens kunnen ook de literaten bij het leger plaats nemen. Het is niets zeldzaams, dat de regering aan een bekwaam literaat de leiding van een oorlog toevertrouwt.

Alle maatregelen van voorzigtigheid, welke bij de wetenschappelijke examina worden in acht genomen, om misbruiken en ongepaste handelingen te voorkomen, worden ook hier gebezigd, zonder daardoor evenwel te kunnen verhinderen dat China evenveel onbekwame en ongeschikte officieren, als onwetende mandarijnen heeft aan te wijzen.

Ofschoon op den verkoop der stem van een examinator de doodstraf staat, wordt deze straf nogtans zelden toegepast; het aantal dergenen, die voor den beul waren, zou te groot zijn, en weldra zou het rijk geene mandarijnen meer hebben.

Overigens ontbreekt het ook aan aanklagers. Een ieder heeft er afschuw van, met de gouverneurs der provincie in onmin te raken, die onder een geliefkoosd voorwendsel, de eere van het mandarijnendom zouden wreken, hetzij door tyrannieke verdrukkingen, hetzij door gruwzame vervolgingen, hetzij door inkerkeringen, die zij steeds weten goed te maken, als zij maar hunne aanhangers bij het hof hebben, die hen dekken.

Al is echter het oordeel der regters niet voor goud te koop, zoo kunnen zij nogtans niet van de verdenking vrijgesproken worden, zich door willekeur en kwade luimen te laten leiden. Zoo verhaalt de schrijver van het werk: „opoffering van Tschao-li," in het jaar 25 naar onze tijdrekening werd een candidaat naar eene militaire onderscheiding, in weerwil zijner verdiensten, alleen *om zijne leelijkheid*, afgewezen. Over zulk eene onregtvaardigheid verbitterd, had zij zich aan de spits van eene schaar ontevredenen gesteld, het rooverhandwerk aangevangen en daarbij de gewoonte aangenomen, bij zijn maaltijd telkens een stuk van het hart of de lever eens menschen te nuttigen.

Zelfs de keizer, de opperste examinator, laat zich somwijlen door vooroordeel jegens de te onderzoeken lieden beheerschen. Eene sage, welke aan een tamelijk bekenden, mythologischen roman ten grondslag strekt, geeft daarvan een voorbeeld.

Onder de dynastie Thang leefde een gegradueerd persoon van zeldzame gestalte, want hij had den kop eens luipaards en den baard van een draak. Zijn naam was Tschong-kunï. Rijk aan kennis, welbespraakt, de eerste onder de mededingenden naar den doctorsrang, werd hij in het paleis des keizers ontboden; de keizer echter, ontsteld hem te zien, weigerde de goedkeuring zijner keus: „neen!" riep hij uit, „nimmer kan ik besluiten, dezen mensch tot minister te nemen; hij is te leelijk!" Tschong-kunï wilde nog eenige tegenwerpingen maken, de keizer beval hem gevangen te zetten; maar de ongelukkige trok woedend zijn zwaard en stiet zich hetzelve in de borst.

De bewonderaars van dit stelsel verhieven de voordeelige zijde van hetzelve met de woorden: „Deze inrigting kon alleen het uitvloeisel eener wijze politiek zijn; want afgezien van den aangeboren ijver der Chinezen voor de litteratuur, moeten deze voortdurende oefeningen, deze veelvuldige onderzoekingen hen bekwaam houden, hen door een edelen wedijver aansporen, het beste gedeelte huns levens aan te wenden en zoodoende verhin-

deren, dat zij, door werkeloosheid en lediggang, op het denkbeeld komen, onrust in den staat te verwekken. De verdiensten worden door roemrijke belooningen bekroond, en eindelijk staat, ten gevolge van het stelsel, het mandarijnendom op zoo hechte grondslageu, dat de veroveraars van China ten laatste moesten onderdoen voor het overwigt der groote, nationale broederschap.

Dat een beambte iets onwrikbaars is, dat op zijn wil de geweldigste stormen der omwenteling magteloos breken — lijdt geen twijfel; men zou echter kunnen vragen, van waar het komt, dat de vreemde vijand over dit heir den vaderlandschen grond nog thans overstroomt?

En in de nog zoo eerlijk aangerigte wedstrijden erlangt de zuivere middelmatigheid, die geene ijdelheid der kampregters beleedigt, dikwerf triomphen, welke men het genie niet zou toeschrijven.

Een der uitstekendste en door het volk het meest geliefkoosde schrijvers van China, een dichter, wiens werken in geen salon, in geene bibliotheek ontbreken, ja, die men in keukenvertrekken en op de toonbanken der winkels vindt, namelijk Tu-fu, leed schipbreuk op het onderzoek, dat hem den weg tot ambt en vermogen kon openen. Zijn onafhankelijke en oorspronkelijke geest kon zich in het dwangbuis der regelen van welvoeglijkheid, waarin afkomst en philisterdom de litteraten verbannen, niet schikken. Want daarin staat het chineesche gilde der geleerden bij geene academie in Europa en Azië ten achter. Als zij met elkander een gesprek houden, dan wordt hunne voordragt schier onbegrijpelijk bloemrijk en de gedachte in een vloed van gelijkenissen en dichterlijke wendingen opgelost; het zijn in zeker opzigt raadsels, die zij elkander opgeven, de oude en nieuwe geschiedenis, persoonlijk ondervonden anecdoten, gebruiken uit den grijzen voortijd, plaatselijke overleveringen, bijgeloovige beschouwingen der natuur-voorvallen, van de eigenschappen der planten, de gewoonten der dieren, fabelen — in een woord alles, wat slechts gedacht, gedicht, gedroomd wordt, moet tot het geleerde onderhoud bijdragen en de taal der lieden van fijnere ontwikkeling opsieren. Op die wijze is een woordenboek van wonderbaarlijke en hoogdravende spreekwijzen, spitsvoudige en opgeblazene uitdrukkingen ontstaan, waaruit alle woorden in hunne eigenlijke ongekunstelde beteekenis verbannen zijn. Wordt het echter beloond, zoo langdurige studiën

te maken, gedurende een geheel leven aan de werken uit den voortijd gezondheid en kleur op te offeren, om eindelijk als gegradueerde even als de gansche wereld te spreken en slechts uitdrukkingen van algemeen geldend gebruik te bezigen?

FREDERIK II EN VOLTAIRE.

Het behoorde tot de eigenschappen der 18de eeuw, dat overal, maar vooral ook in Duitschland, de opvoeding der jeugd, onder de voornamere standen, aan Fransche handen werd toevertrouwd. Niet te ontkennen was het ook, dat, bij de taal en uiterlijke beschaving der Franschen, die van velen en ook der Duitschers toen nog verre achterstonden. Ook de eerste opvoedster en de eerste leermeester van Frederik den Groote, mevrouw de Rocoulle en Duhan, waren Franschen. Hieraan wordt niet alleen toegeschreven zijne vooringenomenheid met Fransche taal en letterkunde en zijne weinige bekendheid met zijne moedertaal — maar ook dat hij, die anders de beroemdste regent en veldheer van zijne eeuw was, zonderlinge begrippen omtrent de godsdienst koesterde, en niet dien stillen vromen zin bezat, die den mensch in voorspoed dankbaar en ootmoedig, in het ongeluk gelaten en blijmoedig maakt; zoo als wij dit onder anderen in den waarlijk grooten Gustaaf Adolf bevestigd zien. Ten tijde van Frederik den Groote schitterde aan den hemel der geleerden eene zon, die veel glans, maar geene warmte verspreidde. Het was Voltaire, — een mensch met buitengemeen veel verstand en scherpzinnigheid begaafd, maar wiens hart verre was van op de regte plaats te zitten. Aan hem denkende herinnert men zich onwillekeurig de woorden des Heilands: *Zalig zijn de armen van geest; want hunner is het koningrijk der hemelen.* Voltaire achtte zich rijk naar den geest, en versmaadde en verguisde daarom de godsdienst met hare bedienaren en vereerders; terwijl hij zich zelven vergoodde en daarom den vrede van het hemelsch koningrijk miste. Met al de wapenen, die een verstand en vernuft als het zijne hem aan de hand gaf, had hij het rijk der duisternis bestreden; niet echter uit liefde tot de waarheid, maar om aan zijne ijdelheid en zijnen onleschbaren dorst naar roem voldoening te geven. Hij kon slechts nemen, en niets geven; in de plaats van het bestreden rijk der duisternis, kon noch wilde hij het rijk des lichts stellen. — Frederik de Groote, door den uitste-

kenden glans van den Franschman verblind, verhief Voltaire tot de waardigheid zijns vriends, nam hem aan zijn hof en, wat meer zegt, in zijn hart op, benoemde hem tot kamerheer en ridder, schonk hem een jaargeld van 6000 daalders en nog vele andere bewijzen van zijne ongeveinsde vereering en vriendschap. Maar, waar het hart voor het goede niet klopt, daar zoekt men ook te vergeefs naar dankbaarheid. Voltaire's vergelding van de gunsten en genegenheid zijns koninklijken vriends bestond daarin, dat hij tweedragt en vijandschap onder de overige geleerden aan Frederiks hof zaaide, den koning het manuscript eener verzameling van gedichten ontvreemdde, die door dezen vervaardigd waren, en wier openbaarmaking en verspreiding in velerlei opzigt een nadeelig licht op den vorst wierp; terwijl hij daarenboven de denkwijze zijns weldoeners in een schimpschrift lasterde. — Doch niet alleen de groote Frederik had zich over de ondankbaarheid en boosheid van Voltaire te beklagen. Toen de hertog de Choiseul nog de alles vermogende minister in Frankrijk was, had Voltaire hem, voor de van hem verworven gunsten, in woorden en geschriften hemelhoog verheven. Na den val van den gunsteling was Voltaire al het goede, dat hij van den hertog genoten had, vergeten, en deze wist zich op den ellendigen vleijer niet beter te wreken, dan door diens sprekende beeldtenis als weêrhaan op den toren van zijn slot te doen plaatsen. Voltaire stierf in 1778, in den ouderdom van 84 jaren, en liet een vermogen van 60,000 gulden aan jaarlijksche inkomsten na, maar geene kinderen, daar hij nooit getrouwd was geweest.

Drie jaren, van 1750 tot 1753, bragt Voltaire aan het hof van Frederik door, en onder de vele bijzonderheden, die men van dit verblijf verhaald en opgeteekend heeft, behoort ook de volgende pagiestreek, die minder algemeen bekend, en waarvan de echtheid niet tegengesproken is. Op eene reis des konings door Pommeren, waarop Voltaire hem vergezelde, had een jonge page, Pommeraan van geboorte, het vreeselijk ongeluk om des middags aan tafel zoo hard met een schotel tegen de paruik des Franschen wijsgeers te stooten, dat daaruit eene digte poederwolk oprees, die het hoofd van Voltaire voor eenige seconden onzigtbaar maakte. „Waar is toch mijn vriend Voltaire?" vroeg de koning lagchend. „Hier, Sire!" antwoordde deze, op pijnlijken toon, „verduisterd door een Pommerschen vlegel," (*bête de Pommerance*). De page verkropte zijne woede over de hem

door Voltaire aangedane beleediging, daar de tegenwoordigheid des konings hem hiertoe dwong; maar behield zich voor, om bij de eerste gelegenheid wraak te nemen. Deze bood zich spoediger aan, dan de beleedigde partij verwacht had. Hij werd namelijk gelast vooruit te reizen, om op het volgende station voorspan en kwartier te bestellen. Aldaar aangekomen, trof de page reeds een troep landlieden aan, die de aankomst des konings verbeidden. Hij wendde zich tot hen met de vraag: „Waar is de schout van het dorp!" — „Hier, heer page," was het antwoord, dat hem, onder eene diepe buiging, door den zelf tegenwoordigen Pommerschen magistraat gegeven werd. De page deelde hem de bevelen des konings mede, en zeide toen: „Nog één gewigtigen last heb ik er bij te voegen. Gij neemt twee of drie van uwe lieden en plaatst u, zoodra de koning aankomt, aan de portieren der tweede koets. Daarin zit namelijk de groote lijf-aap van den vorst, een lomp, gevaarlijk beest, waaraan den koning evenwel veel gelegen is. Terstond als de wagen ophoudt, zal de aap dien willen verlaten, hetgeen gij echter volstrekt niet gedoogen moet. Want is het dier eenmaal in vrijheid, dan klimt het in een oogwenk op den hoogsten boom of misschien op een dak, en dan kunt gij zien, hoe ge het terug krijgt. En gij weet, dat de koning wel goed, maar ook wat driftig is...." — „Wees gerust, heer page," zeide de schout, „wij zullen wel zorg dragen, dat het beest niet uit den wagen komt." De pagie, die zich reeds vooruit over de gevolgen van zijnen inval verheugde, reed nu verder, en de boeren verbeidden thans met nog meerder gespannenheid de komst van den koning en zijnen lijf-aap. Eindelijk kwam de stoet aan. Frederik II verliet zijn rijtuig en ging in het posthuis om eenige ververschingen te gebruiken. Onverwijld begaf zich de schout met zijne onderhebbenden, wier getal door vrijwilligers nog zeer was toegenomen, op den aangewezen post. De postiljons spanden de paarden af; de hofbedienden kwamen toesnellen om den Franschen gunsteling uit den wagen te helpen; maar werden door de boeren afgewezen, onder verzekering dat alles zou worden nagekomen, wat de heer page besteld had. De uitvoering van hunnen last nam ook dadelijk een aanvang, toen de philosooph zijne magere hand uit het raam stak en die naar de greep bragt om het portier te openen. De schout tikte namelijk vrij onzacht met zijnen stok op de knokkige vingers, terwijl hij riep: „Pst! pst! wil je weg

gaan!" De hand trok zich oogenblikkelijk terug, maar slechts om plaats te maken voor een vuurrooden neus en een paar grijze oogen, die vonkelend van woede naar den vermetele zochten, die hem zóó had durven beleedigen. Aangemoedigd door het voorbeeld van den schout, bragt een der omstanders den vermeenden aap nu zulk een duchtigen slag op den neus toe, dat dezen het water over de wangen liep, en zijne gramschap in razernij veranderde; hij stortte zijn gal uit in een vloed van Fransche smaadredenen en verwenschingen, bij het hooren waarvan de boeren uitriepen: „Hoort, hoort eens — hoe hij zijn apentaal spreekt!" En nog stonden zij vol verwondering te luisteren, toen eene nieuwe en hevige beweging van het hoofd en de hand van den lijf-aap, al hunne waakzaamheid en zorg vorderde. Hoeden en stokken werden gezwaaid en door allen om strijd: „Pst! pst! stil! naar binnen!" groepen, om den aap van zijn voornemen af te brengen. Het kon niet lang duren, of dit tooneel moest door het opzien, dat het baarde, het verder gevolg des konings ter ooren komen; de philosooph was dan ook weldra uit de handen van zijne kwelgeesten verlost en Voltaire verzuimde niet den bewerker van deze pots bij den koning aan te klagen. De page beleed dadelijk alles. „Ik had" voegde hij ter zijner verdediging er bij, „den kamerheer uwer majesteit wel de beleediging van mijn persoon, maar niet die mijns vaderlands kunnen vergeven." Op bevel des konings, moest de schuldige in zijne tegenwoordigheid Voltaire om verschooning vragen, en toen deze daarmede niet tevreden was, maar de wegzending van den page eischte, gaf de koning hieraan gehoor, doch verzachtte dien eisch in zooverre, dat hij hem tot kornet bij het regement zwarte huzaren aanstelde, en den overste daar van magtigde om in de kosten zijner uitrusting te voorzien.

OUDJAARSDAG.

't Is oudjaarsdag, — dag vol herinneringen. — Het is waar, voor velen, mijne waarden, heeft zoo'n dag stellig veel onaangenaams, maar ook — als ge het erkennen wilt — veel stof tot danken. —

Ik vraag het u, welk mensch ter wereld genoot niet zoo veel of had het niet veel meer, onnoemelijk meer nog kunnen genieten; en welk lijdend schepsel verzekert mij dat zijn lijdensbeker zoo vol was, overloopens vol. —

Voor den doodarmen vader Siegem is zoo'n, op eenige uren na, vervlogen jaar, lang het slechtste niet. —

Nog éénen kouden nacht slechts doorgeworsteld gij, in bombazijn gekleeden Siegem, die daar even, naast uwe, met lompen behangen vrouw, ter kerke trad, om Gods bijstand, vooral voor morgen, te vragen en ge loopt huis aan huis af, te beginnen met de morgenschemering, een zalig nieuwejaar te wenschen — vraag hem niet! „wat denkt ge er bij," — en ge kunt 's avonds uw hongerig kroost, dat zijne roode handjes naar u uitsteekt een „welgemeend" zalig nieuwejaar toewenschen, al is 't maar met een' dik gesneden, dun gesmeerde boterham van enkel roggebrood hen toe te steken; en hen, wanneer ze spreken — dat ze stellig doen zullen — van u. „O, vader, hoe lekker!" door het toonen uwer opgehaalde halve en heele centen — waarvan nog meêr zulke boterhammen kunnen gemaakt worden — verwarmen, verwarmen door opgewondenheid.

Denk er aan met het nieuwe jaar wordt de brandstof veel goedkooper . . . . daarom stookt Eva haar' potkagchel dan stellig zoo sterk; maar Eva, 't kan makkelijk op, denk daaraan en immers . . . 't behoeft niet op; „doch," zegt ze, „Simon heeft me misleid, lang genoeg; haard koud, alles koud" en ze laat haar kagchel snorren, want . . . morgen wordt de brandstof veel goedkooper, de belasting op de steenkolen wordt afgeschaft en dat scheelt eenige dubbeltjes voor den steenkolenstoker . . . . doch, al de rijken, vele gegoeden en, Eva, maar enkelde armen stoken steenkolen.

Heeft hij voor u iets bijzonder aangenaams zoo'n oudjaarsdag . . . ? voor u, die uwe, nog nooit vermoeide leden dààr in dien zachten stoel hebt uitgestrekt, gij, die, in uw ideé nog eens, en nog eens, en nog eens, uwe niet telbare schatten trachtte na te gaan . . . gij die nu reeds aast op Siegems morgen op te halen centen, wat immers hij ook is u schuldig voor huis en akker; heeft deze dag voor u hetzelfde aanlokkelijks als het laatste oudjaar . . en bleeft ge dus standvastig in uwe hebzuchtige ideën . . . ? zoo dit zoo is . . . ga dan met uwe gedachten bij uwen voor u te vroeg gestorven vader . . hij was zoo niet; wanneer het zoo met u gesteld is . . . buig uwe knieën en vraag om andere standvastigheid aan Hem, die heden, morgen en altijd dezelfde is. —

Vrienden van pret hebben en uitgaan, houden oudjaars-dag

in hoog aanzien; het valt hun wel altijd moeijelijk te werken, doch zoo'n laatsten dag des jaars . . . „Laat ons eens zien wie de sterkste carrabolen maakt, laat ons nu — doch roijaal spelen, hoor! — eens uitmaken wie het heertje is, eind goed, al goed!" Oudejaars-dag en avond zijn hun lief. Het eene jaar hier, het andere weêr daar, van het oud in het nieuwe jaar zitten om, hoewel zeer vrolijk toch lang niet geestig en ver van stichtelijk, de klok van „twaalf" af te wachten.

Neen, waarlijk en helaas! de oudejaarsavond komt voor velen niet, om veel te denken, veel te danken; toch verdient hij vurig dankend, hartelijk biddend, geëindigd te worden.

Gaan niet al de leeraren op den laatsten dag des jaars kerkwaarts, om, zoo zeggen ze, met hen, die hen volgde, de laatste uren stichtelijk te slijten . . . . .? Doch, 't is waar ook, oudjaarsdag komt 's winters en 's winters . . . . de sneeuw, de hagel, de wind neemt de stichting weg. — Het is, zoo zegt men, te koud; de sneeuw trekt door de schoenen; en toch . . . met den avond . . . 't is zoo glad, men zou vallen; doch ze bedenken niet dat vallen en opstaan steeds elkander afwisselen, en dat, wanneer zóó het ligchaam viel de geest ligt zou staande blijven.

Eenige dagen geleden was ik in een onzer Zuid-Hollandsche dorpen. — 't Had gesneeuwd. — Sneeuw behoort tot het prettigste natuurverschijnsel, dat een hollander zich denken kan; narren is verduiveld pleizierig; alles blijft er voor staan. — Ook ik narde, en ik hoorde: „gaat gij ter kerke, Dirk, heden avond?"

„Ik weet niet, hoe ge er aan komt," antwoordde een niet heel veel beduidende koolenverkooper;" narren, narren weet je, dat de stukken er langs vliegen!" en hij wendde zijne blaauwe groote kalfs-oogen naar zijn paard, dat zwetend een tik met de lange narrezweep wachtte; „de kerk zal wel blijven staan en de sneeuw smelt, er zijn reeds vele kale plekken;" en de slede gleed voort om . . . . kort daarne weêr stil te staan — kale plekken. — Zeg eens, kalfoogige koopman, stilstaan is achteruitgaan. — 't Is te koud om te blijven staan, daarom gebruik uw verstand . . . . breng uwe, voornamelijk door uwe drift, verbleekte jufvrouw die voor u zit, naar huis; denk om uw' paard, dat al te moe is om te trekken, immers — denk aan de kerk — de sleê zal wel blijven staan.

Die staat, ziet toe dat hij niet valle; stil staan is achteruit

gaan, daarom naaren wij langzaam door zoodat, toen wij aan „de kale plek" kwamen ons paard kracht en moed genoeg bezat de sleê met onze hulp — we stapte er uit — er over te trekken. — Is dat niet leerzaam....? hij Dirk, wilde de eerste — en immers hij moest de laatste zijn. — Gebruiken is toegestaan, misbruiken wordt verboden. Zeg, weet ge 't niet, vriend kalfs-oog, dat het u te koud was voor de avond, de oudjaarsavond-preek...? Bid om een beter en dan ook.... om standvastiger karakter.

Had gij 't ooit gedacht, arme vader, toen ge op een stillen morgen in 't zwart gekleed, oogenschijnlijk stil, iets ter rustplaats bragt — schijnbaar stil, want immers het stormde in u — dat ge dien slag ooit zoudt dragen kunnen, dragen met gelatenheid...? Was het niet, toen ge uwer vrouws oogappel, ten kuile bragt, als of ge sterven zoudt van hartzeer...? 't Is oudjaars-dag, dag vol herinneringen! „Voor laatste jaar was ze nog bij ons en thans... Tijd slijt, zegt men en God die liefde is, gaf kracht datgene te dragen wat er voor mij was weg gezet."

Stil...! Dat is al weêr zóó ver door den winter. De tijd gaat altijd voort, morgen is 't weêr nieuwejaar.

Denkt ge er wel eens om: Datuzoo'n ouwejaars-dag zoo rijk is aan herinneringen...? Dat de tijd altijd afwisselend voortgaat, nu eens sneeuw, dan weêr kale plekken tot dat het eindelijk blijkt wie moet blijven staan en wie mag binnentreden...? Dat wie den armen broeder leert, den Vader tot borg heeft...? Denkt ge daar wel eens aan...? Dweept niet langer, mijne waarden, met het vergankelijke. Wenscht hetgeen voorbij is, niet terug. Klaagt niet, als of ge nu reeds dacht het slecht te hebben.

Nog eenige minuten en dit jaar is doorleefd. Legt met dit jaar al dat gene af, wat u als mensch onwaardig maakt en trekt aan, niet het afwisselende, dat de tijd ons brengt dat is, niet waar, nu eens sneeuw, dan weêr regen, maar de goede gemeenschap met Hem, die altijd en eeuwig dezelfde is; Die de rivier doet stollen, terwijl hij de zee steeds vloeibaar houdt; Die onbegrijpelijk wijs is.

Is het kind, terwijl het ter schole gaat niet verpligt om te leeren? veel te leeren om den prijs te behalen hem door zijn meester toegezegd...?

't Is oudjaars-dag... God, geef Gij een zalig nieuwjaar.

M......... 1864. EEN CANDIDAAT.

